

איבער אמער'יקא

י. מאסענסא

י. מאטענקא

פרץ הירשביין
איבער אמעריקא

י. מאטענקא

ליטערארעשער פערלאג ניו יארק 1910

געזוקט-געבונדען
ביי, פהן"
קייורלאנד

א "גרינער"

מיט פינף יאָהר צוריק, אין א קאלטען, רעגענדיגען אָסיען-
טאָג, בין איך צום ערשטען מאל אָנגעקומען קיין אמעריקא — די
מדינה, וואוהין דאָס אידיש האַרץ האָט אָנגעהויבען איהרע האַפּ-
נונגען איבערצוטראָגען.

יענע שיה, וואָס האָט מיך אהער געבראכט, רוהט שוין לאנג
אין דער טיעפעניש פון ים. ס'איז געווען די שעהנע, פלינקע "לוסי-
טאניא", וואָס האָט זיך ביים לעבען געפליסט אין פינף טעג איהרע
פאסאזשירען אריבערצוברענגען פון אייראפא קיין אמעריקא און
וואָס האָט מיט איהר אונטערגאנג אזוי פיעל עגמח נפש אמעריקא
פערשאפט.

די גאנצע פינף טעג פון מיין ריזע בין איך געשטאנען אָנגע-
שפארט אָן פארענטש און געקוקט צום שווימען וועג, וואָס בלייבט
הינטער אונזער שיה; געקוקט צו דער פערנעבעלטער ווייטקייט פון
וואנען מיר זיינען אָנגעקומען, און געוואלט כאַטש נאָך איין מאל
דערזעהן די מדינה, ~~לעבע~~ און האט מדינקען מענשען אינ-
איינעם מיט זייער וואסער. כ'האָב יעמאלט אליין ניט געוואוסט
פארוואָס איך פערלאָז רוסלאַנד, וואו איך בין געבוירען געוואָרען
און וואו איך האָב צום ערשטען מאל דערשפירט, ווי שווער עס איז
צו לעבען דאָס לעבען און פיינד האַבען די שכנים, וואָס רינגלען
מיך ארום. צייטגענווייז האָט זיך מיר אויסגעדרוכט, אז אויף אויביג,
אויף אויביג פערלאָז איך רוסלאַנד און א גאנץ נייעם לעבען וועל
איך אָנהויבען אין דעם אונגעקאנטען לאַנד, וואָס הייסט אמעריקא.
וואָרים זיצענדיג אין רוסלאַנד, אין די קליינע, אדער אפילו
אין די גרעסערע שטעט און טראכטענדיג פון אונזערע נייע היימען,
טראכטענדיג פון נייע לענדער בלייבט קיין שום לאַנד ניט אזוי
אונגעקאנט פאר אונזער געדאנק, ווי אמעריקא. מיט סודות איז
פאר אונז ארומגעוויקעלט דאָס לאַנד, וואו שוין א פערטחלע פון

אונזער פּאָלץ בויט פאר זיך אַ חיים. אלץ, וואָס עס ווערט דער-
 צעהלט ביי אונז דאָרטען פון אמעריקא. קלינגט ווי פון אַ מעשה
 ביכעל אַרויסגענומען. און קומט אַמאָל אימיצער צו פאָהרען צו
 ריק פון אמעריקא קיין רוסלאַנד, זעהט ער אויס אנדערש ווי די
 אַרומיגע; רעדט עפעס קליגער, ווי איינער וואָס האָט אַ סך, אַ סך
 געוועהן און אַ סך געהערט דערצעהלען — די מעשיות וואָס ער
 דערצעהלט פון דער גאָלדענער מדינה, גלויבען מיר און גלויבען
 ניט.

צי קאָן מען זיך דען פאַרשטעלען, אין רוסלאַנד זיצענדיג, אז
 אין אַ שטאָט ערגעץ דאָרט וואוינען אפשר אנדערהאלבען מיליאָן
 אידען און קיינער טשעפעט זיי ניט... ווי אזוי און ווען איז דאָס
 געשעהן?

וואָרים, אז אויב אייך איז אַמאָל אויסגעקומען צו זעהן אויף
 אַ רוסישען וואָקזאַל: אַ צוג קלייבט זיך אוועקגעהן, פאסאזשירען
 שטויסען זיך און שטופען זיך מיט זייערע פעקלעך, און ערגעץ אָן
 אַ זייט שטעהט אַ מאמע מיט איינגעפאלענע באקען, אין דרייען
 געבויגען און שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואנט, ווי פון אַ בייזען חלום ריי-
 טען זיך איהרע אויגען צום וואַגאָן, וואו אויף דער פלאטפאָרמע
 שטעהט אַן אויסגעקלאָגטע, אויסגעיאַמערטע טאָכטער און "זעפּ"
 טשעט:

— מאמע, הער אויף, ווארים כ'וועל עס ניט אריבערטראגען.
 נו, וואָס? אייער הארץ האָט אין דער שטיל מיטגעוויינט און
 אייך איז גאָרניט איינגעפאלען צו קלערען אין יענער רגע, אז פון
 אָט די איינציגע, מיט טרערען געוואשענע, וועלען זיך שטעט אויפ-
 בויען ערגעץ דאָרט אויף יענער זייט ים: אז אָט יענע פערטרי-
 קענטע לעבענס וועלען נאָך נייע כחות בעקומען אַ לעבען אויף ס'ניי
 אָנצוהויבען.

און קוקענדיג אויף דעם שוימיגען וועג, וואָס האָט זיך גע-
 בלייבט אהינטער אונזער שיף, האָט זיך געוואָלט פאַרשטעלען, ווי
 אזוי עס זעהט אויס אַ מדינה, וואָס הייסט אמעריקא, אָבער וואָס

מעהר אונזער שיף האָט זיך דערווייטערט פון אייראפא אלץ מער-
נעבעלטער איז געוואָרען אין מיין געדאנק דאָס בילד פונ'ם לאַנד
וואוהין כ'בין געוואָרען געטראָגען.

ביים ברעג האָט מיך קיינער נישט בעגעגענט, קיינער נישט
אַנגעווארט; אויסער אפשר דער צאָלבעאמטער, וואָס האָט מיר גער-
הייסען אויפגעפגען מיין פעקעל און, דאָס, וואָס ס'האָט ביי מיר
גענומען פינף שעה איינצופאקען, האָט ער אין איין רגע איבער-
געקעהרט פון אונטען ארויף, קיינענדיג דערביי נומע. קוקענדיג אויף
איהם און אויף מיין צורודערטען פעקעל, איז מיר עפעס אזוי
מאָדנע געוואָרען אויפ'ן הארצען:

— צו אלדע גוטע יאָהר! נאָך וואָס פיהרען מיט זיך אָט די
אלטע שמאטעס מיט דעם שטויב פון דער אלטער וועלט און איצ-
טער קוקען, ווי דער אונבעקאנטער מיט אזא ערנסט פנים, רודערט
זיך אין מיינע פעקלעך.... נאקעט האָט מען בעדארפט אָנקומען,
נאקעט ווי די מאמע האָט געבוירען, און אזוי פון זיך ארויסוואר-
פען דאָס בילד פון דער אלטער וועלט!

איך בין ארויס אין די גאסען, אידען, אידען, אידען...

— וואו איז די מאמע, וואָס האָט זיך דאָרט, אויפ'ן וואָקואל
קאָפּ אָן וואנט געשלאָגען? וואו איז דער זוהן, דער בלאסער, וואָס
האָט זיך נאָך אין דער לעצטער מינוט, א צואוועהטאָגטער, געצוי-
גען פון וואגאָן צו דער מוטער? וואו איז די טאָכטער מיט די פער-
צליווערטע טרערען אויף די באקען און מיט די הענט אויסגע-
שטרעקט צו דער מאמען, צום לעצטען מאָל זיך נאָך ארומנעהמען
און די טרוקענע באקען איהרע קושען, קושען?...
כ'האָב זיי אין די גאסען נישט בעגעגענט.

כ'האָב זיך דערשלאָגען צו איסט בראָדוויי און די ארומיגע
גאסען, וואָס פלעכטען זיך פון איהר ארויס, און מיר האָט זיך
אויסגעדאכט, אז אין חלום זעה איך דאָס אלץ, א חלום וואָס ציהט
זיך שוין לאנגע, לאנגע יאָהרען.

ביים שוועל פון גליקליכען לאַנד האָבען אונזערע געפלאָגטע

לויט די פעמלעך אראָבעוואָרפען; דערשראָקען זיך פאר דער אונ-
ענדליכער, פרייער ברייטקייט, וואָס עפענט זיך אויף רעכטס און
אויף לינקס — און ביים שוועל זיינען זיי אלע געבליבען; אין א
ווינקעלע זיך כעהאלטען. געשראקענע, גע'רופ'טע דורות לאנג,
האָבען זיי אין דעם פרייעסטען לאַנד דעם קלענסטען ווינקעלע
פערנומען:

אין לודלאָוו סטריט פערקויפֿען אידען עפעל; אין עסטער סטריט
פערקויפט מען הערינג. און אזוי ענג, זייט ביי זייט, האָבען זיי
זיך צונויפגעפרעסט אָט די אלע, וואָס זיינען אין פערשיעדענע
צייטען פון פערשיעדענע שטעט און שטעטלעך געקומען, יעדערער
מיט זיין דלות.

און די שטאָט ניו יאָרק —

א בעשעפעניש פון שטאָל און שטיין, און מיט אייזערנע גע-
דערים און שטאָלענע נערווען, וואָס רוישען אזוי טרוקען און קלא-
פען אזוי גרילציג — אזוי האָט מיר די מערקווירדיגסטע פון אלע
שטעט אויסגעזעהען אין יענע ערשטע שטונדען, ווען כ'בין אליין
אומגענאנגען מיט אָנגעשטרענגטע נערווען און צו אלץ זיך צוגע-
קוקט, צו אלץ זיך צוגעהערט.

אז כ'האָב א אידישע צייטונג גענומען אין האנט, אָנגעהוי-
בען לייענען, איז מיר אויסגעקומען, אז מיט ברעקלעך אייזען און
שטאָל האָט מען אונזער אידישע שפראך דורכגעמישט; אזוי פער-
שפיצט די ווערטער, אזוי פערשפיצט דעם אויסדרוק, אזוי, אז די
שפראך האָט מיר געקלונגען טרוקען, ווי דער גערויש פון די איי-
זענבאהנען, וואָס טראגען זיך דאָ איבער די קעפ פון די לעבעדיגע
בשעפענישען.

דאָס זיינען געווען בלויז געפיהלען פון א נ ר י נ ע ס,
וואָס האָט מיטגעבראכט פון דער אלטער היים זיינע אלטע בגדים
און א היימיש ווייך קישעלע צום שלאָפען. — —

איך בין שוין אָבער פינף יאָהר דאָ אין לאַנד און קאָן זיך
אלץ ניט אויסגרינען, דורכגעשניטען די לאַנד'ס לענג און ברויט,

— אין דער הינער פרייהייט בענקט די הארץ נאך פרייהייט.
 איהר אָבער פרעגט א קינד, וואָס איז דאָ געבוירען געוואָרען,
 וואָס איז נאָעט פון דער מוטער'ס לייב אַרויסגעקומען און הינע
 קליידער צום ערשטען מאָל דערשפּירט אויף זיין לייב — איהם
 פרעגט, זאָל ער אייך זאָגען וואָס אמעריקא איז. אָבער איך און
 אפשר דער גרעסטער טייל פון מיין דור האָט נאָך דעם אלטען פע-
 קעל אויף זיין פּלייצע און אין פעקעל — אלטע, ווייטע חלומות.

די שטאָט

אז איך הויב אָן צו טראַכטען, וואָס אזוינס איז אמעריקא.
 ניט בלויז פאר אונזערע אימיגראַנטען, נאָר פשוט פאר אונזער צייט
 — פערכאפט מיר אזש דער אָטעם. ניט איין מאָל האָבען זיך מיינע
 געפיהלען דערהויבען, און טרערען האָבען זיך מיר געשטעלט אין
 די אויגען, טראַכטענדיג פון דער וואונדערליכסטער פון אלע לענד-
 דער, וואָס איז פאר אונזערע אויגען געבוירען געוואָרען. און אויב
 פּערזאָנלע, גע'רודע'טע פון דער אלטער וועלט, פּערשטויסענע
 קינדער געפינען דאָ קיין גליק ניט, איז עס בלויז דערפאר, וואָס
 מיט זיך האָבען זיי מיטגעבראכט די צייכענס אויף זייער לייב פון
 דער בייטש, וואָס האָט זיי געפאסעוועט. פון שיף אראב, אין
 שטאָט אריינגעקומען; און די גרויסע שטאָט האָט זיי אנטקעגען
 אַרויסגעשיקט איהר בייזען לץ, וואָס צעהלט ביי יערען אויפ'ן
 פּלייצע די צייכענס און פון יערען איינציגען טרייבט ער אן אנדער
 מין לצנות. און אויב איינער האָט געבראכט אן אויסגעבויגענע
 פּלייצע טוט מען איהם דאָ א יאָך אָן, דעם אייגענעם יאָך וואָס
 ער האָט אין דער היים געטראָגען. דער איינגעבויגענער, אויסגע-
 ביינערטער רוקען איז דאָ א שפּילכעל פאר דעם בייזען ווילען.
 דאָ, אין דעם פרייען, פון גאָט געבענשטען לאַנד, איז דער גורל

פון די פרעמדע, אריבערגעקומענע, איבערגעגעבען געוואָרען אין די הענד פון די, וואָס האָבען געהאט דעם גליק מיט א טאָג פריהער צו קומען. טראַדיציעס זיינען דאָ ניטא. מעהר ווי אומעטום שמי-דען זיך דאָ די געסט אליין זייער גליק: שמידען פאר זיך זייער מול, בויען פאר זיך זייער לעבען. ניטאָ קיין טראַדיציעס. און אויב דאָס לאַנד האָט מעשיות צו דערזעהלען, לעגענדעס איבערגעגעבען, איז דאָך עס פון מענשען, וואָס ניט זייער לעבען וויל מען נעהמען פאר אַ ביישפּיעל; איז דאָך עס — פון צייטען, פון וואָסערע דער נייער דור וויל נאָר ניט לערנען.

איך געה אַרום אין דער ניו־יאָרקער א י ס ט י י ד און זעה ווי אונזערע ווייבער פּערקויפּען געקאָכטע באָב אָדער געבראָ-טענע קארטאָפּעל, און דער מאַן — זייערע אונגערקעס; אָדער ווען איך טרעף אין אַן אנדער שטאָט־וואו, דעם סלאוו, וואָס האָט דאָר טען אין דער היים זיין שטיקעל פּעלד געהאט. כמעט אין שכנות מיט'ן אידען, אז איך זעה איהם דאָ אין אַן אייזען־פאַבריק, וואו ביי די שטראָמען צושטאַלצענעם מעטאַל ברענט ער זיין לייב און פּערגיפּטעט זיינע לונגען מיט די שאַרפע גאזען, וואָס שלאָגען פון קאָכעדיגען גיהנום אַרום — ס'האָרץ ווערט דאָך צוריסען, טרערען ווערגען דאָך אין האַלץ קוקענדיג פון ווייטען:

— צי דען האָט די רייכע, ליכטיגע און יונגע אמעריקאַ שוין גאר קיין טראַפּעלע גליק ניט פאר די, וואָס זיינען פון דער אַלטער, בייזער היים געלאָפּען אין דער רגע פון יאוש'?

אז מען פּאָהרט דורך דאָס לאַנד לענג און ברייט, דאכט זיך, אז אין ערגעץ אויף דער וועלט שיינט ניט די זון אזוי פריי, אין קיין שום לאַנד ניט ניט די ערד אזא שפע אַרום, אז אין קיין שום לאַנד אין דער וועלט זיינען די מענשען ניט אזוי מסוגל צו וואַסען גרויס און שטאַרק ווי דאָ אין אמעריקאַ. מיליאָנען ווין-קעלעך זיינען דאָ אין לאַנד פאר יעדען איינציגען, וואו ער קען זיך אויסבעהאַלטען און זיין לעבען פריי אויסלעבען... טויזענדער בער העלטענישען וואַרטען פאר יעדען איינציגען, וואָס וויל פריי אַב-

אטעמען. און אויב אונזערע לייט טוילען זיך צום הארטען שטיין, קיהלען זיך אין שאַטען פון דעם פיערציג שטאַקיגען מויער — טא וועמען זאָל מען שילטען דערפאר? גאָט אליין אדער דעם טייוועל, אָבער — ניט דאָס לאַנד.

יעדעס הויז האָט א שוועל; יעדעס לאַנד האָט זיך זיין שוועל ביים טיר, ביים אריינקומען. די שוועל איז געמאכט די טיר בעסער צו פעהאקען; די שוועל איז פאר א ניט-פאָרויכטיגען א פלאץ גע-שטרויכעלט צו ווערען; און געפעהרליך איז פאר דעם פרעמדען די שוועל פון אמעריקא, וואו דער פרעמדער בעדארה אריבערגעהן, דעם ערשטען טריט דאָ אין לאַנד מאכען. און צום שלימסטען איז דאָס, וואָס פרעמדע האָבען פאר פרעמדע די שוועל געמאכט און פרעמדע גראָבען פאר'ן שוועל די גרויסע גרוב אין געשטאלט פון דער צייטווייליגער שטאָט, וואו דער ערשטער דור לעבט זיין צייטווייליגן לעבען אָב.

איך דערמאָן מיר א זומער פארנאכט צופוסענס פון די קעצ-קיל-בערג. כ'האָב פערבראכט ביי א אַרטיגען פארמער, פארנאכט, נאָך דער ארבייט זיינען מיר אלע געזעסען אויף א בערגעל הינטערן שטוב און גערעדט פון דעם הייסען טאָג, וואָס האָט שוין געהאל-טען ביים פעהגעהען. די זון האָט זיך גליהענדיג אראָפגעלאָזען צו די שפיצען פון די בערג. ווייב און קינדער, אלע האָבען זיך אויף א וויילע ארויסגעכאפט אָפצורוהען. אנטקעגען אונז, אויפ'ן גראָז, זיי-נען אומגעגאנגען זעקס יונגע, האלב-יאָהריגע קעלבלאָך. איינס האָט פערריסען דעם קאָפּ צו דער זון און מיט אמאָל אזוי זיך צוברי-קעוועט, אוש שיעור אויפ'ן קאָפּ איז עס ארויפגעשפרונגען. דער פארמער האָט זיך צולאכט און שפעטער, בעטראכטענדיג מיך א ביסעל, האָט ער מיר פלוצלונג א פרעג געטהאָן:

— יא, דו ביזט דאָך פון דער גרויסער שטאָט, קענסטו אפשר עפעס דערצעהלען פון דער גרויסער שטאָט? איך האָב געשוויגען. געמאכט א פנים, אז איך פערשטעה איהם שלעכט. ער איז ערנסט געוואָרען און ווידער געפרעגט:

— וואָס איז דאָרט אַזעלכעס אין דער גרויסער שטאָט, וואָס עס ציהט איהן אזוי אונזער יוגענד? אָט זעהסטו, זיצען זיי, מיינע טעכטער, און טראכטען געוויס פון דער גרויסער שטאָט. די על-טערע פאָהרט איהן לערנען די לעצטע פאָר יאָהר און כ'זעה ווי זי ווערט פרעמד נים נאָר פאר מיר אליין, נאָר עפעס ווי צו דער גאנצער געגענד, וואו זי איז געבוירען געוואָרען און אויסגעוואקסען — ווערט זי פרעמד.

— אמת, מען קען דאכיי נים העלפען.

— פארוואָס? איהר אלע אָנגעקומענע זענט אין דעם שולדיג. וואָס ווילען זיי די פרעמדע מיט זייערע שטעט? זיי קומען אהער גרויסע שטעט ב ו י ע ז און אָב-רייסען קינדער פון זייערע טאטעס. מען רעדט מיר איין, אז כ'זאָל אויף ביינאכט פערשליסען מיין שטאָל, ווארום עס דרעהען זיך דאָ ארום פרעמדע פון דער שטאָט און קענען עפעס פון שטאָל ארויסנעהמען. ס'איז דאָך נאָרשקייטען. ווער בעדראף דען ביי ווער מען עפעס נעהמען? וואָס ברענגען זיי אהער דעם אונצוטרוי — ווער בעדראף עס? גלויבסט דאָך אוראי אין גאָט, טאָ זאָג מיר פארוואָס בויען זיי אלע אַזעלכע גרויסע שטעט, אויב זיי גלויבען אין גאָט? די פאבריקען, די מאשינען... וואו גלויבען זיי דיר אין גאָט. איך קוק ווי די קעלבלאך זיינען פאר'ן זומער אויסגעוואקסען און איך טראכט: אויף דער שעהנער וועלט איז א גרויסער, גוטער גאָט פאראנען.

וואָס אייגענטליך האָב איך דאָ דערצעהלט? גאָר א קלייניג-קייט. ס'איז דאָך אָבער נים קיין ווערטער פון א פשוט'ען פארמער, וואָס איז געזעסען אַרומגערינגעלט מיט זיינע קינדער, און דער שפירענדיג אין מיר די שטאָט האָט איהם זיין הארץ זיך צורעדט. פאר מיר איז עס די שטימע פון דער יונגער זאטער אמעריקא, וואָס איז נים צופירידען מיט איהרע קינדער. די אמעריקאנער יונגע ערר, וואָס, ווי א צעזונטע יונגע מוטער, מוז נאָך צו איהר אייגען קינד א פרעמד קינד בעטען די מילך פון איהרע פולע ברוסטען אָכצוזויי-

גען און דאָס פרעמדע קינד דרעהט דעם קאָפּ אָן א זייט פון איהר אוועק.

און פאר קיין פאל קען איך נישט צונויפבינדען ביי מיר אין געדאנק אינאיינעם אָט דעם סלאוו, מיין שכן, וואָס האָט ביי זיך אין דער היים געטרעגן אין א זאק אויפ'ן פלייצע קליינע חזירים'— לעך אין מארק אריין פערקויפֿען, אוועקגעטראָגען די הנהגער פער-קויפֿען; גראָשען צו גראָשען געקליבען און איז אין זיין סוויטענע געקומען ווי א געבונדענע שאָף אהער אין לאַנד אריין — איך קען עס אין מיין געדאנק נישט צונויפזעצן מיט דעם פארמער, וואָס קלאָגט זיך, אז אין שטאָט איז נישטאָ קיין גאָס...

מיר דאכט זיך, אז נישט קיין מענשען זיינען ס'רוב פון די, וואָס זיינען אהער אריבערגעקומען — נאָר שוואמען, וואָס ווי נאָר מען רייסט זיי פון דער ערד אב, קלייבען זיך ווערעם אין זיי אריין. און זייער לעבען, וואָס זיי הויבען דאָ אָן צו בויען, איז אויך א ווערעמדיגער; קענען דעם אייגענעם פנים און געשטאלט אפילו קיין דור נישט אויפהאלטען.

צו די וואָס ווערען דאָרט אין דער אלטער היים פון דער ערד אָבעריסען; צו זיי ווערען פון א קליינער שטעטל ארויסגעריסען; ווער עס ווערט אין די פינסטערע מינען פערשיקט אדער ווערט פער'משפט אין די שטיינערנע גאסען זיין לעבען אָבצולעבען — ביים שוועל פון לאַנד איז עס געשעהען. — דאָרט וואו פרעמדע שמידען פאר פֿרעמדע — זייער מזל. די ענגע, פינסטערע גאסען אין ניו־יאָרק אדער אין שיקאגא, וואו אונזערע לייט זיצען און וואו אונזער שפראך קען מען נאָך הערען פון אלטע מאמעס און גרוי-געבויענע טאטעס — פאר מיר איז דאָרט א יאָמער-טאָל; און קוקענדיג אמאָל בעת שיפען קומען אָן פון דער אלטער וועלט, ווי פון זייער טיפעניש קומען ארויס מענשען מיט שווערע שטיוועל און מיעדע, טעמפע בליקען און, ווי דאָ ביים ברעג צעהלט מען זיי ווי שעפסען, מען רעדט מיט זיי זייער אייגענע שפראך, מען טוט זיי נומערען אָן, צוגעשפילעט צו די לאַצען און אין ערגעץ ווערען

זיי אוועקגעשיקט — — — — —
 און דאן שפעטער טרעפסטו איינעם פון זיי אין א מינען-געגענד,
 אין א שטאָל-שמעלץ געגענד, טרעפסט איהם פערמורעט אין דער
 וואַכענס און שיכור אין א יום טוב אדער זונטאָג.

— זאָל מען אמעריקא שילטען אין יענער רגע?

אויף א הויכען בארג דארף מען זיך פערקלייבען און לידער
 זינגען פון אמעריקא; זינגען פון איהר שעהנקייט, זינגען פון איהר
 גרויסקייט, זינגען פון איהרע פעלדער און וועלדער, פון איהרע
 טייכען און שטראמען.

בין איך אָבער אויף דער פרעמדער, און דער גורל פון
 מ י י נ ע אייגענע איז מיון גורל.

איך בין געזעסען ביים פאסיפיק אדער אין דער ווילדער יוטא,
 האָב איך געבענקט צום ברעג פון אטלאנטיק, וואו ביים שוועל
 טוליען זיך אונזערע צום קאלטען, הארטען שטיין.

ניו יארק

די שטאָט, וואָס דער גרעסטער טייל פון אונזערע אימיגראנט-
 מען דערזעהט ביים אָנקומען קיין אמעריקא; וואו דער גרעסטער
 טייל הויבט אָן צו בעשאפען ביי זיך אין הארצען א מיינונג איבער
 אמעריקא; — די שטאָט, וואו האָפנונגען פון לאנגע יאָהרען ווערען
 אין איין רגע פערלאָרען און, וואו נאָך א לאנגער שורה פון שווערע
 טעג און נעכט הויבט אָן די האָפנונג ווידער אויפצולעבען, זיך בע-
 ווייזען ווי אונטער א גרויען שלייער — אָט די שטאָט הייסט
 נ י ו - י א ר ק.

פיעל גרויסע שמעט אין דער ברייטער וועלט זיינען מיר בע-
 קאנט, אָבער צו קיינער פון זיי קען איך ניו יארק ניט גלייכען.
 פאריז, אז איהר בלאַנדזשעט אום אין איהרע גאסען, דאכט
 זיך אייך, אז אָט די אלטע גרויסע שטאָט איז פון איין האנט גע-
 בויט געוואָרען; איין האנט האָט איהר פלאן געצייכענט נאָך נאָך

אמאָל, און די האנט לעבט נאָך, פאסט אויף, אז דער אלטער פנים זאָל ניט פערדאָרבען ווערען אין גאנצען: וואו ניט וואו צוגעפּוצט, אָבער פּרישט, צוגעפּארכט, פערצירעוועט און פערלאסט. מען היט אָב סטיל און כאראקטער — זאָל דער נייער דור דעם אלטענס גרויען קאָפּ ניט פערשוועכען; זאָל איין יאָהרהונדערט אזוי ניט טרעטען דעם אנדערען יאָהרהונדערט אויפ'ן קאָפּ.

אָבער ניו יארק —

צוויי הענט, וואָס לעבען צווישען זיך מיט רוגז — זיי בויען די שטאָט: איין האנט בויעט, די אנדערע צושטערט. איינע מויערט פון ציגעל, די אנדערע ווארפט אראב דעם בנין און שלעפט צונויף שטאָל און שטיין פאר א צעהן־שטאָקען מיוחס. עס געשעהט כמעט אונבעמערקט. איהר געהט דורך א גאס טאָג נאָך טאָג און איהר האָט גאָרניט בעמערקט ווי נידריגע הייזער זיינען אראבעטראָגען געוואָרען און אויף זייער פלאץ זיינען העכערע אויסגעוואקסען. ניו יארק בוים זיך און בוים זיך איבער אויף שטיין און פעלזען. טאָג איין טאָג אויס רייסט מען דעם גרונט מיט דינאמיט. אמאָל הינטער אייער פענסטער, און אמאָל ממש אונטער אייער שטוב ברעכט זיך דער פעלזען גרונט, אזש פון בעט שלידערט עס אייך ארויס. אָבער איהר הערט עס ניט. עס קימערט אייך ניט, גלייך ווי אין שטיין זענט איהר אליין פערוואנדעלט געוואָרען. און מיט אזא שנעלקייט, אין אזא ווילדען גאלאָפּ קומט דאָ פאָר די איבערקעהרע ניש, אז אָפט אין איילעניש טרעפט — פון א הילצערען הייזעל איז געוואָרען א צוויי שטאָקען מויער; פון מויער — א קלויסטער; פון קלויסטער — א טעאטער; פון טעאטער — א אידישע שוהל; פון דער אידישער שוהל א שטאל פאר פערד און אויטאָמאָבילען; פון שטאל — א נעבעכעל-וואָלקענקראצער, וואָס קוקט מיט הכנעה צו די שפיצען פון די יוסטע וואָלקענקראצער...

און דער גאנצער שניט פון שטאָט, אזוי ניט אויסגערעכענט, לאנג און שמאָל, צווישען די צוויי טייכען — האָדסאָן און איסט ריווער צונויפגעפרעסט.

דער שניט איז א צייטווייליגער, פערסטריגעוועטער אבי ניט ווי, מיט ווייסע פאָדעס א שווארץ געוועב. פון אלע ווינסעלעך קוקט זי, די צייטווייליגקייט, ארויס. מענשען ענערגישע, וואָס קענען קיין וויילע ניט רוהען, זיינען אהער אָנגעקומען פון דער פרעמד; אויף א וויילע זיך אָבגעשטעלט און אין דער קליינער וויילע נאנצע בערג שטיין מיט שמאָל צונויפגעשטעלט. איין הויז אויפגעשטעלט, ס'הייז קליין געוואָרען — אראבעוואָרפען. אויף גיך א גרעסערע געבויט. אויף גיך די באהנען אוועקגעלאָזען איבער אלעמענס קעפ: פיער זיילען, לענג און ברייט שטאכעס אייזען, איבער דעם רעל-סען, און דער באהן לויפט שוין און פערטויבט די וועלט, פערטעמפט די געפיהלען, צורייסט די נערווען. איהר ווייסט ניט ווען ס'איז געשעהן, ניט געהאט קיין צייט זיך ארומצוקוקען. כמעט אין איין נאכט איז דער וואונדער פערלאָפען. און כאָטש דער באהן אויפן בען איז צוגעטראכט געוואָרען פאר דער בעקוועמליכקייט פון די מיליאָנען מענשען-קינדער, און דאָך קומט אויס אזוי, אז די אלע מיליאָנען געפינען זיך מייסטענס גאָר אונטען, אויף דר'ערד, און דער באהן, ווען ער טראָגט זיך איבער זייער קאָפ, יעמאָלט איז בלויז איינס פערבליבען — אראבצורוקען דאָס היטעל איבער די אויערען און טראכטען אין דער שטיל:

— ווי העלפט מיר שוין גאָט פון דאנען צו אנטלויפען.

ניו יארק איז ניט קיין מוסטער פון ב ו י ע ן — נאָר

א מוסטער פון צו ש ט ע ר ו ן ג.

ניו יארק איז ניט קיין שטאָט. נאָר — אן ערשיינונג וואָס בייט יעדער שעה איהר פנים. ניט נאָר די ווינטען בייטען זיך דאָ זיבען מאָל אין טאָג, ניט נאָר די הייזער אויף דר'ערד בייטען זיך אלע וויילע, נאָר אויך אונטער דר'ערד, וואו די אייזערנע געדערים פון דער שטאָט געפינען זיך, אויך דאָרט ווערט זיבען מאָל אין טאָג אנדערע אָפּעראציעס געמאכט. וואו איהר געהט, וואו איהר שטעהט איז א שטיק גאָס אויפגעריסען, און אז איהר קוקט זיך איין אין דער טיעף לויפט אזש א פּרעססטעל דורך אייערע ביינער. די רינעס

און די רעהרען און די טרויבען, ברייטע און שמאלע, וואָס געהען איינס איבער דעם אנדערען, איינס אונטער'ן אנדערען, דורכגעצוי- גען און דורכגעפלאַכטען. טאָג טעגליך ווערען זיי געביטען — שמאָ- לע אויף ברייטערע; קורצע — אויף לענגערע. די קינדער פון דער אלטער וועלט, וואָס זיינען אהער אריבערגעקומען, האָבען זיך אויס- געאיידעלט, זיך אויסגעלערענט נאָכאמאָל אין טאָג הענט און פנים צו וואשען, און דער צופלוס פון וואסער איז קליין געוואָרען, דער אָבנאנג פון די וואסער איז צו שמאל געוואָרען. טעלעגראף און טעלעפאָן. רעהרען דורך וועלכע בריעה לויפן פון עק ביז עק שטאָט... אלץ אונטער דר'ערד.

דאָרט אונטער דער ערד אין דעם שטאלענעם בויד פון דער מעטאל און שטיינערנער שטאָט; די שטאלענע געדערס, וואָס אין דער פינסטער קנוילען זיי זיך דאָרט אין דער טיעף. דער בויד וואקסט אויפ'ן חשבון פון קאָפּ דאָרט אויבען.

און די ברייטסטע רעהר, פון דעם גיגאנטישען בויד — דאָרט איז די סאָבוויי, דער אונטערערדישער באהן וואָס לויפט די לענג פון שטאָט, אויף און אָב.

און אין פריהמאָרגען און אין אווענט, ווען מענש ווערט אין מאשין פערוואנדעלט און מאשין ווערט צוריק אין מענש פערבי- טען, יעמאלט מיט אן אבגעלאָזענער טעמפּקייט לאָזען זיך די מענ- שען אהין, צו יענעם אונטערערדישען וועג. דער שטאלענער צוג קומט אָן, טירען רוקען זיך פאנאנדער און די מענשען, מיט אראב- געלאָזענע הענד, מענער, פרויען, יונג און אלט געהען אויטאָמאטיש אהין אריין. און ווען ס'ווערט ענג, איז א מענש פאראן ביים טיר, וואָס שפארט אייך מיט דער קניא אריין און פערריגעלט די טיר אונטער אייך. און אינוועניג — זיבען פאָרשטעהער פון זיבען נאציאָנען אָטעמען אייך אין פנים אריין, אונטער'ן קאלער ארון- טער דעם אָטעם זייערען; די שמוץ פון איין ברג מישט זיך מיט'ן שטויב פון דעם אנדערענס קליידער. גלייכגילטיג און מיט א טעמפּ- קייט בעטראכט איתר איישרע אונבעקאנטע נאָהענטע ארום אייך.

אז איך וויל צונויפנעהמען די מחשבות, וואָס האָבען געצויגען דורך מיין קאָפּ פאר די עטליכע יאָהר, ווען מיר איז אמאָל אויסגעקומען אין יענע שטונדען דורכצומאכען מיין וועג דורכ'ן בויד פון דער שטאָט ניו-יאָרק. — זיינען זיי אזעלכע נישטיגע טויטע און טעם-פע... אין יענע שטונדען ווערסטו נים אין כעס אויף דער וועלט, ס'לעבען ווערט דיר נים מיאוס, פילסט זיך, ווי דער מיט פאראליי-זירטע געהירען, וואָס ליגט אין זיין אייגענער שמוץ און דאָס פנים איז גלייכגילטיג. אז כ'מאך צו די אויגען און וויל מיר פאָרשטעלען זיך אליין אין געדאנק, וויל זיך פאָרשטעלען מיין לעבען דאָרט, מאַלען א בילד פון זיך אליין פאר זיך — קעהרט זיך אום צו מיר יעמאָלט א געוויסע טעמפּקייט און איך הער דורך איהר דעם עוות-דיגען, אונטערערדישען שטאַלענעם גערויש אין דעם אונטערגרונד באהן, וואָס נעהמט אייערע געהירען און קוועטשט זיי צונויף ווי מיט אייזערנע הענטשקעס...

כ'האָב געוואוינט א געוויסע צייט ביים ים, נים ווייט פון ניו-יאָרק. און יעדער מאָל, אָנקומענדיג מיט'ן וואסער אין שטאָט אריין, האָט זיך פריהער פון ווייטען בעוויזען די משפּחה וואָלקענ-קראצער און שפעטער, פון שיף אראַבגעהענדיג האָב איך יענע גא-סען געמוזט דורכגעהן. און יעדער מאָל האָב איך אליין ביי זיך גע-פרעגט:

— וואָס פאר א רוח טרייבט די מענשען אָנצושלעפּען אויף איין פלאץ אזוי פיעל שטאָל און שטיין און בעמיהען זיך דאָס אלץ אויפצוהורבען מיט א סדר? ווער צווינגט זיי אויפשטעלען הייזער פאר גאנצע צעהן טויזענד, אז גאנצע צעהן טויזענד מענשען זא-לען אינאיינעם זיין, אין דער צייט וואָס דאָס לעבען אין דער שטאָט לענער שטאָט מאכט אזוי, אז איינער דעם אנדערען זאָל אפילו נים וועלען קענען?!

דער וואונדער איבער אלע וואונדער, דער וואלווואָרט-וואָלקענ-קראצער, וואָס איז כמעט אין איין נאכט בעשאפען געוואָרען מיט זיינע פופציג אָדער מעהר שטאָק, אין זיין האלב גאָטיש און האלב

מאָדערנעם סטיל — ער שניידט זיך ארויס אין דער בלויער לופט און, ווען וואָלקען ציהען איבער זיין שפיץ, קען מען מיינען, אז ער וויגט זיך אין לופטען ווי א מעכטיגע סאָסנע, און אזוי ליכט זעהט ער אויס, אזוי דורכזיכטיג דאכט זיך — אויף דער האנד צו נעהמען און אוועקטראָגען מיט זיך... קוקסטו לאנג צו איהם און טראכסט זיך:

— ניט דאָ איז דער אָרט פאר דעם וואונדערליכען בנין. ער-געץ אין סטעפ, ערגעץ אין דער וויסטע שטעלט איהם אוועק, זאָל די זון איהם בעלויכטען, זאָל ער פון דער נאכט ארויסקוקען און זאָלען זיך מענשען פון ארום און ארום ציהען צו בעוואונדערען איהם, צו טראכטען פון דעם שטאַלענעם ווילען פון דעם מענשען און צונויפנעהמען עס ביי זיך אין געדאנק מיט די אלע שענהע, עהרליכע זאכען, וואָס די וועלט פערמאָגט; מיט אלע דערהויבענע שענהקייט טען וואָס די נאטור אליין האָט בעשאפּען. דאָ אָבער אין ניו-יאָרק, ארומגעשטעלט און פערשטעלט מיט דער גאנצער מחנה אנדערע, קלענערע אומגעלומפערטע וואָלקענקראצער, וואָס שטשירען גלייך אין דער וועלט אריין — דאָ זעהט ער אויס נאקעט, נאריש, קוקט מיט א פאפירענע גאווה, קוקט מיט כעגרעניצקייט פון גייסט, מיט טיעפער עקשנות און פערשוועכונג פון ליניען און פאָרם...

— איז ניו-יאָרק אן אבשפּיגלונג פון אמעריקא?

— ניין! שטעלט זיך פאָר ניו-יאָרק אָהן אמעריקא; וואָס אזעל-כעס וועט בלייבען? משוגעת, וואו די רעכטע פוס טרעט די לינקע אָב, א בילד פון צושטערונג.

אמעריקא אָהן ניו-יאָרק — א ליכטיגע, גרויסע און פרייע וועלט, וואו רוהיג און זיכער קענען זיך פערפלאנצען אָבגעריסענע לעבענס; וואו ניט מיט געאייילטע טריט וואָלט דער מענש געקענט אוועקגעהען, און וואו זיכער וואקסט דער עפעל-בוים, פונקט ווי זיכער טראָגט די מיסיסיפי איהרע וואסערען צו די דרום ברעגעס פון אטלאנטישען אָקעאן.

ביים מויער פון סדום

אז מען דערנעהענטערט זיך צו פיטסבורג קאָן מען מיינען, אז דאָ ברענט נאָך די ערד פון אלטע צייטען, רויכערט און טשא-דעט פון אלטע דורות אָן, און די מענשען וואָס בעווייזען זיך פון צייט צו צייט אין די רויך קנוילען ביים אָבשיין פון די געלע פלא-מען, זיי פערנעהמען זיך עס דאָ מיט'ן לעשען דעם פייער, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען צוליבע א קללה פון גאָט.

אין אמת'ן אָבער האָבען מענשען דאָ דעם פייער אָנגעצונדען און וואַכען איבער איהם טאָג און נאכט, ער זאָל ניט אויסגעלאָשען ווערען. און דער שטאַלענער קלאַנג, וואָס היכט ארויס פון דער צופלאַמטער פינסטערקייט — ס'איז דער ריעזיגער האַמער-קלאַנג; דאָרט שמידט מען גליק פאר'ן לאַנד. גאנצע וועלדער קומענס הוי-כע רויכערען אין דער וועלט אריין און פון צווישען די קוימענס רייסט זיך אלע וויילע ארויס א גאָלדיג-געלער פלאַם, וואָס טרייבט פון זיך דעם קנוילענדיגען רויך אוועק, אָבער באלד ווערט ער, דער פלאַם, אין דעם געדיכטען שוואַרצען רויך ווידער דערשטיקט.

פיטסבורג איז די מאמע, וואָס שפייזט א שטיק וועלט מיט שטאַל און אייזען, דעם רויען מאַטעריאַל קאָכט זי איבער, ברענט איבער, און איהר מאָגען מאכט איהם אזוי, אז די וועלט זאָל קאָנען פערדייען...

איך האָב ניט געלייענט, וואָס עס ווערט געשריבען פון פיטס-בורג אין די ביכער, וואו מען מאַלט די ליכטיגע זייט פון אמעריקא וואו מען בעשרייבט די עשירות און די שפע פון אמעריקא. איך גלויב, אז אין יענע ביכער, וואָס זיינען נאָך אפשר פון דער רעגיע-רונג אליין ארויסגעגעבען, ציהען זיך די שורות, שורות ציפערען וואָס דערצעהלען, אז אין דעם און דעם יאָהר האָט מען אזויפיעל און אזויפיעל טאָן שטאַל ארויסגעגעבען; אזויפיעל הונדערטער הונדערטער טויז רעלסען פארטיג געמאכט; אזויפיעל און אזויפיעל

וואָלקען-קראצערס-קעלעמען אויסגעגאָסען; און דער עיקר — אזוי-פיעל און אזויפיעל ארכייטער זיינען געווען פערנומען ביי שמעל-צען די בלאָטיגע רודע און שמידענדיג דעם צוגליחטען שטאָל. שמיר-דענדיג גליק פאר'ן לאנד, פראָפּיטען פאר דער וועלט. — יא, נע-וויס זיינען אזוינע ביכער פאראן, וואו צווישען די ציפערען האָט מען האַפנונג איינגעפאסט; בעפּוילען די ציפערען זיי זאָלען פון גליק זינגען.

איך האָב יענע ביכער ניט געלייענט. איך בין געווען אין פיטסבורג. פינף טעג דאָ פערבראכט. פינף טעג ניט געזעהען די ליכטיגע זון. צייטענווייז האָט זיך מיר געדאכט, אז א פינסטערער קאָשמאר האָט זיך אראבעלאָזען אויף דער גאנצער געגענד. די מענשען ארום — ניט אויף דער וואהר זעה איך זיי, נאָר אין דער אבשפיגלונג פון מיין געדריקטען געמיטה, פון מיין צוהיצטען מח. און די מענשען — געשטאלטען וואָס דרעהען זיך ארום צווי-שען רויך און פייער, פערמורזטע מיט איינגעצויגענע באקען, מיט דארע, אויסגעצויגענע, ביינערדיגע, פערברענטע הענט, אָט די אלע געשפענסטער, וואָס דרעהען זיך ארום ביי די גרויסע גיהנום-אוי-ווענס, וואו דער פייער, אזא העסליך-געלער, ווירבעלט זיך און קנוילט זיך און רוישט, גלייך ווי דעם ווינט וואָלט ער אין זיין מויל אריינגעכאפט און וויל איהם פערברענען; אָט דאָ ביי די פייערען, וואָס בעדארפען עס שטאָל-רודע צושמעלצען און פון וואנען עס רייסען זיך ארויס אלע וויילע מיט גערויש און געפייף הייסע, גיפ-טיגע, געלע סם-גאזען; אָט דאָ, בעלויכטען פון דעם געלען גיפטיגען שיין, בעווייזען זיך פאר מיר געשטאלטען אזוי בעקאנטע, טרעה איך בליקען אזוי היימיש און הער א שפראך וואָס איז מיר אזוי היימיש און קלינגט אזוי טרויעריג:

איך זעה דאָ מענשען, וואָס זיינען אויף יענער זייט ים נאָכ-געגאנגען באַרוועס, טריט ביי טריט נאָך דעם אקעראייזען, וואָס איז געשלעפט געוואָרען פון א פאָר מאָגערע איינגעצויגענע אָקסען, אדער פון א דאר פערדעל מיט טרוקענע ריפּען. געשטאלטען בע

קאנטע פון די זאמדיגע פעלדער אין דער ליטא, אדער פון די פלא-
כע אומעטיגע פעלדער אין פוילען. איך זעה איהם דעם פויער
זומער אין האלבען טאָג רוהענדיג אונטער אַ בוים, און נעבען איהם
זיין ווייב, וואָס האלט־אונטער דעם שווארצען ליימענעם טעפעל
אויף איהר שוים, פון וואנען ער שעפט מיט אַ הילצערנער לעפעל
דעם ארימען, מיט נישט געקאכטען זופ. איך זעה זיין שטוב מיט
שטרוי געדעקט און ביים זייט אן איינגעבויגענע שטאהל, ארום
וועלכער חזירים ראָיען זיך, היהנער גראבלען די ערד, זוכענדיג
קערנדלעך, און די עלטסטע טאָכטער, וואָס וואשט גרעט פאר'ן
שטוב, מיט בלויע ארעמס און נאקעטע פיס ביז די קניע. איך זעה
איהם אין אַסיען שטעהן אין זיין שטאל און דרעשען אויף דעם ליי-
מענעם טאָק די ארימע סנאָפּעס, און ווי ער הערט זיך צו צו די
קערנער, וואָס שפריצען ארויס פון די זאננען, ווען ער דערלאנגט
מיט זיין דרעשער איבער די שפיצען פון די גארבען. איך זעה זיין
ווייב, ווי זי צעהלט די היהנערשע אייער, זי לעגט זיי איבער מיט
שעטשקע אין קווישעל, כדי אין מארק אריין צו טראגען און פאר'ן
אַבגעלייזטען געלד אַ טיכעל אַ געקוויטעלטע פאר דער טאָכטער
ברענגען.

איך זעה זיי אין ווינטער, ווען ארום ליגט טיעף דער שניי און
הינטערען שטוב ערגעץ שטייערט זיך דער פראָסט מיט דער נאכט
און די געפרוירענע צווייגען הינטער'ן פענסטער ברעכען זיך און
קנאקען; איך זעה זיי זיצענדיג ביים אויווען, אין דער ליכט פון אַ
קליין לעמפל. שכנים האָבען זיך צונויפגעקליבען און די אינגסטע
מיידעל אין שטוב לייענט אַ בריעה פון אן אייגענעם, וואָס איז
ערגעץ ווייט אין אַ פרעמד און זעהר רייך לאַנד. מען בעטראכט אַ
פאָטאָגראַפיע פון אן אייגענעם מאן מיט אַ גלאַט אויסגעקאָכט
פנים און מיט אַ קייטעלע ביים זשילעט...

— און אזוי אויף די פליגלען פון די ביזע ווינטען זיינען זיי
פערטראָגען געוואָרען אזש קיין אמעריקא, אזש קיין פיטסבורג און
דער ריח פון דעם היימישען ארימען און טרייען פעלד איז פערבי-

טען געוואָרען אויף פייערדיגע, גיפטיגע צאזען, וואו זייערע לונגען ווערען דורכגעברענט, וואו דאָס כלום אין די אדערען ווערט ווי וואַ-סער שיטער, ווי וואסער ביליג...

וואָרים אָט די אלע שרעקליכע, געפעהרליכע ארבייטען, סיי אויף דער ערד און סיי אונטער דער ערד, ווערען געמאַן אָט פון די פויערים, וואָס האָבען זייער ברויט, מיט קלייען געמישט, געגעסען אין פוילען, רוסלאַנד אָדער גאליציע. זיי גראָבען די ברודיגע אייזען-רודע אונטער דער ערד און זיי שמעלצען עס, לייטערען עס, מאַ-כען שטאַלענע סקעלעטען פאר די הייזער אין דער גרויסער שטאָט. און געהט מען אום אין זייערע גאסען, וואו ווייב און קינד האלטען זיך אויף — בעדארף מען ניט בעדויערען די הייזער. וואָ-רים זיי זיינען בעסער פאר די, וואָס זיינען ביי זיי אויף זייער פעלד געשטאנען, אָבער א קעלט איבער'ן לייב לויפט דורך, ווען מען בעטראכט ווייב און קינד.

דער טאטע ברענט זיין לעבען שמעלצענדיג שטאַל פאר א טאַלער א טאג, אָדער פאר א טאַלער מיט זעכציג סענט, און אפשר נאָך צעהן סענט א טאָג; קומט א היים, וויל פון לעבען געניסען, א לייערע שפיעלען, דעם לעבענס-בעכער צו די פערברענטע ליפען טראָגען און — דער נייער דור וואָס ווערט געבאָרען... אויף איהם רוחט די קללה פון דער ציוויליזאציע: פון מוטערלייב קומען ארויס קינדער דראָבנע, פנימ'ער גרינגעלע און מיט מוסקולען שיטערע. דאָס לאַנד, וואָס קאָן ריעזען ארויסגעבען פון זיך; ברייט-בייניגע פעסטע, גלייכע און פלינקע ווי הירשען; דאָס לאַנד, וואו אפילו איר דיטשע טאטע-מאמע, קליין-געוואקסענע, טאטע-מאמע אריבערגעקור מענע פון שטאַט און שטעטעל ערגעץ אין דער ליטא, האָבען דאָ קינדער, אין צווייען שטארקער און אין צווייען גרעסער פון זיך ארויסגעגעבען. — — — און אָט די מאָגערע אָבער פעסטע מע-נער, פון פעלד געקומענע, פרויען פון ווינט און דעם ריח פון גראָז געכאָוועטע, וואָס האָבען זיך צום קעניג פון שטאַל און אייזען איבערגעגעבען, ברענגען פון זייערע לענדען ארויס קינדער אָהן

בלוט, ווי בלויז איין קורצען לעבען צו לעבען, איין קורצען דור אי-בערציהען, און דערנאָך זאָל זייער זכרון פערשניטען ווערען...

איך ווייס ניט וואָס עס ווערט דערצעהלט אין די ביכער, וואו די מול און ברכה פון דער שטאָט פּיטסבורג ווערט בעשריבען; וואו עס ווערען געמאָסטען די הונדערטער מיילען רעלסען דאָ אויסגעגאָסענע. איינס אָבער בין איך זיכער איז דאָרט געוויס ניט פערשריבען אין יענע ביכער און אין יענע בעריכטען:

אז עס וואָלט גוט און ניצליך געווען פאר די מענשען וואָס געפינען זיך שוין דאָ אין לאַנד, אז ביים ברעג ים, וואו די שיפען קומען אָן פון דער אלטער וועלט, זאָל די רעגירונג פון די פּעראייניגטע שטאטען א שטארקע און שטרענגע וואך אנידער שטעלען און יעדען איינציגען וואָס קומט אהער אין לאַנד — בער טראכטען זיינע הענט, בעטראכטען זיין וואוקס און קעהר, אויס-פרעגען, וואָס ער האָט ביי זיך אין דער היים געטאָן און צו וואָס זיינע הענט זיינען געבוירען געוואָרען. און אָט די אלע, וואָס האָ-בען ביי זיך אין דער היים, אויף יענער זייט ים, געצויגען ברויט פונ'ם זאמדיגען גרונט, זיי זאָל מען אוועקפיהרען ווייט פון דער שטאָל און שטיינערנער שטאָט, איבערגעבען זיי אין די ארעמס פון דער רייכער, זאטער מוטער ערד דאָ אין לאַנד. זאָלען זיי אליין עסען צו זאט און ברויט לרוב פאר די הונגעריגע דאָ בעזאָרגען. — — — און ניט, נאָכדעם ווי מען צעהלט איבער זייערע גראַ-שענס, נאָך איידער זיי האָבען א פוס אין פרייען לאַנד אנידער-געשטעלט, זאָל מען זיי קוויטלעך מיט נומערען צושפילען צו די לאצען ווי שעפסען זיי טרייבען אין א סטאדע צו די ענגע וואגאָנעס, און ערגעץ זיי אוועקפיהרען, און צום שטאָל-און-אייזען-קעניג פאר א קרבן ווארפען.

ווינט און רויך

דער ערשטער איינדרוק, וואָס שיקאגא האָט אויף מיר גע-
מאכט, איז געווען גאָר ניט אזוי אנגענעם. מיר האָט זיך אויס-
געוויזען, אז שיקאגא איז ניט געבויעט געוואָרען אויף דעם אייגע-
נעם אופן ווי אלע אנדערע גרויסע שטעט אין דער וועלט. מיר האָט
זיך פאָרגעשטעלט, אז עפעס א ריעז האָט די שטאָט פון א זאק
אויסגעשטאָמען, די הייזער מיט די מיסט אינאיינעם, און שפעטער
איז דער אייגענער ריעז געגאנגען און מיט א פוס פאנאנדערגע-
שארט נאָמען און הינטערגעסלעך.

איך דערמאָן מיר, אז מײן ערשטער אָנקומען איז געווען אין
א שרעקליך קאלטער, ווינטיגער, נאָסער און פערשלומפערטער ווינ-
טערנאכט. א נאָסער געריכטער שניי איז געפאלען און געלעגט
זיך שווער אויף מענשען, וועגענער, פערד און גאס. פארביי מיר איז
דורכגעפאָהרען א טיעפער גרויסער וואָגען, געשפאנט מיט א פאָר
גרויסע משא-פערד! דער וואָגען איז געווען מיט זאָלץ אָנגעפילט
און א נעגער איז געשטאנען אויפ'ן וואָגען און מיט א לאָפעטע גע-
שיט די זאָלץ אויפ'ן וועג, וואו דער טראמוויי געהט, כדי דער שניי
זאָל צושמאָלצען ווערען צווישען די רעלסען. די גאנצע מעשה האָט
אזוי אומגעלומפערט אויסגעזעהען, אז כ'האָב אליין ביי זיך אין
הארצען געטראכט און געלאכט:

— נו, א געזינדעל האָט גאָט אויף דער שעהנער ערד בעזעצט!
אָבער וואָס אָפטער כ'האָב אָנגעהויבען צו בעזוכען שיקאגא,
לענגער דאָרט אָנגעהויבען צו פערוויילען, האָב איך מײן מיינונג
פון דער שטאָט געמוזט בייטען. פון דעם רויך ארויס, וואָס שפרייט
זיך און ציהט זיך איבער שיקאגא, האָב איך צו ביסלעך די שטאָט
אָנגעהויבען ארויסצוזעהען. און ווען ס'טרעפט אזא מין וואונדער,
אז אין איין נאכט וואָלט מען דעם רויך צוגענומען, די סאזשע פון
די הייזער ארומגעווישט און מאכען אזוי, אז די זון זאָל העל איי-

בער שיקאגא איהרע שטראהלען שיקען — מענשען וואָלטען אויפ-
געשטאנען און די אויגען געריבען און זיך געוואונדערט:
— אַך, וואָס פאר א שעהנע שטאָט!

— א, אפשר די שעהנסטע שטאָט אין לאַנד!
אז מען פערברענגט אביסעל לענגער דאָ, הויבט מען אָן צו
ענטדעקען דעם שעהנעם פלאן פון דער ריעזיגער שטאָט, איהרע
ברייטע בולווארען, פון ביידע זייטען מיט בוימער פערפלאַנצטע,
וואָס צושניידען די שטאָט לענג און ברייט: מען בעמערקט די
גרויסע צאָהל שפאציר-גערטנער, בלומען-בייטען —

— א, ווען ניט דער רויך, כ'וואָלט שוין אפילו די אָפטע ביזנעס-
ווינטען דאָ אויך פאר גוט אָנגענומען.

כאָטש ניו יאָרק פערמאגט אריבער פינף מיליאָן מענשען און
שיקאגא נאָך קיין גאנצע דריי ניט — דער איינדרוק אָבער איז,
אז שיקאגא איז די גרעסטע שטאָט אין אמעריקא און — ניט
ניו יאָרק.

ווייל ניו יאָרק איז שמאָל און אין צוואנציג — דרייסיג מינוט
קענט איהר דורכשפרייזען, פון איסט-ריווער צום האָדסאָן, און איהר
פערנעסט גאָר אז איהר געפינט זיך אין א שטאָט וואָס פערמאָגט
אריבער פינף מיליאָן איינוואוינער. שיקאגא אָבער איז ברייט,
אפשר ברייטער פון פאריז, אָבער צוליב'ן רויך קענט איהר מיי-
נען, אז איהר זייט אין לאַנדאָן.

— א, ווען ניט דער רויך.

און פאר'ן רויך דאָ האָט מען צו פערדאנקען דעם גאנצען
לאַנד. ניט שיקאגא קויהלען און אויווענס רויכערען און רויכערען
אויפצוהאלטען דעם פינסטערען וואָלקען, וואָס מאכט אייך מיט א
שעה פריהער צו דערקענען, אָנקומענדיג מיט'ן באהן, אז דאָרטען
און דאָרטען, וואו די הימלען זיינען פעררויכערט — איז שיקאגא;
ניט פון דעם אָרטיגען קויהלען-שטויב ווערט אייער פנים, ווי ביי
א קוימענקעהרער און, וואָס קיינמאָל קענט איהר דעם ריכטיגען
קאָליר פון אייער הויט ניט ארויסזעהען. —

שיקאגא איז דער אמת'ער צענטער פון לאנד און די הונדער-טער, הונדערטער באהנען וואס ציהען זיך פון מזרח און מערב, צפון און דרום — קומען אָן קיין שיקאגא און אויף א וויילע בלויז שטעלען זיי זיך אָפּ דאָ רוהען, און אָט אין דער וויילע פעררויכערען זיי די וועלט. שיקאגא איז דער גרעסטער אייזענבאהן צענטער אין לאנד און פאר א זייטיגען מענשען, וואָס פיהרט ניט קיין סחורות מיט יענע באהנען, זעהט עס אויס, אז בלויז דאָ א רויך אָנצומאכען קומען זיי אהער די באהנען פון אלע עקען לאנד.

און דער מאָנען פון שיקאגא, וואו בירגער פון פרעמדע לענדער, קינדער פון אנדערע נאציאָנען, בעדארפען עס ווערען איבער-געקאכט אויף דעם אמעריקאנער אופן, בעקומען אן אמעריקאנער פנים, אָט דער מאָנען איז ניט קלענער ווי דער ניו-יאָרקער. און פונקט ווי דער ניו-יאָרקער פערדיעט ער שלעכט דעם נאציאָנען און פעלקער-געמיש. ער שליינגט זיי נאנצעהייט, רוערהייט און ווארפט זיי פון זיך ארויס ניט גענוג איבערגעקאכט. דאָ איז א וועלט מיט קליינע וועלטלעך מיט אלערהאנד שפראכען און אלערהאנד צייטונגען. יעדע וועלטלעך אין איהר גהעטא... און פונקט ווי די קראָהען אין די וועלדער קענען זיך ניט איינטיילען מיט זייערע נעסטען אזוי זיינען די נאציאָנען מיט זייערע גהעטאָס: קומט דער איד צוציהען אין א גאס, אנטלויף פֿען אלע יענקיס, אירלענדער און דייטשען; קומט דער איטאליענער און שטופט ארויס דעם אידען; קומט דער נעגער און שטופט ארויס דעם איטאליענער; קומט דער נעגער און שטופט ארויס דעם סלאוו און מיט דער פערענדערונג ווערט די גאס אלץ מיסטיגער און בלאָ-טיגער, און אין די הייזער — אלץ חושב'דיגער און אָרימער.

איהר געהט פון איין גהעטאָ אין דער אנדערער און הערט היימישע שפראכען און הערט ווי דער באציל גרויזשעט אָט די היימישע שפראכען און פערדארבט זיי.

די היימישע שפראך פוילט און ווערט מיט דעם אמעריקאנער ענגליש צוגעווריצט. און פון דעם איין און איינציגען ענגלישען

ווערטעל אין א נאנצען היימישען זאץ, איז — ניט חלילה ענגליש ליידיט דערפון, נאָר די היימישע שפראך ווערט אָנגעשטעקט:

— יא מיאלעם דושיסאי טאקי ט ר אָ ב ע ל, זאָנט דער פאָליאט.

— כ'האָב היינט געהאט אזוי פיעל ט ר א ב ע ל — דער איד.

— יש לי היום כל כך ט ר אָ ב ע ל — דער העברעער.

— יא אימיעל סעוואָדניא סטאָלקאָ ט ר א ב ע ל — דער רוס.

א, ווער וועמען מאכט מעהר טראָבעל אָן? — — —

אז איהר רעדט מיט א שיקאגאָר מענשען, רעדט ער פון זיין שטאָט מיט דער גרעסטער ליעבע און וויל אייך איבערצייגען, אז אין דער צוקונפט וועט שיקאגאָ שפיעלען די גרעסטע ראָלע אין לאַנד.

— דער צענטער, דאָס הארץ פון לאַנד וועט ווערען שיקאגאָ, ווארט נאָר ווארט, זאָל מען נאָר דורכפיהרען דעם געזעץ, אז די באהענען זאָלען ניט טאָרען אריינקומען אין שטאָט מיט זייער רויך, און ווי ביי אייך אין ניו יאָרק וועלען זיי מווען א תחום שבת פאר דער שטאָט צושפאנען א עלעקטרישען לאַקאָמאָטיוו —

הלאוי! אפשר צו יענער צייט וועט מען אין שיקאגאָ אָפרא-מען די מיסט אין די הינטערגעסלעך. שיקאגא האָט גאסען און הינטערגעסלעך; ס'הייסט הינטער די הייזער ציהט זיך א שמאָל, שמאָל געסעלע, ניט געברוקירט און ניט אויפגעפאסט ווי די פאָ-רענט גאס.

דורך יענע בלאָטיג-ענגע געסלעך ציהט דער פערלער מיט זיין מאָגער פערדעל; שפיעלען זיך הינט אין ליעבע; דראפען זיך קעץ די אויגען אויס און עס פראווען זייערע חתונות מחנות, מחנות שמשורעם און מייז. א וואונדער? אין שיקאגא, די שטאָט וואָס האָפט צו ווערען דאָס הארץ פון לאַנד, קענט איהר גאנץ אָפט, אין א בענינען און אמאָל טאקע אין מיטען העלען טאָג, זעהן א מייד-

זישע פראצעסיע, ציהענדיג פון א הינטער-געסעל, שניידט דורך די הויפט-גאס און קלייבט זיך דורך, ניט איילענדיג צום צווייטען הייז-טער-געסעל. קוקען אויף דער שטאָט מיט דעם אייגענעם שטאָלץ וואָס אנדערע איינוואוינער.

שיקאגא האָט אויך א נאָמען: "די שטאָט פון די ווינטען". צוליב די אָפטע שארפע צפון ווינטען וואָס בלאָזען פון די גרויסע אָזיערעס.

איך וויל אָבער אונטערצייכענען אן אנדער זאך וואָס ווארפט זיך דאָ אין די אויגען:

די שיקאגא'ר לייט האָבען צו ערנסטע, ניט קיין פריינדליכע פנים'ער. אזוי זעהט אויס דער דורכשניטס מענש אין גאס. זעלטען ווען א ליעבער שמייכעל, זעלטען ווען א לייכטזיניגע שטיפערישע בעוועגונג.

דער אמעריקאנער, וואָס אין דער וועסט, האָט אין אלגעמיין א צו ערנסט פנים. קענסט מיינען לויטער פילאָזאָפּען, אָהן א שמייכעל. אז מען קוקט זיך אָבער צו נאָהנטער בעסער, זעהט מען, אז די סבה פון דער ערנסטקייט אין פנים און די פערשלאָסענע ליפּען — איז דער קיי-טאבעקאָ. ביי יעדען איינציגען פון אָט די פילאָזאָפּען ליגט אין א ווינקעלע צווישען באק און צונג, ביי די באק-צייהנער: דאָרט אין ווינקעלע ליגט א קנייכלעלע שווארצע טאבאק און ער נאָגט פון איהם דעם זאפט מיט אזא ערנסטקייט. עס ווארפט זיך אין די אויגען, אז דער פעלקער און ראסען מישמאש דאָ, איז ניט קיין געקליבענער.

די מענשען וואָס דו בעגעגענסט זיינען אָדער איבערגעוואק-סען-גרויס אָדער ניט דערוואקסען-קליין. פרויען, ניט גראציעו און ניט שעחן — דער דורכשניט וואָס דו בעגעגענסט אין גאס. א סך מיט ברילען אדער פענסנע אויף די נעז. הענט גרויסע. ניט מיט געשמאק געקליידט.

אין שיקאגא, אין א פאָסט אָדער אזוי אין אנשטאלט, בעהאנדלעט מען אייך רוי, ניט העפליך — גלייך אייער געלט וואָס איהר

דערלאנגט איז פון גוילת.

שיקאגא האָט די גרעסטע שלאכט-הייווער אין דער וועלט — אזוי זאָגט מען — וואו טויזענדער בהמות, שאף און חוירים ווערען טאָגטעגליך גע'ממית'ט און פון זייער פעל, פלייש און שמאלץ מאכט מען אלץ וואָס עס ווערט נאָר געמאכט פון פעל, פלייש און שמאלץ. די וועלט לויפט אהין אויף ביז וואונדער. גרויסע ביכער זיינען שוין פון יענע שלאכט-הייווער אָנגעשריבען געוואָרען.

— זאָל מיר גאָט ניט שטרעפּען פאר די רייד, איך האָב שוין אמאָל געהאט גע'פועל'ט ביי זיך, אז כ'זאָל אָנטאָן א פאנצער אויף מיינע נערווען און געהן זעהן דאָס וואָס א וועלט מיט מענשען האָט געזעהן און כעוואונדערט. איז אָבער דער אונגעשרייבליכער גע-שטאנק, וואָס טראָגט זיך פון יענע הייווער אויף א מיל ארום, ער האָט מיר אזא שלאָג געטאָן צום נאָז און הארצען, אזש אין קאָפּ האָט מיר אָנגעהויבען צו שווינדלען, און כ'האָב מיט אלע כחות פערקירעוועט צוריק. ווען כ'וואָלט געווען בכח זיך אליין גובר זיין און די שלאכט-הייווער יא בעזוכען, אפשר וואָלט איך עס בער-וואונדערט... פאָרלויפּיג אָבער, אפילו אָהן דעם איינדרוק פון די שלאכט-הייווער ווילט זיך מיר זאָגען, אז: —

שיקאגא איז דאָך די גרעסטע שטאָט אין לאַנד, כאָטש מענ-שען ווינציגער ווי אין ניו יארק.

שיקאגא — די אינטערעסאנטסטע שטאָט אין לאַנד — ווען ניט דער רויך, און מענשען וואָלטען פערמאָגען א לייעבען שמי-כעל אויף די ליפּען.

און איך אליין, ווען איך טראכט פון די גרויסע שטעט דאָ אין לאַנד טראכט איך מעהר פון שיקאגא ווי פון ניו יארק. אפילו אונזערע אידען געפעלען מיר אין שיקאגא בעסער ווי אין ניו יארק.

אונטאלעראנין

אמאָל אין פעטערבורג, ביים בעטראכטען א צימער פאר זיך אין א ניט-אידישער הויז און זעהענדיג די פריינדליכקייט, וואָס די אלטע רוסישע בעל-הבית'טע ווייזט מיר ארויס — איז מיר איינגעפאלען אפשר ווייסט זי ניט, אז איך בין א איד, אפשר נאָר, אז זי וועט זיך עס דערוויסען קען געמאָלט זיין, זי זאָל מיר ניט וועלען אריינלאָזען צו זיך אין שטוב אריין, אז כ'האָב שוין געהאלטען טען ביים ארויסגעהן, צוואַנגענדיג אז נאָך היינט וועל איך קומען מיט מיינע פעקלעך, זאָג איך צו איהר:

— ווייסטו אָבער, אז איך בין א איד? אפשר איז עס דיר ניט

בעקוועם?

— גאָט איז מיט דיר, גאָט איז מיט דיר "טייבעלע מיינס", וואָס דו רעדסט... ביי גאָט זיינען אלע גלייך. — און זי האָט זיך איבערגע'צלם'ט.

ס'אייגענע האָט מיט מיר געטראפּען מיט עטליכע יאָהר שפעטער, שוין דאָ אין לאַנד, דאָ אין דער נייער וועלט: ס'אי געווען אָנהויב זומער. איך בין געפאהרען זוכען פאר זיך אן ארט צו וואוינען ערגעץ צווישען פארבער, אין דער געגענד פון שעהנעם האָדסאָן. כ'האָב מיך דערשלאָגען צו א שעהנער, ניט אידישער פארמער-הויז און האָב אָנגעקלאפּט. צו מיר איז ארויסגע-קומען די ווירטהין. כאַטש א פארמערס א ווייב און דאָך מיט א גאנץ איידעלען אויסזעהען, מיט אריסטאָקראטישע שטריכען אין פנים און מיט א ליבעלען שמייכל ביי די ליפּען. כ'האָב דערצעהלט וואָס איך פערלאַנג.

— יא, ביי מיר זיינען פאראן גענוג צימערען. קום ארויף קלייב זיך אויס א צימער. — איז געווען איהר פריינדליכער ענטפער. זי האָט מיך דורכגעפיהרט ארום און ארום. אלץ מיר בע-וויזען. געזאָגט, אז ניט נאָר מיין צימער האָב איך א רעכט צו

בענוצען, נאָר איך קען זיצען וואו איך וויל, וואו מיר געפעלט.
כ'האָב בעשטימט דאָרט צו וואוינען דעם זומער. בלויז ברענגען
די פעקלעך. און שוין אין מיר זייענדיג ווענד איך מיך צו איהר:
— כ'וויל, זאָלסט וויסען, אז איך בין א איד. א רוסישער
איד, און אפשר וועט עס זיין פאר דיר אונבעקוועם.

זי האָט אויף מיר אָנגעשטעלט א פאָר פערוואונדערטע אוי-
גען ניט פערשטעהענדיג וואָס איך מײן. כ'האָב ס'אייגענע אי-
בערגע'חור'ט און געגעבען איהר צו פערשטעהן אז...
דאָ איז זי אביסעל רויט געוואָרען און מיט א לייכטען שמייר-
כעל צוגעגעבען:

— ביי אונז אין לאנד איז ניטא קיין חילוק פון איד ביי
ניט איד.

און, ווי צו וועלען מיר איבערצייגען, אז דאָס איז דער ריינער
אמת, האָט זי אָנגעהויבען צו רופען:

— עלען! מײן טייערע וואו ביזטו?

דאָס איז געווען איהר אינגערע טאכטער. א מיידעל פון א
יאָהר זיבעצען. זי איז אריינגעקומען פון א זייטיגער מיר און
געפרעגט, וואָס די מאמע בעדארף.

— אָט זעהסטו מײן טייערע, דער דזשענטעלמאן וועט דאָ
וואוינען ביי אונז. דאָס איז מײן טאכטער, זעהסט, מײן טייערע,
דער מענש איז ניט לאנג געקומען פון רוסלאנד. א רוסישער איד...

איך האָב די צוויי זאכען דערצעהלט, ווייל מיר דוכט זיך
אויס, אז ערגעץ אין דער טיעף פון יעדען פאָלק ליגט דאָס מענש-
ליכע בעגראבען און ווי א גרינער גראז שפראַצט עס ארויס דאָ און
דאָרט ביים זייט פון שטויביגען מענשען-וועג. און כאַטש פאר
מיר פערזענליך זיינען די אויבענדערמאָנטע צוויי פאקטען כמעט
אן אויסנאָהם, דאָך ווילט זיך מיר עס געדענקען דוקא אין די ציי-
טען ווען מיר דאכט זיך אויס, אז פערדאָרבען איז דער מענש מיט
זיין שנאה צו יענעם וואָס איז ניט אין איהם געראָטען, פערדאָר-

בען ביו'ן ביון.

און אז מען בעטראכט דאס לעבען דא אין אמעריקא ביי היינטיגען טאָג; בעטראכטענדיג דעם שווערען וואָגען פון פראָג-רעם, וואָס איז אויסגעפאלען אויף פאַרשטעהער פון כמעט אלע נאציאָנען פון דער וועלט צו שלעפען; בעטראכט מען אָט דעם דאָזיגען געשפאן — זעהט איהר קלאָר מיט וואָס פאר אן אונטא-לעראנץ ס'קוקט איינער צום אנדערען שלעפענדיג דעם אלגעמיי-נעם געשפאן.

אַבער דאָ איז פון די טאטעס פון לאנד אין די אלטע צייטען א קערענדעל פערזעט געוואָרען אין דער היגער, יונגער, זאפטי-גער ערד; און די וואָרצלען פון יענעם קערענדעל האָבען זיך גוט צוגענומען. קאלט איז אויבען, שלאָגען זיך די וואָרצלען אין דער טיעף:

“אלע מענשען זיינען גלייך ביי גאָט און אלע גלייך בעדארפען געניסען פון גלוי, פרייהייט און ליכטיגקייט אויף דער ערד.”
אין דער רגע, ווען ס'כאפט ארום ס'הארץ טרויער און פער-דרוס, קוקענדיג צו דער אומפריינדליכקייט וואָס הערשט דאָ צוויי-שען די פאַרשטעהער פון אלע ראסען און נאציאָנען וואָס וועלען דאָך מיט דער צייט אונטערגעהען, שיינען אויף יענע ליכטיגע ווערטער וואָס זיינען פון דעם ליכטיגסטען ווינקעל פון מענשענס הארץ ארויסגעקוואַלען... גלויבסט אין גוטע צייטען אין די קור-מענדיגע צייטען.

און דערווייץ?

דערווייץ גלייכען זיך די פעלקער דאָ אויס נאָר אין האנדעל. ביי ביזנעס בעהאנדעלט איין פאָלק דעם אנדערען איידעל, פריינד-ליך, דער יענדיג נעהמט אויף שעהן דעם אידען, דער איטאליענער דעם איירישען, דער פאָליאק — דעם דייטש און דער דייטש — דעם פראנצויז. אויסערהאלב די ביזנעס אָבער, אין “לעבען” — כמעט ווי איינער דעם אנדערען דערקענט ניט. איינער זעהט אין דעם אנדערען זיין קאָנקורענט.

וואָרים אין דער אלטער וועלט, אז איהר זענט געפאָהרען איבער'ן גרעניץ, געקומען אין א פרעמד לאַנד, האָט מען אייך דאָרט בעטראכט ווי א גאסט. און אזוי האָט איהר זיך אליין בעטראכט. אז א רוס איז געקומען קיין דייטשלאַנד, האָט מען איהם געפרעגט ווען ער פאָהרט צוריק. אפילו אין דער גאסטפריינדליכער פראנק-רייך האָט מען אייך געפרעגט — ווי לאנג קלייבט איהר זיך דאָ צו פערבלייבען?

אנדערש איז אָבער אין אמעריקא. אהער קומט מען נישט צו גאסט. אהער פאָהרט מען ארויס לאָזענדיג די היים הינטער זיך. פערקויפענדיג די שטוב, מעבעל, אלץ מיט אנאנדער. מען געזעגענט זיך אויף לאנג. און דאָ אין לאַנד פרעגט מען אייך נישט — ווען איהר פאָהרט צוריק. דאָ פרעגט מען אייך:

— האָט איהר שוין אייערע ערשטע בירגער-פאפירען ארויס-גענומען?

אהער פאָהרט יעדערער ווי צו זיך א היים. און אז מען קומט אהער, ס'הייסט, צו זיך אין שטוב, און מען געפינט דאָ אן ענגשאפט. מענשען זיינען פריהער געקומען, פערכאפט די וועלט, קוקט קרום איין פאָלק אויפ'ן אנדערען. כמעט גרייט צו שפייען איין פאָלק דעם אנדערען אין פנים אריין.

פאר די לעצטע פינף און דרייסיג יאָהר איז דאָ צוגעקומען אריבער פערציג מיליאָן מענשען. פון אלע עקען וועלט זיינען זיי אָנגעקומען. פון אלע פעלקער און ראסען. און וואָס איז פינף און דרייסיג יאָהר? דער עולם האָט זיך נאָך נישט איבערגעקאכט אין דעם היגען מאָגען, נאָך נישט צושמאלצען געוואָרען. יעדער איינער פון דער אלטער וועלט וואָלט וועלען, אז דאָ זאָל בלויז זיין וועלט אליין זיין. יעדערער זוכט פאר זיך א בעזונדערען ווינקעל. איינער וויל דעם אנדערען אין שכנות נישט האָבען. זעלטען ווען איינער וועט דעם אנדערען צו זיך צו גאסט פערבעטען. דער יענקי פער-טראָגט נישט דעם דייטש, דער דייטש — דעם אירלענדער. דער איר-לענדער דעם סלאוו; און אלע אינאיינעם גענומען — פערטראגען

ניט דעם אידען.

כ'האָב מיר אמאָל גענומען די מיה נאָכצונומען אין די אָנ-
געזעהענע ניו יאָרקער צייטונגען, אין דער אבטיילונג וואו ס'ווערט
איבערגעגעבן ס'אָס ייִעס. נייעס. דאָס לעבען פון דעם
רייכען, אריסטאָקראטישען ניט-אידישען עולם; כ'האָב געזוכט אין
די נייעס וואו ס'ווערט איבערגעגעבן ביי וועמען פון די מיליאָ-
נערען איז עפעס א שמחה; ווער ס'האָט פער'קנס'ט א קינד, ווער
ס'מאכט חתונה א קינד, וועמעס טאָכטער ס'אי שוין מיט מזל
דערוואַסען אריינצוקומען אין דער געזעלשאפט און אויסקוקען
פאר זיך א חתן. כ'האָב גאנץ פאָרויכטיג איבערגעקוקט די נעמען
פון די געסט אויף דער שמחה, וועלענדיג אידישע נעמען בענע-
גענען.

כ'האָב געוואָלט פשוט וויסען ווי אזוי ס'לעבען צווישען זיך
די אידישע און ניט אידישע מיליאָנערען, אדער ווי מען רופט זיי
דאָ — די פיער הונדערטער? — זיי פיהרען דאָך געשעפטען
אינאיינעם. קומט צו עפעס שיטען דאָך אידען מיט מיליאָנען.
ווער נאָך ווייזט זיך אזוי ארויס מיט זיינע גרויסע נדבות פאר
עפעס אן אלגעמיינעם וואוילטעטיגען ענין ווי אונזערע אידישע
עשירים? כ'האָב דעריבער געוואָלט אויסגעפינען צי ווערען זיי
איינגעלאדען צו זייערע נ י ט א י ד י ש ע ב ר י ד ע ר
א י ן ה א נ ד ע ל אויף א שמחה אויף א תנאים אדער אויף
א חתונה פון א קינד.

— זעלטען, זעהר זעלטען, ווען כ'האָב צווישען דעם גרויסען
צעמטל פון ניט-אידישע געסט א אידישען נאָמען געפונען.

איז עס נאָר צום אידען אזוי?

ניט אינגאנצען. צום אידען איז דער עקעל א דאָפעל-
טער, א דריי-פאכיקער. צום אידען איז דער אונפריינליכער געפיהל
א שטארקערער. אפשר מיט מעהר עקעל פערמאכט מען די טיר
פאר איהם. אפשר בלויז מיט דעם אידען ווילען זיך די קריסטליכע
סטודענטען ניט בעגעגענען אין איין קלוב, אין איין פעראיוו.

אפשר וואָלט מען נאָך דעם כינעזער אדער יאפאנעזער אויף גע-
קענט צורעכענען ווען יענע זאָלען זיך אליין ניט האלטען פון
ווייטען. וויכטיג איז, וואָס פון די ד' אמות פון דער אייגענער
שטוב ווארפט איין פאָלק צום אנדערען, כמעט אָהן אונטערשייד,
פערזאכטונגס-בליקען ארויס.

אין וואָגען זיינען זיי אלע געשפאנט:

דער איטאליענער ברוקירט די גאסען, גראַבט גאָלד און
זילבער.

דער סלאוו ליגט אין די מינען און שלעפט משאות אין פאָרט.

דער איד ניהט הויזען און בעקליירט די וועלט.

דער אירלענדער בויט הייזער.

דער דייטש האלט ביער-סאלונען.

אין די נידעריגע קלאסען באַטשט מען זידעלט זיך פונדעסט-
וועגען שניידט מען ברויט פון איין לאבען און וואסער צאפט מען
פון איין קראן. מען זידעלט זיך: "שיני", "דעינגא", "מייק" און
"קייק" — אָבער דאָך שניידט מען דעם ברויט פון איין לאבען.
אין די אריסטאָקראטישע קרייזען רופט מען זיך ניט איבער; אין
די אויגען בעליידיגט מען זיך ניט — נאָר מען האלט בלויז די טיר
פערשלאָסען פאר דעם, ו אָ ס א י ז נ י ט פ ו נ מ י י ז
ב ל ו ט.

אזוי איז צווישען די עלטערען.

די קינדער אָבער צווישען זיך, אין גאס אדער אין דער שולע
— ווייסען נאָך ניט פון דער ביזנעס-העפליכקייט, פון דעם שמועס
איבער'ן וועטער, וואָס בעשעהנט דאָ אזוי די ביזנעס-שפראך, זיי
די קליינע קינדערלעך, אונשולדיגע און איינפאכע, טראָגען מיט זיך
ארויס פון טאטע-מאמעס שטוב. אינאיינעם מיט'ן פעקעלע עסען
— די שלעכטע געפיהלען צום פרעמדען — די שעהנע תורה איבער
דעם פרעמדען פון פרעמד בלוט, וואָס זיי האָבען אין שטוב פון
מאמע מאמע געהערט: קינד מיט קינד קריגעט זיך. ס'האָבען פיינט
איינס דעם אנדערען קינדערלאך פון טאטע מאמע מיט פ א-

ט ע ר ל א נ ד ס; אלע אינאיינעם האָבען פיינט ס'קליינע גלות-קינד. קינד מיט קינד קריעגט זיך און דריקען אויס די געפיהלען פון זייערע טאטע מאמע אין דער היים. רופט איין קינד דעם אנדערען ש י נ י ענטפערט יענער ג י נ י; זאָגט דער ד ע י ג א, ענטפערט יענער א י י ב י.

אין דעם שטאט וואו מען האָט א אידען געדינטשט, אין דזשארדזשיא, איז דאָ פאר אידען נאָך א נאָמען:
— פרענק!

אזוי האָט געהייסען דער אידישער מאהטירער. טרעפט אמאָל אידישע קינדער, געבוירענע אינ'ם לאנד, וואָס ווילען עס ניט ליידען, ניבען קלעפּ.

כ'ווייס א אידיש קינד וואָס האָט פאר דעם איין ווערטעלע "שיני" געפיהרט מלחמה מיט א גאנצער גאס ניט-אידישע קינדער, האָט זיי אלעמען גע'מוזיק'ט, און, אז איהם האָט דערעסען די גאנצע מלחמה האָט ער געבעטען טאטע-מאמע זיי זאָלען ארויסציהען אין א אידישער גאס.

דאָס זיינען אינגלאך, מענער: פייט! אז מען שלאָגט דאָ איי-נעם אונטער די אויגען, גרויס און קליין אזוי, האָט ער דרך-ארץ. מיידלאך אָבער, דער שעהנערער און שוואכערער מין, זוכען זיך אויס אנדערע וועגען ווי איינע דער אנדערערס בלוט צו בער ליידענען:

— נעהמט די ניט-אידישע מיידעלע מיט א שטיקעל קריד און שרייבט אָן א צ ל ס און דערנאָך טונקט זי איין איהר פינגער אין מויל און מיט שפיייעכץ מאכט זי א מ ג נ ד ו ד... נעהמט די אידישע מיידעלע און שרייבט אָן מיט ק ר י י ד א מגן-דוד און מיט ש פ י י ע כ י ז — א צלם...

פון דער אלטער וועלט, אינאיינעם מיט געבעט-געוואנט האָט יעדער פאָלק מיטגעבראכט מיט זיך א האס צום צווייטען פאָלק. מיסט פון דער אלטער וועלט האָט מען מיטגעשלעפט מיט זיך און מען פערשייט דעם גרונט-שטיין פאר א שעהנעם און ליעבען

לעבען וואָס איז דאָ געלעגט געוואָרען פון די טאטעס פון דעם לאַנד. א געשטאנען פון ראסען־האס איז אהער אריבערגעבראכט געוואָרען פון דער אלטער וועלט.

און די ים־לופט, וואָס מאכט אויסוועבען גומע פערפיומען, מאכט מענשען אויסברעכען אלץ וואָס זיי האָבען גענעסען ביי זיך אין דער היים, אין דער אלטער וועלט — אָט די ים־לופט איז ניט אימשטאנד אויסצוראָטען די אומפריינדליכקייט פון דורות וואָס פאָלק צו פאָלק טראגט אין הארצען און וואָס — א ל ע א י נ א י י נ ע מ טראגען צום אידען...

פאר דעם מענשען וואָס גלויבט אין מענשען און בעגרייפט דעם וואונדער פון אמעריקא'ס אויפקומען, פון אמעריקא'ס גרויס־קייט — פאר איהם איז געבליבען בלויז צו האָפען:

— אז ווי לאנג די פעלדער וועלען דאָ גרינען און די פעלדער־בערג פון מערב־זייט וועלען דעם שניי אויף זיך טראגען; ווי לאנג די מיסיסיפי וועט איתרע וואסערען טראגען צום אוקינוס און די כוואליעס פון די ים'ען וועלען קומען וואשען דעם זאמר פון די היגע ברעגעס... אזוי לאנג נאָך וועלען דאָ און דאָרט קלינגען די ליכטיגע ווערטער פון די פאָטערס פון לאַנד:

"אלע מענשען זיינען גלייך פאר גאָט; אלע גלייך בעדארפען צעניסען פון גליק, פרייהייט און ליכטיגקייט אויף דער ערד".

דאָס איז דער גרונט־שטיין פון דעם לעבען דאָ אין לאַנד. דער פונדאמענט. אמעריקא בעדארף נאָך אמאָל אויפסניי געבוירען ווערען. ס'בעדארף נאָך קומען די צייט פון איהר ווי דער געבורט.

די קומענדיגע דורות וועלען פון דעם פונדאמענט די מיסט אראַבקערען.

זעהן געזאנג

7

נישטאָ קיין געזאנג אין די פעלדער פון נאָרד אמעריקא; און דעריבער איז אומעטיג אין די פעלדער פון נאָרד אמעריקא. עס שלעפען די פערד דעם שווערען אקער-אייזען, שטום און שטיל געהט נאָך דער מענשטראכטענדיג זיינע מחשבות און אזוי שטיל לעגען זיך די גליבעס ערד ביים זייט פון אקער-אייזען. ס'ווערען ניט בעזונגען די קאָרען אָדער ווייץ-קערענדלאך, בער האַלטענדיג זיי אין דער פריש צואקערטער און ווארימער ערד. ס'הערט ניט קיין געזאנג דער גרינער גראַז ווען ער שליכט זיך ארויס פון דער ערד. זעהן געזאנג ווערען געשניטען די תבואות און געפיהרט אין שיער אריין; אָדער צו זיי ווערען אין פעלד געהראָשען — אלץ איינס, קאלטע שטומע דרעהען זיך ארום די מענשען דאביי. די היי ווערט געקאָשעט פון די לאַנקעס, געטריי קענט, אין סטאַגעס צונויפגעשארט און קיין ליעד איז דאביי ניט געזונגען געוואָרען. און דער עפעל, בארנע, אָדער אפילו די נאָלדע נע אפּעלסינען הענגען שטום אראָב צווישען די גרינע בלעטער און, אז די צייט קומט, פליקט מען זיי פון די בוימער, מען טרייט סעלט די צווייגען און שטום פאלען זיי אויף דער ערד; אין קאס-טענס פערפאקט מען זיי און ערגעץ ווייט, ווייט אין די גרויסע שטעט ווערען זיי אוועקגעשיקט און — ניט געזונגען האָט דער מענשט דאביי. אפשר בלויז פון מוטבעות געטראכט. (C)

אומעטיג איז אין פעלד פון נאָרד אמעריקא ווייל ס'איז ניט צו זעהן די פרוי אין די פעלדער פון נאָרד אמעריקא. די פרוי האָט דאָ איהר אָרט אין קיך אָדער אין פאבריק אָבער ניט אין גאָטס געבענשטען פעלד. די ארבייט אין פעלד ווערט דאָ אין לאַנד געטאָן פון מאן, וואָס זיין מויל איז פער-לייגט מיט קיי-טאבאק. די פרוי ווייסט ניט פון אומגעהן מיט'ן סערפ אויפ'ן אקסעל און קוקען צווישען די תבואות אפשר וועט

זיך צו איהר פון דעם גאלדענעם זאנגען-ים איהר ליעבע בעוויזען.
 זי קומט ניט ארויס בענינען אין פעלד צו פרעגען דעם וואונדער
 בלימעלע אויב איהר געליכטענס הארץ איז נאך מיט איהר.
 זי טראגט קיין מאל ניט דעם שווערען בונט היי אויף איהר קאפ,
 געהענדיג געבויגען צום סטאג, וואו אויבען ווארט א יונג אויף
 איהר, פיהלענדיג די בליקען פון די יונגען ביים זייט וואס פאלען
 אויף איהרע בארוועסע טריט. ניט אין די קארנפעלדער שפיעלט
 זיך די ליעבע אויס און ניט צווישען די ווייצענפעלדער קומט זי
 אויסזינגען איהר בעטריבט הארץ. פון שוועל ביז צום ראנד פון
 פעלד איז די ממשלה פון מאן. די גרינסען פאר'ן שטוב פער
 זעט ער און, אז זיי ווערען צייטיג, רייסט ער זיי און טראגט זיי
 אין שטוב אריין, צום ווייב, וואס שטעהט ביים אויווען און היט
 די טעפלאך. דער מאן מעלקט די קוה און טראגט דעם שעפעל
 מילך אין שטוב אריין. אין זייטן ממשלה ליגט דא די מוטער
 ערד און דאריבער איז אין פעלד אזוי אומעטיג פאר אונזערען א
 מענשען.

אט דער פאס ערד, וואס ציהט זיך אוועק צו דרום זייט פון
 לאנד, וואו קנעכטשאפט האט געהערשט און איז נאך אינגאנצען
 ניט פערשוואונדען, אין די וואסע-פעלדער, וואו דורך נעגער, איי-
 ביגע קנעכט, איז די ארבייט געטאן געווארען, דארטען איז נאך
 די ליעד אינגאנצען ניט פערשמומט געווארען. מאן און פרו
 אבי נאך שווארץ, זיינען פון דער בייטש געשמיסען געווארען, טאג
 און נאכט ווי פערד דעם יאך אינאיינעם געשלעפט — דארט איז
 די פאלקס ליעד ווי א שעהנע בלוס אין פעלד ארויסגטוואקסען.
 און ווילט איהר די אונשולדיג-ליכטיגע פאלקס-ליעדער הערען, זוכט
 זיי צווישען יענע ליעדער, וואס שטאמען פון יענעם דרום-פאס
 לאנד. געזונגען האבען זיי אין פעלד שווארצע קנעכט און
 דער ווייסער, פרייער מענש, אין שטאט פרוכט זיי אמאל
 איבערזינגען, און נאריש און פרעמד קלינגט אין שטאט די שטילע
 ליעד, וואס איז אויסגעזונגען געווארען אין די שטילע אווענטען ביי

די כרענעם פון דער מיסיסיפי. ווארום וואָס פאר טעם האָט אין שטאָט די ליעד, וואָס איז געבוירען געוואָרען פון מענשען, וואָס ווי קינדער קליינע זיינען זיי קינדיש, און זינגענדיג זיינען די טענער אויף די סטרונעס פון דער באַנטשאַ שטענדיג בעגלייט געוואָרען? די ליעדער האָט מען צינויפגענומען און אָבערדוקט, ארויסגעגעבען פאר דער שטאָט ווי א צייכען פון אלטע צייטען. מען פרובט זיי זינגען. אויף א שלעכטער פיאנא קלאפט נאָך אי-מיצער צו צום טאקט. אָבער אין פעלד וואו דער ווייסער מענש איז דער האר, דאָרט וועט איהר די ליעד פון פלאנצען און זעען זעל-טען, זעלטען ווען דערהערען.

כ'האָב צו ווינציג געלעבט אין ענגלאַנד ב'וואָל זייערע מנהנים און כאראקטער קענען משפּט'ן, אָבער מען זאָגט. אז זיי זיינען ניט קיין פאָלק פון געזאנג און מוזיק. און אפשר דערפאר וואָס זיי זיינען געווען כמעט די ערשטע פון דער אלטער וועלט, וואָס האָבען אָנגעהויבען אריינצולאָזען וואָרצלען טיעפע דאָ אין דער ערד פון דער נייער וועלט און האָבען די ערד בעהערשט, דאריבער איז אין פעלד דאָ אזוי שטיל. און זיי זיינען אפשר שולדיג פאר וואָס די פרוי איז פון פעלד דערווייטערט; פאר וואָס די ליעבע וואוינט ניט אין פעלד. (1)

ווארום אָנגעקומען זיינען צום ערשטען בראווע מענער, וואָס האָבען איבער פרעמדע ים'ען זיך געלאָזען זוכען גליק, זוכען א ניי לעבען און נייע וועלטען. זיי האָבען זיך די ערשטע מיט דער ערד בעקענט און שפעטער זי בעהערשט. ס'האָט דאָס נייע לאַנד און יונגע ערד זייער הארץ געפאנגען און אָבענווענדט די מחשבות פון דער פרוי און דעם פערבאָממענעם וועג וואָס פיהרט צו איהרע פענסטער. ערשט שפעטער, שפעטער האָט מען ווייבער פאר זיך אויסגעשריבען פון דער אלטער וועלט פונקט ווי מען האָט פאר זיך אויסגעשריבען זריעה פאר די פעלדער און וואפען פון דעם אינדיא-נער זיך צו בעשיצען.

דער ערשטער טראנספאָרט ווייבער, ניינציג אין צאָהל, איז

צו די ברעגעס פון ווירדזשיניא אָנגעקומען פון ענגלאנד אין יאָהר טויזענט זעקס הונדערט ניינצען. א לאנגע צייט שוין פארביי. כ'האָב אין ערגעץ געזעהען אויף אן אלטער גראוויר-צייכונג ווי יענע ווייבער זיצען ביים ברעג ים אויף זייערע קאסטענס און פעקלאך, דער פנים צום ווייטען ים געווענדעט און וויינען אין דער שטיל. ביים וייט שטעהען געזונטע מענער, אויסגעפוצטע אין די שעהנסטע קליידער און בעטראכטען די סחורה. שמייכלען און קוקען איינס צום אנדערען. פון זיי האָט יעדערער זיך בעדארפט אויסקלייבען א ווייב, כלומרשט, איהר פריהער געפעלען ווערען, פאנגען איהר הארץ. און אז זי האָט בעווייליגט צו ווערען זיין ווייב, האָט ער פאר איהר בעצאָהלט מיט טאבאק. דער יעמאָלדי גער פערמעגען פון די קאָלאָניסטען, די פרוכט פון זייער פעלד און וואָס איז געאנגען אנשטאָט גאָלד. אזוי האָט ער זיך מיט איהר בעגעגענט. ער האָט זי אוועקגעפיהרט צו זיך אין שטוב אריין. פון יעמאָלט אָן קאָכט זי די טעפלאך און ווארט דער מאן זאָל פאר איהר מילך אָנמעלקען פון דער קוה, און אין שטוב אריינברענגען. ערגעץ וואו אין פעלד טראָגט זיך נאָך אפשר אום דער וויער דער-קול פון דעם אינדיאנער'ס מעלאנכאלישע ליעד; ער האָט אומעטיג פאר זיך געזונגען, געהענדיג מיט פייל און בויגען נאָך די טריט פון די הירשען און ביזאנעס. דעם אינדיאנערס ליעד, איהרע קלאנגען האָבען זיך אין דער שטאָטישער, פרעכער גאסען-ליעד אריינגעקליבען און דאָרט איז זי פערשוועכט געוואָרען. אין פעלד אָבער, אין די געגענדען וואו זייערע שפורען זיינען נאָך פריש — זייער ליעד איז שטום.

כ'האָב אמאָל אין ניו יאָרק אויסגעהערט א געזאנגס-קאָנצערט פון א אינדיאנער פרינצעסין. וויפיעל טרויער איז אין איהר געזאנג געווען. וויפיעל הארצענס-וועה! ס'האָט זיך מיר אויס-געדאכט, אז מיט טרויער ווערט דער רייכער זאל אָנגעפיהלט. און די ווערטער אזוי קינדיש און דאָך אזוי טרויעריג. זי האָט געזונגען פון ברייטען פעלד, פון ווייטען סטעפ און פון דער זון

וואָס געהט אויף. זי האָט געזונגען פון מאָרגענשטערען פון דעם טוי אויף די גראָזען און פון דעם אאיר וואָס וואַקסט ביים ברעג טיף. זי האָט נאָכגעמאכט דעם זילכערנעם גערויש פון וואַסער ביי די זייטען פון דער פלינקער קאנו. זי האָט געזונגען פון ליעד בע און הירשען-געיעג; פון דער זון וואָס פערנעהט און דעם שטערן פון אווענט.

און ווי האָבען זיך עס גאָר געקענט אזוי לאַנגווייליגען מיינע שכנים? ווי אזוי האָבען עס די שטאַטישע לייט זיך גאָר געקענט וויצלען ביים ארויסגעהן פונ'ם רייכען זאאל, וואָס איז פאר מיר מיט אזא שווערען טרויער פול געוואָרען? ס'איז דאָך אמעריקא'ס ליעד! ס'איז דאָך אמעריקא'ס נשמה... ס'איז דאָך די ליעד פון דער פריירי און גרויסע אַזיערעס. ס'איז דאָך די ליעד וואָס האָט איהר נעסט געהאט ביי די ברעגעס פון אלע טייכען דאָ אין לאַנד...

„די זון פערנעהט אין מערב זייט —

אזוי פערנעהט אונזער רום...”

די ליעד פון אינדיאנער — די ליעד פון פעלד — שטארבט דאָ פונקט ווי עס שטארבען אויס די לעצטע פון די אינדיאנער שבטים. וואָס האָבען איבערגעגעבען די מוטער ערד צו דער וויי-סער ראסע.

* *

*

אומעטיג איז אין שטאָט פאר אונזערען א מענשען דאָ. ניטא קיין געזאנג אין דער שטאָט פון נאָרד אמעריקא.

אין דער גרויסער שטאָט רויכערען פאבריקען און רוישען מא-שינען; לויפען באהענען איבער'ן קאָפּ און דער לעבענס-טאקט איז ניט מיט געזאנג בעגלייט. צו האסטויג איז דאָ דאָס לעבען. האסטויג פערנעהט דער מאָג; שנעל פערשווינדט דאָס לעבען, דער אַטעם פערשלאָגען אין דעם שטענדיגען געיעג נאָכ'ן קלאנג פון קאלטען מעטאל. און, אז מען כאפט אָב דעם אַטעם ווערט דער געדאנק פערנומען מיט דעם פרעמדען מאָרגען אָבער ניט מיט דער שעה

פון זיסער רוה. קינדער פון דער אלטער וועלט, וואָס ווי זינג-
פויגעל האָט שטענדיג זייער ליעד געקלונגען ביי זיך אין דער היים
יערערער אין זיין לאַנד — דאָ, דעם ים אריבערקומענדיג, ווערט
דאָס ליעד אנטשוויגען.

דער איטאליענער, וואָס פון שלאָף, דאכט זיך צומאָל, זינגט
ער ביי זיך אין דער היים, קומט ער אריבער אהער צו ברוקירען
די גאסען פון די גרויסע שטעט אין נאָרד אמעריקא, אָדער צו גראָ-
בען די וועגען פאר די אונטערגרונד-באהנען, אָדער ווען ער ווערט
אין די מינען פערפיהרט — זיין ליעד ווערט פערגעסען.
דאָ אין אמעריקא קענט איהר בלויז הערען זיין גרילצי-
גען שרייען; דאָ קנאקט די שפראך טרוקען אונטער'ן צונג פון דיר
קע איטאליענערנס. איהר הערט דאָ דעם איטאליענערס שרייענדי-
דיגען געשפרעך און איהר מיינט, ער געהערט צו א פאָלק, וואָס
געזאנג איז איהם פרעמד. אויפ'ן שיף, פערלאָזענדיג זיין פאָטער-
לאַנד, דאָרט זינגט ער אלע זיינע ליעדער צום לעצטען מאָל אויס.
אויף די כוואליעס פון בייזען, כמורנעם אטלאנטיק ווערט זייער
ליעד פון פריהמאָרגען ביז שפעט אין דער נאכט ניט פערשטומט.
זינגען מיט פערמאכטע אויגען און זינגענדיג לאָזט מען זיך אין
א הפערטאנץ ארויס. ביז צום שוועל פון נייעם לאַנד שאלט נאָך
די ליעד און דערנאָך — ווערט זי שטום, די פרייע ליעד.

און אזוי זיינען די לעבענס-לוסטגע שפאניער. נעהמען מיט
זיך אין וועג אריין זייערען וויין און זיסע, הארציגע ליעדער, צימב-
לען אויפ'ן פייסעל, קנאקען מיט די פינגער, זינגען און טאנצען,
טאנצען און זינגען ביז צום ברעג פון נייעם לאַנד, ביז צו דער גרוי-
סער, שטאָלענער ריעזען-שטאָט. דער וויין איז אויסגעטרונקען און
די לעצטע ליעד אויסגעזונגען.

און דער יונג און מיידעל פון די גרינע דניעפער ברעגעס וואו
אין פריהלינג צערטעלט זיך דער איידעלער לאַנדיש-בלימעל, אדער
ביי די זאמדיגע ברעגעס פון דער בלאסליך פער'חלומ'טער ווייכ-
סעל, וואו ס'וויגט זיך א ווערבע איבער איהר אייגענעם שאַטען;

קינדער פון יענע טרעגס, וואָס פון פריהמאַרגען ביז אין דער נאכט אריין טראָגען זיך זייערע לייערער איבער די פעלדער, וואָס זינגענדיג ווערען זיי ווי יענער סאַלאָוויי, וואָס מיט פערמאכטע אויגען אין דעם דעמבען-קוסט פערגעסט ער זיך און צוגיסט זיינע מרילען אזש די קוסטעס ציטערען. — —

אָט די יונגע יוגענדס-לייערער מיט בענקשאפט פול, וואָס פיהלען אָן די הערצער ביי די קינדער פון רוסלאַנד, פוילען און או-קרייאַנע — וואָס ווערט פון זיי דאָ אין דעם נייעם לאַנד, אין דער נייער היים? ... האָט נאָר דער ווינט זייער וועג מיט שטויב פערטראָגען, האָט נאָר דער מול זיי פון זייער היים ארויסגעריסען, ווי נאָר זייער היימיש פערלד איז פון זייער בליק פערשוואונדען געוואָרען — מיט די שטומע טרערען פון די אויגען איז די לייער פערשטומט געוואָרען.

און אונזער אידיש לייער, וואָס ווערט זעלטען אין כאָר גע-זונגען; די לייער פון דעם עלענדען הארץ און פערליעבטער, פער-בענקטער נשמה, וואָס ציהט זיך אין די זומער טעג דורך די אָפענע פענסטער מיט ווייסע פארהאנגלאך פעהאנגען און ביינאכט פון די פריזבעס, וואָס זענען אין דער זומערנאכט בעהאלטען... דער נגון אָהן ווערטער וואָס קלייבט זיך פון בית מחרש-געסעל ארויס אין די גרויע בעגינענס, אין די ווינטערדיגע פראָסטיגע טעג און דורך זומערדיגע נעכט — שטום ווערט די לייער און שטארבט, ווי עס שטארבען פערלאנגען און יוגענד-חלומות ביים פערלאָזען די היימישע שטעטעל.

אָט די אלע יונגע קוואלען פון די יונגע הערצער פון וואנען ס'האָט די היימישע לייער געקוואָלען ווערען דאָ מיט זאמר פער-טראָגען. די לייער איז געשטאַרבן. די לייער איז פערדאָרבען. עס טרעפט נאָך אמאָל ערגעץ וואו אין אַ ענגען פערוואָרפע-נעם שאפ וואו ס'האָט נאָך זיין היימישען אויסזעהען דער בעל הבית ניט פערלאָרען — דאָרט זיצען יונגע הערצער און וועלען און וועלענדיג רייסט זיך נאָך צומאָל אן אַבגעריסענער קלאנג

ארויס און ווערט פערטויבט פון דער מאשין'ס זשומען...

„ס'געהט די זון ארום וואלד ארום

און קען אין וואלד ניט אריין..."

קלינגט ווי פון ווייטע צייטען די ליעד פון ווייטען, ווייט'

רוסלאנד, וואָס איז דאָרט אין פֿעלד געוואקסען אינאיינעם מיט

די קערענדלאך פערזעטע אין דער אָרימער, זאמדיגער ערד.

„אהיים ציהט מיר ווי מיט צוואנגען,

אוי, אהיים איז מיין געפיהל..."

זינגט ווי פאר זיך א אירישע טאכטער ווען איהרע פינגער

בעגלייטען דעם ווייסען לייווענט צו דער נאָדעל פון שטעפֿ-מאשין..

עס טרעפט, איהר זיצט אמאָל אין אייער איינזאמען צימער

אין א גרויסען האַטעל, אין א גרויסער שטאָט, וואו מיט פרעמד-

קייט קוקט פון אלע ווינקעלעך ארויס, קענט איהר אמאָל הערען

אויף יענער זייט טיר אונבעקאנטע טריט, אָבער די טריט זיינען

בעגלייט פון אָבגעריסענע קלאנגען פון א ווייטער און דאָך נאָהענ-

טער ליעד:

„ס'מעלקט די קוה די שעהנע מיידעל

און איהר אינגעל שמעהט דאבין..."

דאָס זיינען שלאנקע טעכטער פון פוילען, וואָס זיינען קיין

אמעריקא פערפיהרט געוואָרען נאָך אידער זייער שטאָלץ אין

הארצען האָט אויפגעבליהט און זיי ראמען דאָ די צימערען פון

אונבעקאנטע געסט און זיי פערנעהמען עס די שמייכלען פון די

פרעמדע און ניט אידעלע געסט.

— וואָס זינגסטו אזעלכעס? — פרעגט איהר א גאסט אויף

ענגליש.

— אָ, דאָס זינג איך א ליעד פון דער היים, — ענטפערט

זי מיט א קאָקעטישער רויטקייט אין פנים, אין אן ענגליש, וואָס

איז פון פויליש צובראכען.

— בענקט זיך דיר אהיים?

— ניט אזוי שטארק; אין אמעריקא איז גוט...

מאכט זיך א גאסט, וואָס קען איהר לאנד, א סינר פון איהר
לאנד, וואָס פערשטעהט איהר שפראך און פרגעט אין איהר איי-
גענער שפראך:

— ווי לאנג פון דער היים, קינדעשו?

— פינף יאָהר מיין פאן.

— און האָסטו נאָך די לידער פון דער היים ניט פערגעסען?

— ווי קען מען גאָר די היימישע לידער פערגעסען?

ענטפערט זי טרויעריג אין פֿו י ל י ש פון ע נ ג-
ל י ש צובראכען; און טרויעריג, פערטרערט קלינגט א י ה ר
קול... און אויסדרוק פון צער אויפ'ן פנים..

גרוי איז דאָס לעבען אָהן געזאנג. וויסט איז דאָס הארץ אָהן
דעם היימישען ליעד.

אומעמיג, אומעמיג אין די פערלער פון נאָרד אמעריקא.

און ניט נאָר מיר אליין איז דאָרט אומעמיג. דאכט מיר, אז

די פערלער, גלייך ווי איך, בענקען נאָך לידער און געזאנג...

דער סוד פון לעבען

איך בין דאָ ניט געווען אויף די בית-עולם'ס פון אנדערע נא-
ציאָנען, וואָס זיינען אהער אָנגעקומען פון דער אלטער וועלט.
כ'ווייס ניט ווי זייערע אייביגע ערמער זענען איינגעטיילט און צו-
מאָסטען.

א פאָר מאָל אָבער בין איך געווען אויף אונזער אייגענעם
בית-עולם דאָ און דאָרטען און, אומגעהענדיג צווישען די קברים-
שורות, האָט זיך פאר מיר אבגעדרעקט דער פאָרהאנג צו דער נשמה
פון אונזערע אהער אריבערגעקומענע פון דער אלטער היים. און
אין ניו-יאָרק, אויף דער אנדערער זייט פון מזרח-טייך, דאָרטען
ציהען זיי זיך אוועק אויף טיילען און טיילען אָט די פערשידענע

בית-עולם'ס, אלטע און נייע, און דאָרט ערשט פיהלמ איהר ווי גרויס איז די שמאָט ניו יאָרק, וואו אונזערע לעבעדיגע האלמען זיך אויף. דאָרטען ערשט זעהט מען וואָס פאר א בענקשאפט עס רوهט אין דער טיף פון אונזער לעבען דאָ; דאָרטען ערשט זעהט מען ווי אזוי דער אלטער דור, האָט אויף א רגע ניט אויפגעחערט צו טראכט-מען פון דער אלטער היים. אונזערע פלאנצער און דערציהער וואָל-טען דאָרטען אפשר געלערענט, אז סוף-כל-סוף איז א מענש ניט קיין קארטאָפּעל, וואָס וואו מען פערזעצט איהם דאָרט וואקסט ער. די געגענד אויף יענער זייט איסט-דיוויר, וואו עס ציהען זיך די מילען-לאנגע אידישע בית-עולם'ס, איז פערוואנדעלט געוואָרען אין א נייעם רוסלאַנד. שטעט און שטעטלעך און אפילו דערפער רוס'ישע, זייערע נעמען וועט איהר בעגעגענען.

די געגענד איז צושניטען און צוטיילט אויף קליינע און גרעסערע חלקים גאסען און געסלעך, לענג און ברייט. ביי יעדער טייל — אין דר'ערד א סלופיק און מיט אן אויפשריפט. גראַדנע, יעד קאטערינאָפּאָל, שניפעשאָק און באַברויסק; ווארשע, קיעוו, ארעם און וויסאקע. ס'מאכט ניט אויס, וואָס די נובערניעס זיינען צו-מישט, די אויעזדען איבערגעדריעהט; עס מאכט ניט אויס וואָס ווילנע איז צו מאַסקווע דערנעהענטערט געוואָרען און ווארשא איז מיט פעטערבורג אין שכנות. שטיקער פון דעם גרויסען רוסלאַנד איז עס. די גרויסע מומער רוסלאַנד פערניסט דאָ אויך א טרער. וואָלמען די רוסישע פאטריאָטען אהער געקומען מיט א דאָלמע-טשער און הייסען זיך לעזען די אויפשריפטען, אפשר וואָלט זיי אויך א קעלט דורך די ביינער דורכגעלאָפּען, ווי ס'טרעפט מיט אונזערען איינעם.

כמעט ניטאָ קיין איין פערוואָרפען ווינקעל אין רוסלאַנד, וואו אידען וואוינען און וואָס דאָ אויף יענער זייט טייך זאָלען זיי ניט האָבען א פאסעקעל ערד און מיט אן אויפשריפט, וואו ס'איז פערצייכענט דער נאָמען פון זייער שטאָט. די טויטע רוסלאַנד.

וואָס טראַכט ביי זיך איינער פון נייעם דור דא, ווען איהם סאַלט איין צו געהן אויף קבר-אבות און לייענענדיג, אויב ער קען איריש לעזען, אָט די נעמען פון די שטעט, וואָס זענען ביים לעבען פון טאטע-מאמע אזוי אָפט דערמאָנט געוואָרען אין שטוב? צי פערשטעהט ער יעמאָלט בעסער דעם זינגען פון די טרערען, וואָס זיין מאמע האָט יעדען פרייטאָג פארנאכט אין דער שטיל פערנאָ-סען? דו זיצסט אמאָל און קלערסט:

— וואו איז דער זינגען פון אונזער לעבען און וואו ענדיגען און הויבען זיך זיינע גרעניצען אָן?

און ווי שווער ס'איז אויסצוגעפינען דעם סוד פונ'ם לעבען אין דער גרויסער וואָכענדיגקייט, וואָס וויקעלט ארום אונזער לעבען דאָ אין אמעריקא. ניט ווילענדיג קוקסטו אריין אין דעם גרויסען תהום, וואָס טיילט אָב אונזערע טאטעס פון די קינדער; אונזערע מאמעס — פון זייער אייגען פלייש און בלוט. און ס'הויבט אָן אויף אין קאפּ צו שווינדלען.

קוקענדיג אין יענעם תהום אריין קענט איהר צומאָל זעהען דעם — פאר דער צייט גרוי געוואָרענעם — טאטען, זיצט ביי א ספר, ביי דעם אייגענעם ספר, וואָס ער האָט נאָך פון רוסלאַנד מיטגעבראכט און געגענאיבער זיצט דער זון אויף א שטול און די פיס אויפ'ן טיש, אנטקעגען טאטען די פאדעשוועס, קייט טאבעקא און שפייט דעם טאטען איבער'ן קאפּ.

דאָס איז די ווירקליכקייט — אָבער צו ברוטאל, וואָס זאָל קלינגען ווי א ווייז. ס'איז דאָך ניט קיין ווייז — ווייל איך געה אין מיינע בעשרייבונגען ניט מאכען קיין פארוואורף א יונגען דור פון א יונג לאַנד. איך דער איצטער בלוז פון טאטעס און מאמעס, וואָס בויען איבער זייער אלטע היים אויפ'ן אייביגען ארט; איך רעד פון דער מוטער רוסלאַנד, וואָס האָט דאָ איהר תיקון. פאראנען אזעלכע ערטער אין לעבען, וואו ניט די באנען פייער פון די טראמוויען און פראכט-וועגענער טומלען מיט זייער ציהען דורך די ברוקירטע גאסען; פאראן ערטער אין אונזער לע-

בען, וואו די שטיל קייט כאפט דיך ארום, נידערט אין דיין הארצען אריין, צורייסט די נשמה. און שרעקליך איז די שטיל-קייט, וואָס שלאָגט פון דעם אָבגורנד, וואָס האָט זיך אויפגעפענט צווישען איין דור און דעם אנדערען אין דער אידישער גאס. צי דען רעד איך איצטער פון דער אידישער שפּראך; צי דען רעד איך פון דער אלטער שול אונזערער, וואָס איז איינגעפאלען... — איך רעד איצטער פון בויםער, וואָס זיינען אהער אריבערגעטראָגען גער-וואָרען אין דער צייט פון זייער בליהען און דאָ וועלכען זיי; איך רעד פון א דור, וואָס שטארבט און ניט קענענדיג לאָזען נאָך זיך א גאנצען. אַלע די גען שפור אין אַלע ביינען, וויל ער כאַטש אויפ'ן בית-עולם זיין גערעכעניש פערציכענען. (C)

איך דערמאָן מיר ווי אין רוסלאַנד, אין א שטעטל, איז אמאָל צו מיר געקומען א איד אין די מיטעלע יאָהרען מיט א שעהנער זויערער באָרד און איידעלען פנים און האָט געפרעגט, איך זאָל איהם זאָגען ווי אזוי ער זאָל זיינע קינדער דערציהען. און, אז איך האָב איהם געענטפערט, אז איך ווייס ניט איז ער געוואָרען שטארק פערוואונדערט:

— ווייסט, ווער דען זאָל וויסען אויב איהר ווייסט ניט?

— איך ווייס ניט ווי אזוי קינדער צו דערציהען, ווייל איך

אליין האָב קיין קינדער ניט.

— יא, אָבער —

ווער ווייסט, אפשר איז שוין יענער איד אין אמעריקא און איז א מיטגליד פון זיינע לייט און ערגעץ אויף יענער זייט איסט ריווער איז אָבעצאמט א שטיקעלע לאַנד, ביים זייט א ברעטעל אין דער ערד אריינגעשטעלט און אָנגעשריבען: „חברת אנשי...“

די קינדער דערציהען זיך שוין, ווי אלע קינדער פון די גרינע אין א יום-טוב טאָג פאָהרט מען אוועק אהין, אויף יענער זייט טייך, מען קומט צום אָרט, וואו די היימישע שטעטעל געפינט זיך. ער שטעהט און קוקט אויף דער שטיקעלע קרע, נאָך קיין

איין קבר ניטא. נאָר דאָ שטארעט אַרויס א גרויער שטיין פון דער ערד; דאָרטען א טרוקענער גראָז, א מאָנער ווילד בלימעלע; „חברת אנשי...“ און זיין שטעטעל וואקסט איהם אויס פאר די אויגען; זיין קינד הייט בליהט אויף פאר איהם נאָך אמאָל. די ערד וואו זיין טאטע איז געבוירען געוואָרען; די ערד וואו זיין זיידע איז אויסגעוואקסען; דער פלאץ וואו זיין וויג-בעט איז צופילט געוואָרען...

און ערגעץ וואו, צו דער מערב־זייט שטאָט, אויף א פרייען פלאץ איז דער נייער דור פערזאמעלט. דאָרט זיינען זיינע קינדער אויך פאראן. שפיעלען בייס־באָל, פוט־באָל, באסקעט־באָל — די יונגע ברוסט ווערט ברייטער און די טויערען פון אמעריקא, די גאָלדענע מדינה, עפענען זיך פאר איהם ברייטער, ברייטער, ברייטער...

און דער אלטער דור — — —

„חברת אנשי...“

וואו איז דער סוד פון לעבען?...

ליכט און שאַטען

ס'ווערט ליכטיגער אויפ'ן הארצען, ווען מען פאָהרט ארויס פון דער געגענד, וואו די ערד איז בעדעקט מיט שטעט, וואָס תא־ל־טען אין רויכערען און קאָפּטשען. אָט די פיטסבורגס, דעטראַיטס, שיקאַגאָס און זייער גלייכען, אז דו פערברענגסט לענגער דאָרטען טראכסטו אפט: צוויי זונען האָט גאָט בעשאפּען פאר דער וועלט, איינע א קארגע, א וואַכעדיגע און די אנדערע — אזא ליכטענדיגע, אזא יום־טוב'דיגע, וואָס שפאָרט ניט קיין ליכטיגקייט, שיט מיט שטראהלען אויף אלע וועגען און שטענען. און פאר די אלע שטעט, וואָס זיינען אזוי פערנומען מיט מאכען געלד און שאפּען בעק־

וועמליכקייטען פאר דער וועלט: פון אומאָמאָליען ביז נאָדעל-פאָרעם — פאר זיי איז די קארנע, וואָכעדיגע זון.

בלויז איין נאכט גערייזט מיט'ן באהן און זיך דערווייטערט פון יענער געגענד; בלויז איין נאכט רייזע נאָהענטער צו דרום און — וואָס פאר א נייע וועלט! וואָס פאר א ליכטיגע וועלט! פון דעמאָיט קיין אטלאַנטא, דזשארדזשיא איז בלויז פינף און צוואנציג שעה רייזע; כ'האָב נאָך קיין העלפט פון מיין וועג ניט דורכ-געמאכט און די הימלען זענען שוין בלויזער, טיעפער און די וועלט — ברייטער. סינסינעטי, דער לעצטער וואָלקען אונטער'ן הימלעל און די לעצטע שווארצע, קלעפערדיגע קויהלען-שטויב בלאָמע, וואָס בלישטשעט אויף דר'ערד. דאָ בין איך פאר צוויי יאָהרען געווען, געווישט די סאזשע פון פנים און געדאנקט גאָט, וואָס כ'בין פון דאָרט אנטלאָפּען. און איצטער בין איך באמת צופרידען, וואָס אונזער צוג וועט דאָ בלויז א לאָקאָמאָטיוו איבערבייטען. פון דעם-דאָרט ארויסגעפאָהרען אין א קאלטער, נאכער, ווינטיגער און פער-שנייטער נאכט און אויף מאָרנען, בלויז סינסינעטי אויסגעמי-טען און ס'האָט זיך אזוי אויסגעלייטערט.

מיר דערנעהנטערען זיך צו די גרענעצען פון קענטאָקי. די ערד איז בערגיג, האָרבאטע, צובראָכען און צוקרימט. מען זעהט, אז די ערד טראָגט דאָ שטיינער אין איהר בוזים און אפשר אוצרות פאר דער וועלט. די בוימער, וואָס וואקסען דאָ, כאָטש אונטער דער ליכטיגער זון און בלויז הימלען, זיינען זיי דאָך עפעס ניט דער וואקסען, מאָגערע און צוקרימטע. קארליק-דעמבלעך און קריפעל-סאָנעס. זעהט אויס, ניט פריי לעבט זיך די וואָרצלען זייערע אין דער ערד צווישען פעלזען און שטיינער.

ווייזט אויס, ניט לאנג דאָ א שניי ארויסגעפאלען, דין און אונבעריהרט שפרייט ער זיך דאָ און דאָרט אין שאָטען פון די בוימער. ניט בכוח די גאנצע אויבערפלעך צו בעדעקען. די זון קלייבט זיך ארויס נאָך העכער, לייכט נאָך שטארקער און די ווייסע שניי-טישטאכער ווערען זעלטענער, ביז זיי ווערען אינגאנצען פער-

שוואונדען. דער ישוב ווערט שיטערער. וואו ניט וואו קוקט ארויס א פארמער'ס חוץ פון צווישען די בויםער. ס'בעווייזט זיך א פערד אדער א קוה מיט א געדיכט-האָריגע ווינטערדיגע פעל, צופען די גרינע גראָזען, וואָס שלאָגען זיך שוין פון דער ערד ארויס. די גע-גענר ווערט נאָך בערגיגער, נאָך פעלזיגער און צובראָכענער. דעם צוג קומט אויס זעהר אפט דורכצוגעהן פינסטערע טונעלען און ביז מיר קלייבען זיך פון זיי ארויס רייסט זיך אריין דער שטיינ-קויהלען רויף דורך די שפאלטען אין וואגאן אריין און רייסט אין האלז און אין די אויגען. צוביסלעך לופטערט זיך אויס און די ווא-רעמקייט און די ליכטיגקייט, וואָס שלאָגט פון דרויסען מאכט ענג און מיעד אין וואגאָן צו זיצען.

ארויספאָהרענדיג האָב איך מיט זיך פערבאפט עטליכע אי-דישע צייטונגען און דאָס האָט געמאכט צופיעל צו קוקען אויף מיר די עטליכע פאסאזשירען, וואָס זיינען מיט מיר אין שכנות געווען. דעם שטארקסטען איינצורוק אָבער האָט עס געמאכט אויף דעם צייטונגס-און-קענדי-פערלער, וואָס געהט פון וואגאן צו וואגאן און וועקט מיט זיינע, כמעט ניט נויטיגע סחורות, די פאסאזשירען. אז ער איז א איד האָב איך פערשטאנען פון דעם, וואָס ער האָט מיך צורוזעגלעזט יעדער מאָל פערבייגעהענדיג מיט זיין קוישעל. בלויז פון דער זייט האָט ער צו מיר א פערוואונדערטען בליק געוואָרפען. ס'האָט כמעט אויסגעזעהן, אז איך שטער איהם אין זיין האנדעל.

פון מיטעלען וואוסס, די פלייצע געבויגען, פון א יאָהר אכט און צוואנציג, מיט איינגעצויגענע באקען און בעדעקט מיט שטויב די קליידער, אין סאזשע דער פנים, איז ער אלעמאָל אריינגעקומען אויסרופענדיג און לויבענדיג זיינע סחורות, אָבער וואָס מעהר ער האָט זיך דערנעהענטערט צו מיר אלץ שוואכער איז זיין שטימע געוואָרען. ענדליך איז ער צו מיר צוגעקומען און אזוי, אז קיינער זאָל ניט זעהען האָט ער פון בוזים-קעשענע ארויסגענומען א ניור יארקער אידישע וואָכענשריפט און מיר פאָרגעלעגט, אויב איך וויל. ס'הייסט, חלילה, ניט פאר געלט. דאָס איז ער מיך מכבד מיט

ז י י א י י ג ע נ ע ר צייטונג. פונקט ווי ביי זיך אין דער היים, ווי א גוטען בעקאנטען.

— איהר מוזט זיין אָדער א אידישער שרייבער אָדער א לעקטשורער — מאכט ער צו מיר, און זיין פערמורזעטער פנים פערציהט זיך מיט בעגייסטערונג.

— ווי אזוי דערקענט איהר עס?

— גאָר גרינג צו דערקענען אונזערע אידען וועלען זיך קיינמאָל ניט ערלויבען אין א פולמאן וואגאָן צו לייענען א אידישע צייטונג.

איך האָב איהם אָנגערופען מיין נאָמען. ער האָט אָבעווישט זיין האנט אָן רעקעל און האָט מיר דערלאנגט א שלום-עליכם. — געהערט. אוראי געהערט. ניט שטענדיג איז מען א פערלער איבער די וואגאָנעס. איך פאָהר די שטרעקע פון סינסינעטי ביז טשעטאנאנא. איך פאָהר בייטאָג, און ביינאכט איז מען א מענש מיט מענשען צוגלייך.

— נו, מאכט מען א לעבען?

— שווער, זעהר שווער א לעבען צו מאכען. מיר זענען אָנגערשטעלט ביי א קאָמפאניע. זי גיט אונז אכצעהן פראָצענט פון דעם לייזונג און דאָס איז זעהר ווינציג א לעבען צו מאכען. נאָר די גאנצע זאך איז, וואָס מען מאכט א פאָר סענט ביי דער זייט. מען קליגט זיך אמאָל ארויפצוציהען א פאָר סענט אריבער דעם גע-וואוינטליכען פרייז. אָדער מען קלייבט אויף די צייטונגען, וואָס די פאסאזשירען לאָזען איבער און מען פערקויפט זיי נאָך אמאָל צו די פרישע אָנגעקומענע פאסאזשירען. אזוי טרעפט אמאָל, אז איין צייטונג אדער זשורנאל ווערט עטליכע מאָל פערקויפט. אָבער ס'איז ניט קיין לעבען.

איך דערווייט זיך, אז ער איז א גאנצער תלמיד-חכם. אין דער ישיבה געלערענט, אין בית-מדרש זיך געקאלאטשעט. ערגעץ פון קאָוונער גובערניע איז ער אָנגעקומען און דאָ ווערט מען פער-שווארצט און פערגרעכט; צייטונגען און קענדי פערקויפט ער.

נאָר צי איז ער דער איינציגער... וואו טרעפט מען דען זיי
 ניט אָט די פערבלאָנדזשעטע נשמות? כ'האָב זיי געטראָפּען אין
 ארגענטינא, בראזיליען, אורוגוואי; זיי געטראָפּען אין די ענגלישע
 קאָלאָניעס, פערקניפּענדיג זייער מזל מיט די נעגער. און דאָ, אין
 די פּעראייניגטע שטאַטען, אין אלע פּערוואָרפּענע ווינקעלעך,
 טרעפט איהר זיי, אונזערע היימישע תלמידי-חכמים, איידעלע
 יונגע-לייט. וואָס מעהר תלמיד-חכם געווען אין דער היים, — אלץ
 גרעסערער שליס-מזל דאָ, אין דער גאָלדענער מדינת. זייער איינ-
 געבאָרענע איידעלקייט ווערט דאָ פּערושאַווערט און אויסגעוועפּט.
 וואָס מעהר זוכער — אלץ קלענערער געפינער דאָ אין לאַנד. זיי
 ווערען דאָ אין לאַנד אָבגעקראָכען, אבגעבליאָקעוועט, איינגע-
 שרומפּען און פּערוועלקט. ערלייט, קינדער פון די גרויסע ישיבות
 אין רוסלאַנד, בנייתורה מיט סמיכות אויף רבנות און קאנדידאטען
 אויף רייכע כלות מיט אייביגע קעסט ביי רייכע שווער און שווי-
 גער, קאנדידאטען אויף רבנות אין גרויסע בכבוד'יגע שטעט — און
 דאָ, אין גאָלדענעם לאַנד, פּעדלען זיי מיט קיבעכע און לאָקעץ;
 פּעדלען מיט קענדי און צייטונגען, מיט קנעפלעך און בערשטלעך.
 און צוזאַמען מיט דער ביליגער סחורה אין קוישעל דערלאַנגט מען
 צום קונה שטיקער פון דער נשמה, שטיקער פון אייגענעם ווילען און
 פּערלאַנג, חשק און אמביציע. קאָלאָטשען זיך ארום ווי די פּרוכטען
 גרינע, פאר דער צייט פון בוים אראבגעריסענע. ניט קיין בע-
 ווייבטע, פּרוכטלאָזע און פון אלץ אָבגעריסען. — — —

— — — אונזער צוג האָט שוין באלד דורכגעשניטען טענע-
 סי, און מיר דערנעהענטערען זיך צו די גרענעצען פון דזשא-
 דזשיא. מיר קומען נעהענטער צו טשאטאַנאָגאַ, וואוהין, אין
 אָקטאָבער, טויזענד אכט הונדערט דריי און זעכציג, איז גראנט
 אָנגעקומען מיט זיין זיעגרייכער ארמעע, וואָס האָט געקעמפּט
 פאר דער פּעראייניגונג און גאנצקייט פון לאַנד...

פון די גרויסע רעגענעס, וואָס האָבען דאָ די טעג געגאָסען,
 האָט זיך דער טייך טשאטאַהוטשי אזוי צושפּיעלט, אז די גאנצע

געגענד אויף מײלען ארום שטעהט אין וואסער. די וואסער איז ערטערווייז ביז דריי פוס העכער איבער דער אייזענבאהן-ליניע און דער צוג געהט ביז איבער די רעדער אין וואסער, אזוי לאנגזאם, פאָרויכטיג, און די וואסער קלינגט אונטער'ן וואגאָן. אלע וויילע בלייבט מען שטעהן, געבענדיג סיגנאלען. און אזוי אין די וואסער רען שטעהענדיג פאלט-צו די נאכט. ס'ווערט אביסעל אנהיימליך. מען ריהרט זיך ווידער, מיר דערנעהענטערען זיך צום שטאָט, און מען זעהט פון ווייטען ווי א טייל שטאָט שטעהט אין וואסער. גאנצע שורות הייזער, גאסען שטעהען אין וואסער, פינסטער, און פון די שווארצע שוויבען קוקט ארויס א פחד.

כ'האָב נאָך בייטאָג געלייענט אין די צייטונגען פון דער פערפלייצונג, און אז הונדערטער פאמיליעס זיינען געוואָרען ארויסגעטריבען פון די הייזער, און אז בהמות, עופות זיינען דער-טרונקען געוואָרען. איך האָב צום בילד זיך צוגעקוקט און ס'האָט מיר דערמאָנט עהנליכע בילדער, וואָס כ'האָב געזעהען מיט א פאר יאָהר צוריק, ארומרייזענדיג אין ארגענטינא. נאָך אין דער פרייה, דורכפאָהרענדיג סינסינעטי, האָט דער טייך אַהייז אױף אנהיימליך אויסגעזעהען, טרייבענדיג זיינע געלכ-בלאָטיגע ווא-סערען מיט א שוים און גרויסען רעש. ווער ווייסט וואָס פאר א חורבנות ער וועט אָט באלד, באלד אָנמאכען.

אונזער צוג פייפט, גיט סיגנאלען, און ביסלעכווייז קלייבען מיר זיך ארויס פון דער פערגאָסענער געגענד. ס'ווערט שפעט. מיר האָבען געדארפט אָנקומען קיין אטלאַנטא א זייגער עלף אין אווענט און ערשט ארום דריי נאָך האַלבע נאכט האָבען מיר זיך אהין דער-קלייבען.

בלויז נאָך צוויי פאסאזשירען האָב איך געזעהען פון באהן אויסשטייגענדיג. ביים וואָקזאַל האָבען געווארט אויטאמאָבילען, פאסאזשירען אויפצונעהמען, און אן איין-און-איינציגער פערד-און-וועגעלע מיט אן אלטען נעגער אלס אָנטרייבער. כ'האָב מיר ביי איהם אויפגעזעצט און געהייסען פיהרען צום האָטעל, וואָס איך

האָב מיר נאָך פריהער איינגע'חור'ט.

שטיל, זעהר שטיל איז געווען אין די גאסען. אין דער שטילער נאכט האָבען אָנגעקלאפט מיט אן עכאָ די טריט פון דעם אויסגע-
מאָנערטען בריוו-שוואַרצען פערדעל.

און איך מוז מיר מודה זיין, אז אן אונרוהיגער געפיהל האָט מיר אַרומגעכאפט אין דער שטילער נאכט צווישען די הויכע מויר-
ערען און די פערשלאָסענע, שטומע געשעפטען. מיין הארץ האָט אָנגעהויבען צו קלאפען אונרוהיג און האסטיג, דערשפירענדיג אז איך בין אין דער שטאָט אטלאַנטא, פון דעם שטאט דזשארדזשיא, וואו ס'איז אָבעשטעמפּעלט געוואָרען דער גורל פון אונזערע איר-
דען דאָ, אין דער פרייער מדינה; אז מיר אירען, טרינקען בלוט פון הייליגע קריסטען...

ס'פערדעל קלאפט און קלאפט מיט זיינע דראָבע טריט דורך די לעדיגע גאסען, און ביים שיין פון די עלעקטרישע לאמטערנעס לייען איך דאָ און דאָרטען אויפשריפטען איבער די טירען פון די געשעפטען:

ראָזענבלום, ראָזענצווייג, ראָזענבערג, ראָזענשטיין, ראָזענ-
פעלד...

די נאכט איז א ווארימע. אָבער מיין נעגער בלייבט א וויילע שטעהן מיט'ן פערדעל און ווענדעט זיך צו מיר מיט א קול פול מיט חנינה און אונטערטעניגקייט:

— ווייסט, באָס, אז ס'איז זעהר א קאלטע נאכט. וועסט מיר מוזען צולעגען נאָך צעהן סענט, וועל איך מיר קאָנען אויסטרינקען א גלעזעל קאווע...

(אין דעם שטאט איז פערבאָטען בראנפּען צו טרינקען...)

אריסטאקראטען

גרויס ביי זיך, פריצ'יש פיהרען זיך די דרום-שטאטען כאָטש די לייט דאָ געהערען מיינסטענס צו דער דעמאָקראטישער פארטיי פון לאַנד, אָבער זיי זיינען עס ניט. בלאָזען זיך, קענען ניט פער-געשען די עולה, וואָס די נאָרד איז געגען זיי בעגאנגען אין בירגער-קריעג. זיי זיינען דעמאָלט בעוועגט געוואָרען, מיט גוואָלד גע-צוואונגען זיך צוריק צו פערזייניגען מיט די צפון-שטאטען. און כאָטש שוין אריבער פופציג יאָהר איז פון יענער צייט פערגאנגען, דאָך שפירט איהר די אונזיכטבארע וואנט וואָס טיילט אָב דרום פון צפון. כאָטש נאָך אין לינקאָלנס צייטען איז דאָ קנעכטשאפט אָבערשאפט געוואָרען און דאָך איז דער נעגער נאָך אלץ אין זיי-ערע אויגען דער אמאָליגער שמוציגער קנעכט. און כאָטש אויף יעדע געביט זיינען זיי אונטערשטעליג אין פערגלייך מיט דער נאָרד — דאָך זיינען זיי די אריסטאָקראטען.

און דער שטאַלצער שטאט דזשארדזשיא, וואָס פערשאפט נאנץ אָפט בזיונות דעם לאַנד מיט אריסטאָקראטישע נייגונגען און תאוה צו זעהען ווי עס גיסט זיך די בלוט פון דעם וואָס מען בע-טראכט נידעריגער פון זיך, ס'איז די קרוין פון די דרום-שטאטען. מענשען פעסטע, הויכע, שטאַלצע, קענטיג אין דער יוגענד פלינק, טאפער געוועזען. כאָטש מיט אן אייגענעם ברודער, ווי א לייב זיך געשלאָגען פאר אייגענע רעכט. דאָ און דאָרט סמנים פון יענע גרויסע טעג — די צייטען פון בירגער-קריעג.

און די היסטאָריע פון אָט דעם אריסטאָקראטישען שטאט קלינגט כמעט ווי א לעגענדע:

„מיט הונדערט פיער-און-אכציג יאָהר צוריק האָט אן ענגליש שער גענעראל מיט'ן נאָמען אַגלעטארפ געקראָגען די ערלייבניש פון ענגלישען קעניג, געארג דער צווייטער, צו גרינדען א קאָלאָניע אין שכנות מיט פלאָרידע, וואָס האָט נאָך דעמאָלט געהערט צו

שפאניען".

און ניט אבי ווי א קאלאָניע האָט אנלעטאָרפ געוואָלט בעשא-
פּען. ער איז געווען א מענש א אידעאליסט און איהם האָט זיך
געוואָלט, אז זיין קאלאָניע זאָל זיין א מין עיר-מקלט פאר אלע
געפּלאַנטע, גע'רודפ'טע אין דער אלטער וועלט. ער האָט צונויפ-
גענומען לייט וואָס זיינען גע'רודפ'ט געוואָרען פאר זייערע פרייע
געדאנקען, אזעלכע וואָס האָבען געשמאכט אין טורמעס צוליעב
שלעכטע בעל'רחובות. ער האָט זיי אויסגעלייזט אויף זיין אחריות
און אוועקגעפיהרט אהער אין נייעם לאַנד. אנטלאָפּענע דייטשען,
פּראָטעסטאנטען זיינען אָנגעקומען און אויך די ערשטע צוואנציג
אידישע פאמיליעס, מיסטענס פון דייטשלאַנד, זיינען אהער אָן
געקומען. די קאלאָניע האָט מען א נאָמען געגעבען נאָך דעם
ענגלישען קעניג — רושארדושיא. איהר דעוויז איז געווען: —
ארכייטען פאר יענעם און ניט פאר זיך.

מיט זיידווערעמלעך דערציהען האָט זיך די קאלאָניע גע-
דארפט אָבעבען. עס הייסט, זיין בעשיידען. מעהר ווי פופציג
אקער לאַנד האָט א קאלאָניסט ניט געטאָרט האָבען. ער זאָל
חלילה ניט ווערען רייך און גרויס ביי זיך...

עס קלינגט ווי א שעהנע לעגענדע אָבער ניט ווי א היסטאָרי-
שער פאקט. די פעל וואָס יענער גענעראל האָט אויף זיינע לייט
אָנגעצויגען איז געוואָרען ענגער און ענגער און ביז זי האָט גע-
פלאצט. פון דער בעשיידענער קאלאָניע איז ארויסגעשפרונגען א
בעשעפעניש וואָס האָט אין די בלוטען דעם חשק צו האַנדלען מיט
מענשען-לייב און — מענשען אין קנעכט צו פערוואַנדלען.

און יענע מלחמה וואָס די נאָרד האָט מיט זיי געפיהרט אין
לינקאָלנ'ס צייטען און געצוואונגען זיי צו בעפרייען די געגער-
קנעכט און שווערען, אז זיי וועלען זיך פון נאציאנאלען פערבאנד
ניט אָברייסען, אָ יענע מלחמה מיט איבער פופציג יאָהר צוריק —
איהר נייסט שוועבט נאָך דאָ ארום אטלאַנטא וואו שערמאן האָט
זיינע נצחונות אָבערהאַלטען איבער די שטאָלצע זירליכע חילות.

הינטער אטלאנטא איז דער בית-עולם וואו עס ליגען די קרבנות פון יענעם בירגער-קריעג. צוויי מאָנומענטען גרויסע זיינען דאָ אויפ'ן בית-עולם, א זכרון פון יענער צייט.

אויפ'ן קבר פון די געפאלענע אין קריעג שטעהט א הויכער אָבעליסק. אָבער אויפ'ן קבר פון די אונגעוואוסטע קרבנות פון דער זידיכער ארמעע, פון די קאָנפערעריטע, איז פון מא-סיווען גראניט אויסגעהאקט א ריעזיגער לייב: א לייב וואָס איז געפאלען אין שלאכט. ער ליגט אויף א זייץ אויף א שטיינערנעם געלעגער, די פאָדערשטע פיס אויף פאָרענט אויסגעצויגען און די הינטערשטע צו זיך גענומען. זיין מויל איז געבליבען א ביסעל אָפּען און פערקרימט; נאָך דעם ווי ער האָט זיין לעצטען וועה-געשריי ארויסגעברומט איז ער אזוי אויסגעגאנגען, דער קאָפּ אָן א זייט מיער געפאלען.

אָט אין דעם מאָנומענט זעהט מען דעם גייסט פון די דרום-שטאטען און דער בליק זייערער אויף די נאָרדליכע שטאטען. אין דעם גראנט-פארק וואָס אין אטלאנטא — אייגענטליך איז עס א וואלד פון סאָסנע-בוימער מיט וועגען דורכגעהאקטע פאר אויטאָמאָבילען, אין דעם פארק איז פאראן א קיילעכדיגע געביידע ווי א צירק. און אין דער געביידע — א מערקווירדיגע אויל-פאָגאראמא, וואו עס שטעלט זיך פאָר די שלאכט הינטער אטלאנטא. אז מען פערברענגט דאָרט א וויילע קען מען זיך פער געסען, אז א מאהלעריש בילד זעהט מען, נאָר — די ווירקליכקייט אליין איז עס פאר אייערע אויגען. און אן אלטער גרויער שלאנקער מאן מיט אן אָדלע-רנאָז און גרוי, שטאָלץ בערדעלע, א סאָלדאט פון דער קאָנפערעריטער ארמעע, ער דערצעהלט פאר די נייגער-יגע וועגען יענער שלאכט. ער ווייזט אפילו אָן דעם אָרט וואו ער האָט זיך דעמאָלט געפונען. מיט דער גרעסטער בענייסטערונג דערצעהלט ער וועגען זייערע גענעראלען און פון די גבורות פון די קאָנפערעריטע. אויף דעם ווינקעל, וואו עס געפינען זיך זיינע סאָלדאטען נוצט ער אויס זיין גאנצען פאָעטישען פייער:

— „און אזוי איז עס געווען, אז שערמאן האָט אונז געוואָלט פערלויפֿען דעם וועג און אונז אריינכאפֿען אין זיין נעץ... ווי לייַד בען האָבען אונזערע געפֿאָכטען דעם ש ו נ א...“ ער פֿערגעסט זיך גאָר, אז אריבער פופציג יאָהר זיינען שוין פערלאָפֿען פון יעדער צייט; יונג קלינגט זיין שטימע, בראוו זיינע בעוועגונגען און די מעדאליען אויף זיין ברוסט ווינקען מיט עהרליכקייט.

קומט ער אָבער צו די יוניאָניסטען, צו דער ארמעע און גע-נעראלען פֿון דער נאָרד, דאָ פאלט זיין שטימע. שנעל הויבט ער אָן צו רעכענען די נעמען פון זייערע גענעראלען, האָט גאָר קיין שעהן וואָרט ניט פאר זייערטוועגען, קיין איין לויב-ליעד ניט פאר די וואָס טראָגען זיך איבער די בערג ארום אטלאַנטא אויף זייערע ציאוויילדעמע פֿערד; אָט די וואָס האָבען געקעמפֿט אָבצושאפֿען שקלאפֿעריי אין פֿרייען לאַנד. און אויף אייביג פֿערויכערען די נאנצקייט פון לאַנד.

איך שטעל מיר פֿאַר, ווען ס'געלינגט זיי דעמאָלט צו בעזיע-נען די יוניאָניסטען אָדער ווען ס'געלינגט טאקע יענע שלוחים וואָס זיינען אין געהיים געפֿאָהרען קיין פראנקרייך און ענגלאַנד בע-טען אין נאָמען פון די זידליכע שטאטען, אז די אלטע וועלט זאָל זיי קומען צו הילף און, ווען מען נעחמט זיי ניט איבער אין וועג איידער זיי האָבען זייער ציעל דערגרייכט... געוויס וואָלט דאָס לאַנד איצטער א גאנץ אנדער פנים געהאט. אפשר די געגענד פון וואנען איך שרייב איצטער מיינע שורות וואָלט נאָך געהערט צו ענגלאַנד און דער אייגענער בראווער סאָלדאט פֿון די קאָנפֿע-דערירטע, וואָלט ביי א געלעגענהייט בערויערט:

— „עך, געווען אמאָל צייטען! ניט פערשטאנען וואו אונזער גליק איז פערבאָרגען. ברירער האָבען פֿערלאַנגט, אז מיר זאָלען אויפֿגעבען אונזער האַנדעל מיט נעגער־קנעכט, האָבען מיר מיט אייגענע ברירער א מלחמה געפֿיהרט. זיי האָבען פֿערלאַנגט, אז מיר זאָלען זיך ניט אָבטיילען פון זיי, וואָרים מיר וועלען אָבגעשוואכט ווערען און זיי וועלען א קלענערע מאכט האָבען איז די אויגעז פון

דער הונגעריגער, ביזער אלטער וועלט... און איצטער...
 לעשט מען אָבער אויס די פרומע ליכט; הערט מען אָבער
 אויף צו זוכען חסאים ביי די ארימע מענשען-קינדער; יעמאלט
 ווען דיין פערלאנג איז צו זוכען שעהנקייטען, וואו די אויג זאָל
 אָסרוהען, דאן ווערט אסך גרינגער צו לעבען אויף דער וועלט. ביזט
 צומאָל צופריעדען, וואָס די לייט פון די דרום שטאטען קוקען אויס
 פריציש. זייער אויסערליכער פנים גלעט דייע בליקען; מענשען
 גלייכע, בויגנע, שעהן געוואקסען מיט דעם פיינעם שטריך אין
 פנים. א פנים פון א פאָלק מיט איין פנים.
 און אזוי זיינען די הייזער. סטיל כאראקטער אויסגעהאלטען
 פון זייערע ברחכות'דיגע וואוינונגען אין אטלאנטא קוקט נאָך
 ארויס דער רהיגער און זיכערער גייסט פון די קאָלאָניאלע ציי-
 טען, וואָס פעלט אזוי אין די צפון שטאטען פון אמעריקא.

שוואַרץ

מיט צוויי הונדערט אכט און ניינציג יאָהר צוריק, איז צו די
 אמעריקאנער ברעגעס אָנגעקומען א האָלענדישע שיף און געבראכט
 די ערשטע סטארע נעגער, זיי דאָ אין לאַנד פערקויפט פאר אייביגע
 קנעכט צו די ווייסע מענשען וואָס האָבען געהאלטען אין לעגען דעם
 פונדאמענט פון די מעכטיגע, פעראייניגטע און פרייע שטאטען.
 אזא לאנגע צייט שוין פערביי. מען זאָגט אז מענשען זיינען
 צייט דעמאָלט פיעל בעסער געוואָרען; זייער הארץ איז געוואָרען
 ווייכער און פיינער. אפשר איז עס טאקע אזוי. אפשר איז דער
 איצטיגער וועלט-קריגע בלויז א ביזער חלום און אין אמת'ן, אין
 דער ווירקליכקייט זיינען מענשען גוט און רחמנות'דיג. אפשר
 איז די עפענטליכע און ניט-עפענטליכע שנאה צו אידען אויך
 א וויסטער חלום. ווילסט זיך אמאָל פון דער ווירקליכקייט ארויס-

רייסען. אמאָל געלינגט עס דיר.

קומסטו אבער אין דער סאטמאר, אין די שטאטען, וואו די זון לייכט אזוי העל, וועסט עס דיר און רייסט דינע בליקען צו דער ווירקליכקייט. בעטראכט די מענשען און זייערע פיהרונגען און עס ווערט ניט היימליך אויפ'ן הארצען. פערנעסט אפילו זיך ארומצוקוקען, בעטראכטען די שטאָט, זעהן ווי די אויסערליכע וועלט זעהט אויס. גלייך ביים אָנקומען, גלייך פון וואַגאָן ארויס, בעמערקסטו פון עפעס אזעלכעס, וואָס דיר ווערט אנהיימליך און ס'גלויבט זיך ניט ארומקוקען:

אין וואָקזאל צוויי טירען, מיט צוויי בעזונדערע אויפשריפֿ-טען. איין טיר — פאר ווייטע די אנדערע — פאר קאָלירטע. ס'מיינט נעגערס.

איין בית-הכסא פאר ווייסע און א בעזונדערער, מיט אן אויפשריפט: פאר קאלירטע. און אזוי אין טראמווי אזוי אין טעאטער. בלוז ביונעס, געלט, געשעפט — שווארצע און ווייסע דורך איין טיר. אָבער ניט דאָס איז דאָך אלץ. א ווייסער שענדט אמאָל א שווארצע מיידעל און דערשיסט זי ווי אַ קרעציגע צויג. האָט זיך א שווארצער גע'חנ'דעלט צו א ווייסער — הימעל און ערד ציטערען אויף.

דאָ זאָגט מען, אז דער נעגער ווערט בעטראכט ווי א הונט. ס'איז ניט אמת. צו א הונט איז פאראן א בעציהונג. צו איהם שמייכעלט מען, צו איהם חנ'דעלט מען זיך, א קינד אדער א שעהנע דאמע שענקען אמאָל א קוש דעם הונט. מען נעהמט איהם אריין צו זיך אין שטוב און מען מאכט פאר איהם אן ארט צו שלאָפען אויך. און, אז א הונט איז געוואָרען משוגע, שעדליך פאר מענשען — שיסט מען איהם, גאנץ קאלט, פילאָזאפיש; א סכנה און אראב פון מערק.

אז א נעגער אָבער טוט א פערברעכען, נעהמט אויך דאָס פאָלק דעם משפט איבער אין די אייגענע הענט; אָבער מיט וואָס פאר א פייער. מיט וואָס פאם פאר א ברען! מיט הייס בלוט און

צורייצטע אינסטינקטען לאָזט זיך די מאסע בעמיייליגען אין דער אַרגיע. פונקט ווי אין יענע צייטען ווען מען האָט נאָך מענשען פאר א קרבן געבראכט צו די געטער.
— היט זיך ווען ס'פאָלק לאָזט זיך אויפברעכען די טורמעס און לינטשען א נעגער, וואָס איז אן עולה בענאנגען, גענען דער וויי-סער ראסע!

שוין אַריבער פופציג יאָהר זינט לינקאָלן האָט פראָקלאמירט פרייהייט פאר די נעגער. אָבער זיי זיינען דאָך נאָך ניט פריי גע-וואָרען. אין דאָרף, ביים פארמער, איז ער נאָך ער היום אן אייבי-גער קנעכט. שטענדיג איז ער דעם בעל הבית שולדיג. קיין מאָל קען ער זיך פון איהם ניט אויסצאָהלען. און, אז ער פֿרואוואָט אנט-לויפען, אויב אין די גרענעצען פון דעם אייגענעם שטאט — כאפט מען איהם און מען ברענגט איהם צוריק, בעקומט ער פייעררדיגע שמיץ און דארף פאר זיינע חובות זיינע אדערען ציהען.

— אז מען פרעגט א ווייסען:

— סטייטש, ווי איז עס געשיקט?

— איך בעטראכט דעם נעגער ווי א פערד. וואָס ווילט איהר איך זאָל מיין פערד צו זיך אין שטוב ארייננעהמען, מיט איהם זיך אין בעט אריינלעגען?..

ס'איז דאָך אָבער נאָריש ווען מען פערגלייכט די בעציהונגען פון דעם ווייסען מענשען צום נעגער מיט די בעציהונגען פון מעג-שען צו הויז-בהמות. די פערד, די קיה, די קעז, די הינט געהען דאָך ניט אין קלויסטער, זיינען דאָך ניט קיין קריסטען, ווייסען דאָך ניט פון דער תורה, אז דו זאָלסט געבען די אנדערע באק ווען האָסט שוין אין דער ערשטער א פאטש געקראָגען. כ'האָב געזע-הען ווי אין אטלאַנטא געהט א ווייסער אויפ'ן טראטואר און א שווארץ קינד געהט איהם אנטקעגען טרייבט ער עס מיט'ן פוס אראָב פון טראטואר. און ווען דער שווארצער רעדט צום ווייסען שטעהט ער געבויגען אָהן א היטעל.

אין אונזערע צייטען פאר די שווארצע זיינען פון דער איסט

געקומען ווייסע לעהרער און לעהרעריןס, האָט די דזשארדזשיא'ר ווייסע געזעלשאפט זיי אויסגעווייכט, ניט אריינגעלאָזען אין זייער סביבה. און אין דעם שכני'שען שטאט אלאבאמא, אז מען האָט בעדארפט הענגען א נעגער, האָט א כלל-טוער גע'פּווע'ט די הינ-ריכטונג זאָל זיין עפענטליך. און ווען דאָס פאָלק האָט זיך פערזא-מעלט אויפ'ן ביזו וואונדער, פון דער גאנצער געגענד איז מען אָנגעקומען, האָט דער פאָלקס פערזאָרגער געהאלטען א רעדע מכח זיינע פאָליטישע אינטערעסען. און ווייל נעגער האָבען זעהר לייעב קאוואָן האָט מען דעם פער'משפט'ן געצוואונגען, אז ער זאָל פאר'ן טויט קאוואָן עסען — ס'פאָלק זאָל זיך אמוזירען. און שפעטער האָט מען דעם טויטען געלאָזען הענגען און ס'פאָלק האָט א פיקניק געפראוועט אונטער די בויער.

אָט לייען איך אין צייטונג ווי דער דזשארדזשיער גאָווערנאָר בעריהאָט זיך אז בלויז צוועלף נעגער האָט מען ביי איהם אין שטאט פאר'ן יאָהר געליינטשט און די נעגערשע צייטונג בעווייזט, אז פערצען האָט מען גע'ממית'ט. און אזוי קאלט געהט אָן דער וכוח. אזוי מערדעריש קאלט ציהט מען אונטער דעם חשבון. און ווי אזוי בעלייכט דאָ א צייטונג א שטיקעל נייעס וואָס האָט צו טאָן מיט א פערברעכען פון א נעגער! אָט לייען איך:

דריי יאָהר פאר גנב'ענען, טויטען און שינדען א קוה
 "דער נעגער הודסאָן האָט גע'גנב'עט א קוה, האָט זי גע'הרג'-
 עט און דערנאָך האָט ער דער א ו ט ג ל י ק ל י כ ע ר
 בהמה אבגעשונדען..."

— א, די אומגלייכע בהמות; גלייך ווי אין די שיקאגא'ר שלאכט-הייזער שינדט מען זיי ניט. גלייך ווי אטלאַנטא'ר לייט לעבען פון בלומען-דופט.

עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט, וואָס דער שווארצער בעציהט זיך אזוי קאלט צום טויט. רעדט אזוי פלעגמאטיש פון טויט. און ווי אזוי זאָרגען עס די ווייסע וועגען זייערע לויות... ס'געהען ארום אנענטען פון פערשיידענע פערזיכערונגס געזעלשאפ-

טען און רעדען איין די נעגערס זיי זאלען זיך פערזיכערען און וואָ-
 כען-געלט צאָהלען און צוליעב וואָס?... די גרעסטע טייל פון זיי
 פערזיכערט זיך אין א געזעלשאפט, צאָהלט צעהן סענט א וואָך,
 אז ער זאל האָבען א שעהנע לויז. ער הויבט אָן צו צאָהלען מיט
 דעם געדאנק, אז היינט-מאָרגען שטארבט ער. ער וואָלט זיך קיינ-
 מאָל אפשר ניט אונטערגענומען צו צאָהלען די צעהן סענט א וואָך
 ווען ער זאל וויסען, אז איהם וועט נאָך אויסקומען צו צאָהלען
 אמאָל גאנצע פופציג יאָהר. אָט דער ווייסער קאלעקטאָר וואָס
 קומט יעדע וואָך און אמאָל צוויי מאָל אין וואָך קלאַפּען אין טיר
 און רייסען די פאָלעס פאר די צעהן סענט — זיי וואָלטען זיך ניט
 אונטערגענומען א לעבען לאנג איהם אין שטוב אריינצולאָזען ווען
 זיי וואָלטען ניט ארומגעהן מיט'ן געדאנק, אז היינט מאָרגען
 שטארבען זיי. כ'האָב געטראפּען א נעגערטע, וואָס האָט פערזי-
 כערט איהרע צוויי קליינע קינדערלעך פון דריי און פינף יאָהר.
 ביידע פאר פופצען סענט א וואָך, טאָמער שטארבען זיי וועט עס
 זיין אויף קבורה געלט.

— בעסער פערזיכער זיי אז מען זאל דיר די פרעמיע אויס-
 צאָהלען, אז זיי וועלען אויסוואקסען, ווערען גרויסע, וועלען צוואנג
 ציג יאָהר אלט ווערען.

— אָט, ווער ט'עס דערלעבען ביז צוואנציג יאָהר.

— ביזטו דאָך שוין אריבער דרייסיג. לעבסט און האָסט די
 קינדער געבוירען, וועסט נאָך קינדער האָבען.

— וועל מסתמא שטארבען.

איך ווייס, אז א נעגערטע האָט בעשטעלט א פאָטאָגראפּער
 ער זאל קומען זונטאָג פאָטאָגראפּירען איהר מאן ווייל איהר דוכט
 זיך אויס, אז ער וועט גאָר אין גיכען שטארבען, טאָ זאל פון איהם
 כאַטש א שעהנע פאָטאָגראפּיע בלייבען.

— כ'ווייל פון איהם האָבען ס'לעצטע בילד צום אָנדענקען.

ס'איז אין דעם פאראן זיכער זעהר פיעל אַבערגלויבען —
 אַבער דאָס וואָס זיי זיינען קיינמאָל ניט זיכער מיט'ן לעבען א

דאנק דער בעציהונג פון די ווייסע האָט אזא מין געפיהל אויס-
געארבייט ביי זיי אין הארצען. מען זאָגט זיי זיינען פויל און ראָך
ווערט מיט זיי געטאָן אלע שווערע מלאכות; אלע געפערליכע
מלאכות.

אזוי פיעל קאליקעס בעגענענט מען צווישען זיי. צו'מויק'טע,
אַהן הענט און אָהן פיס. און טרעפט איהר אָן אן אלטען נעגער פון
יענע צייטען, פון דעם בירגער־קריעג, פון לינקאָלנ'ס צייטען — איז
עס ניט דער קנעכט וואָס איז בעפרייט געוואָרען. ער ווייסט ניט
פון קנעכטשאפט צו דערצעהלען און ער ווייסט ניט פון דער שעה-
נער פרייהייט. ער פינטעלט מיט די אויגען, אז א ווייסער פון
אונזער גראד רעדט צו איהם. ניטאָ ביי איהם קיין ענטפער אויף
אזא פשוט'ער פראגע ווי: — וואָס מאכסטו, צי ביזטו צופריעדען
וואָס קנעכטשאפט איז אָבעשאפט געוואָרען?

ער איז דערשלאָגען און נידערגעשלאָגען. די פרייהייט האָט צו
איהם ניט דערגרייכט. נישטיגער פון דעם שטויב וואָס אונטער די
פיס, אזוי איז דאָ דער קאָלירטער און ספעציעל אין
דעם שטאט דזשארדזשיא וואו זיי ווערען מיט די פיס געטראָטען,
וואו דער ווייסער דרעהט אָב דעם קאָפּ אָן א זייט ווען דער קאָ-
לירטער געהט דורך. איך האָב זיי בעגענענט אין די ענגלישע קאָ-
לאָניעס פון וועסט־אינדיען, אויף דאָרטען ווערען זיי פערשווארצט
הונגערען אונטער דער ענגלישער ממשלה — דאָך האָבען זיי אויף
מיר ניט געמאכט דעם שווערען איינדרוק וואָס דאָ אין די דרום-
שטאטען. איך רעד שוין ניט פון בראזיליען וואו דער פאָרטוגעז
איז זיך גערן משרד מיט'ן נעגער און אויף יעדען טריט קענט איהר
זעהן א ווייסען פיהרענדיג אונטער'ן ארעם זיין קאָלירטע ווייב און
ביים זייט זייערע קינדערלעך מיט א העלער הויט אין דינערע גע-
זיכטס-צוגען. דאָרט זיינען זיי מענשען מיט מענשען צוגלייך.
העלפען בויען דאָס לאַנד.

אויף דעם ענגלישען אינוועל "בארבעראס" האָב איך א פרעג

געטאָן א נעגער:

— פאר וואָס זעהט איהר אלע אויס אזוי ארעם דא?

— ווייל מיר זיינען טאקע ארימע לייט. מען צעהלט אונז ווינציג פאר אונזער ארבייט און אלץ איז אזוי טייער. פרענט איהר דא א נעגער:

— פאָר וואָס זיינט איהר אזוי ארים און נידערשלאָגען?

— ווייל ווי הינט בעהאנדעלט מען אונז אין אונזער לאַנד. אפילו זיי אליין דאכט זיך אויס, אז א הונט איז די אומגלייך-ליכסטע בעשעפעניש אין די פעראייניגטע שטאטען פון נאָרד אמע-ריקא און — ניט דער נעגער.

כ'בין געגאנגען אין גאס מיט א בעקאנטען. בעמערק איך איהם, ווי אויף א ברוקעל פון א רייך הויז ויצט א שווארצע דיענסט מיידעל און ביי איהר אויפ'ן האנט א ווייס קינד. ס'קינד האלט ארומגענומען דער שווארצער מיט ליעבע ארום האלז.

— וואָס פיהלט זי איצטער אָט די שווארצע האלטענדיג צו איהר הארצען ס'ווייסע קינד? אפשר וואקסט עס א ווייטער מאן, וואָס וועט אין צוואנציג יאָהר ארום שענדען איהרע א טאכטער און שפעטער דעם קרבן דערשיסען — וואָס פיהלט זי איצטער? אָט, זי פיהלט נאָר ניט — ענטפערט מיר מיין בעגלייטער...

האָט מען דאָך א אידען אויך געלינטשט, און, אז א אידישע מאמע פיהלט, ווייסען מיר דאָך אידען.

* * *

מיט א צייט צוריק בין איך אין שיקאגא אומגעגאנגען אין דעם קווארטאל וואו די נעגער וואוינען. כ'האָב בעגלייט א קאָלעקטאָר פון א פערזענלעכע געזעלשאפט, וואָס מאַהנט די צעהן סענטיגע צעהלונגען יעדער וואָך אין זייערע הייזער. עס איז גע-ווען פונקט אין לינקאָלנ'ס געבורט-טאָג, וואָס איז דאָ א נאציאנאל-לער יום טוב אין לאַנד. כ'בין אריינגעגאנגען אין א שטיבעל, וואו שמאטעס איז געווען אין בערג אָנגעוואָרפען און צווישען די בערג שמאטעס א יונגע נעגער-פאָר-פאָלק און קליינע קינדערלאַך. מען האָט זיך אביסעל צושמעסט. ביי איהר אויפ'ן האנט איז געווען

ביי א האלביעהריג קינד.

— א שעהנער יום-טוב חיינט פאר אייערע לייט — זאגט
מיין בעגלייטער. — לינקאלן געווען א גרויסער מענש, ער האט
דאך אייערע לייט פאר פרייע מענשען געמאכט.

— עט, פאר מיר איז עס א קנאפער יום-טוב — האט זי מיט
א איראנישען שמייכל געענטפערט — שטופענדיג דאכיי איהר
שווארצע ברוסט דעם קינד אין מויל אריין.

— פאר וואס, אזא גוטער מענש געווען.

— יא, א גוטער מענש; ער איז אבער בלויז איינער געווען
און דאס שוין באלד פופציג יאָהר טויט — ווען די גאנצע וועלט
וואָלט געווען ווי ער...

און אַט דאָ, אין דער געגענד וואו מען האָט די נעגער
א מ א ל געהאלטען פאר קנעכט און א י צ ט ע ר — נאָך
ערגער ווי הינט, אַט דאָ האָב איך ערשט פערשטאנען פאר וואָס
איהר שטימע האָט דעמאָלט אזוי געציטערט ארויסזאָגענדיג די
ווערטער.

פלאַרידא

איך האָב לייעב יענע געגענדען, וואו פון דער ערד קוקט ארויס
שפע און זאטקייט. דער מענש, וואָס קאלאטשעט זיך דאָרט ארום.
זאָל ער זיין א שטיק פון דער געגענד, א חלק פון איהר. האָט דער
מענש זיין פראצע אריינגעלעגט אין דער ערד איז ער פאר זיין
מיה בעלוינט געוואָרען.

זומער זאָלען לאַנקעס גרינען, אויף די פעלדער זאָל זיך ווינען
א גילדענער זאנגענדיג, זאָלען זיך רויטלען די עפעל אויף די עפעל-
בוימער און גרינען די בארנעס אויף די בארען-בוימער, זאָלען לייכ-
טען אפעלסינען און זאָל אין דער ערד קוועלען וואָס גרעסער און

פעסטער דער פשוט'ער ערד-עפעל — דער קארטאָפּעל.
און אויב וואָלד — זאָל עס זיין וואָלד. סאָסנע צי דעמב, זאָל
זיך הויך און גלייך, פעסט און זיכער פון דער ערד ארויסהויבען
און פון זייערע שטאמען זאָלען דורות ארויסקוקען און ווינקען. אין
דער מדבר, — וואו קיין מענש איז ניטא — זאָלען זיך דאָרט הור
ליען די ווינטען און הורבען דעם זאמער, זאָלען זיך דאָרט שלאנגען
ווארימען און צערטלען אויף יענעם ווייכען זאמער.
אזעלכע זאטע, רייכע, שעהנע, בליהענדיגע געגענדען זיינען
לרוב אין אמעריקא. אפילו דער שטאט ניו-יאָרק איז כמעט אזוי
אין די זומער חדשים. די שטאָט-מענשען אָבער, מיט צוריסענע
נערווען, חלום'ען פון די לענדער, פון די געגענדען, וואָס זעהען
אויס שעהן אויפ'ן ביליגען אַברוד פון די אנזיכטס-קארטלאַך.
איהר פאָהרט אין ניו יארקער אָדער אין א שיקאגא'ר טראם-
וויי און אייערע בליקען זוכען צווישען די רעקלאַמעס, וואָס ציהען
זיך פאר אייערע אויגען אויבען איבער די פענסטער. אלץ אזעל-
כע נישטיגע זאכען — און אזוי הויך רעקלאַמירט: זיף, שמירעכץ,
חזיר-פאָלקעס און ווארשטלאַך; מעסער, פיינען, רייניגפוידער און
א מיטעל האָר זאָל וואקסען. און מיט אמאָל — פלאָרידע! א שורה
פאלמען, די זון לייכט, אפּעלסינען קייקלען זיך אויף דר'ערד.
ס'פּערכאפט ממש ביים הארצען. אָט די ביליגע קאָלירען פון די
רעקלאַמעס רערען צו אונז פון א שעהנער, רייכער וועלט; פון א
זאטע, רחכות'דיגע געגענד — פלאָרידא. ס'קלינגט אזוי שעהן,
פלאָרידא. —

קומט מען קיין פלאָרידא, אין דער ווירקליכער פלאָרידא, ניט
אין דער פאפירענער און רעקלאַמע-פלאָרידא, ווערט מען ענטווישט.
אָבער גאָר ענטווישט. אמועניגסטען האָב איך אזוי געפיהלט. אין
פלאָרידא איז ווארעם און דאָס איז אלץ. ווער ס'האָט מורא פאר
קעלט אין ווינטער קען זיך דאָ אָנווארימען.
די געגענד אליין איז אָבער ארים און די מענשען זעהען נאָך
ארימער אויס. פלאָרידא איז א וועלט אליין פאר זיך, אָבער —

אן אַרימע וועלט. פֿלאָרידא לעבט פון די געסט, וואָס קומען אהער ווינטער צייט פון די ווינטערדיגע געגענדען צוליעב וועמען מען הענגט ארויס אין די וואַנאַנעס די זונע בלעך נ-די גע רעקלאַמעס. און דעריבער איז די שטאָרט צוגעפּוצט ווי א גאסט-הויז און די אייגענטימער פון דער שטאָרט — בעלי-בתים פון גאסט-הויזער, קלענערע און גרעסערע, רייכערע און ביליגערע. אלץ איז גרייט צום דיענסט פאר'ן פרעמדען, אלץ שטעהט אויף די שפיץ פינגער פאר'ן פרעמדען, אלץ שמייכלט צום גאסט און פאר געלד אלץ גרייט אלץ אין דער וועלט איהם אוועקצוגעבען. אויף די וואַקזאלען איז שטענדיג א יריד. מענשען קומען און פֿאַה-רען אוועק, און ארום די וואַקזאלען — אַט די אלע שלעס פון א גאנץ יאָהר, וואָס דערעסען אייך ביו'ן ביין מיט זייער דיענסט-פעהיגקייט, אויב ביי אייך אין האַנד איז עפעס א פעקעל פארא-נען...

פֿאַהרט איהר אָבער אַרויס איין תחום שבת פון דער שטאָט. איהר בעטראכט די געגענד, וואו, ניט האַטעל-דיענער האלטען זיך אויף, נאָר די ברויט-געבערס, די האָרעפאשנע מוזשיקעס, וואָס וויל לען פערבינדען זייער לעבען מיט דער מוטער ערד — דאָרט, אז איהר קוקט און פערטראכט זיך, ווערט טרויעריג אויפ'ן הארצען. דער גרונד איז א זאמדיגער, פלאכער, שיטערער און בעוועלדערט געדיכט מיט ארימע סאָסנעס. צוליעב דער ווארימקייט און פייכט-קייט פרוכפערען זיי זיך אזוי געדיכט, אז איין בוים לאָזט דעם אנדערען ניט וואקסען. די סאָסנע איז ניט געראָטען און ביי איהר צופוסענס פלאַנטערען זיך געדיכט ווילדע פאלמען-קוסטעס און גלאט אזוי פאראזיטען-פלאַנצונגען, וואָס פלעכטען זיך און פיהלען אויס יעדער שפעלטעלע, וואוהין די זון קען זיך אריינרייסען.

די הונדערטער טויזענטער געסט, וואָס קומען אהער יאָהריע-הר-ליך בעקומען זייערע שפייז-פראָדוקטען ניט פון פלאָרידע, וואו א גאנץ יאָהר גרינען די בוימער. די ניו יארקער געסט בעקומען געוויס זייער פרישטיק פון די גוטע זאכען, וואָס איז גע-

בראכט געוואָרען פון שטאט ניו יארק. אייער, פוטער, קעז, דאָס קומט פון די ווילדע נעגערען; און אפילו דעם שעהנעם, פיינעם אפעלסין האָט איהר ניט דאָ. קיין פלאָרידא קענט איהר קומען אין שטאָט אריין פערדארבען דעם מאָרגען און שוויצען, אָבער ווען איהר ווילט א גוטען אפעלסין, אפילו א פלאָרידא אפעלסין, זייט מוחל זוכט איהם אויף סאָפאָלק סטריט אין ניו יארק אדער העסטינגס סטריט אין דעמאָיט. דער פויער אין פלאָרידע איז ניט בכח צו בעקומען פון דער ערד דורך זיין פראָצע גענוג שפיז אפילו פאר זיך אליין און ווער רעדט שוין פון דער נעהרען דער שטאָט מיט די געסט. פאראנען פאסען לאַנד, נעהערטער צו די טראַפיקס, וואָס געהערען צו געוויסע קאָמפאניעס אין דער אַרמיי און צו זיי געהערען די בעסערע אפעלסין געגענט דען. שטיקלעך ערד בעסערע בעגענט מען שוין נאָהענטער צו די גרעניצען פון אלבאמא. אָבער דער דורכשניט — איז זאמר און דלות. איינטאָניג, ענג און שמאָל; מיילען, מיילען און ניטא קיין ישוב. גענוג צו דערמאָהנען, אז אין פלאָרידא איז נאָך פאראן צוויי און דרייסיג מיליאָן אקער לאַנד ניט בעארבייט.

איך דערצעהל עס דערפאר, ווייל די אלע, וואָס אינטערעסירען זיך מיט דער ערד-פראגע דאָ אין לאַנד, קאָנען זיך זעהר אָפט אַנשלאָגען אויף די רעקלאַמעס, וואו מען רופט מענשען זיי זאָלען זיך קומען קאָלאָניזירען אין פלאָרידא און זייער פראצע וועט זיין אַנגעלעגט.

איך האָב גערייזט א שעה צעהן אין דער לענג און א שעה צעהן אין דער ברייט פון פלאָרידע און בעטראכט גראדע די געגענד, וואוהין מען לאדעט איין מענשען מיט געזונטע הענד און לייעכע צו דער ערד, און געזעהען האָב איך דלות און טרויער:

דאָ און דאָרטען טרעפט איהר די שפורען פון די ערשטע פיאָניערען, וואָס זיינען געקומען, אויסגעוואָרצעלט די בוימער, אויס-גערייניגט די ווילדע געוויקסען, און פאר זיי האָט זיך ענטפלעקט זאמר און מעהר גאָרניט. די הייזער, וואָס זיי האָבען געבויט מיט

זייערע אייגענע הענר, פון די בוימער, וואָס זיי האָבען אויסגע-
האקט, פוסטעווען; די שויבען אויסגעשלאָגען און פון די אויסגע-
בראכענע שויבען קוקט ארויס טרויער, צער און פערדרוס.
איך שטעל מיר פאָר וויפיעל האָרעוואניע מען בעדארף עס
אריינלעגען ביז מען רייניגט אויס איין אקער לאַנד. מענשליכע
כחות זיינען דאָ געוויס ווינציג.

און די קאלאָניסטען, וואָס זיינען פערבליבען, ניט וועלענדיג
אויפגעבען זייערע האָפנונגען — וואָס פאר א פנים האָבען זיי!
דאָס שטיקעל פערד אדער מויל-אייזעל, וואָס דרעהט זיך ארום
פאר'ן שטוב איז אויסגעדארט, איינגעצויגען, אוש ביים הארצען
כאפט עס. קיה — גרויס ווי מאָגערע קעץ, — און קעלבלעך — ווי
הונגעריגע מייז. א פויער וואוינט דריי מייל פון דער שטאָט און
האָט ניט וואָס צו פיהרען פון זיין ערד אין שטאָט אריין צו פער-
קויפנען; אויסער אפשר עטליכע בינטלעך האָלץ, וואָס ער פיהרט
אוועק אין שטאָט מיט זיין מאָגער פערדעל און פאר'ן אָבגעלייזטען
געלד קריגט ער קערפּאָסין און קייטאכעקא. מיט די געהילץ זעהט
אויס איז דאָ ניטא וואָס צו מאכען. איהר טרעפט גאנצע שמרעקעס
אויף מיינען, האָט דער אייגענטימער פון זיין לאַנד, אלע בעסערע
און שטארקערע סאָסנעס, ניהריגער ביי דר'ערד אגעטעשעט א פאם
פון בויס, אויסגעהאקט רינעלאך און טעפעלאך אונטערגעשטעלט
די פעך זאָל אָנרינגען. ס'מאכט א שווערען איינדרוק צו זעהען טויז-
זענדער בוימער אזוי אונטערגעהאקטע, ווי געקוילעטע, און פון זיי
רינט די פעך ארויס. שפעטער, זעהט אויס, צינדען זיי אונטער
די בוימער, ווען זיי הויבען אָן טריקענען. און אזוי טרעפט מען א
געגענד וואו ס'שטעהען הויכע בוימער-האלאוועשקעס — געוועזענע
בוימער. קיין מענשען ניט צו זעהן, וועמעס האנד האָט עס געטאָן
— דער דורכפאָהרער ווייסט ניט.

די ערד שפעקולאנטען וואָס פערפיהרען אהער מענשען צו קאָ-
לאָניזירען זיך, פארמער ווערען, זיי האָבען דאָ א נאָמען:
— די לאַנד-שארקס.

די מענשען-פרעסער פיש. דורך זייער לאנד שפעקולאציעס פרעסען זיי אויף אייביג אויף — ניט נאָר די מיה — נאָר די שעהנע האָפנונג אויף א בעסער לעבען נעבען דער מוטער ערד. זיי פוילען זיך ניט צו ברענגען קאָלאָניסטען, וואָס זיינען שוין איין מאָל אין די וויסמענישען פון יוטא צובראכען געוואָרען...

א דאנק דעם, וואָס אין אייראפא איז א מלחמה און ס'איז אהין אונמעגליך צו פאָהרען, פערגעניגען קלייבען, דעריבער האָט פלאָרידא היי-יאָהר געהאט זעהר פיעל געסט פון דער איסט. צו האָפען, אז זיי זיינען געקומען צום ברעג ים זיך ווארימען און דאָרט איז דאָך שטענדיג שעהן. צו האָפען, אז זיי האָבען זיך אין פלאָ-רידא ניט ענטוישט. און אויב זיי פערברענגען אין שטאָט איז אויך קיין ביזו. די שטאָט איז פֿיין צוגעפּוצט, די שטאָט געהמט די געסט אויף מיט דעם שעהנסטען און לעכסטען שמייכל.

אויך וואָלט ראטהען אָט די אלע וואָס מיינען, אז די יונגע אמעריקא האָט שוין אן אלטע, גרויע היסטאָריע און ווילען אמאָל זיך לאָזען צו זוכען די טריט פון די ערשטע, וואָס האָבען אמעריקא ענטדעקט, און, אויב די צייט האָט זיי פערטראגען אזש קיין פלאָ-רידע — זאָלען זיי ניט פערפעלען צו בעזוכען די שעהנע שטעטלעכע סט. אוגוסטין, וואָס ליגט ביים טייך סט. דזשאנס, פיער מייל פון אטלאַנטיק. דאָס איז די עלטסטע שטאָט אין אמעריקא. זי איז גע-גרינדעט געוואָרען דורך שפאניער אין יאָהר טויזענד פינף הונדערט פינף און זעכציג. דאָרטען קענט איהר זעהן די עלטסטע פעסטונג, וואָס איז אין יענער צייט געוואָרען אויפגעשטעלט. א גאנצע שורה פארטען אזוי סאליד געמויערט. אין יענע יאָהרען האָבען די שפא-ניער מלחמה געהאלטען מיט די פראנצויזישע פראָטעסטאנטען, די הוגאנאטען וואָס גע'רודפ'טע אין דער היים פאר זייער גלויבען, האָבען זיי זיך אהער פערקליבען און ניט ווייט, אין סאווה קאראָ-ליינא האָבען זיי זיך בעזעצט. אָט די פעסטונג איז קעגען זיי גע-בויט געוואָרען. און דערנאָך האָבען זיך די שפאניער אויף זיי א לאז געטאָן און יענע אומגעבעטענע געסט כמעט אינגאנצען פער-

טילינט.

דער צענטער פון שמעטעל איז מאָדערן און ווי א ליאלקע אויסגעפוצט פאר די נעסט וועגען און טוריסטען, וואָס קומען אהער טאָג-טעגליך. אָבער אז איהר פערבלאָנדזשעט אין א זייטיגער פער-וואָרפענער געסעל, דערקענט איהר נאָך די שפּורען פון דער ש פ א נ י ש ע ר ק ו ל ט ו ר און שפּאנישען סטיל. ניט מעהר, וואָס אנשטאט פלינקע שפּאנישער און לעבענס-לוסטגע שפּאנישע ניערינס בעגעגענט איהר פוילע נענערס און דיקע, צוגאסענע נע-גערטעס.

נעבען א געשעפט, וואָס פערקויפט נאָרישקייטען, ארטיגע ס א ו ו ע נ י ר ס פאר די געסט — האָב איך דאָ געטראפּען זיצען אויף דר'ערד, אויף איבערגעקערטע קעסטלעך צוויי קאוור-קאווער, גרייז-גרויע לייט מיט געבויגענע פלייצעס, אין זייערע ווא-טענע כאַלדעכעסעס און פעלצענע היטלען, כאַטש דרויסען איז גע-ווען א ברענענדיגע היץ. זיי זיינען עס דאָ די פאָרשטעהער פון דער קאווקאזער קונסט:

זיי בעפוצען מיט זילבערנע טשוועקעלאך און לאנגליכע זילבער-שטיקעלאך, ליולקעס, שירעם-הענטלאך און שמעקענס, שרייב גע-ציינען אין נאָך אזעלכע זאכען. א שטאך מיט דער אָל, א זילבער-דרעטעלע אריינגעשטעקט, מיט א צוויינגעלע אָנגעפיקט און מיט א האַמעריל צוגעקלאפּט. און אזוי ווערען אויפ'ן ברוינעם האַלץ זיל-בערנע בלימעלאך, קוויטעלאך און גלאס אזוי צאצקעס. כ'האָב מיר אָבעגעשטעלט נעבען זיי און אזוי נאנץ הויך געווענדעט:

— זראווסטוואויטע!

ביידע האָבען אויף א וויילע אָבעגריסען די אויגען פון דער ארבייט און פון אונטערן שמערען און ברעמען מיך בעטראכט. אזוי פערדעכטיג מיט די בליקען מיר דורכגעדרונגען און אויף מיין בע-גריסונג ניט געענטפערט.

כ'האָב מיין זראווסטוואויטע נאָך אַמאָל איבערגע'חזר'ט און דאָס מאָל פון אונטער זייערע צייהן א שטיקעל ענטפער ארויס-

בעקומען.

— לאנג דא אין לאנד?

— פינף יאהר. — ענטפערט איינער מיט א צובראכענעם

רוסיש.

— וויסט ניט, געהען שיפען קיין רוסלאנד? — פרעגט דער

אנדערער אין א רוסיש וואָס איז כמעט שווער צו פערשטעהן.

— ניין. געהען ניט קיין שיפען — ענטפער איך — ס'איז

נאָך א מלחמה אויף דער וועלט.

— נאָך אלץ די מלחמה?

— יא. מען שלאָגט זיך דאָרט אויף קאווקאז אויך.

— געהען נאָך ניט קיין שיפען אהין?

— ניין, נאָך ניט, אָבער צי וויסטו, אז אין רוסלאנד איז

שוין מעהר ניטא קיין ג א ס ו ד א ר ב א ט י ו ש ק א?

— הא?

— ניטא מעהר. מען האָט איהם דורכגעטריבען, מען וויל ניט

מעהר קיין נאָסוראר.

ביידע האָבען זיך שווייגענדיג דורכגעקוקט, קיין איין נערוו

האָט ניט א ציטער געטהאָן אויף זייער צוקנייטשט פנים. אראב-

געלאָזען די קעפ און אויטאָמאטיש גענומען שטעכען מיט דער אַל

אין ברוינעם האַלץ, צוקלאַפענדיג מיט'ן האַמערעל. עפעס האָבען

זיי זיך א רגע דורכגעוואָרפען מיט עטליכע אונפערשטענדליכע ווער-

טער און ווידער שטיל געבליבען. איך האָב אָנגעהויבען ווידער ווע

גען עפעס צורעדען, זיי האָבען אָבער מעהר די אויגען פון דער אר-

בייט ניט אָפגעריסען. כ'האָב געפיהלט, אז כ'ווער זיי צו לאסט און

בין אוועקגעגאנגען. כ'האָב בעמערקט ווי זיי האָבען אויף א וויילע

אויפגעהויבען די קעפ און פון ווייטען מיר נאָכגעקוקט.

און איין גאָט אין הימעל ווייסט, וואָס די צוויי זקנים האָבען

דאָרט שפעטער צווישען זיך גערעדט. איבער'חזר'ענדיג און בע-

טראכטענדיג די ווערטער פון דעם פרעמדען, וואָס איז, ווער ווייסט

פון וואגען געקומען, און אויף רוסיש זיי דערזעהלט, אז זייער
ג א ס ו ד א ר ב א ט י ו ש ק א האָט מען אראָבגעוואָרפען...

ניו-אָרלינס

א שטאָט פון גענויע פיער הונדערט טויזענד איינוואוינער,
 ליגט אין מויל פון דעם גרעסטען טייך אין די פעראייניגטע שטאט
 טען — אין מויל פון דער מיסיסיפי.

ניו-אָרלינס מאכט דעם איינדרוק פון א גרויסער שטאָט, אין
 אלע גאסען איז לעבען פאראן. ניו-אָרלינס איז ניט שעהן און דאָך
 מאכט די שטאָט אן איינדרוק און קריצט זיך איין אין זכרון פון
 רייזענדען. עס איז איינע פון די ווינציגע שטעט דאָ אין לאַנד
 וואָס האָבען זייער אייגענע פיזיאָנאָמיע, האָבען א געוויסען פנים
 און קאָליר.

ניו-אָרלינס איז איינע פון די עלטסטע שטעט אין לאַנד, כאָטש
 דער גרונד-שטיין איז פון די פראנצויזען געלעגט געוואָרען ערשט
 מיט הונדערט ניין-און-ניינציג יאָהר צוריק. עס שמעקט דאָ מיט
 היסטאָריע דער שנים פון די הייזער און זייער סטיל, איז מעהרס-
 טענס פראנצויזיש. אפילו די מענשען אין די גאסען פון ניו-
 אָרלינס בעוועגען זיך פראנצויזיש און ניט אמעריקאניש.
 אין די אנדערע דרום-שטעט קענט איהר בעגעגענען מחנות
 נעגער לעדיג-געהער, כאפען פליגען און ציילען די שטיינער פון
 ברוק, דער ווייסער איז — פעריאָגט און פערטראָגען; אין ניו-
 אָרלינס אָבער בעגעגענט איהר ווייסע לעדיג-געהער, פיהלען אָן אלע
 פארקס אין מיטען העלען טאָג, אויף דעם ריינעם איראָפּעאישען
 אופן, אָדער פראנצויזישען שניט. איהר הערט אין די גאסען זעהר
 אָפט די פראנצויזישע שפראך קלינגען, ניט נאָר פון אלטע לייט,
 נאָר אויך פון יונגע קינדער. עס איז אפשר דער איינציגער אָרט אין

די פטראייניטע שטאטען וואו דער פראנצויזישער גייסט הערשט נאך אין לעבען.

ארום ניו-ארלינס, פון די וואסערען וואָס זיינען אויף מיילען צוגאָסען, קוקען אַרויס רעשטלעך, איבערבלייבענישען פון גרויסע פאָרטען, שטיקלאך פעסטונגען, וואָס די פראנצויזען האָבען אין יענע צייטען געבויט אנטקעגען די ענגלענדער. לא-סאל, וואָס האָט יענע געגענד ענטדעקט איז געווען א פראנצויז און די פראנצויזען האָבען געקוקט אויף די מיסיסיפי-געגענדען ווי אויף זייערס, כאָטש זעהר אין א קליינער צאָהל זיינען זיי דאָ געווען.

ביי א אַרטיגען מענשען איז פערדעכענט, אז ניו-ארלינס איז די שעהנסטע שטאָט אין לאַנד, און כ'האָב מיר אזוי פיין אָנגע-ריסען האָבענדיג די העזה אויסצורעדען א שלעכט וואָרט, זייענדיג אביסעל אונפאָרויכטיג:

ווארטענדיג אויף מיין צוג אין וואָקואל, זעה איך ווי פאסאד זשירען קויפען אנויכטס-קארטען פון ניו-ארלינס, שרייבען אָן א פאָר ווערטער און ווארפען עס אין בריעה-קאסטען: טראכט איך מיר: לאָמיר אויך שיקען א קארטעל מיט א בילד פון ניו-ארלינס צו א פריינד, און כ'בין צוגענאנגען צום פלאץ וואו א שלאנקע בלאַנדע מיידעל האָט די אלע זאכען פערקויפט. כ'האָב לאנג גע-קליבען און עפעס ניט געקענט זיך צוקלייבען א קארטעל מיט א שעהנער אנויכט.

— נו וואָס, אזוי שווער צו געפינען א שעהן קארטעל פון ניו-ארלינס? — מאכט זי אביסעל איראָניש.

— אויפ'ן בילד מיט די ביליגע קאָלירען זעהט אלץ פיעל שעהנער אויס ווי אין דער ווירקליכקייט — מאך איך מיר גאנץ פשוט. און כ'האָב גאָר אליין ניט געוואוסט וואָס כ'האָב דאָ אָנגע-טאָן. זי האָט מיך גענומען אויפ'ן פעהרער גאנץ שטרענג, צי איך קען די שטאָט און צי איך בין געווען אין אלע שעהנע ערטער ארום דער שטאָט?

— וואָס האָסטו דאָ געזעהען אועלכעס וואָס דיר געפעלט

ניט?

— איך זאג ניט, אז מיר געפעלט ניט ניראלינס, נאָר...
 — איך הער עס צום ערשטען מאל — האָט זי ביטער מיך
 גע'מוסר'ט און איהר פנים האָט געפלאמט פאר אינערליכער אויפ-
 רעגונג, — איך פערקויף שוין דאָ אין וואָקזאל באלד פינף יאָהר
 אנויכטס-קארטען פון ניראלינס און קיין מאל האָב איך נאָך פון
 קיינעם ניט געהערט אזא בעמערקונג וועגען אונזער שטאָט...
 — דאָך האָב איך, אז דו וועסט מיר פערקויפן אָט די דריי
 קארטלעך?

זי האָט בעטראכט מיין געשמאק און צוגעגעבען שוין אביסעל
 מיט א שמייכל:

— אָט זעהסטו, ביזטו דאָך געווען, גלויב איך, אין די ערטער
 און ווי אזוי קענסטו זאָגען אז זיי זענען ניט שעהן? ... עס איז דאָך
 ווינטער איצטער. מיר האָבען נאָך נאָר ניט לאנג געהאט גרויסע
 קעלטען און רעגענס, דעריבער אפשר זעהען די גערטנער און בול-
 ווארען אויס אָבעלאָזען. דו קום אהער זומער...

אנלערע קונים האָבען איבערגעשלאָגען איהר לויב-ליעד און
 איך בין געווען גליקליך, וואָס כ'בין פריי געוואָרען פון איהרע
 ברענענדיגע בליקען און שטראף-דייד, וואָרים, ווען ס'האלט אָן נאָך
 לענגער וואָלט איך געמוזט שווערען, אז כ'האָב חרטה, און ניט
 קענען צומאל בעמערקען דאָס, וואָס כ'האָב שוין פריהער געזאָגט
 וועגען דער שטאָט.

איך האָב אין מיינע פריהערדיגע בעשרייבונגען דערצעהלט
 ווי ווייט ס'איז נאָך ניט פעהיילט אין דער ס'א ו ט ה די
 וואונד פון דער בירגער-קריעג, און ווי ווייט די לייט דאָ ער-היום,
 שפירען זיך נאָך אלץ געקערנקט וואָס זיי זיינען פון דער נ א ר ד
 דעמאָלט בעזיעגט געוואָרען. און כאָטש אלץ איז דאָך געווען צום
 גוטען, און כאָטש צוליבע זייער טובה איז דעמאָלט, מיט אריבער
 פופציג יאָהר צוריק, איין ברודער אנטקעגען דעם אנדערען ארויס
 אין קריעג — און דאָך אויף יעדען שריט און מרים זעהט איהר די

שפורען פון אַט דער וואונד, פון דער ניט בעפרידיגטער בעליידי-
 נונג און דערנידערונג: כמעט אין לופט קענט איהר עס פיהלען.
 אין ניו-ארלינס איז פאראן א מוזעאום, צום אַנדענקען פון די
 קאָנפֿעדעריטע העלדען אין בירגער קריעג. — וואָס איז דאָרט ניט
 צונויפגעזאמעלט געוואָרען פון יענער צייט? ... און מיט וואָס פאר
 א ליכע און יראת חכבוד אלץ איז אויסגעלעגט געוואָרען אונטער
 גלעזער! אפילו דער שטויב, וואָס ליגט אויף די פערשיעדענע
 חפצים ווערט מיט דער גרעסטער ליכע געהיט; און וואָס איז
 דאָרט ניט פאראנען?

אלערליי פאָטאָגראַפיעס, בילדער פון אפיציערען, וויזיט-
 קארטלעך, אויסגעששעסענע קוילען, אַבגעריסענע קנעפלעך פון מונ-
 דירען, שטיקלעך פון א שוך און א שפראַנטשקע פון א פאסעס. עס
 ליגען צונויפגעלעגט די יוניפאָרמס פון די העלדען פון יענער צייט.
 מונדירען פון גוטען געוואנט און מונדירען פון ביליגען פשוט'ען
 קאָרט. שווערדען, היטלען — אויבען מיט רויטע דעקלעך, רעוואָל-
 ווערען, ביקסען, זאָטלען פון פערד און אלערליי מעלדונגען וועגען
 קריעג און רעפאָרטען פון די שלאכט-פעלדער. אויסשניטען פון ציי-
 טונגען און מיינונגען איבער דער טאפּפערקייט פון זייער קאווא-
 לעריע:

מיט גרויסע אותיות איז אויבען, אויפ'ן וואנט אָנגעמאַלען,
 וואָס דער העלד פון דער נאָרד, זייער שונא, גענעראל שער-
 מאן, האָט געזאָגט וועגען זייערע פיישריגע רייטערס.
 דעם פינף-און-צוואנציגסטען אפריל, טווענדט אכט הונדערט
 צוויי-און-זעכציג, איז געלונגען דעם יוניאַניסטישען אדמיראל
 פאראגאָט זיך דורכצורייסען מיט זיינע שיפען דורך די בעפעסטי-
 גונגען און די שטאָט איז געפאלען. און אונטער א גלאַז דאָ, אין
 מוזעאום, ליגט אן אויפֿרוף צו דער בעפעלקערונג פון ניו-ארלינס
 פון דעם שטאָט-מעיאַר, מאָנרא, ארויסגעגעבען דעם אייגענעם פינף
 און-צוואנציגסטען אפריל, וואו ער איז מודיע דער בעפעלקערונג,
 אז דער נידערמערקטיגער און אנפערשעמטער שונא איז שוין

באלד ביי די טויערען פון שטאָט, אָבער מען זאָל ניט פאלען ביי זיך; מיט אונזערע קליינע כחות וועלען מיר זיך פערטיידיגען ביז'ן לעצטען טראָפען בלוט. און טאָמער וועט אויסקומען צו לויפען, איז דער שטאָט-מעיאָר מודיע, זאָלען זיי זיין זיכער, אז ער וועט מיט זיי מיטנעהן...

קוקענדיג אויף די אלע קלייניגקייטען, וואָס זיינען מיט אזוי פיעל ליעבע געזאמעלט געוואָרען, קוקסט צו די אויסשניטען פון צייטונגען, וואָס זיינען אויפגעמישט און אזוי אנידערגעלעגט, אז דער היינטיגער מענש זאָל קענען לייענען פון דער עהרליכקייט, גרויסקייט און גערעכט י ט י ט פון די קאָנפעי-דעריטע, זעהסטו אז בלויז מיט פופציג יאָהר צוריק איז יענער בירגער-קריעג געשעהן און — ווען עס קומט נאָך צו א זקן פון יענער צייט, וואָס דרעהט זיך דאָ אום אין מוזעאום צווישען די אלע אלע טויטע זכרונות פון יענער צייט, און ער הויבט אָן מיט זיין אלטער, ציטעריגער שטימע צו רעדען און דערצעהלען, וויזענדיג אויף זייער ערשטען און לעצטען פרעזידענט דיי ווי ווי — טראָגט זיך דיר ניט ווילענדיג:

— ווי יונג איז דאָס פאָלק נאָך, און ווי יונג איז דאָס לאַנד! צייטענווייז זעהט מיר דאָס אמעריקאנער פאָלק אויס ווי א געזונטער, איבערגעוואקסענער יונגמאָש, וואָס געהט נאָך אין קינד-דערשע קליידער כאָטש ער איז מיט א קאָפּ העכער פון טאטען און מיט גאנצע אַנדערהאלבען קעפּ העכער פון דער מאמען. ווי א קינד גאט און ווי א קינד העז'דיג.

— — — כ'בין געווען א פאָר טעג אין וועג און ניט געהאט קיין געלעגענהייט מיט אימיצען א שמועס צו כאפען און אומגע-הענדיג אין די נאסען פון ניראָרלינס גאנץ אליין — האָט זיך מיר פשוט פערבענגסט צו זעהן אונזערען א אידען. מען האָט מיר גע-זאָגט, אז אין ניראָרלינס איז פאָראן עטליכע טויזענער אידען, האָב איך געוואָלט כאָטש איינעם פאקען, זיך אויספרעגען און זיך דער-וויסען נייעם פון דער אידישער קהלה דאָ. עס איז מיר ניט שווער

אָנגעקומען אויפצוזוכען א גאס א גאנץ ברייטע און א גאנץ לאנגע, וואָס הייסט ד י ר י ד ע ר סטריט און וואָס איז פון עק ביז עק פערנומען מיט אידען. ממש אָנגעפיקעוועט. געשעפטען גרעסערע און געשעפטען מיטעלע און קליינע — איך האָב מיר באמת דער-פרעהט. עס האָט זיך מיר פערוואָלט אריינגעהן אין ערשטען און בעסטען געשעפט, ארויספאָהרען מיט א ברייטען "גוט מאָרגען" און טאקע בעקומען צוריק דעם שעהנעם "גוט יאָהר" און אפשר — א "שלום עליכם פון וואנען קומט א איד " אלס א צוגאָב. אָבער ווי ביטער כ'האָב מיך ענטוישט...

דערמאָנט אייך אָן דער אלטער היים, ווען א פרעמדער מענש האָט זיך בעוויזען, אריין אפילו אין א קלייטעל, וואו מען פערקויפט סחורה, ער האָט געזאָגט: "גוט מאָרגען, איך בין ניט קיין הינער, איך געה דאָ דורך". איז א מאן געווען אין קראָס האָט ער שלום עליכם אָבעגעגעבן, איז א פרוי געווען — האָט זי געבעטען ויצען, געבעטען אין שטוב אריין, געפרעגט: אפשר איז דער פרעמדער הונגעריג. געפרעגט: פון ווי ווייט איז דער פרעמדער און אפשר וויל ער זיך אָברוהען. מען האָט זיך אויסגעפרעגט וואָס עס הערט זיך אויף דער וועלט און מען האָט פערבעטען דעם אורח אויף א נאכט-לענער. יא אזוי געהט זיך עס דאָרטען.

דאָ אין אמעריקא איז די זאך ניט אזוי. אונזערע אידען וואָס האָבען זיך אָבעריסען פון דער רוסישער ערד און אהער אין א פריי לאַנד פערוואָרפען געוואָרען — עפעס האָט זיך פון זייער הארץ אָבענטאָן דער צוטרוי, וואָס מען האָט געהאט צום פרעמדען, וואָס איז געקומען און גערעדט מיט דער היימישער שפראך. פערקעהרט עס רופט נאָר ארויס א חשד צו אייך ווען איהר רעדט די היימישע שפראך. פאר מיין פשוט'ען, גוט הארציגען גוט מאָרגען, האָב איך גאָרניט געקענט בעקומען. ניט קיין לייעבען שמיכעל פון א מוטער; ניט קיין לייעבען בליק פון דער טאָכטער און ניט דעם אידישען שלום-עליכם פון דעם מאן און פאָטער. עס ווילט זיך מיר רעדען אידיש מיט מיינעם א אידען. כ'האָב שוין צוויי טעג מיט

קיינעם ניט גערערט. וואָס קומט מיר דערפאַר? מיר איין מיר אויס
אידען שטעהען אין זייערע געשעפטען און ווארטען אויף קונים.
זיצט א מיידעל ביים שוועל און קוקט אריין אין א אידישער ציי-
טונג קום איך אריין און זאָג:

— גוט מאָרגען!

ענטפערט זי ניט.

דערצעהל איך, אז כ'בין אזוי זיך אריינגעקומען. איך בין א
פרעמדער, א דורכפאַהרער, פערבענקט זיך צו בעגעגענען א אידען
און אביסעל זיך דורכערדען. איך זעה איהר לייענט א אידישע ציי-
טונג — זיינען דא א סך אידען פאראנען אין ניו-ארלינס?

זי אָבער קוקט אויף מיר און שווייגט. איז מיר אין עפעס
חושד. זי פרעגט מיך אין ענגליש וואָס איך וויל, און כ'זעה, זי איז
אויף מיר אָנגעשטויסען. זאָגט מיר מיט איהרע אויגען, אז כ'זאָל
ארויסגעהען. מיט איהרע בליקען טרייבט זי מיך ארויס פון געשעפט
כאָטש זי לייענט א אידישע צייטונג און כאָטש אויף איהר פנים
איז אָנגעשריבען, אז נאָך גאָר ניט לאנג איז זי פון דער אלטער
היים.

כ'האָב מיר געלאָזט ווייטער, געטראפען מאנסבילען.

— גוט מאָרגען!

מען קוקט מיך ארום, מען בעטראכט מיך מיט א בליק פון
ביטול און — "נעה צו אלדע גוטע יאָהר". כ'זעה, אז מיין גוט
מארגען איז גאָר ניט ווערט. דאָ אין אמעריקא איז עס א
ווערטלאָזע זאך, און כ'הויב מיר אָן ארויסצוקלויבען פון דער אי-
דישער גאס מיט א געפיהל פון פערדרוס און בעליידיגונג. שוין
ביים עק גאס הער איך פלוצלונג רעדען אידיש, כ'דערקען א ביא-
ליסטאָקער אידיש. א איד א פאריקמאכער א יונגערמאן פון א יאָהר
עטלעכע און דרייסיג, עפעס שרייט ער זיך דורך פון זיין מיר צו א
פרוי, וואָס איז פערבייגעגאנגען.

— גוט מאָרגען!

— גוט מאָרגען, זאָל זיין גוט יאָהר.

— איהר זענט א איד?

— ווארום וואָס, איהר האָט זיך דערפרעהט?

— זעווים האָב איך מיר דערפרעהט.

כ'האָב איהם דערזעהלט, אז איך בין א פרעמדער און ער האָט מיר געגעבן שלום עליכם. האָט אָנגעהויבן אויספרעגן פון וואנען איך קום. און אז ער האָט זיך דערוואוסט, אז מיר זיינען כמעט פון איין א ו י ע ז ד איז די שמחה געוואָרען גאָר גרויס. ער האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף די ארומיגע שטעטלעך און ווי זיי זעהען אויס. ער האָט מיר געוואָלט דוקא ארויפנעהמען צו זיך אין שטוב אריין און כ'זאָל ביי איהם מיטאָג עסען. און ס'דאכט זיך מיר, אז ער האָט קיין שום חשד אויף מיר ניט געהאט. כ'האָב מיך ווארים מיט איהם געזעגענט און ער האָט מיר בעגלייט אפאָר גאסען און געוואונשען א גליקליכע רייזע.

און איצטער, שרייבענדיג די דאָזיגע ציילען פיהלט מיין הארץ א גרויסען דאנק צו יענעם אונבעקאנטען מענשען אין ניו-ארלינס, וואָס האָט מיר מיט זיין פריינדליכקייט א שטיין פון האר-צען אראבענומען, אויף א ווילע פערטריבען פון מיר די שלעכטע מחשבות, אז אונזער מדה פון הכנסת אורחים איז פון אונזערע אי-דען פערשוואונדען געוואָרען ווי נאָר זיי האָבען אריבערגעטרָטען דעם שוועל פון דער פרייער און גאָלדענער מדינה.

שלי'מזל'ניקעם

אונזערע רוסישע אידען, וואָס האָבען זיך פערקליבען טיעף אין די דרום-שטאמען מאכען דעם איינדרוק, אז ניט אליין, מיט זייער אייגענעם ווילען זיינען זיי אהער געקומען, נאָר דער ווינט האָט זיי אהער פערטראָגען.
א גאנץ אנדערער סאָרט איד איז עס. דוקא אינטעליגענטער,

א בעסערער פון דער היים און דאָ איז ער פערגרעכט געוואָרען. דאָס זענען מענשען, וואָס דערווייטערען זיך פון כלל. אין דער היים געווען אידעאליסטען, זוכערס און דאָ, אין אמעריקא האָבען זיי זיך ניט געוואָלט אָבשטעלען אין ניו-יאָרקער קעסעל-גרוב, פיהלען ארום זיך א מיליאָן אידען און זיין געצוואונגען צו לעבען אין ענגר שאפט. דאָס זיינען אידען, וואָס האָבען ניט געוואָלט שלום מאכען מיט זייער מזל און געהן אין א שאפ ארבייטען, א לעבען לאנג אויסנייהען לעכלעך אין העמדער אדער אייננייהען קנעפלעך אין הויזען. דאָס זיינען מענשען, וואָס פרואווען זיך. ניט גרויס און ניט ברייט איז דער כאפ, אָבער מען זוכט גליק.

אין דער א י ס ט איז שוין פערלען אינגאנצען ארויס פון דער מאָדע. אָבער דאָ, איז עס נאָך אביסעל אין דער מאָדע. איבער הויפט דער נעגערעולם איז נאָך אויף אזוי פיעל אָבעגשטאנען, אז מען פוילט זיך געהן אין שטאָרט אריין קויפען א בגד; א קנעפעל אדער א בענדעל קויפען. זיי לאָזען זיך ווארטען ביז דער פערלער וועט עס אין שטוב אריין ברענגען. און דער איד איז עס דער, וואָס קומט מיט'ן פעקעל אויפ'ן פלייצע. כאָטש ער לאָזט זיך בער צאָהלען פאר זיין טרחה, דאָך קויפט מען ביי איהם. און מען ווערט דעם אידען א שונא... מען דינגט זיך און מען קויפט אמאָל אויף אויסצוצאָהלען און אמאָל פאר מזומנים. אָט די פאקען-טרעגער טרעפט איהר נאָך דאָ און דאָרטען, שלעפען זיך ארום דאָרף-אין דאָרף אויס, און אזוי שפרייזט מען דורך גאנצע שטאטען מיט'ן פעקעל סתורה אויפ'ן פלייצע. מען נעכטיגט ביי א גאסטפריינדלי-כען פארמער אין הויז, צי אין אן אפענער שטאל, אָדער אין פערל און אזוי ציהט מען פון יום-כפור ביז יום-כפור.

כ'האָב געטראַפּען אזעלכע, וואָס טראָגען שוין צעהן, פופצעהן יאָהר ארום דעם פאק. פריהער געווען אין דער איסט און ווען דאָרט איז געוואָרען שוואַך דער עסק האָט מען זיך אהער אַריבערגעקלי-בען, און מען שפרייזט אלץ ווייטער און ווייטער ביז די גרעניצען פון מעקסיקא: ביז איז מעקסיקא אפילו דערגרייכען זיי.

און זעהר א גרויסער טייל פון זיי איז פון דער היים דער פיי-
נער בחור, איידעלער יונגערמאן; מענשען וואָס האָבען אין דער
היים, פריהער געלערענט אין דער ישיבה, שפעטער זיך גענומען
בילדען און גאָר שפעטער זיך אוועקגעלאָזען גלייך זוכען. אין דער
היים איז זיי ענג געוואָרען און נאָך ענגער האבען זיי זיך דער-
שפירט אין דער ניו־יאָרקער געמאָ; אין דער שטיל האָבען זיי זיך
ארויסגעמאכט און אהער פערבלאָנדזשעט אהער זיך פערקלוי-
בען, פריהער מיט דער דעה פון אלץ זיך אָבערצוגעבן אויף א צייט
און א ב ס י י פ ע נ א פאָר דאָלער און — אזוי איז עס
אוועק. צוזאמען מיט די פאָר דאָלער ס י י פ ט מען זיך אָב
גרויע האָר, א געבויגענע פלייצע און א ביטערען שמייכעל אויף
די אמאָליגע גוטע און יונגע יאָהרען. ס'איז צו בעוואונדערען, ווי
איהר טרעפט דאָ תלמידי-חכמים, וואָס האָבען נאָך זייער תורה
ניט פרגעסען. ווי בעהאלטען און איינגעפאקט טראָגען זיי עס אין
א ווינקעלע פון זייער מוח. וואו ס'איז אָנגעשטאָפּט כלומר'שט
פראקטישע פלענער און וויכטיגע ביזנעס-ענינים. איהר כאפט דאָ
א אידען, וואָס וועט גערען מיט אייך אָנציהען א שמועס איבער א
הארבען ענין אין תלמוד אדער פוסקים. גערענקט נאָך אלע קניפלעך
אין די פערדרעהטע סוגיות. ווי א גילדען פינגערעל האלט ער עס
ערגעץ בעהאלטען, א זכרון פון יענע צייטען. אפילו די וויכטיגע
כללים פון דקדוק אָדער רוסישער גראמאטיקע ווערט נאָך ערגעץ
וואו בחדרי-חדרים אָבגעהיט.

איהר טרעפט אָבער אויך אזעלכע, וואָס זיינען געוואָרען
אפיקורסים, אויף אלץ א מאָד געטהאָן מיט דער האנט:
— אמעריקא טויג ניט. אלץ וואָס מ'האָט געלערענט אין דער
היים איז ניט געשטויגען און ניט געפלויען. לשון-קודש, תלמוד —
ארויסגעוואָרפענע יאָהרען. אבי א יוגענד דערביי בערגאָבען. וואָס
האָב איך פון דעם? וואָס גיט עס מיר איצטער?
איהר טרעפט דאָ רבנים, וואָס געהען אום צופוס און זוכען צו
כס'ענען א שאלה ערגעץ ביי א פערוואָרפענעם אידען. שוחטים —

וואָס טראָגענ-אום זייערע חלפים ביז זיי ווערען פֿערושאַווערט, זי-
כענדיג א מעגליכקייט די היימישע השלמה אויסצונוצען. איהר גע-
פינט מגידים, וואָס געהען-אום צופום איבער דער הייסער געגענד
זוכען א געלעגענהייט דער וועלט מוכה צו זיין מיט א דרשה. איהר
טרעפט אויך שעהנע בכבוד'יגע אידען, וואָס טהוען ניט אויס די
יארמולקע, כאפען אריין א פרק משניות און לעכצען נאָך א מנין,
אז מען זאָל קענען כאַטש א קדושה אריינכאפען.

איהר טרעפט דאָ מענשען, וואָס בלויז מיט וועלכע ס'איז
צעהן — צוועלף יאָהר צוריק זיינען זיי געווען אין דער היים פאָר-
שטעהער פון דער בעוועגונג, גרינדער פון פארטייען,
אָנגעזעהענע אינטעליגענטען צווישען די ארבייטער,
בעליעבט און געאכטעט פון די אייגענע חברים און גענאָסען, האָ-
בען געהאט א גרויסען חלק אין דער ערשטער רעוואָלוציע, אין פלע-
ווע'ס צייטען טריפה ליטעראַטור געפיהרט איבער די גרע-
ניצען, און דאָ —

דאָ האַנדלען זיי מיט אלטווארג. מיט דזשאַנק, מיט
שמאטעס און פֿערושאַווערטע אייזען, מיט ביינער און צובראכענע
פלעשער. און ווען אונזערער א מענש בעגעגענט זיך מיט אזא גע-
וועזענעם, איז ביידע רייבען די אויגען און קענען זיך ניט
פֿערוואונדערען. איך קוק אויף איהם און טראכט:

— ווי אזוי טוט עס א מענש א מאַך מיט דער האנט אויף
אלץ מיט אנאנדער.

און ער קלערט געוויס:

— אט, מענשען; נאָך ביי היינטיגע צייטען אזוי נאאיוו, טרא-

גען זיך נאָך מיט אידעאלען ארום....

פאראן אויך דאָ אַזעלכע, וואָס האָבען זיך פאָרט צו עפעס
דערשלאָגען. אראַבגעוואָרפען דעם פעקעל און געעפענט א געשעפט.
מאכט פיינע ביונעס. האָט א שטוב, האָט מעבעל, האָט אויסגעהאָ-
דעוועט קינדער, דערצויגען און געמאכט פאר מענשען און איצטער
בעטראכטען זיי זיך פאר אַלטגעזעסענע דאָ. דאָס איז אַבער פאָר-

לויפיג דער פרט. אין אלגעמיין אָבער טראָגט נאָך דער ישוב נים דעם בעשטענדיגען כאראקטער.

אין דער צייט וואָס אין דער איסט איז פאר מיינע אויגען פאר די לעצטע עטליכע יאָהרען דאָ און דאָרט גאנצע אידישע שטעט אויפגעבויט געוואָרען; די אידישע גאס צעוואקסט זיך און פונדעוועט זיך איין; פון הונדערט איז געוואקסען טויזענד, פון טויזענד אירען איז געוואָרען צעהן טויזענד — אידישע קהלות זענען אויסגעוואקסען. און דאָ אָבער, אין די ווייטע דרום שטאטען שטעהט עס אויף אן ארט. פריהער געווען טויזענד אידען און איינער טער — אפשר ערף הונדערט און אפשר — ניין הונדערט. דער עולם בייט זיך שטארק. ווי זומער-פויגלען, געקומען, א שמעק גע-טאן און אוועקגעפלויען נאָכ'ן ערשטען זומער, ערגעץ צו נייע גע-גענדען.

אהער קומען מענשען וואָס ווילען זיך ארויסטאָן פון דער וועלט. געוואָרען מיעד פון דעם לעבען דאָ רט ען. — דרעה מיר נים דעם קאָפּ, כ'האָב עס גענוג געהאט דאָר-טען אין רוסלאנד.

אדער:

— כ'האָב עס געהאט איבערגענוג אין ניו-יאָרק. כ'בעדארף א לעבען מאכען און — דאטס אַל.

אבער דעם לעבען דא מאכט מען זעהר שווער. אין דער איסט, דאכט זיך מיר, זענען דאָך אונזערע נים אזוי פעריאָגט, ווי דאָ. דער ארבייטער דאָרטען, נאָך זיין טאָג ארבייט, ווי ס'איז — קומט אהיים. זוכט רוה. שלאָגט זיך אלץ ארויס פון קאָפּ אין די פאָר שעה פון זיין רוה. דאָ אָבער, זוכענדיג גליק צווישען אַט די אלע ווינט-פרנסות, ווייסט מען נים פון קיין רוה. אלע זיבען טעג אין דער וואָך, אלע שטונדען וואָס מען קען נאָר פון מעת-לעת אָב-רייסען ווערט אין דעם ווינט-עסס אריינגעלעגט.

פונקט ווי אין בראזיליען אזוי טרעפט מען דאָ א גרויסען עולם נים בעווייבט. אלטע און יונגע בחורים, אדער — ווייב אין קינד

האָט מען געלאָזען ערנעץ דאָרט ען. בלויז אויף א וויילע געקומען. און די וויילע פערציהט זיך אין די גרויסע יאָהרען אריין. און צווישען דעם אונרוהיגען וואנדער-עולם, ווען איהר שלאָגט זיך אָן אויף א הויז מיט ווייב און קינד, מיט מעבעל, מיט שאפעס ספרים, רוסישע און אידישע און אביסעל ענגלישע, אמאָל נאָך אן אויסגענעהטער מורח אויפ'ן וואנט — ווען איהר קומט אריין אין אזא הויז שפירט איהר ווי איהר זענט פון א קארוסעל אראב, וואו די נאנצע וועלט האָט זיך געשווינדעלט ארום אייך, און מיט אמאָל האָט איהר באַדען דערשפירט אונטער די פיס... אָט צווישען דעם עולם וואָס שווינדעלט פערביי און פערשווינדט, טרעפט איהר אמאָל א אירען א געזעצטען. איהר פרעגט איהם:

— ווי לאנג וואוינט שוין דאָ א איד?

און ער וועט ענטפערען מיט א געוויסער ווירדע:

— שוין באלד דרייסיג יאָהר. כמעט דער ערשטער רוסישער איד אין דער געגענד. ערשט איצטער האָבען זיך אהער א לאַז גע-טאָן אָט די יונגעלייטלעך. דער גוטער יאָהר ווייסט, וואָס זיי זוכען דאָ. קומען אָן ווי דער ווינט און ווערען פערשוואונדען.

— נו, און ווי געהט עס עפעס?

— געווען אמאָל גרינגער א לעבען צו מאכען, אבער — די קינדער אויסגעגעבען צו מענשען גלייך. כ'וואָלט עס אין רוסלאנד ניט געקענט בעווייזען. מיט זיי האָב איך שוין גאָר קיין זאָרג ניט. געקומען אהער קליינע, גאָר מיט גוטע קעפלעך. האָבען זיך פֿיין ארויפגעארבייט.

און באַטש ער איז דאָך אויך א ס י ט י ז ען, אָבער די אמת'ע בירגער פון לאַנד זיינען זיינע קינדער, וואָס באפען זיך אמאָל אריין צו טאטע-מאמע פרייטאָג צו נאכט עסען א שטיקעל אידישע געפילטע פיש....

און, ווען מען ווארפט א בליק און מען בעטראכט די נאנצע פאנאראמע פון דעם אידישען לעבען דאָ, כ'מיינ דעם רוסישען אי-דען, וואָס אין די דרום שטאטען, ווערט פערדרייסיג. דער עולם איז

קליין און איהר קענט איהם בעטראכטען. עפעס איז עס א בילד וואָס די פארבען זיינען אָבערקאָכען. א ספר — וואָס די אותיות זיינען געוואָרען אָבעריכען. וויין, וואָס שמעקט אפען, אירט און נוערט זייער.

דער ליטוואַק ווערט דאָ אלטגעבאקען און אָבעשטאנען.
דער דרום־רוסישער — פערגרעכט און וואָכעדיג.
דער פוילישער — אויסגעוועכט און אָבעבליאקעוועט.
די דייטשע אידען בלויו, וואָס זיינען פון קיינעם ניט געיאָגט געוואָרען, שמעקען דאָ אויף זייערע אייגענע פיס, לעבען דאָ מיט'ן לעבען פון לאַנד און געניסען פון די זאפטען פון לאַנד.

אידיש

לעצטען זומער. אין א הייסען נאָכמיטאָג, בין איך אומגעגאנגען נען מיט מיינעם א פריינד צווישען די רייכע, ניט־אידישע, זיך וואוינונגען וואָס ביים ים. מיר האָבען זיך אויף א וויילע אָבעשטעלט אויף א ווינקעל גאס און בעטראכט די הייזער וואָס ארום אונז; צווישען זיך גערעדט פון דער רוהיגקייט און שטילקייט וואָס הערשט ארום.

מיט אמאָל איך ווייס ניט פון וואָנען און פון ווען, ווי א קליין מיידעל, אזוי פון א יאָהר אכט, איז אויסגעוואקסען פאר אונז. אין אן אלט, אָבעטראָגען, און אויסגעוואָקסען, געקעסטעלט קליידעל איז זי געווען אָנגעטאָן, און איהרע שטארקע, ראָזע פיס האָבען זיך ביז צו די קניה ארויסגעזעהן. די נאקעטע פיס זיינען געווען שטארק צוגראבעלט, ווי פון קלעטערען אויף בוימער און צוגראבעלט זיינען געווען איהרע פולע, רונדע, ריטע באקען. די אויגען איהרע, אזעלכע ליכטיג פּרעהליכע האָבען אונז אין פנים אריינגעלאכט. האָט זיך אָנגעהויבען אזוי צו לאשמעשען צו אונז ווי א יונג קעצעל און

געווארט מיר זאלען איהר עפעס זאגען. ניט קענענדיג זיך דערוואר-
טען, האָט זי אליין אָנגעהויבען אין ענגליש:

— איהר זוכט אפשר דעם האָטעל ג ר י ? איך קען אייך
בעווייזען וואו ער איז.

— ניין, קינד, מיר זוכען ניט דעם האָטעל, — האָב איך גע-
ענטפערט.

— איהר זוכט ניט... יא, איהר זיינט אידען?

— יא, קינד, מיר זיינען אידען.

— איך בין טאקע אויך א אידישע. — און איז רויט גע-
וואָרען.

— ווי אזוי רופט מען דיר?

— ראָזי איז מיין נאָמען. מיין מאמע האָט דאָ א גראַסערי.

— פארוואָס ביזטו גאָר אליין, ווילסטו זיך ניט שפיעלען מיט

די קינדער דאָרטען און איך האָב איהר אָנגעוויזען אויף א גרופע
קינדער וואָס האָבען זיך געשפיעלט אין שאַטען, אריבער דער גאס.

זי איז מיט אמאָל אומעטיג געוואָרען, בעטראכט די קינדער

און שטיל געענטפערט:

— ניין, איך שפיעל זיך ניט מיט זיי. איך האָב זיי אלעמען

געשלאָנען.

— דו זייצ?

— יא, איך אליין. איך בין שטארקער פון זיי אלעמען. זיי

רופען מיר "קייק" און איך שלאָג זיי. כ'האָב זיי פיינט.

— קענסטו רעדען אידיש?

— מיין מאמע רעדט, אָבער איך ענטפער ניט.

— פאר וואָס? דו קענסט ניט רעדען אידיש?

— איך קען, גאָר — איך וויל טאקע ניט.

— פאר וואָס, קינד, ווילסטו ניט רעדען קיין אידיש?

— איך ווייס ניט פאר וואָס. אזוי, איך וויל ניט.

— ווילסטו ווערען א קריסטין? —

— האָ?

— יא: אפשר ווילסטו ווערען א קריסטין; אָט אזוי ווי יענע
קינדער זיינען?

זי איז מיט אמאָל בלאס געוואָרען; זיך דערשראָקען פאר מיין
נע רייד און איהרע בליקען האָבען געבלאָנדרשעט אמאָל אויף מיר
און אמאָל צו מיין פריינד, ווי געפאָרשט צי איך מיין עס ערנסט,
און מיט אמאָל האָט זי וויעדער איבערגעפרעגט:

— איהר זיינט טאקע אידען?

— יא, קינד, מיר זיינען אידען. איך פרעג דיך, צי דו וואָלסט
וועלען ווערען א קריסטין ווי אלע קינדער דא? וועט דיר זיין גוט
די קינדער וועלען זיך מיט דיר שפיעלען, וועלען דיך ליעב האָבען...
— ניין, ניין, — האָט זי זיך אָנגעהויבען צו וועהרען —
איך וויל נישט זיין קיין קריסטין. זיי זיינען שלעכטע מענשען. זעהר
שלעכטע מענשען, איך האָב מורא פאר זיי.

— דו קענסט דאָך זיי שלאָגען? ביזט דאָך שטארקער פון זיי?
— ניין, איך וויל נישט, איך וויל נישט. איך האָב מורא. — האָט
זי אלץ מיט שרעק אין די אויגען איבערגע'חזר'ט.

איך האָב איהר געזאָגט, אז איך האָב בלויז א שפאס געמאכט
און, אז מיר זיינען אויך אידען. — זי האָט אָבער פחד בעקומען
פאר אונז.

מיר האָבען זיך געזעגענט מיט איהר, ווארים איהר האנד גע-
גלעט אָבער דער פחד פון איהרע אויגען איז נישט פערשוואונדען.
ווען איך בין שוין געווען ווייט אָבעגאנגען, האָב איך מיך
אומגעקוקט. זי איז נאָך אלץ געשטאנען ווי א פערגליווערטע און
פערוואונדערט אונז נאָכגעקוקט...

* * *

כמעט אין דער אייגענער וואָך האָב איך געמאכט א בעזוך
מיינעם א פריינד, א רוסיש-ענגלישען איד, וואָס האָט די לעצטע
עטליכע יאָהר פערבראכט אין פאלעסטינא. מיר האָבען פערלאָזען
זיין האַטעל וואָס האָט זיך געפונען נישט ווייט פון ר י ו ו ע ר
ס י י ד ר י י ו און, אויפגעצערדיג זיך אויבען אויף אן

אמניבאָס, האָבען מיר זיך געלאָזט אַראָב מיט דער פינפטער עוועניו. ניט האָבענדיג לאַנג שוין, ווייזט אויס קיין געלענענהייט צו רעדן איריש, האָט ער זיך מיט אַ מין הונגשריגקייט, אויפ'ן הויכען קול, זיך אזוי צוגעכאפט צום איריש, איז ענגליש און רוד סיט געמישט איז ווי גלאָז צובראָהען געוואָרען אונטער זיין צונג. כמעט שרייענדיג האָט ער מיר דעריצעהלט פון דעם לעבען אין פא-לעסטינא און פון די אירישע קאָלאָניסטען און פון די תימנ'ער אי-רען און פון די אירישע בחורים און מיידלעך דאָרטען. אז מיר זיי-נען געקומען צו צוויי-און-דרייסיגטער סטריט האָבען מיר געדארפט אויסשטייגען און ווארטען אויף דעם נעקסטען אמניבאָס וואָס געהט אהין וואוהין מיר האָבען געדארפט. מיין פריינד האָט זיין שמועס ניט איבערגעריסען און, מיט אַ קלינגענדער שטימע, פאָרטגעזעצט זיין ערצעהלונג איבער פאלעסטינא.

— זייט אזוי גוט, איך וואָלט אייך בעטען בעסער ניט צו רעדען דאָ קיין איריש — דערהערט זיך פלוצלונג הינטער אונז אַ חנינח'דיגע שטימע אין איריש.

איך קוק מיך אום; ס'איז דער מ ע נ ש מיט'ן בלעכעל אויפ'ן היטעל וואָס שטעהט אויפ'ן טראטאר און טיילט אויס אויס-שטייגס-צעטלען צו די אלע וואָס בעדארפען בייטען זייער אמניבאָס און ביי וועמען מיר האָבען נאָך וואָס צעטלען גענומען. אַ מענש אזוי אַ דרייסיגער פון אַ מיטעלען וואוקס און מיט שווארצע אויגען און ברוינע מאָגערע באקען. דינט ביי דער אַמניבאָס קאָמפאני. ער קוקט צו אונזער ביידענס פערוואונדערטע אויגען און חור'ט איבער נאָכאמאָל די אייגענע ווערטער אין איריש:

— אזוי, רעדט דאָ בעסער ניט קיין איריש, ס'איז זעהר ניט

גוט.

— פאר וואָס?

— אזוי. זיי ווילען עס ניט ליידען.

— ווער וויל ניט ליידען? וואָס פאר אַ — זיי?

— זיי... אַט זיי. און ער שטרעקט אויס זיין האנט צו דעם

שטראָם מענשען וואָס אין די מויוענדער שפּאַרען זיי זיך דאָ, לענג
און ברייט, אין די נאָך-מיטאָג שעה'ען; ווער ווייסט עס ניט יע-
נעם ווינקעל — ביי פינפטע עזעניו און צוויי-און-דרייסיגסטער
סטריט אין ניו יאָרק?

— "זיי ווילען עס ניט ליידען"...

און דער זיי — גאָט מיין גאָט — דאָרט זיינען דאָך
מעהר אידען ווי ניט-אידען!

* * *

אין דער גענענד וואו עס דאכט זיך דיר צומאָל אויס, אז אפיר
לו די גאסען זיינען מיט אידען געברוקירט, דאָרטען ארויף גרענר
סטריט, האָבען רייכע אידען פון דער פינפטער עזעניו אויסגעבויט
פאר די ארימע אידען פון דער א י ס ט י ס י ד א קליין,
שעהן טעאטערל, צו אויסאיידלען דעם געשמאק פון אונזערע לייט...
די טעג בין איך דאָרט געזעסען אין דעם ווייך-בעלויכטענעם
זאל, מיינע אויגען האָב איך געהאלטען פערשלאָסען און דורך מיין
הארצען האָט אזא ביטערער טרויער געצויגען; אזא טרויער... מען
האָט דאָרט געזונגען אידישע פאָלקס-ליידער.

געזונגען האָט די ליידער פאר'ן עולם די ליעבע, טייערע קאָנ-
סטאנסע גרעון. א קינד פון סקאטישען פאָלק, א קריסטין, וואָס איז
געפאנגען געוואָרען פון די אידישע פאָלקס-ליידער. זי זאמעלט זיי
מיט אזוי פיעל ליעבע און מיט נאָך מעהר ליעבע זינגט זי זיי
פאר'ן עולם. איהר שטימע איז שוין פעראידישט געוואָרען, אָבער
די ווערטער קומען ארויס ביי איהר אזוי ווי זיי וואָלטען בעלאנגען
צו א פאָלק וואָס איז שוין לאנג געשטאָרבען.

איידער זי הויכט אָן זינגען א לייד דערקלערט זי עס פריהער
אין ענגליש. פערטייטשט דעם אינהאלט און פערטייטשט דאָס אי-
דישע לעבען וואו די לייד איז געבוירען געוואָרען. און איך זיין און
הער עס צו. און דער וועהטאָג אין הארצען נאָגט און נאָגט, עס
דאכט זיך:

געשטאָרבען איז דאָ א טייל פון אונזער אידישען לעבען, גע-

שטאַרבען איז דאָס אידישע וואָרט: געשטאַרבען פאר אייגענע זינד און, אז ניט א קינד פון סקאַטישען פאָלק זינגט עס איצטער פאר'ן עולם אידישע פאָלקס-ליעדער נאָך די נשמה פון דער נייער אידישער מוטער דאָ בלאַנדזשעט ארום און זוכט איהר תיקון. די אידישע מוטער — מען האָט זי פער'משפּט אומצוגעהן צווישען די אלטע קברים און פון די מצבות ס'אלטע אידישע וואָרט אראבלייגענען און פאר זיך עס זינגען... זינגען...

"שלאָף מיין קינד, מיין קרוין, מיין אוצר..."
עס קלינגט אזוי ציטריג, מוטערליך איהר שטימע און מיר דאכט זיך אויס אז די וויעג'בעט איז שוין לאנג לעהר.
"לאָמיר אלע פרעהלעך זיין..."
און די אידישע, די אמת-אידישע פרייד — וואו איז זי?...

אך, צי ווייס עס גאָר, אָט דאָס ליבע, טייערע קינד פון א פרעמד פאָלק, אָט די סקאַטישע טאָכטער וואָס איז שוין כמעט אינגאנצען פּעראַדישט געוואָרען — צי ווייסט זי גאָר וואָס פאר א טיפּע וואונד זי ריהרט אָן ביי אונזערע א מענשען אין הארצען זינגענדיג פאר אונז אונזערע פאָלקס-ליעדער?...

* * *

דאָס איז מיר געקומען אויפ'ן געדאנק צוליב א קלייניקייט וואָס כ'האָב געהערט אויף מיין ריזע אָט דאָ ניט לאנג — — —
ס'איז געווען אין דזשעקסענוויל, פלאָרידא. כ'בין איינגעשטאדנען אין א אידישער אכסניה ביי בכבוד'יגע לייט, וואָס וואוינען שוין דאָ אריבער צוואנציג יאָהר. האָבען דאָ קינדער געבוירען; קינדער אויסגעגעבען.

זיך איך זיך ביים טיש, אונטען אין עסען-צימער און עס מיין פריהשטיק. ביים לאנגען טיש זיצען נאָך יונגעלייט, וואָס וואוינען דאָ אין דער אייגענער אכסניה. און געגענאיבער, ניט ווייט פון מיר זיצט אן עלטערער איד, שוין גרוי, אזוי פון א יאָהר זעכציג. א פערשורען בערדעל גאנץ זויבער געקלידעט. זעהט אויס ווי א הייר

מיש אלטער משכיל.

מיט אמאָל קומט אריין די אינגסטע מאַכטער פון בעל-הבית;
א שוואַרצ'ח'עוודיגע מיידעל פון א יאָהר פערצעהן. זי האָט זיך
געזעצט צווישען די געסט און געווארט אויף איהר פריהשטיק.
— היינט איז דאָך זונטאָג, טאָ וואָס-זשע טהוסטו היינט? —
פרעגט ער איהר ווידער. — וואָס טהוסטו א נאנצען זונטאָגדיגען
טאָג?

— איך געה באלד אין דער שולע.
— וואָס פאר א שולע זונטאָג?
— א אידישע.
— וואָס?
— איך געה דאָ אלע זונטאָג זיך לערנען אידיש.
— אזוי גאָר, דו לערענסט זיך העברעאיש?
— ניין, אידיש.
— האָסט א טעות, העברעאיש מיינסטו געוויס צו זאָגען.
— ניין, כ'מין ד ז ש ו א י ש, וואָס מען רעדט.
— ארויסגעוואָרפען די צייט, מיין קינד.
— פארוואָס, כ'וועל זיך ניט אויסלערנען? — פרעגט זי גאנץ
נאאיוו.

— פארוואָס... ס'איז שווער דיר צו זאָגען פארוואָס. דו ביזט
א קינד. גאָר אַט וואָס. אַט געה צו צום שפיגעל... שטעל זיך אזוי
אדוקע ביים שפיגעל מיט'ן פנים און פאס אויף; ווי שעחן איז דיין
פנים, ווען דו רעדסט ענגליש און ווי תעסליך ער קוקט אויס, ווען
דו רעדסט אידיש. יא, יא, געה צו צום שפיגעל.
זי איז רויט געוואָרען, געקוקט אויפ'ן עולם ארום, געפאָרשט
וואָס פאר אן איינדרוק ס'האָט אויפ'ן עולם געמאכט. ס'אייגענע
איז געווען מיט איהם. ער האָט זיך עפעס אַליין פערוואונדערט פון
זיינע רייד און האָט צום עולם בליקען געוואָרפען.
כ'האָב איהם שפעטער א וויילע געהערט רעדענדיג מיט דער
ווירטין אידיש. מיט דעם קאָוונער אקצענט. מען האָט געשמעסט

פון שעהנעם וועטער. פון שווערע צייטען. פון מלחמות אויף דער וועלט און שלעכטע שפייזען.
ס'קלינגט דאָך אלץ ווי א וויץ. ווי א וויץ. ווי א שפאס —
אפילו ניט קיין טרויעריגער שפאס...

צוויי ווינטערען האָב איך געוואוינט אינ'ם מזרח טייל פון די בראַנקס, דאָרט אין ניו יאָק. טאָגטעגליך בין איך שעה'ן-ווייז אומגענאנגען אין די געדיכטע, אידישע גאסען. קינדערלעך קיין עין-הרע ווי מאָן. און קיין איין מאָל דורך דער גאנצער צייט האָב איך ניט געהאט די זכיה צו הערען ווי קינד מיט קינד שרייט זיך דורך אין דער שפראך פון זיין טאטע-מאמע.

ווידער האָב איך בעגעגענט דאָ און דאָרט א יונגערמאן, אן אוניווערזיטעט שילער, געבוירען געוואָרען דאָ אין לאַנד, וואָס האָט זיך געבראַכען די צייהנער ערקלערענדיג מיר זיין ליבע צו אידיש און, אז שלעכט, זעהר שלעכט האָבען זיין טאטע-מאמע געטהאָן, וואָס האָבען פערגעסען צו געבען איהם אין דער יוגענד זיינן שפראך...

און ווער ס'האָט צער דערפון, וואָס אידיש געהט אונטער דאָ אין לאַנד און קען זיך מיט יענעם'ס צרה טרייסטען — איהם קען איך דערצעהלען, אז —

— די קינדער וואָס קומען ארויס פון שטאָלצע, דייטשע טא-טע-מאמע, שעהמען זיך אויף צו רעדען אין גאס די שפראך פון זייער פאטער לאנד.

זאָלען זיי זיך טרייסטען אויף מיט דעם — אויב זיי זוכען א טרייסט, אז —

— ניט נאָר שפראכען אליין געהען דאָ אונטער אין געיעג צו "מאכען" א לעבען....

גאלוועסטאָן

ביי א חודש צייט האָב איך דא געוויילט. א ביסעל צופיעל פאר דעם וואָס רייזט און וויל זיינע איינדריקען פערשרייבען. אז מען ווערט א בירגער אין שטאָט הערט מען אויף צו זעהן דאָס, וואָס עס האָט זיך געוואָרפען אין די אויגען אין דעם ערשטען אוי-גענעבליק ווען דיין פוס האָט אריבערגעטראָטען איבער'ן שוועל פון שטאָט. גאלוועסטאָן פערמאָנט ביי א פערציג טויזענד איינוואוינער, און וויפיעל אזעלכע שטעטלעך זיינען פאראן אין לאַנד און קיינער פון אונז האָט פון זייערע נעמען ניט געהערט, אדער יא גע-הערט און גלייך פערנעסען — אָבער גאלוועסטאָן ווייסט מען.

אין רוסלאַנד, פאר'ן ארויספאָהרען קיין אמעריקא ישובט מען זיך צו פאָהרען דורך ניו יאָרק אדער אפשר דורך גאלוועסטאָן וואָס אין מעקסיקאנער ים-אויסגוס. כאָטש קיין ניו יאָרק קומט מען אָן אין א וואָך צייט און קיין גאלוועסטאָן, אז גאָט העלפט — אויפ'ן פינג-און-צוואנציגסטען טאָג. דער נאָמען גאלוועסטאָן איז פערבונד-דען מיט טעריטאָריע מיט ווייטע האָריוואָנטען: דער טויער צום שטאט טעקסאס, וואָס איז אזוי גרויס ווי גאנץ דייטשלאַנד, פערמאָנט פעטע ערד און, וואָס אינאנצען ביי א פיער מיליאָן מענשען קלאמטשען זיך ארום אין דער ברייטער, ווייטער, פרוכטבארער געגענד. מיר האָט אויך דער נאָמען צופיעל געקלונגען אין די אויערען און איך האָב בעטראכט אהער צו פערטירעווען.

געווארט האָב איך צו טרעפען א האפען-שטאָט, ווי דער שטיי-נער, וואו מענשען זיינען שטענדיג אין א בהלה און וואָס אויפ'ן חשבון פון פאָרט איז די שטאָט פערלאָזען און וואו געלט איבער דער מאָס שיט זיך אין דער לענג און דער ברייט; געטראכט צו געפינען א שטאָט פון די שטעט, וואָס כ'האָב פיינט און וואָס זיינען מיר צו לאסט אויף מיין לעבענס-וועג...

און געפונען האָב איך א קליין שטעטלע מיט א ליבען, רו-

היגען אויסזעהען, דין צוגעפוצט, מענשען איילען ניט און פאל-
מעס און אָליעאנדעדן זיינען די איינציגע בוימען וואָס ציערען די
שטאָט. די פאלמעס זיינען פון כלמורשט'דיגען ווינטער א ביסעל
אַבגעשטאָסען אָבער די אָליעאנדעדן וואקסען און גרינען אויף גאָלד'ס
בעראָט, האָבען זיך אזוי צובליהט, אז א חיות איז צו געהן אין
די שטילע גאסען. פאראן דאָ טראמוויען אין שטאָט, וואָס פערנעה
מען זיך מיט איבערפיהרען די לופט פון איין עק שטאָט צום אנדער-
רען. מענשען ווינציג, הייזער זיינען טאקע פאראנען פאר פערציג
טויזענד נפשות, אָבער נפשות פעהלען.

און אזוי האָב איך מיר דאָ אַבגעשטעלט אויסרוהען אביסעל
די ביינער און אָנווארימען זיך אביסעל פון די גרויסע קרירות וואָס
האָבען מיך שוין צופיעל גע'רודס'ט אין וועג, פאר די לעצטע
חדשים.

אז איהר רעדט מיט אן אַרטיגען איינוואוינער, וואָס האָט נאָך
ליעב גאלוועסטאָן דערצו, בעקלאָגט ער זיך:
— אונזער שטאָט האָט שוין איצטער געקענט זיין אזוי גרויס
אפשר ווי ניו-ארלינס, וואָס קאָנקורירט מיט אונזער האפען, אָבער
צוליעב די שטורם-ווינטען קען אונזער שטאָט ניט וואקסען און מעג-
שען קענען זיך דאָ ניט איינפלאנצען.

און גאלוועסטאָן איז דאָך איינע, פון די וויכטיגסטע פאָרטען
אין לאַנד. דער גרעסטער טייל וואטע פון לאַנד וואָס ווערט אין די
דרום-מערב שטאמען געשאפען ווערט דורך גאלוועסטאָן ארויסגע-
פיהרט און די שטאָט האָט מעגליכקייטען געהאט אויפצואוואקסען
מיט דער אייגענער שנעלקייט ווי פיעל אנדערע שמעט דאָ אין
לאַנד, וואָס זיינען כמעט איבער נאכט בעשאפען געוואָרען. נאָר
צוליעב די שטורם-ווינטען, וואָס קומען כאָטש זעהר, זעהר זעלטען
איז גאלוועסטאָן פער'משפט געוואָרען צו זיין קליין און בעשיידען
און איהרע שכני'שע שמעט, ווייטער פון ים, וואקסען און ענטוויק-
לען זיך.

גאלוועסטאָן אליין איז פאקטיש א אינזעל, אז איהר קומט אָן

מיט דער אייזענבאהן בעדראף דער צוג אריבערגעהן א בריק, גע-
מויערט אין ים-אויסגוס, גאנצע צוויי מייל לאנג. און די גרויסע
שטורם-ווינטען וואס טראָגען זיך פון צייט צו צייט ביי די ברעגעס
פון מעקסיקאנער ים-אויסגוס האָבען זיך ספעציעל אויף גאלוועסטאָן
אָנגעזעצט. לאָזט ניט די מענשען דאָ זיך איינצופונדעווען. דער
שטורם אין יאָהר ניינצען הונדערט האָט דעם ים געטריבען דער
גאנצער שטאָט גאלוועסטאָן אראָפּצואוואשען, און שיעור שיעור איז
עס ניט געשעהן. דעמאלט זיינען טויזענדער מענשען אומגעקו-
מען און א טייל פון דער שטאָט איז אָבגעשווינקט געוואָרען. א
גרויסער טייל פון די לעבען-געבליבענע האָבען די שטאָט פערלאָזען
און דער מעהר איינגע'עקשנ'טער עולם האָט גענומען ווכען פלענער
ווי אזוי דעם שטורם בייצוקומען.

דעמאלט האָט מען געמויערט א וואנט ארום שטאָט. פון ים
ארויס, כרי צו געבען א ווידערשטאנד די כוואליעס וואָס האָבען זיך
אין נומע צייטען צוריקגעהנט צום ברעג גערוקט. די וואנט איז איי-
נע פון די מערקווירדיגסטע שטיקלאך ארבייט, וואָס זאָגט עדות
אויף דעם מענשענס עקשנות דער ווילדער נאטור מנצח צו זיין. די
וואנט איז מאסיוו, זיבעצען פוס הויך און אזוי פיעל איז איהר
דיק אין דער טיעף; גארטעלט ארום די שטאָט אויף גאנצע פיער
מייל. און כדי שוין צו זיין גאָר זיכער, האָט מען אָנגעפיהרט א
וועלט מיט שטיקער גראניט און אונטען ביים וואנט אָנגעוואָרפען
כדי די כוואליע, ווען זי קומט אָן זאָל זיך איהר ערשטער אימפעט
אָן די שטיקער גראניט אָבשלאָגען אזוי, אז די וואנט זאָל זיין וואָס
מעהר בעשיצט. אויבען, צום ים ארויס, לויפט א ברייטער בולוואר,
א וועג פאר אויטאָמאָבילען. נאָך יענעם שטורם האָט מען אין גע-
וויסע ערטער די שטאָט געהויבען, אום זיכער צו זיין פאר א נייעם
אומגליק, אָבער אינגאנצען זעהט אויס האָט עס ניט געהאָלפען.

פאר צוויי יאָהרען, אין אויגוסט האָט דער שטורם מיט ים
ווידער זיך פערמאָסטען אָפּצושווינקען גאלוועסטאָן פון דער ערד.
עס איז איהם ניט געלונגען, אָבער גענוג חורבן האָט ער אָנגע-

מאכט. די וואנט האָט טאקע איחר דיענסט צעמאָן בראוו. האָבען זיך אָבער די וואסערען געקליגט הינטען ארום זיך אריינצוקלייבען אין שטאָט אריין און ארויסטראָגען די סחורות פון די געשעפטען. די כוואליעס האָבען זיך ערטערווייז אונטער דער וואנט ארונטער-געגראָבען און די ערד מיט דעם בולוואר אינאיינעם ארויסגעדשווינקט. קיין לעבענס זיינען דעם מאָל ניט אומגעקומען אָבער ס'איז געווען א ווארונג צו די מענשען, אז זיי זאָלען זיך האלטען א ביסעל ווייטער פון דאנען. א גרויסער טייל פון די וואָס ווילען לעבען זיכער און רוהיג אויף גאָטס ערד, האָבען זיך ארויסגעדקליבען און אויף זייער חשבון בליהען די שכני'שע שטעט. דאָס פערבליבענע אָבער געהט זיך אָן מיט זיין עקשנות. זינט נאָכ'ן שטורם געהט אָן די ארבייט ארום דעם ווידערשפּענסטיגען ים, איהם אויף צו להכעיס. מען האָט פון ים ארויסגעפאָמפּעט זאמד און דעם איינגעפאלענעם בולוואר צוריק צו זיך געבראכט. נאָך איצטער ארבייטען ארום הונדערטער ארבייטער טעגליך ביי דעם בולוואר, יענע שפורען פון חורבן צו פּערווישען. צעמענט און געהאקטע שטיין נשר, ציגעל און ווידער צעמענט. דראָט און אייזען שטאכער ווע-רען אינאיינעם געגאָסען און פּערגאָסען. טאָג-טעגליך קומען אָן צוגען, ברענגען אין זייערע פראכט וואגאָנעס שווארצע פעטע ערד פון ערגעץ. מיט דער ערד הויבט מען אויף דעם גאנצען פאס לאנד וואָס לויפט מיט דער לענג פון ברעג. דאָ וועט ווערען פּערפלאנצט גראז, בוימער; מאכען, אז די כוואליעס זאָלען אזוי לייכט עס ניט קענען אראָבטראָגען יעמאָלט ווען זיי פאטשען איבער דער הויכער וואנט.

ערסט מען אָבער מיט די געשעפטס-לייט אין צענטער שטאָט פון דער ארבייט וואָס ווערט ביים ברעג ים צעמאָן, שטייכלען זיי סקעפטיש:

— גאלוועסטאָן וועט שוין ניט ווערען דאָס וואָס זי האָט בע-דארפט זיין, ניטאָ קיין גליקען. געשעפטען מאכען זיך צו. אין דעם איצטיגען קריזיס אָבער איז געווען מעהר שולדיג

לאנד.

אפשר פסק'ענען זיי דאָ שאלות אויף. כ'ווייס ניט. דאָס ביי-
סעל גרין וואָר ג איז איינגעטיילט און צוטיילט אין קליינע
פארטיי-צווייגלעך. אלע שטעהען אין פערבינדונג מיט ניו-יאָרק.
מיט דעם גרויסען פארטייען-ים און זיינע גרויסע פיש.

אין מאָל בין איך דאָ אויפגעטראַטען מיט א פאָרטראַג. ס'איז
געווען אויף דעם פערלאנג פון די ס. ט. ס'מיינט סאָציאליסטען-
טעריטאָריאליסטען. כאָטש זיי זיינען בלויז א בינעמלעך פון צעהן
מיטגלידער, דאָך זיינען זיי ווייט ניט די קלענסטע פארטיי-גרופע.
פאראן פארטייען אידישע אין לאַנד, וואָס האָבען דאָ נאָך קלענערע
צווייגלעך. און כאָטש צוליב מין כבוד ווענען האָט עס מיט קיין
גרויסער קאָנקורענץ ניט געשמעקט, פונדעסטווענען האָט זיך בלויז
אן עולם פון א פופציג נפשות אויפגעקליבען, שוין אריינרעכענענ-
דיג ביי א טויז קליינע, שעהנע און קלוגע קינדערלעך, וואָס האָבען
זיך זעהר שטארק אמוזירט ביי זייערע מאמעס אויף די הענט און
הארציג געלאכט. בלויז א פאָר קינדערלעך, אויף שעהניקע און
ליכטיגע, האָבען ניט אזוי גוט פערשטאנען דעם רעדנער און האָבען
זיך פערנאנדערגעוויינט.

זומער צייט קומען אהער אָן זעהר פיעל זומער-געסט צום ים,
פון וואנען ס'בלאָזט שטענדיג א קיחלער ווינטעל. פאר מיר איז
אָבער דער חורש אפריל דאָ גענוג זומערדיג געווען, גענאָג ליכטיג
געווען. און די צובליהטע אָליעאנדערעס, וואָס אויף יעדען שריט און
טריט, וועלען לאנג, לאנג אין זכרון מיינעם אויפחאלטען אָט די
שעהנע ליעבע שטעמלעך, וואָס הייסט גאלועסמאָן און וואָס האָט
נאָך א צונאָמען: "די שטאָט פון אָליעאנדערען".

אומעמיגע צייטען

שעה נאך שעה געהט פערביי. איך קען מיינע אויגען פון פענסטער ניט אָברייסען. די בליקען זיי ווערען ניט זאט מיט דער ליכטיגקייט וואָס שטראָמט פון אויבען און מיט די ליעבע, צארטע קאָלירען, וואָס גיסען זיך איבער דער ערד.

איך פאָהר דורך טעקסעס; דער גרעסטער שטאט פונ'ם לאַנד, וואָס ווי גאנץ דייטשלאַנד איז ער גרויס. איך האָב אָנגעהויבען מיין ריזע פון ברעג ים; פונ'ם ראַנד פון לאַנד און שטאט טעקסעס. פון גאלוועסטאָן. און מיין וועג ציהט זיך צו צפון צו, אביסעל צו מערב גענייגט. איך פאָהר פון א פריהען זומער ארויס און וועל זיך ווידער צו א פערשפעטיגטען פריהלינג דערקלייבען. כ'ווייס, אז מאָרגען וועל איך אפשר שניי-פעלדער אין מיין וועג בעגעגענען; שלאקס-רגענעס קאלטע קענען אפשר שמייסען אין די פענסטער פון מיין וואנאָן. היינט איז נאך אַכער זומער. אָנהויב זומער אויף גאָט'ס גרויסער און ברייטער וועלט דאָ ארום, וואָס שפרייזט זיך אין דרום זייט פון טעקסעס.

די געגענד איז פלאך, עטוואָס, וואוּניט-וואוּ אביסעלע צו-קרימט. גרוילאך בלוילאך זעהן אויס די נאָרוואָס צואקערטע פעל-דער און די פריש איבערגעקערטע גלייכע ערד שיינט מיט דעם פון געשליפענעם זילבער אָבגלאַנץ איך קען מיינע אויגען פון פענסטער ניט אָברייסען.

ס'אי נאך ווייט פון האַלבען מאָג און ווער האָט אזא שטרע-קע ערד שוין אזוי פריה צואקערט?

פון ווייטען בעווייזען זיך פינג פערד, שלעפען דעם דריי-פא-כיגען אקער און הינטער זיי יענער פלייסיגער פויער. דער צוג לויפט פערביי און איך זעה זיין פנים ניט.

ביים זייט גרינט א ווייצען פעלד; נאָר וואָס פון דער ערד ארויס דער גרינער גרעוועלע און די גרינקייט איז אזוי איידעל און

דורכזיכטיג מיט אליווען-קאָליר איבערגעגאָסען. וואו די ערד האָט זיך מעהר צום הימעל ארויסגעבויגען, העכער די ברוסט ארויסגע- שטעלט — דאָרט איז דער גראָז העכער און די גרינקייט זיכערער און טיעפער.

עס ציהט זיך א קאקארווע פעלד אוועק. נאָר וואָס פון דער ערד דער דריישרדיגער, פיערערדיגער, ברייטע גראָז-בינטעלע זיך ארויסגעשלאָגען. עס טוט א בלאָז א ווינטעלע איבער זייערע שפיר- צען און די אלע בינטעלעך גרינקע בויגען זיך אהין וואו דער ווינט איז אנמלאָפען געוואָרען. ווארניט-וואו א הויז אין פעלד. ניטאָ קיין שטאל. די בהמות זומערען און ווינטערען אונטער'ן פרייען הימעל. א סך ערד פערמאָגט דאָ איין מענש און איין הויז פון דער אנדערער איז דעריבער ווייט. פון דער ערד אליין קומט אזוי פיעל ליבע, אזוי פיל גערולד ארויס:

— צו וואָס אזא קליין שטיבעל האָסטו דאָ אוועקגעשטעלט און פאר וואָס נאָר איינע? — דאכט זיך ווינקט די ערד.

— פאר וואָס בלויז צוויי קינדערלעך האָסטו געבען שטוב און ניט אזא גרויסע מחנה ווי די הינדעלעך, וואָס לויפען נאָך דער מא- מע-הון? אלע, אלע קען איך דאָך מפרנס זיין; אלע, אלע קען איך טראָגען; אלע, אלע קענען זיך צוזאט אָנעסען...

און די ערד דאָ שטייבעלט מיט דעם אייגענעם שטייבעל ווי דאָרט אין ארגענטינע, די ווייטע לאַנד, אויך ביים ברעג פון אט- לאַנטיס. און די גרינע גראָזען, וואָס שלאָגען זיך פון דער ערד ארויס שטייכלען און ווינקען מיט'ן אייגענעם חן, ווי דאָרט ווייט, אויף יענער זייט ים אין די פעלדער פון ליטא און פוילען... און דער עפעל וואָס בליהט הינטער'ן פענסטער ביים פויער-הויזעל אטעמט מיט דעם אייגענעם שמעקענדיגען ריח, וואָס דער עפעלבוים שרגעץ דאָרט אויף יענער זייט פון די שטיינערנע בערג, אויף יענער זייט, ביים ברעג פון ש ט י ל ע י ם.

ווייטער, ווייטער טראָגט זיך דער צוג. מיט אמאָל גאָטס חסד האָט זיך אָבעמאָן פון א שטיק ערד. דער מענש האָט זיך מיט זיין

צוטען ווילען צו איהר ניט דערנעהענטערט. עס האָט איבער איהר די שליטה דער קארנער און טרוקענער ווינט. אימיצער האָט די גרויסע שטרעקע ערד אָבערקויפט. זעהר ביליג געקויפט. כמעט פאר אומזיסט אפשר געקראָגען. אָבער קיין ליעבע צו איהר האָט ער ניט. קליין-געלט האָט ער אויסגעגעבען און ער ווארט אז דערפון זאָל גרויס-געלט ווערען. טיעפע זעק האָט ער זיך אָנגענהט פאר גאָלדענע מטבעות אָבער ניט פאר גאָלדענע ווייץ און ברייאנטענע קאָרן. אָט דאָס פעלד בעלאנגט צו איהם; ער האָט דעם קנין אויף דעם. האָט ער עס מיט שטעכעדיגע דראַטען ארומגעצאמט און אויף הפקר צום ווינט איבערגעגעבען. ער ווארט דאָרט און ווארט אין שטאָט זיצענדיג, געניסענדיג דעם שטויב פון שטאָט, ווארט ער אויף בעריכטען וואָס קומען אָן פון ווייטען צו איהם; וויפיעל איז דער מקח פון גאָטס ערד געשטיגען. מיט וויר-פיעל קען שווערער זיין קעשענע ווערען? און דאָ אויפ'ן פעלד וואק-סען קאלטענעס-גראזען. גראָבע גראָזען. קומען פון דער ערד ארויס גראָב און טרוקען; אפילו די קוה — גאָט'ס בעשעפעניש — קען זיי ניט צוקייען.

עס איז דערפאר, וואָס די ערד האָט מען נאָך ניט צואקערט, און גאָט האָט נאָך איבער די צואקערטע בראזענעם, זיין ברכה ניט גע-שיקט. עס איז דערפאר וואָס קיין קערענדלעך האָט נאָך דער מענש מיט זיין האנט דאָ ניט געזעס און מיט האַפנונג דעם קערענדלעך אין דער ערד אריין ניט בעגלייט. שרגעץ פון ווייטען האָט דער ווינט אהער קערענדלעך געבראכט און געלאָזט זיי פאלען אויף א ניט-צואקערט פעלד, אויף א ניט-געבשטען גרונט. און עס וואק-סען דאָ גראָזען ווילדע, גראָבע פאר'ן ווינט א שפיעל, פאר'ן שטויב צום רוהען. עס קען גאָט'ס רעגען זיי ניט דערוואשען, זייער גרינג קייט גרינער מאכען.

אָט דאָס גרעזעלע וואָס איז פון א ווייץ אָדער א קאָרען, אָדער א גערשט און אפשר פון א האָבער, וואָס איז אין דער ערד געלעגען און געקוואַלען. אָט די פרוכט וואָס מענש און בהמה פיהלען אין דעם יעדערער דעם טעם פון דער ערד — ציסט א רעגען וואשט ער

דעם נראז, מאכט זאט דער ערד און מאכט ליכטיג גרינען די גרע-
זעלעך און בלעטעלאך וואָס שפּרייטען זיך און וויילען זיך ווייט.
נאָר ווייט אוועק ביז צו דעם ברעג פון די הימלען, מזרח, מערב,
צפון און דרום. פון וואנען עס זעהען זיך איינציגע הייזלעך; וואו
עס בעווייזען זיך רויטע פלעקען, רויטע קיה און קעלכער אויף דעם
גרינעם, אויסגעשפּרייטען גראָזען-קלייד און בלעטער-געוועב...
ווייטער, ווייטער שניידט זיך דער וועג. א דערפּעלע זיך בע-
וויזען, איין קלויסטערעל, איין שוהלע ארום וועלכער עס שוויבלען
קינדערלעך. איין קרעמעלע וואו מען פערקויפט אלץ און נאָר ניט.
איין האַטעל, א שטאָק הויך און דריי פענסטער ברייט. דער צוג
שטעלט זיך אָפּ. א סך מענער און איין פרוי, א מיידעל, קומען צום
באהן ארויס, בעטראכטען מיט בליקען פרעמדלאך די מענשען וואָס
נעהען אויף א רנע פון צוג ארויס. מענער ברייטע, מיט ברייטע
הענט און פלייצעס. די מיידעל א שלאנקע, ווינטיג, און מיט אומעם
איז איהר לעבען פול געוואָרען ווייל באהענען געהן דא טאָג און נאכט
פערביי. און די מענער, יונגע, ברוינע פנים'ער, קיען טאבאק און
שפיינען צו די רעדער פון אינווערע וואנאָנעס. אָט די איינע מיידעל
אפשר מיט איהר ווינטיג און שארפע, דרייסטע בליקען, טיילט זי
ליעבע צו די אלע מענער דאָ מיט די ברייטע הענט און פלייצעס
און מיט ליעבע און מיט לוסט איז איהר הארץ נאָך אלץ פול אי-
בער די ראנדען. אפשר איינער פון די יונגען דאָ, וואָס ברייט ערגעץ
הינטער'ן דערפּעל פרינט שוין זיין פעלד, ער וועט אין די תבואות
שפעטער זי בעגעגענען און זי וועט זיינע ווערען. וועט איהם א
מאמע ווערען פריהער פון איין קינד און דערנאָך פון א צווייטען;
וועט זי איהרע בליקען אוועקגעהטען פון די באהענען וואָס טראָ-
גען זיך דורך די גרינע פעלדער און לאָזען א בעגעגעניש נאָך זיך
איבער; לאָזען א קלעמעניש אין הארצען איבער. עס וועט זיך מעהר
איהר הארץ פרענען צום לאכען פון איהרע קינדער, אדער נחת שע-
פען הערענדיג דעם גערויש פון מילך-שטראָמען אין גרויסען שעפעל
אריין ווען א יונג וועט די זאטע קיה איהרע מעלעקען....

ווייטער, ווייטער טראָגט זיך דער צוג. דער טאָג איז שוין באלד פֿערגאנגען. די רעדער רוישען אלץ טרוקען און טריקענער. עס ליגט א צייטונג נעבען מייע פיס, אויף דער ערד אראָבגעפאלען. מיט גרויסע אותיות, שרעקליכע אותיות, רויטע און שוואַרצע, דער צעהלט מען פון שרעקען, פון מלחמות אויף דער וועלט. א הונגער אויף דער וועלט. דאָ אין לאַנד איז אויך מלחמה. דאָ אין לאַנד איז אויך א הונגער...

—ווער קלערט עס אויס אזעלכע שרעקען ווען אלץ ארום גרינט אזוי שעהן?

מיט פרידען ווינקט דער בוים ווען אונזער צוג טראָגט זיך שנעל פֿערביי. אזעלכע ברייטע וועלטען, אזא רייכע ערד און הונגער נאָר וואָל הערשען!.. הונגער נאָר וואָל שרעקען...

אפשר דאָרט, די שטעט, די גרויסע שטעט — ווי רופט מען זיי דאָרט? שיקאגא, ניו יאָרק און נאָך אזעלכע שטעט אויף דער וועלט, וואָס פֿערנעסען האָב איך זייערע נעמען. זיי האָב בען עס די מלחמות אויסגעקלערט און איצטער רופען זיי דעם הונגער צו אויך ארויס. אָבער דאָ — וו'הייסט א הונגער? קען דאָ הונגער נאָר א טריט וואו שטעלען. אזוי פיעל קערענדלעך אין דער ערד בעי האלטען האָבען זיי אָנגעקוואַלען און גרינען איצטער; אזוי פיעל תבואות נאָך אין שפייכלערס פאראנען. עפעל, בארנעס וועלען פרי-שע באלד שוין צייטיג זיין, צוויי חדשים; דריי חדשים. און וואָס איז דעם מענשענ'ס לעבען אין די רייכע רחבות'דיגע געגענדער?.. א אייביגער לעבען. אָהן סוף יאָהרען פון פֿריעדען דערצויגענע.

איז אמת, אז ערגעץ וואו איז איצט מלחמה? איז אמת, אז ערגעץ וואו האָט מען די פֿערד פון אקער אויסגעשפאנט, אין האר-מאטען איינגעשפאנט און טרייבען זיך איבער די נאָר וואָס אויפֿגעגאנגענע קאָרען און וויצען-פֿעלדער, טרעטען און טויטען די מתנה פון נאָט, די ברויטען וואָס וואקסען פון דער ערד ארויס?

אָט איז דער צוג שוין ווידער שטעהן געבליבען, מענשען, א געזעמלט אויפ'ן סטאנציע זיך פֿערוואמעלט. א יונג, א שעהנער גע-

זענענט זיך מיט'ן עולם. חררי מיידלעך, צוויי שוועסטער אין איהם גערעכטען און איינע א פרעמדע. די מאמע אין מיטען. איין מיידעל א פרעמדע און דאך וויינט זי צום שטארקסטען. עס וויינט אין דער שטיל די מאמע, עס בייסען די ליפען און שלינגען די טרערען די צוויי שוועסטער, ס'ווישען די אויגען געוונטע מענער ארום, ס'גער זענענט זיך דער יונג, בייסט די ליפען. און עס ציטערט זיין פנים פון געוויין. עס ריהרט זיך דער צוג מיט'ן יונג. עס ציטערען די פנים'ער, עס פליסען די טרערען, עס וויינען דריי מיידלאך און א מאמע אין מיטען...

א מלחמה... מען רופט איהם אין מלחמה אריין. עס רופט די שטאט. די שטאט, וואס האט דעם ריח פון גראז אויף רויך פון פאבריק פערביטען, זי רופט די יונגען פון פעלד אין מלחמה אריין...

עס פאלט צו די נאכט. ניטא וואס צו זעהן דורך די פענסטער. עס לייכטען די עלעקטרישע לעמפלעך פון אויבען. די רעדער רוי-שען איצטער נאך שטארקער. דער גערויש פון די רעדער איז טרו-קען און פרעך, פון שטאט קומט ער דער שטאָלענער קלאנג וואָס הערשט איבער דער וועלט. איך פערמאך די אויגען און וויל דער טאָג זאָל זיך צו מיר אומקעהרען, כ'וויל נאָך אמאָל די גרינע פעלדער זעהען און מיט דעם גרויסען פרידען, וואָס הערשט איבער זיי נאָך אמאָל מײן הארץ אָנזעטיגען און בערוהיגען. אָבער פאר די אויגען קומען ארויס יענע דריי מיידלאך און די מא-מע אין מיטען, וואָס קלאָגען און וויינען און... — — — — — ס'איז ניט קיין חלום, ס'איז אויך ניט די ווירקליכקייט. ס'איז בלויז דאָס לעבען צווישען ט ו י ט א ו ן ל ע ב ע ן.

דענווער

יערעס לאנד האָט זיך איין שטאָט וואָס אלע ווייסען איהר נאָמען; וואָס יעדער איינציגער וואָלט דאָרט וועלען אמאָל אין לעבען זיין, פאָהרען אהין ניט פון געשעפטען וועגען נאָר אזוי זיך — בעסער פיהלען, שעהנער לעבען, זיך ארויסצומאָן פון דער אלטעגליכער גרויכייט.

צו דעם סאָרט שמעט דאָ אין לאנד צעהער דענווער, וואָס ביים שוועל פון קאלאראד-בערג.

די שטאָט ליגט פינף טויזענד פוס הויך, אויפ'ן מיטען וועג פון אטלאנטיק צום פאסיפיק. מיט דעם נאָמען דענווער אויף די ליפען פאָהרט יעדערער פון זיין היים ארויס, אויב זיין געדאנק איז דאָס לאנד דורכצושניידען.

און דער דענווערער אליין — ניטאָ קיין גענוג צערטליכקייטען און איידעלע ווערטער מיט וועלכע ער זאָל ניט דערמאָנען דעם נאָמען דענווער. ווען איך שרייב די ווערטער געפין איך מיר שוין ביי פינף און זיבעציג מייל ווייט פון דענווער און א סך העכער אין די בערג און מיינע געדאנקען זיינען נאָך מיט די לעצטע פאָר טעג מיינע אין דענווער.

וואָרים אין ערגעץ, דאכט זיך מיר, האָב איך זיך ניט אָנגע-זעטיגט אזוי גענוג מיט ליכטיגקייט ווי אין די לעצטע טעג דאָ אין דענווער. דאכט מיר, אז אין ערגעץ דאָ אין לאנד איז די ליכ-טיגקייט ניט אזוי ברייט, אזוי קלינגענדיג ווי ארום דענווער. מיר האָט זיך צייטגעוויזן אויסגעוויזען, אז די ליכטיגקייט ארום דע-נווער קלינגט מיט מיליאָנען ליכטיגע גלאָקען און די קלאנגען גי-סען זיך אין געשמאלט פון זונענשטראלען. די קאָלאָראדער בערג שליסען זיך האנט-ביי-האנט ביי די ווענט פון דער שטאָט. די שעה-גע, זוניגע טעג, וואָס זיינען אויסגעפאלען אויף מיין גורל, האָבען די בערג נאָר נאָהענטער צום שטאָט דערנענטערט און ציימענ-

ווייז האָט זיך מיר אויסגעראכט: אַט באלד קומען זיי, די בערג אריין, אין שטאָט אריין, מיט דעם שניי אויפ'ן קארק און וועלען אין די פענסטער, אין די הייזער אריינקוקען. וואָרים די גרויסע ליכטיגקייט מאכט די בערג אויסזעהען צייטענווייז אזוי גרינג, אזוי נאָהענט, אזוי הארציג בעפריינדעט, כאָטש גיס זיך צונויף מיט זיי אינאיינעם; כאָטש ווער א טייל פון זיי און טראָג אין מיטען זומער דעם קלאָרען שניי אויפ'ן קאפּ.

מיט פינף טויזענד פוס איז דענווער נאָהענטער צו די הימלען ווי ניו יאָרק. און מיט זונענשיין קענט איהר זיך דאָ אזוי אַנג טרינקען, אזש פון די אויגען זאָלען שטראלען שיסען.

אבער צו גרויס אביסעל איז דענווער. צו גרויס; אזוי אַממע-ניגסטען דאכט זיך מיר אויס. פאר א שטאָט וואָס טוליעט זיך צו-פוסענס די פעלזען-בערג איז צופיעל דריטהאלבען הונדערט טוי-זענד איינוואוינער. צוויי הונדערט פופציג טויזענד מענשען-קינד דער. איך וואָלט אָבער דער שטאָט ניט גערופען מיט'ן נאָמען דענ-ווער נאָך — האָפנונג.

ווייל נאָך די האָפנונג האָט אהער אזוי פיעל מענשען גע-בראכט. כ'מין ניט די וואָס טראָגען זיך דאָ דורך ווי דער ווינט, אויפ'ן וועג צום שטילען ים. כ'בין אויסען די וואָס ווינען אהער געקומען און ווי מיט א מאַגנעט האָט עס זיי צוגעצויגען צו די פיס פון די בערג. אַט דער ברוינער גרונט דאָ ציהט די מענשען צו זיך כאָטש טרוקען, זעהר טרוקען איז ער. אַט די פעלזען-בערג וואָס טראָגען שניי אויף זייער קארק ווינקען און כשוף'ן פון ווייטען. דורך זייער כשוף האָט זיך די שטאָט דענווער אויסגעבויט.

"...קומט אהער — ווינקען די בערג — קומט אהער און זעהט וואָס מיר טראָגען אין אונזער טיעפעניש! דאָס שעהנסטע, דאָס טייערסטע פון וואָס איהר מענשען-קינדער, חלומ'ט טאָג און נאכט, זילבער, נאָלד און איידעלע שטיינער; קוילען, קופער, צין און בליי. מיליאָנען דורות טראָגען מיר עס ביי זיך אין דער טיעפעניש; מיליאָנען דורות היטען מיר עס שוין אויף. קומט און טיילט זיך

מיט אונזער פערמעגען. מיר וועלען פאר זיך לאָזען דעם שניי וואָס וועט אין הייסען זומער בלאַנקען פון ווייטען אויף אונזערע שפי-צען און איהר גראַבט זיך ביי אונז צופוסענס, גראַבט זיך וואָס טיעפער, וואָס טיעפער און קלייבט פון אונזערע אוצרות ארויס אלץ וואָס איהר קענט נאָר דערמייכען אייער פערלאנג צו בעפריידיגען. היט זיך אָבער ווען איהר טהוט עס, וואָרים צו גליק איז דאָ אומ-גליק א ברודער. זיי זיינען א צוויילינג, געהען צוזאמען און דאָרטען קענט איהר זיי ביידען בעגעגענען..."

אזוי האָבען די בערג מיט דעם שניי אויפ'ן קארק געוואונקען און געוואונקען. בעמערקט האָבען עס מענשען בראווע, מענשען דרייסטע, מענשען וואָס האָבען זיך לייעב מיט'ן לעבען בעגעגענען ביים שוועל פון טויט, ביים טויער פון אייביגען לעבען. אהער האָר בען זיך געצויגען מענשען וואָס ווערען ניט זאט מיט די געוועהנ-ליכע טעג אונטער געוועהנליכע הימלען; הימלען וואָס שפרייטען זיך איבער א פשוט'ען לעבען אין דער נידער, איבער'ן מאָל. אהער האָבען זיך געצויגען די זוכער פון גליק און האָבען אין איילעניש אויסגעלעגט ביים צופוסענס פון די בערג א שטאָט, וואָס האָט פאר זיי בעדארפט בלויז פאר א נאכטלעגער דיענען. א סך פון יענע בראווע, פלינקע, מענשען נאָכדעם ווי זיי האָבען זיך אין די בערג בעגעגענט מיט דעם גלאנץ פון גאָלד — האָבען זיי אויפגעעפנט זייערע אָדערען און פערבונדען זיי מיט די גאָלד-אָדערען וואָס אין די בערג. גאָלד האָט אין זייערע אָדערען, אין זייער בלוט אריין-געשטראָמט און זיי זיינען שווער געוואָרען; האָבען זיך פאר שווער קייט פון די בערג אראָפגעגליטשט. איצטער זיצען זיי אין שטאָט און זייערע מענשען, געדונגענע, פרייע-קנעכט טהוען פאר זיי זייער ארבייט אין די בערג. זייערע געדונגענע מענשען גראַבען זיך אלץ טיעפער און טיעפער אריין אין די פונדאמענטען פון די בערג, וואו גאָלד-אָדערען, זילבער-אָדערען, קופער און קויל-אָדערען פלעכטען זיך ארויס פון הארצען פון די בערג און צולויפען זיך אויף אלע זייטען לענג און ברייט, הויך און נידעריג.

ניט די וואָס פערקויפֿען דאָ צאצקעס פאר טוריסטען זיינען עס דאָס האַרץ און נשמה פון דער שטאָט. ניט זיי האָבען זייער לעבען פערקניפֿט מיט די אוצרות-סודות פון די בערג. דער ריכטיגער גייסט פון דער גענענד דאָ שפּיעלט זיך אָב אין די איינצעלנע, גאנץ בעשיידענע הייזער וואו אין א פּענסטער ליגן זיך גאנץ שטיל און בעשיידען אויסגעלעגט שטיקלעך מינעראלען; גאָלד-רודע, זילבער-רודע און מיט קליינע נומערלעך פּערצייכענט מיט קליינע, שטילע אויפשריפטען — אין וואָס פאר א מינע מען האָט עס געפונען פון וואָס פאר א טייל בארג מען האָט עס ארויסגעפונען.

אָט די אלע שטיקלעך רודע אין די פּענסטער זיי זיינען עס די אָנזאָנער פון גרויס גליק; זיי ווינקען צו מענשען ריזיקאנטען, זיי זאָלען זייער שיקזאל מיט די קאלאראדער בערג פערבינדען.

אָבער ניט אלע, וואָס האָבען זייער לעבען מיט די סודות פון די בערג פּערבונדען האָבען אין זייער לעבען מיט גליק זיך בע-געענט. די האָפֿטונג האָט זיי פּערפיהרט און צוריק אויף דעם פשוט'ען לעבענס-וועג ניט אומגעקעהרט...

פאראנען אָבער נאָך אנאנדער עולם וואָס ציהט זיך אהער. אנאנדער מין מענש, וואָס ניט דער גלאנץ פון גאָלד און דער קלאנג פון קופּער ציהט איהם אהער. נאָר די שעהנע, ליכטיגע זומער-טעג, די בלו-בלויע הימלען ווינקען און כשוף'ען צו איהם פון וויר-טען; מאכען אז דער נאָמען ד ע נ ו ע ר זאָל קלינגען מיט האָפֿטונג און לעבען.

קיין דענווער קומט אויך דער עולם, וואָס האָט ערגעץ אין די גרויסע שטעט זיצענדיג געבויגען ביי א שטעפֿ-מאשין, אדער וויקלענדיג סיגארען, אָדער טרינקענדיג צופיעל פון דעם לעבענס-בעכער, אדער — נאָר אפשר אמאָל ניט דערעסענדיג און פון צור-פיעל זאָרג, אָט אלע, אלע, דאָ און דאָרט, וואָס האָבען פּלוצלונג אין לעבען זייערע צולעכערטע לונגען דערשפּירט; און פונקט אין פריהלינג ווען די פּעלדער ציהרען זיך און גרינען, פארבט זיך זייער לעבען רויט, פארבט זיך זייער לעבען מיט זייער אייגען בלוט — אט

די אלע ציהען זיך אהער. ניט צום בלישמש פון גאלד נאָר — צום ליכטיגען טאָג. צו די קלינגענדיגע זונענשטראלען.
דענווער איז פאר א י י נ ע ר א אָרט וואו זי קומט העל־
פון דעם מאָן טראָגען זיך אין גאלאָפּ אויפ'ן וועג פון גליק.
און פאר איינער — א שטילער ווינקעל וואו זיך אויסצוהוסטען און
אויסוויינען און מיט שרעק פארנעהמען צום קלאפען פון אייגענעם
הארצען.

כ'האָב געזעהען ערנסטע פערטראכטע לייט אומגעהענדיג צוויי
שען די בערג אין די מינען-געגענדען, בעמראכטענדיג די בערג-רודע,
וואָס איז פון דער מינע ארויסגעפיהרט געוואָרען און זייערע
מחשבות האָבען זיך אלץ טיעפער און טיעפער אין בארג אריין גע-
גראָבען...

און איך האָב געזעהען אזעלכע מיט איינגעפאלענע באקען און
וואָס א מיינער האָט אין דער איינגעצויגענער הויט געשפיעלט און
מיט א ווידער דורשטיגקייט האָבען זיי די ליכטיגקייט געשלאנגען;
געוואָלט דעם גאנצען ליכטיגען טאָג אין זיך אריינזאפן. אהער
קומען מענשען, וואָס זייער לעבען איז ווי א קריסטאָלענער לייכטער
אויף דר'ערד געפאלען און אויף פיצלעך זיך צעשפליטערט און זיי
לאָזען זיך קלייבען די שפליטערס, ווילען דעם לייכטער גאנץ
מאכען און ווידער איהם אָנצינדען און פון זיין ליכטיגקייט געני-
סען.

און זעהר פיעל וואָס האָבען געוואָלט מיט זונען-שטראהלען
זייער הארץ היילען, די לונגען פערצירעווען, די וואונדערן פערווע-
בען, זיינען אהער געקומען און אונטער די בלויע הימלען דאָ האָט
זיך זייער לעבען אויפ'ס ניי אָנגעהויבען, זיכער און רוחיג, און אנ-
שטאָט דעם וועהטאָג אין הארצען האָט זיך צו זיי אין זייער גאנץ
צען וועזען אריין פערקליבען א שעהנע ליכטיגע ליבע צו די פעל-
זען בערג דאָ, וואָס טראָגען דעם שניי אויף זייערע קעפּ אין די
הייסע תמוז'מעג...

● פאראן דאָ אין לאנד א שורה שטעט וואָס ליגען ביים ברעג

פון אטלאנטיק; פאראן אויך שטעט ביים ברעג פון שטילען ים. די מענשען וואָס ביים מזרח-ראנד פון לאנד בענקען צום ווייטען מערב. אין די פון דער שעהנער ווייטער וועט בענקען און ציהען זיך צו די ברעגעס פון אטלאנטיק. טאָג-איין טאָג-אויס פיהרען די באהנען אויסגעפוצטע לייט, וואָס מיט א נערוועזער נייגעריגקייט אין זייער וועזען; פון מזרח קיין מערב און פון מערב קיין מזרח ציהען זיי און דענווער איז דער מיטעלפונקט פון לאנד וואו די לייט וואָס פערבינדען דעם אטלאנטיק מיט'ן פאסיפיק, שטעלען זיך אָב צו רוחען. יעדער טראַגט דעם נאָמען דענווער אויף זיינע ליפען פון דער היים ארויספאָהרענדיג. סיי די קינדער פון דער נאָלדענער וועסט, סיי די קינדער פון דער שטאַלאו-זשטיינערנער אַייסטיינערנער שטייגען דאָ אויס און מיט אזא נאאיווער, קינדערשער נייגעריגקייט בעמראכטען זיי אלץ וואָס די שטאָט פערמאָנט. און כאַטש די שטאָט פערמאָנט אליין נאָר ניט אויסער זונעשטראַלען, בלויז הימלען און די בערג וואָס שליסען זיך האנט אין האנט ביי די גרענעצען פון דער שטאָט, דאָך איז פאר די פערעמדע דער נאָמען דענווער שעהן און דערהויבען.

זיי לאָזען זיך פיהרען דורך די גאסען דורך פיהרער, וואָס מאַכען אן שרנסטע מינע און רעדען פון יעדער קלייניגקייט מיט דעם טאָן פון דער גרעסטער וויכטיגקייט. כאַטש די הייזער זיינען גרוי און נאקעט, די גאסען ווי אלע גאסען פון א ניט-שעהנער שטאָט, און דאָך בעמערקט איהר ווי די אלע פערעמדע קוקען מיט אויגען פון פערליעבטע צו יעדען איינפאכען בנין וואָס קומט זיי אָן אין זייער וועג.

זיי זיינען פערליעבט און, ווי קליינע קינדער קויפען זיי זיך איין סואווענירס, צאצקעס קינדערשע, מיט דעם אויפשריפט "דענ' ווער..."

די בערג און די ליכטיגע טעג האָבען אַ כּשוף אָבעמאָן די

סינדרע פון דעם לאנד און אין זייערע כשוף-נעצען זעהט אויס בין
איך אויך נעפאנגען...

שטיין-קויהלען

מען הערט זיך אָן פיעל מעשיות פון דעם לעבען אונטער דער
ערד; ניט וועגען ווערעם, וואָס לעבען אין דר'ערד, נאָר איבער מען-
שען וואָס פערברענגען אונטער דער ערד די ט ע ג פון זייער
לעבען. נאָלד-זוכער, קויהלען-גרעכער. מען לייענט פון די אומגליי-
קען, קאמאסטראַפּעס, וואָס טרעפּען מיט די מענשען, וואָס לאָזען
זיך אוועק אונטער דער ערד — ניט גליק זוכען, נאָר איינפאך זייער
ברויט צו פערדיינען; ארבייטער, וואָס ארבייטען אָב זייער טאָג און
בעקומען די ארימע, בעשיידענע שכירות.

אמאָל פרעגט מען קשיות רעדענדיג וועגען אזוינע זאכען און
מען נעמינט פאר זיך גלייך אן ענטפער. מען פרעגט:

— פאר וואָס געפֿעלט גראדע אָט די מענשען צו ארבייטען
א ז נ ט ע ר דער ערד ווען מען קען ווי ס'איז ברויט פערדיינען
אויף דער ערד, אונטער'ן הימעל?

אין מען ענטפערט:

— אימיצער מוז דאָך מאָן אָט די אלע געפֿעהרליכע און אונ-
אנגענעהמע מלאכות; אימיצער מוז דאָך צושטעלען נאָלד פאר דער
וועלט, זילכער, קופער, אייזען, צין; און ווער זאָגט נאָך אזא נויטיג-
גען ארטיקעל ווי שטיין-קויהלען, וואָס אָהן דעם קען מען נאָר אין
דער גרויסער שטאָט ניט אויסקומען....

מיר איז אויסגעקומען גאנץ אפט צו הערען פון מענשען, אז
אָט די אלע לייט וואָס לעבען אָב זייערע טעג אונטער דער ערד
פיהלען זיך בעסער פון זייערע קאמערעדען, וואָס ארבייטען שווער
און ביטער א ו י פ דער ערד. קויהלען-גרעכער ליעבען די לופט

אונטער דער ערד, ווייל די טעמפל-אטאר איז שטענדיג א גלייכע.
אפשר. נאָר, אז איך האָב מיך דערשפּירט א מייל טיעף אונ-
טער דר'ערד, צווישען ענגע קוהלען-ווענט און נידעריגען קוהלען-
געוועלכ איבער מין קאָפּ, האָב איך דעמאָלט אינגאנצען פערנעסען
צו קלערען ווי אזוי ס'פיהלט דער סלאוו, נעגער אָדער איטאליע-
נער — כּהאָב זיך בלויז איבערגעגעבען מינע אייגענע געפיהלען
און איבערלעבונגען. אינגאנצען איין מייל אונטער דער ערד פער-
בראכט, און בלויז צוויי שעה, און דאָך, שוין באלד הריי טעג, אז
ס'איז געשעהען און כמעט יעדער וויילע קעהרען זיך אום צו מיר
יענע איבערלעבונגען אין קוהלען-גרוב, איין מייל אונטער דער ערד.
איך מוז מיר גאנץ פשוט מודה זיין, אז ווען מען האָט מיר
אָנגעמאָן א ספּעציעלע היטעל מיט א שווערען לעמפלע אויף מין
שטערען, אָט די אייגענע לעמפלעך, וואָס די קוהלען-נרעכער טראָג-
נען אויף זייער שטערען, צו בעלייכטען דעם פלעק וואו זיי שטעהען
און וואו זיי בעדארפען מיט'ן שפיציגען האמער דעראנגען — אז
כ'האָב דערפיהלט אָט די היטעל אויפ'ן קאָפּ, האָט זיך מיר עפעס
אין הארצען אָבגעריסען, א סקרוד איז מיר דורכגעלאָפּען דורך מין
גאנץ לייב און באלד האָב איך דערשפּירט, אז פון דער פרעמדער
היטעל קומט אזא טעמפלע רוחיגקייט און קלייבט זיך אריין אין מין
מוח. איך בין געגאנגען צום כּויל פון דער קוהלען-מינע מיט דער
אייגענער "פעסטקייט", וואָס דער העלד ביים צאָהן-דאָקטאר בעת
ער עפענט דאָס כּויל, דער רופא וואָל איהם א צאָהן רייסען. און
אפשר איז עס א קליינער טהייל פון דער רוחיגקייט וואָס בעהערשט
דעם פער'משפּט'ען ווען ער ווערט געפיהרט צו דער חליה אָדער
עלעקטריק שטוהל.

און איך גלויב, אז יעדער נייער קוהלען-גרעכער ווען ער בע-
דארף זיך צום ערשטען מאל אראָבלאָזען אונטער דער ערד איז פון
אזא געפיהל ארומגעכאפט. וואָס מען פיהלט טיעף אונטער דער ערד
איז שוין עפעס אנדערש. דאָרט איז מען אנאנדער בעשעפעניש.
דאָרטען איז רוחיג, שטיל, אפשר אביסל צו שטיל צייטענווייז.

און א ביסעל צו רוהיג...

מיט מיין לעמפעל אויפ'ן שמערען, האָב איך זיך אריינגעזעצט אין איינעם פון די קליינע פלאכע וואגאָנעלאך, וואָס זיינען אָנגעלאָדענע מיט קויהלען פון אונטער דער ערד ארויסגעשלאָפּט גע-וואָרען, מיט דעם כח פון פארע וואָס די ריעזיגע קעסלען בעשאַפּען ניט ווייט פון מויל. כ'האָב מיר אינ'ם קוילען שטויב אריינגעזעצט, דעם קאַפּ איינגעבויגען צו די קנייה. נאָך דעם ווי די גאנצע קויהלען איז געווען אויסגעלאָדען, אלץ פארטיג, האָט זיך דער צוג פון אָרט א ריס געטאָן און מיט א טרוקענעם גערויש זיך אוועקגעקייקעלט אין בארג אריין, אלץ טיעפער, ווייטער, ווי א פייל פון בויגען, האָר בען זיך די וואגאָנעלאך געטראָגען דורכ'ן שמאַלען, פינסטערען טונעל. אזוי איינגעבויגען אין דרייען, אז כ'זאָל דעם קאַפּ ניט צו-שמעטערען אין דעם קוילען-געוועלכ, האָב איך אָנגעהויבען צו שפירען דעם גרויסען בארג וואָס איבער מיר. וואָס ווייטער און טיעפער איך בין אונטערן בארג געקומען, אלץ קלענער און קלענער האָב איך מיך דערשפירט אזש קליין און נישטיג ווי אַט דער רעגען-וואָרעם האָב איך מיך דערשפירט.

די וואגאָנעס זיינען מיט אמאָל שמעהן געבליבען. דאָ איז דער הויפט פונקט פון וואנען די וועגען צויליפּען זיך אויף אלע זייטען. פון דאנען האָב איך מיר גענומען לאָזען צופוס. מיין בעגלייטער וואָרענט מיר כ'זאָל זיך היטען דעם קאַפּ ניט צושלאָגען. דער טו-נעל איז נידריג און ס'קומט אויס צו געהן כסדר איינגעבויגען, אונ-טען צווישען די שמאַלע רעלסען פאר וואגאָנעלעך וואָס ווערען מיט מויל-איוולען געשלעפּט. כ'בין א וויילע געבליבען שמעהן און זיך אָנגעהויבען צוצוהערען צו אלץ ארום. שטיל. אן אונטערדרישעם שטילקייט. איך האָב געקענט הערען דעם וועלט-גערויש, וואָס געהט ארויס פון מיין קאַפּ דורך די אויערען. די לופט ווערט אהער פון דרויסען געטריבען דורך מאשינען. מען שפירט ניט אז דאָ איז ווינ-ציג לופט. איין זאך אָבער איז מיר געווען קשה'דיג: פאר וואָס שלאָגט א פארע פון מיין מויל אנטקעגען ליכט פון מיין לעמפעל,

גלייך ווי אין ווינטער, און מיין העמד קלעפט זיך מיר צום לייב,
כאָטש כ'בין ניט פון די שוויצער?

באלד האָב איך אָנגעהויבען צו פערנעהמען פון דער שטיל-
קייט אזעלכע געהיימניספולע גערוישען.

— וואָס רוישט עס אזוי ווי א וואסער ערגעץ ווייט?

— דאָס הערט מען ווי די לופט קומט אָן אין די זייטיגע קא-

מערען.

— וואָס קנאקט עס אזוי אין די ווענט, גלייך ווי אימיצער

ברעכט האַלץ אויפ'ן קניאָ?

— דאָס דריקט די משא אויף די ווענט; שטיקער קוילען-שפע-

נער פלאצען אָב פון די ווענט. ניט קיין געמאחר.

מיט אמאָל האָבען זיך דערהערט טריט פון פשרד און גע-
רויש פון אייזערנע רעדער האָט זיך געלאָזט פיהלען אין די רעלסען
ביי מיינע פיס.

— וואָס איז עס?

— דאָס קומען אָן מויל-אייזלען, זיי פיהרען ארויס קויהלען

צום צענטער. לאָמיר זיך בעהאלטען וואָרים דער וועג איז דאָ שמאָל
און דער וואגאָן קען אין אונז פערטשעפען.

מיט א הונדערט טריט ווייטער איז געווען א לאָך אין וואנט,

ווי א גרויסער אויווען, און כ'האָב מיך אהין אריינגערוקט; די פיס
אונטער זיך און בעלויכמען מיט מיין לעמפעלע נעבען מיר, זייט
ביי-זייט, מיין בעגלייטער, אויך א קויהלען-גרעבער, וואָס איז דער-
הויבען געוואָרען צו א העכערער מדרגה.

אזוי אין הייל זיצענדיג און צוהערענדיג זיך צום גערויש פון
ווייטען, האָב איך געוואָלט פרעגען מיין בעגלייטער, ווי אזוי עס
פיהלען זיך קויהלען-גרעבער לעבענדיג אָט אזא לעבען? כ'האָב
אָבער ביים שיין פון לעמפעל דערוועהן זיין פנים, וואָס איז נאָר
הענט צו מיין פנים אויסגעקומען און כ'האָב פערשפאָרט צו פרעגען.
וואָרים ווען ער ענטפערט מיר ווי דער שטייגער דאָ: אָ ל ל
ר י י ט! וואָלט איך דאָך איהם סיי ווי ניט צעגלויבט.

צוויי מויל-אייזלען זיינען אָנגעקומען, לויפענדיג אונטער דעם קנאק פון א בייטש שלעפּענדיג א וואגאָן קויהלען. מיט דער בייטש קנאקט א געשטאלט פון א מענש וואָס שטעהט ביי דער הינטער-שטער טייל פון וואגאנעלע. ביים שוואכען שיין האָב איך בעמערקט ווי די מויל-אייזלען בויגען איין זייער רוקען אין דער העלפט. ניט אָבצושלאָגען זיך אָן דעם טונעל-געוועלכ און אזוי איינגעבויגענער-הייד זיינען זיי פערבייגעלאָפען און פערשוואונדען געוואָרען אין דער פינסטערניש. מערקווירדיג ווי נאָך פון דער ווייטענס האָב איך בעמערקט ווי די אויגען האָבען ביי זיי געברענט ווי ביי א קאץ אין דער פינסטערניש. מען זאָגט, אז זיי ווערען דאָ בלינד אין די שאכטעס. ביים שיין פון לעמפעל האָב איך נאָך א זאך בעמערקט, אז די מויל-אייזלען האָבען זעהר א געזונטען און פעטטען אויסזעהן כאָטש זיי קומט אויס צו שלעפּען די משא איינגעבויגענערהייד און ס'האָט מיר געוואונדערט פאר וואָס מיין בעגלייטער האָט אזעלכע איינגעצויגענע באקען...

מיר האָבען זיך אוועקגעלאָזען ווייטער צופוס. וועגען און הינטער-וועגען, הויפט גאסען און זייטיגע קאמערען. מיט א סדר צושניטען און צומאָסטען און כסדר די סאָלדע קויהלען-ווענט. אויף די ווינקלען אויפשריפטען, נומערען פון די גאסען. די קויהלען-ווענט גלאנצען און פינקלען מיט זייער שווארצקייט אנטקעגען דעם שיין וואָס אויף מיין שטערען.

ס'הויבען זיך אָן צו דערהערען איינציגע קלעפּ. מיט שפיציגע האמערס האקט מען ערגעץ אין וואנט. ווייט גאָר ווייט איז עס נאָך. דאָרט, אין דער ווייטקייט ווינט זיך א רויטליכער שוואכער שיין. אין דעם שיין וויגען זיך צוויי שאָטענס פון מענשען. מיינע אוי-גען האָבען זיך צוגעוואוינט צו דער טונקעלקייט און כ'זעה גאנץ גוט פון ווייטען. דאכט זיך מיר, אז מיין לעמפעל אויפ'ן שטערען איז מיר איבעריג. איך קום אלץ נאָהענטער צו די שאָטענס וואָס בעוועגען זיך און ווארפען דעם רויטליכען שיין פון זיך און — זיי בעקומען א ממשות. מענשען. דאָס זיינען צוויי קויהלען-גרעכער ביי

דער ארבייט. צוויי-ווייז, צוויי-ווייז, נעמינען זיי זיך ביי זייער ארבייט יעדער אין זיין גאס, ביים עק גאס, מיט'ן פנים צום וואנט און האקען, און האקען די סאלידע קוהלען-וואנט און מאכען דעם טונעל אלץ טיעפער...

— העלאו!

זיי ענטפערען שטיל. לאזען אראב זייערע שפיציגע האמערס, קערען אב זייערע פנים'ר צו אונז קוקען און שמייכלען, די פנים'ר שווארץ. בלויז וואו דער טראפען שווייס האט זיך אראפגעקייקעלט איז געבלאק. מיר האבט זיך, אז אט די צוויי מענשען האבען גאר קיין שום שיכות. ניט מיט די אלע וואס לעבען אויף דער ערד. דאכט זיך, אז קיין מאל וועלען זיי די ליכטייקייט פון מאג ניט זעהן. זיי זיינען פון ביזנעס רוחות פערשאלטען געווארען און פער-משפט געווארען אזוי דעם גאנצען לעבען צו שטעהן מיט'ן פנים צו דער שווארצער קוהלען-וואנט און מיט שפיציגע האמערס האקען, האקען; אלץ טיעפער און אלץ לענגער דעם פינסטערען אונטער-ערדישען וועג מאכען.

מיין בעגלייטער אבער פרעגט זיי — וויפיל זיי האבען נעכטען געמאכט? און איינער ענטפערט:

— אכט דאלאר. צו פיער דאלאר אויף א מענשען.

די איילווייז ווערט פערשוואונדען. עס זעהט אויס, אז זיי האבן בען דאך א שיכות מיט אונזער וועלט. דא לארס פיער, אכט, ס'אי דאך די שפראך פון מענשען אויף דער ערד. די שפראך פון אונזער לעבען. זיי זיינען פערדונגענע דא. ניט קיין פער משפט'ע, זיי ארבייטען און קריגען בעצאחלט פאר זייער ארבייט. ניט קיין פערשאלטענע. פרייוויליגע.

טא פאר וואס אבער זעהען דא אויס די מויל-אייזלען אזוי פעסט און אזוי געזונט, און די מענשען, פרייוויליגע, אזוי איינגע-צויגען און אויסגעדראט? ס'רינט דער שווייס פון פנים, א שוואר-צער שווייס אויסגעמישט מיט'ן קוהלען-שטויב און ער רינט אראב ביו צום אויסגעצויגענעם טאל, דער שווייס-טראפען קייקעלט זיך

און ווערט פערשוואונדען אונטער די קליידער און דאָרט געוויס בע-
גענענט ער זיך מיט נאָך שווייסטראָפּענס, שוין ניט אזוי ברודיג, —
קאָכער פון דעם אייגענעם לייב ארויסגעקומענע... פאר וואָס?
דאכט זיך יונגע מענשען גאָר, און דאָך זעהען זיי אויס דורות-
אלט; אַט ווי דער בארג וואָס איבער אונז — אזוי אלט...
— ארבייט, ארבייט; א שאַד די צייט. איהר ארבייט דאָך פון

טאָג.

און זיי זיינען אין זייער געדאנק מסכים דערצו. נעהמען זיך צו
דער ארבייט. איינער הויבט אויף זיין שפיציגען האמער און הויבט
אָן צו האקען אויטאָמאטיש אין דער נידער, נעבען זיינע טריט האקט
ער אלץ טיעפער און טיעפער דעם שפיציגען האמער אין וואנט
אריין. דער אנדערער נעהמט א לאנגען ענכויש, וואָס האָט פון דער
אנדערער זייט אזא אויסגעבויגענעם, ברייטליכען אָנלען פאר'ן
ברוסט. און ווען ער שטעלט צו דעם שפיץ פון בוישער צום וואנט
שפארט ער אָן זיין מאַגערע, ביינערדיגע ברוסט אָן דעם אָנלען,
דריקט פעסטער, פעסטער דרעהענדיג דעם בוישער אין וואנט אריין,
בוישערנדיג אלץ טיעפער און טיעפער די לאַך אין דער שווארצער
קויהלען-וואנט. אז ער וועט מיט זיין ברוסט און ענבוישער גענוג
טיעפע לעכער מאכען, וועט ער דערנאָך זיי מיט פולווער אָנפילען,
אונטערצינדען דעם קנויטעל, אנטלויפען, זיך אין א ווינקעל בעהאל-
טען און ווארטען ביז עס וועט אויפרייסען...

פון זייער ארבייט ווערט דער קויהלען-שטויב געדיכטער און
ער ווירבעלט זיך ביים שוין וואָס שלאָגט פון מין שטערען-לעמ-
פעל. איך שפיר, אז איך האָב איהם דעם שטויב אין מין גאנצען
וועזען. פון מיינע לונגען צוגעהט ער זיך אין אלע ווינקעלעך פון
מין זינדיגען גוף און ער בעשאפט עפעס א מין טרוקענעם גערויש
אין מיר...

מין בעגלייטער דערמאָנט מיר, אפשר איז שוין צייט פאר
מיר ארויסצוגעהן פון דאנען און איך — איך פערשטעה זעהר
שלעכט זיין מין, וואוהין בעדארף איך געהן?

אינאנצען א פאָר שעה פערבראכט און כ'שפּיר, אז צווישען מיר און דער וועלט, וואָס כ'האָב מיט א פּאָר שעה צוריק פערלאָזען, הערשט שוין עפעס א מין פּרעמדקייט. וואָס וועל איך דאָרט טהאָן? דער ערשטער מענש, וואָס וועט מיך בענענענען, וועט בעמער-קען מיין פערמאדעט פנים און וועט געוויס פּרענען:

— געווען אין א קיהלען-גרוב, איז עס עפעס אינטערעסאנט? — וואָרים אזוי איז דאָך דער געווענהליכער שמועס צווישען די איבעריגע מענשען אויף דער ערד. און איך האָב זיך שוין אזוי צוגעוואוינט צו דער שטיינערנער שטילקייט דאָ אונטער דער ערד. מיר הויבט זיך אָן צו דאכטען, אז ניט קיין וואָרעם בין איך דאָ נאָר בלוז א קליין מילבעלע וואָס האָט זיך פערקליבען ווייט ווייט אונטער'ן בארג. ווען כ'וועל דאָ נאָך לענגער בלייבען, וועל איך פערוואנדעלט ווערען אין א שטויבעלע, א קיהלען-שטויבעלע אין א שפאלט פון דער שווארצער וואנט.

— נו, ווי געפעלט עס דיר? — פּרעגט מיך פּלוצלונג מיין בע-גלייטער?

— הא?

— ס'אי דאָ נאָר ניט אזוי שרעקליך ווי איהר אלע שטעלט זיך פאָר דאָרט אויבען. דאָ ווערען גע'הרג'עט ווינציגער מענשען ווי א ו י פ דער ערד.

עס קומען אָן ווידער א פּאָר מויל-אייזלען בויגען זיך צו דער ערד און אזוי איינגעבויגענערהייד טראָגען זיי זיך דורך, שלעפענדיג מיט זיך דעם קיהלען-וועגעלע אויף די שטאָלענע רעלסען. ס'הערט זיך א קנאק פון א בייטש.

— וויפיעל געמאכט נעכטען? — שרייט מיין בעגלייטער, אהין, וואוהין דער גערויש איז פערשוואונדען. און פון דאָרט קומען זיך צוטראָגען אן ענטפער:

— פיער!

א שטימע פון א מענשען, וואָס שטעהט געוויס פון הינטען אויף זיין וועגעלע, נאָר דורכפאָהרענדיג אין דער פינסטער, האָב

איך אפילו זיין שאַטען ניט בעמערסט.

מיר קומען ווידער ארויס צום הויפט-וועג. צום צענטער. פון וואנען וועגען צולויפֿען זיך אויף אלע זייטען. כ'האָב מיר אריינגע-זעצט אין א לעדיגען קויהלען-וואָגען וואָס איז געשטאנען אויף די רעלסען. אין דעם קויהלען-שטויב וואָס כ'האָב געשפירט אונטער זיך, האָב איך מיך נאנץ גוט געפיהלט. מיין בעגלייטער האָט מיט א לאנגען אייזען א שניט געגעבען אין צוויי דראַטען, וואָס האָבען זיך איבער אונז געצויגען. פונקען האָבען זיך א שאַט געטאָן. ס'איז אן עלעקטרישער סיגנאַל צו דער וועלט וואָס דרויסען. צו דער גרוי-סער דינאמא מאשין דאָרט ביים מויל פון קויהלען-גרוב — און אונז זער וואנגעלע האָט זיך פון אַרט א ריס געטאָן, טראָגענדיג מיך און מיין בעגלייטער.

מיט א ווילדער קראפט האָט עס אונז געריסען בארג ארויף, בארג ארויף אלץ נאָהענטער צום ארויסגאנג פון דעם שטאַלענעם גערויש האָב איך געמיינט. אז די ווענט פון טונעל ווערען אַט, אַט צוטרייסעלט. פון ווייטען האָט זיך בעוויזען א דורכזיכטיגע וילבערנער פלעק. דאָס איז דער ארויסגאנג פון דער מינע. וואו דער ליכטיגער טאָג האָט גערוהט. וואָס געהענטער צו יענעם העלען פלעק, אלץ פערענדערטער בין איך געוואָרען.

כ'האָב געשפירט ווי פון שטויב ווער איך צוריק אין מענש פערוואנדעלט און דער לעמפעל אויף מיין שטערען איז מיר שווער געוואָרען ווי דער בארג פון אונטער וועלכען איך בין ארויסגעקומען. און ווען דער וואנגאָן האָט זיך מיט אימפעט ארויסגעטראָגען פון בארג ארויס און אין טאָג אריין זיך אריינגעשניטען — האָב איך געשפירט ווי איך בליה אויף; אויס מילב און אויס שטויב! דעם גאנצען רוים צווישען הימעל און ערד מאַך איך מיט מיין וועזען פול...

...און לאנג, לאנג דאכט זיך מיר וועט עס דויערען, אין ווען איך וועל יוצען ביי א קאמין וואו שטיין-קויהלען וועלען גליהען און ווארפען פון זיך א רויטען שייך, וועט זיך פאר מיר אין יענעם

רויטען שיין בעווייזען יענע קויהלען-וואנט אונטער דער ערד, אונ-
טער דעם הויכען בארג; ביי דער וואנט צוויי מענשען-געשטאלטען;
איינער מיט א שפיציגען האמער און דער אנדערער מיט א לאנגען
עגבויער; האקען און בויערען די קויהלען-וואנט. דער שיין, וואָס
פאלט פון די לעמפעלעך אויף זייערע שטערענס צו דער שווארצער
וואנט — פאלט פון וואנט אויף זייערע פנים'ער. א טייל פון פנים
איז בעלויכטען; בעלויכטען איז דער לאנגער, אויסגעצויגענער
האלז, און אזוי איבער דער אָבעדעקטער, ביינעדיגער ברוסט, ביז
זיי ווערען אונטער די קליידער פערשוואונדען...

קאלטראדאָספרינגס

כ'האָב ביי א חודש צייט פערבראכט אין די קאלטראדאָר בערג,
דער שטאָלץ פון לאנד, און מיר האָט זיך גאנץ אפט אויסגעדאכט,
אז נישט לאנג וועט עס דויערען און איך וועל ווערען א טייל פון זיי.
וועלטען ווערען געבוירען פאר דינע אויגען און וועלטען געהען
אונטער יעדער רגע, ווען דו לעבסט אין שכנות מיט די גרויסע פעל-
זען-בערג. און אז דיר געלינגט זיך איינצולעבען מיט זייער לעבען,
הויבען זיי אָן צו מאכען זייער וועג דורך דיין הארצען, ניסען זיך
אין דיין בלוט אריין.

ווען די וואָלקען בעהאלטען זיך ערגעץ ווייט אהינטער זיי, און
די זונען-שטראהלען דעקען אָב זייער גרויסקייט — ווי נאָהענט זייר
נען זיי יעמאָלט צו אונז! דאכט זיך אָס קומען זיי צו, דערנעהענטע-
רען זיך צו דיר מיט זייער דורכזיכטיגער גרויסקייט. קענסט הערען
א שטימע אזוי גרויס און אזוי צערמליך:

— ברודער מיינער, דו מענטש, זעהר ווינציג פעהלט דיר, דו
פאלסט מיט דיין קאָפּ אונטערשפארען די הימלען, און די זונען-
שטראהלען און די קאלטע טויען אינאיינעם זאָלען אויף דיין קאָפּ

רוהען...

גאנץ אנדערש אָבער, ווען איבער די בערג לאָוען זיך אראָב
לייכטע נעבלען און פערשלייטערען זיי — ווי הויך זיינען זיי יע-
מאָלט און ווי ווייט זיינען זיי יעמאָלט פון דיר! שווער איז אפילו
צו חלום'ען פון זייער נאָהענטקייט. מיט די בליקען קען מען זייער
גרױסקייט ניט ארומכאפּען און אלץ העכער און העכער שניידען זיי
זיך אריין אין די הימל-געוועבען. מיט זייערע שארפע שפיצען צו-
שניידען זיי די הימלען און אלץ העכער און העכער שטיינען זיי.
דאכט זיך, אָט באלד וועלען זיי זיך אַברייסען פון דער שפּל'דיגער
ערה, וועלען ווערען פּערוואנדעלט אין וואָלסענס, אין טוי וועלען זיי
ווערען איבערגעביטען און, אז די זון וועט זיך בעווייזען, וועלען
יעמאָלט שוין מעהר ניט זיין קיין בערג צו זעהן; בלויז זייערע
שפּורען וועט מען נאָך זעהן, דאָרטען ביים ווייס פון די הימלען,
אין געשטאלט פון ווייסע וואָלסענדלעך, אזוי ווייס ווי דער שניי
וואָס האָט גערוהט אויף די העכסטע שפיצען פון די בערג...

און קאָלאָראַדאָס-פּרינגס איז אפשר דער שעהנסטער ווינקעל
אין די בערג. זעקס טויזענד פוס הייבט ליגט אָט די שעהנע נעסט
פון מענשען-קינדער מיט זייערע הייזער האק-אין-פאק. און אויב
די שעהנקייט, די געהויענקייט פון די בערג האָט אהער דעם
קליינעם בינסעל מענשען אראָגעבראכט און דאָ זיי בעזעצט —
אויב דאָס איז די סיבה — יעמאָלט ווילט זיך אויף א רגע
ליעב קריגען מענשען און מחל זיין זיי אויף א רגע זייערע קליינ-
לייכקייטען. מחל אפילו דאָס. וואָס זיי קומען צו חלום די נאָלד-
ארענען, וואָס פלעכטען דורך די הארץ פון די דאָזיגע בערג...

וואָרים ווי קען מען נאָך פון נאָלד טראכטען ווען דער פריה-
מאָרגען הויבט זיך אָן אין אזא שעהנעם ווינקעל אויף גאָט'ס ערד?
יעדער פריה-מאָרגען, אויב נאָך די זון איז אויפגעגאנגען, אז מען
שטעהט אויף און מע בויגט ארויס דעם קאָפּ פון פענסטער, בע-
טראכטט די בערג, דאכט זיך אויס, אז דורך נאכט האָבען זיך די
בערג מיט זייערע ערשטער געביטען; זיי האָבען זיך אין דער בעהעל-

טעניש פון דער נאכט אויסגעריסען מיט די וואַרצלען און זיך נע-
לאָזט אין דער וועלט אריין. און ערשט ווען די שטערען האָבען
זיך שוין גענומען לעשען, האָבען זיי זיך אין געאוייל צוריק אויף
זייערע ערטער אומגעקעהרט — אָבער אין איילעניש האָבען זיי
זיך מיט די ערטער פערביטען. אַט אפילו דער העכסטער פון אלע
בערג-שפיצען דאָ, דער פ י י ק ס י ק, וואָס דער שניי אויף
זיין קאָפּ זילבערט זיך שטענדיג, ווי נאָר די נעכלען הויבען זיך
אויף און פערשווינדען — אפילו ער, דער פיהרער פון די אלע בערג-
שפיצען, האָט מיר אויסגעזעהען, אז יעדען פריהמאָרגען האָט ער
זיין אָרט געביטען.

אין דער צייט פון האַלבען טאָג, אז די זון רייסט זיך פון אונ-
טער די וואַלקענדלעך ארויס, יעמאָלט ווערט פון זונענשטראַהלען
אויסגעפלאַכטען א נעץ וואָס כאַפט אריין דעם גאנצען בערג-ענגעל;
אין דעם ליכטיגען נעץ וווינען זיי זיך אלע בערג, מיט דעם פערשניי-
עטען, גרייז-גרויען און זילבער-כעשטויבען פייקס-פיק אין מיטען.
אזוי וווינען זיי זיך; אזוי פארבען זיי זיך יעדער רגע אין אן אנדער
קאָליר אויס:

טיעה-בלויע טעפּיכער שפּרייטען זיך פון די פערשנייטע שניי-
צען ביז צו דער נידער און פון דעם בלויען גרונט הויבען אַן אַרזיס-
צוקוועלען שאָטען-פארבען, פּיאלעט-גרוי און פּורפור-גריין. באלד
אָבער צוגעהן זיי זיך די פארבען בעזונדער; גריין זוכט זיך זיין וועג
אויס און פּורפור פארבט אלליין פאר זיך פלעקען דאָ און דאָרטען
אויס. בלוי געהט איבער און ווערט אין בלאנקיס פערזאנדעלט און
אויף דעם טונקעלען זיך בוימער-פלעקען. פון הימעל הויבט זיך
אָן ווי א שטויב צו שימען — אראנזש און איש-גרוי מיט זילבער-
פונקען און גאָלד פונקען כעשטויבט. און אַט דער שטויב ווירבעלט
זיך איבער די קאנטורען פון די בערג און ציהט, און ציהט די
שטראַהלען פון דער זון ארויס... ערגעץ וואו האָט זיך א בלויער
שליישר אָבעדעקט און פון אונטער דעם קוקט ארויס א טיעפע
ברוינקייט, ווי א ברוינער וואסער וואָלט זיך איבער'ן שפּע פון די

בשרג גיסען. דאָס איז דאָס אָבערעקסטע לייב פון די בערג; דאָס איז די נאקעמטייט פון די קאָלאָראדאָ'ר בערג. זייער נאקעמטייט געהט צומאָל איבער פון בריון אין רוים און עס דאכט זיך דיר, אז די בערג האָבען אָנגעהויבען צו בלוטיגען. די זונען שטראהלען האָבען אזוי לאנג זייער לייב געשמיסען — אוש בלוטיגען האָבען זיי אָנגעהויבען...

אָבער די אלע וואָס האָבען אזוי ליעב די בערג, וואָס טראכטען פון זיי און ווילען זייער לעבען מיט זיי פערבינדען; אָס די אלע ליעבע מענשען-קינדער, ווען דער שטויב וואָס אין זיי הויבט אָן צו ציהען צוריק צו זיין ערשטען יסוד — צו גרויס זיינען די בערג, צו דערהויבען, אז דער מענש זאָל זיך קענען מיט זיי שפיעלען ווי מיט זיינעם א גלייכען. די ארעמס דעראנגען ניט און די בליקען אונמעכטיג; ס'הארץ בלויז צאפעלט זיך און צאפעלט זיך. דעם מענשענס בליק האָט זיך אָבערשטעלט אויף די קלענסטע, אויף די מינרסטע קינדערלעך, שפליטערלעך פון די בערג, דאָ, אין קאָלאָראדאָ-ספרינגס זיינען ווינקעלעך פאראנען אין דעם בוים פון די בערג וואוהין מענשען ציהען זיך צום מיינסטען און קענען יעדען קנייטשעלע אין יעדען פעלז; קענען יעדען פעלזען-קינד וואָס האָט זיך פון דעם פאָטער-פעלז אָבערטיילט. היימיש פיהלט זיך דאָ דער מענש מיט די אלע פעלזען-קינדער און מען האָט זיי געמען גענעדען, כמעט פאר מ ע נ ש ע נ ג ע מ א כ ט.

— דער באַרטען פון די געמער:

ברוינלעך-רויטע פעלזען-שפיצען קוקען פון דער ערד ארויס, ווי איבערכלייבענישען פון אלטע אונבעוואוינעטע שלעסער. פארנאכט ווען די זון פערגעהט און אין פריהמאָרגען ווען די זון געהט אויף זעהען אָס די אלע פעלזען-שפיצען אויס ווי אָנגעצונדענע, צוגליהעט בראָנזען-שטיקער. עס האָבען רעגענס דורך דורות זיי געוואשען און געשווענקט, און די ערטער אינ'ם פעלז, וואָס איז ניט גענוג פער-שטיינערט געווען, האָבען די רעגענס אויסגעוואשען, שטויבלעך-וויין ארויסגעשווענקט, ביז אָס די אלע פעלזענשטיקער האָבען בעסומען

געשטאלטען נאך דעם מענשענס פערלאנג און בעגרייף. איינער זעהט אויס ווי א לייב; דער אנדערער — ווי א מכשפה אויף א בעזים, איינער ווי אן אלטע סאווע און דער צווייטער — א לעבער דינער אדלער.

און דא, נאך א מחנה פעלזען-סינדער שטארצען פון דער ערד ארויס, אונטערנעשווענקט ביי דער ערד און אויבען ברייטער, און ווי גרויסע, נאך גרויסע פעלזען-שוואמען קוקען זיי ארויס... און דאס איז גענוג, אז אלע וואס האבען אויגען און קינדערשע פערלאנגען, זאלען זיך דא פערשפיעלען אין דער נידער, ביים צופוסענס פון די קאלאראדער בערג, ביים צופוסענס פון די פעלזען-בערג און זיך נאך פערנעסען צומאל דעם קאפ פשרייסען און זוכען יענע שטאלצע בערג-שפיצען וואו דער שניי רוהט ווינטער און זומער לאנג.

פון די שנייען, וואס שמעלצען זיך דאָרט הויך און ווייט, ציהען זיך פריהער גאנץ שמאלע וואסער-סטענגעס, ציהען זיך דורך די שטיינערנע שטאלטען; בעגעגענען זיך אין וועג מיט וואסערען קלאָרע און קאלטע, וואס שלאָגען פון פערבאָרגענע קוואלען ארויס און צוזאמען מאכען זיי זיך דעם וועג בארג-אראָב, בארג-אראָב, בע-שאפענדיג דעם פרעהליכען וואסער-גשריש און וואסער-געבורמעל. פאראנען וואסער-פאלען וואס נאך פון ווייטען הערט מען זייער רוישען און מען קען מיינען, אז ערנעץ נאך נאָהענט טרייבט דער ים זיינע קוואליעס צו די ברעגעס און צושלאָגט זיי אויף שטויב, אָדער נאך א וואלד איז דא נאָהענט און דער ווינט האָט זיך אריינגעריסען צווישען זיינע בוימער און ברעכט די צווייגען.

— ס'אי דער צערויש פון די זיבען וואסער פאלען וואס קומט נאך פון ווייטען זיך צוטראָגען. ס'אי דער דרייטער שמראָס וואס האָט זיך געלאָזט פון נאָר-דער-הויך צו נאָר-דער-נידער און אין וועג אויף זיבען טיילען צושלאָגען געוואָרען; ס'אי איין שמראָס וואס האָט פאלענדיג אויף זיבען שטיק זיין געניס צובראָכען און אין ווילדען געיעג יאָגט איין טייל דעם אנדערען

פאלענדיג פון די זיבענטמאכניגע פעלזען-כ"עפ. און ערשט אונטען בער
נענענען זיי זיך און טרעפן זיך אלע וואסערען אינאיינעם. ערשט
נאנט אונטען וואו פעלזען-ווענט, ברינע און גרויסע, הויכע — אזש
מיט'ן אויג ניט צו דערלאנגען, האָבען זיי זיך זייט ביי זייט קיין
לעכדיג אייגענע שטעלט און א ברונעם א שטיינערנעם פאר דעם
האסטיגען און אַטעם-פערשלאָגענעם וואסער-פאל געמאכט. דאָ אין
דער טיעף ווערען די זיבען וואסער-שטיקער צונויפגענומען, זיי רן-
הען זיך דאָ אויס. אריינכאפענדיג אויף א וויילע אין זייער טיעף-
קייט די שאַטענס פון די בערג וואָס האָבען זיך ארום און ארום צו
שטעלט. די וואסערען אָבער וואָס קומען און קומען פון אויבען בע-
דעקען דעם שפיגעל מיט פערעלאך-שפריצערלאך און בלעזעלאך און
צורוצאלען דעם שפיגעל פון וואסער און טרייבען די שאַטענס פון
די בערג ארויס, און אזוי בעפערעלט און גערונצעלט און מיט א
זיסען געמורמעל לאָזט זיך א טייכעלע פון שטיינערנעם ברונעם,
לאָזט זיך אין א ווייטען וועג אוועק; ערגעץ וואו דורך פערלער צו א
ווייטען ים אוועק...

פארנאנען אויך דאָ אונטערערדישע קוואלען וואָס יעדער איינ-
ציגער זוכט אליין פאר זיך א וועג. דורך זיין אייגענעם וועג רייסט
ער זיך צו דער ליכטיגער וועלט ארויס. איינער האָט אין דער טיעף
זיך בעגעגענט מיט די אייזען-אדערען, און די נשמה פון אייזען
אוצרות טראָגט ער אויס צו דער וועלט און דער אנדערער קוואל
קומט פון שוועבעל-גענעדען אָן. פון דער ערד קומען זיי ארויס מיט
א שוים און מיט א געבייזער. שיסען פאָנטאנען; וואָלטען וועלען
אין דער לופטען א וועג פאר די וואסערען מאכען, אָבער צו דער ערד
פאלען זיי און פאלען. אויך דאָ קלייבען זיך מענשענקינדער, שטעהן
לאנג און בעטראכטען די ברונז'ע וואסער וואָס שיסט פון דער ערד
ארויסברענגענדיג מיט זיך סודות פון דער ערד. אנדערע שטעלען
זיך איין דעם לעבען און פערזוכען פון אַט דעם אונבעקאנטען קוואל.
פרואווען פריהער צו די ליפען און פערזוכען; שלינגען אראָב א
קליינעם שלונג און הערען זיך צו, וואָס אזעלכעם בעשאפט אין די

געדערם דאָרטען אָט די אונרוהיגע וואסער וואָס האָט דעם ריח פון פערזשאווערטע אייזען... עפעס מאכט מען דאָך פון אייזען מעסערס, פיילען, העק און טשוועקעס... און ס'דאכט זיך אויס: אָט באלד וועלען די אונבעקאנטע וואסער-טראָפענס ווערען פערוואנדעלט דאָרט אינוועניג אין די געדערס, אין שארפע טשוועקעס, מעסערס און פיילען און וועלען זיך נוקם זיין אין די נייגעריגע מענשען-קינדער....

איינע פון די איידעלע אמעריקא'ס פרויען, וואָס האָט לייערער געוונגען איהר לעבען-לאנג, האָט דאָ, אין דעם שעהנסטען ווינקעל, איהרע יאָהרען אָבגעלעבט: ה ע ל ע ן ד ז ש ע ק ס אָ ן איז איהר נאָמען. אין איהרע לייערער האָט זי ניט בעזונגען אָט די גרויסע בערג. זיי האָבען אפשר אין איהר געלעבט. ווי ס'וואָלט גע-טראָפען מיט יעדען איינציגען פון אונז. זי האָט די אלפֿען-בערג דאָרט אין אייראפא, געפרוואוּט זייער גרויסקייט בעזונגען, ווען זי האָט זיי דעם ערשטען מאל אין איהר לעבען דערוועהן. אָבער די ק א ל אָ ר א ד אָיבער, — דאָס איז איהר אייגענע נשמה געווען. בלויז איין בארג, ש י י ע ן איז זיין נאָמען, און איבער די זיי-בען וואסער-פאלען הויבט ער זיך ארויס, אָט דער איינציגער קוסט פון איהר הארצען ארויס. דעם איינציגען וואָס זי האָט ביים נאָמען גערופען אין זיין גרויסקייט, זיין ליכטיגקייט בעזונגען:

“אָ, ווי לייעב איך דיר, דו בארג שיינען...”

איך טו דיר גרויסען, ווי דו יעדער בעגינען גרויסט די זון. נאָך איידער ס'איז פריהמאָרגען—מיין אייגענעם פריה-מאָרגען שיקסטו צו מיין הארץ....”

איך ווייס ניט ווי אזוי האָבען עס מענשען פערשטאנען צו מאכען איהר קסר אויף דעם הויכען בארג ש י י ע ן, איבער די זיבען וואסער-פאלען, און ווי אזוי איז עס אויסגעקומען, וואָס שפעטער האָט מען איהרע ביינער ארויסגעטראָגען און אין דער ניי-דער, ערגעץ אויף א שטאָט בית-עולם בעגראָבען. אז איהרע ביינער זיינען אויס'ן הויכען בארג שוין ניטאָ האָב איך מיר דערוואוסט

שוין שפעטער, ווען כלבין אויף דעם הויכען, הויכען בארג ארויף און אנשטאָט א כּכּר, האָב איך א גרויסען בארג שטיינער געפונען. עס ווילען די נייגעריגע ניט וויסען, אז איהרע ביינער האָט מען פון בארג אראָבגעטראָגען. מען קלעטערט אויבען מיט א פער- שלאָגענעם אָטעם און מען קומט צום אָרט וואו עס רוהט די נשמה פון יענער איידעלער אמעריקא'ס טאָכטער. יעדער איינער ברענגט א שטיין און ווארפט אויף דעם אָרט, ווייל ער קען זיין הארץ ניט ארויסרייסען און ווארפען דאָ, און לאָזען דאָ צו אנדענקען.

דער בארג שטיינער וואָסט און וואָסט, צום בארג שטיינער פיהרט א וועג אן אויסגעטראָמענער, ווערט ניט פערוואקסען און ווערט ניט פערשאַטען. פון ווייטען הערט זיך דער גערויש פון די זיבען וואסער פאלען און דאָ שטעהן מענשען וואָס האָבען אויפ'ן הויכען בארג געקלעטערט און הערען זיך צו צום קלאפען פון זייער הארצען. בחור און מיידעל שטעהן ארומגע- נומען פערוואנדערט און קוקען צום בארג שטיינער. פשוט'ע גרויע שטיינער. און ווער עס קען קוקען לאנג צום בארג שטיינער, נאָך דעם ווי זיין הארץ האָט זיך בערהיגט, ער פערנעהמט צום קלאפען פון א הארץ דאָרטען אונטער די שטיינער. ס'הארץ פון אמעריקא'ס א איידעלע טאָכטער..

גאלד

צוויי מאָל אין טאָג געהט אָב דער צוג פון קאָלאָראַדאָספרינגס אהין, העכער אין די בערג אריין, צו קריפער-ליק צו. זעכציג מייל איז דער וועג און פון זעקס טויזענד פוס הויך קלע- טערט דער צוג אוועק איבער די בערג-שפיצען ביי א הויך פון ארום עלף טויזענד פוס. ניט איין מאָל קומט אויס דעם צוג דורכצומאכען זיך א וועג דורך וואָלקען, אָדער שארען דעם שניי מיט דער שטאָ-

לענער ברוסט ביו ער דערשלאָגט זיך אהין צו די גאלד-בערג, קיין קריפעל-קריק.

דאָרט איז דער גאלדענער חלום פון דעם היגען לאַנד. דאָרט זיינען די גאלד-גריבער די בעריהמטע, וואָס ערשט מיט גענויע דרייסיג יאָהר צוריק זיינען זיי אויפגעדעקט געוואָרען. יענע געגענד האָבען געקענט אויסגעפינען און אויפדעקען נאָר מענשען, וואָס זיי-נען געבוירען געוואָרען מיט דעם גאלדענעם חלום: מענשען, וואָס ביי זיי אין מוח איז א ווייזער געווען, וואָס האָט רק אהין גע-ציעלט, צו יענע בערג, אריבער צעהן טויזענד פוס הויך און וואָס די מעהרסטע טעג און נעכט פונ'ם יאָהר זיינען זיי מיט שניי בעדעקט. אָט דער ערשטער מיט דעם נאָמען ו ו א מ א ק, וואָס איז געווען א פשוט'ער פאסטוף און וואָס אלע האָבען איהם גע-האלטען פאר א משוגענעם, ווייל ער האָט פערלאָזען די סטארע און זיך געגריבעלט אין די בערג זוכענדיג גאלד — ער וואָלט זיך מיט זיינע בהמות ניט געלאָזען אזוי ווייט און אזוי הויך, ווען ניט דער ווייזער אין זיין מוח, וואָס האָט געציטערט און רק אהין געציעלט; א ה י ן איהם געצויגען דעם מענשען, דעם פאסטוף, וואָס האָט געהייסען ראָבערט וואָמאָס. וואָרים אויף הונדערטער, הונדערטער טייל ציהען זיך אוועק אין דער נידער פלאכע געגענדען, וואו פא-שע איז פאראן לרוב, און איהם האָט עס אהין געצויגען, צו יענע בערג, וואָס אפילו איצטער, ווען מען קומט אהין מיט'ן באהן צו פאָהרען וואונדערט מען זיך — וואָס פאר א גוטער יאָהר אָדער בייזער יאָהר האָט געטריבען די מענשען צו זוכען זייער תיקון אין די בערג? הונדערטער טיילען ציהען זיך אוועק די בערג און איינער ווי דער אנדערער פון אויבען בעדעקט מיט שטיינער אָנגע-וואָרפענע, מיט פעלזען-שפיצען, מיט אַרימע סאָסנעס, מיט מאָך און מיט שניי-פלעקען, — וואָס האָט זיי געבראכט די מענשען אהער? ווי ז'עס דאָך געשעהן?

איצטער איז אין יענעם ראיאָן, וואָס הייסט קריפעל-קריק, פאראן ביי דרייסיג טויזענד נפשות, וואָס די מעהרסטע פון זיי לי-

גען דעם גאנצען טאָג לעבעדיגערהייט בערגאָבען אונטער דער ערד, אין די פונדאמענטען פון די בערג, נאָר פארנאכט, אז די זון קלייבט זיך שוין צו פערגעהן הויבען זיי אָן ווי מוילווארפען פון דער ערד ארויסצוקומען, פערשטויבטע, מיעדע, אין שווערע, הויכע שיך און מיט א בלעכען קעסטעלע אין דער האנט, וואו עסען האָבען זיי פאר'ן טאָג מיטגענומען...

קריפעל-קריק איז די רייכסטע גאָלד-גענענד דאָ אין לאַנד, און די מענשען, וואָס גראָבען די גאָלד, און די מענשען צו וועמען די גאָלד-בערג געהערען — ס'איז אַ פּאָל, וואָס איז אָבערטראָסען פון דעם דורכשניטס מענשען, וואָס איהר בעגענענט טאָגסעגליך אין גאס — מענשען, וואָס גראבען גאָלד!

גאָלד! וואָס איז עס דען ניט? אלץ, ווילט איהר איז עס א חלום; ווילט איהר איז עס די ווירקליכקייט; ווילט איהר איז עס לייעכע, און ניט — איז עס האס; ווילט איהר איז עס מענש, און ווילט איהר איז עס גאָס אָדער דער טייוועל; ווילט איהר איז עס די נישט מ'ה פון אלץ וואָס עס לעבט, און ווילט איהר איז עס דער מ'ל אַך ה מ ו ת פון אלע צייטען...

און דער וועג, וואָס פיהרט צו די גאָלד-גריבער אין קריפעל-קריק איז געוויס דער שעהנסטער, וואָס מיר איז ווען ס'איז אויס-געקומען דורכצומאכען, די זעכציג מייל פון קאָלאָראַדאָס-פרינגס קומט אויס דעם צוג צו מאכען איבער די ריפען און קעפ פון די בערג, פון איין בארג צום אנדערען שלייכט זיך דער באהן אזוי קונציג בארג-ארויף און בארג-אראב, אז איהר קענט צומאָל ניט בעגרייפען ווי אזוי ס'איז געשעהען, אז איהר האָט זיך צום אנדער בארג דערקליבען, אז איהר קוקט אויף צוריק, דערקענענדיג פון ווייטען דעם סליאר אויף דעם בארג אונטען, הויכט איהר אָן צו גלויבען, אז דער צוג איז אריבערגעפלוגען פון איין בארג-שפיץ צום אנדערען, די אָבגורנדען, וואָס עפענען זיך יעדע וויילע אויף רעכטס און אויף לינקס, די גוואלדיג נאקעמע פעלזען וואָס שמעהען אויף אנטקעגען אייך — זיי ווארפען אָן א פחד סקענדיג דורכ'ן

פענסטער. פרעגסט: ווי אזוי וועט מען עס איבערקומען און דאך קלייבט זיך דער צוג זיי ארומצוגעהן און איבערשפיצען.

ס'אי שוין זומער אין דער נידער, אין טאָל; און דאָ אויבען, אין שאַטען פון די שווייגענדיגע בערג, שטעהען די טענענבוימלעך פערשנייטע און, ס'זעהט אויס, אז אהער קלערט נאָך גאָר דער זומער ניט צוקומען אזוי גיך. דאָ און דאָרט אַ לאַך אין בארג, ווי אַ גרויסער מוילוואורף וואָלט פון בארג ארויס די בערגלעך שוין ארויסגעשארט. אימיצער האָט זיך דאָרט געגראָבען און אפשר גראָבט ער זיך נאָך איצטער אויך און זוכט שווערען פון אוצרות: גאָלד, זילבער אדער קופער...

ביי אכט טויזענדר פוס הויך און א זאווערוכע האָט אונז בע-געגענט. אזעלכע זאווערוכעס האָבען געווים אין זייער וועג בעגער-גענט אַט יענע, די ערשטע, וואָס האָבען זיך נאָך צופוס אהער גע-לאָזען זוכען די גאָלד-אדערען אין די בערג. דער שניי האָט יענע צופוסגעהער דעם וועג ניט געקענט פערשטעלען און איצטער איז שוין אומזיסט: דעם וועג געפונען; אלץ אויפגעדעקט. ס'קענען שוין איצטער שעהנע וועטערען אויך זיין. שניי צי שטורם ווינט — דער צוג קרעכצט און שלאָגט זיך דורך זיין וועג, געהט פאראויס אויף דעם שטאָלענעם וועג צו דעם בעשטיממען אָרט.

מיר פאָהרען אין אַ וואָלסען אריין. מען זעהט ניט וואָס עס טהוט זיך דרויסען און וואו מיר זיינען. רעכט, מיר זיינען באלד נאָהענט צו דער לבנה, וואָס צוליב סוף חודש האָט זי זיך פער-שפעטיגט צו פעררגעהען.... אָבער דער ווינט מראָגט אוועק דעם וואָלסען און וויעדער בעווייזען זיך נאקשטע בערג, שטיקלעך בלויזער הימל פון אויבען. ווארניט-וואו וואקסען פון די בערג אַרימע סאָסנע-בוימער. דער פעלז איז אזוי גוט געווען און געלאָזט זיך שפאלטען און געמאכט אַ וועג פאר דעם צארטען וואָרצעל, וואָס זוכט אין די פעלזען-שפאלטען יניסה, חיונה פאר'ן בוים מיט די

פערשנייטע צווייגען.

אָט בעווייזען זיך שוין קליינע הייזלעך צוגעשלאָפֿטע ביים צו-
פוסענס פון די בערג. און די בערג אליין פערלירען זייער נאטיר-
ליכען, לאנגאָנערדיגען אויסזעהען. אנשמאט איינגעפונדעוועטע פעל-
זען מיט בוימלעך אַרימע בערעסט, בעווייזען זיך גרויסע וואלען,
בערג. אָנגעשאַטענע; דראַכנע, צוהאקטע, גרויע שטיינדלעך. ערגעץ
ביים זייט שטארצען דריי, פיער שווארצע קוימענס און זיי רויכע-
רען. דער רויך זאָגט עדות, אז דאָרט, אין דער טיעף איז דער עיקר
לעבען און ניט דאָ אין דער הויף, וואו טוריסטען און גלאט מענשען
בלאנקען זיך ארום... די אָנשטעל נעמט ער בערגלעך ווערען
אלץ אָפֿטער. מען קען מיינען, אז ערגעץ אונטער דער ערד זיינען
בעשעפענישען מיט שטאַלענע צייהן, וואָס גריזשען דאָרט און גריי-
זשען דעם פעלז און די שטיקלעך, קרישלעך שטיין טראגען זיי
דרויסען ארויס; טראַגען גאנצע בערג אָן... עס בעווייזען זיך דאָ
טען, וואָס זיינען פערצויגען איבער די אָנגעשאַטענע בערג, פון
ערגעץ קומט אָן אן אייזערנער קויש, וואָס גליטשט זיך מיט דער
לענג פון דראַט; ער איז מיט שטיינדלעך פול. און אז ער קומט צו
א בעשטימטען פלאץ טהוט ער זיך אליין פון זיך אן עפען אויף און
שיט אויס די משא, וואָס ער האָט מיט זיך פון אונטער דער ערד
ארויסגעבראכט. קערט זיך מיט לידיגען אום צוריק; ווערט צוויי-
שען די שווארצע קוימענס פערפאלען...

ס'לאָזט זיך ווידער אראָב פון ערגעץ א וואָלסען א געריכטער,
פייכטער און גרויסער, און אז דער צוג שטעלט זיך אָב אין קרייזל-
קריק איז אזוי פינסטער, אז איך זעה ניט וואו א טריט צו שטע-
לען. ערגעץ דאָ איז א שטעטל געוויס פאראן און נעה זיך עס אין
פייכטען וואָלסען. איך בין געקומען זעהן ווי מען גראַכט נאָלד;
מענשען וואָס גראַכען נאָלד האָב איך געוואָלט בעגעגענען און
אפשר רעדען מיט זיי און צום סוף בין איך אין א כמאדע אריין.
כ'האָב גענומען נאָכגעהן די מענשען, וואָס האָבען זיך בעוויזען
ארויסגעהערדיג פון צוג און וואָס א פאָר טריט פון סיד ווערען

זיי אין וואָלסען פערשוואונדען. און מיין הארץ האָט אזוי הויך אָנגעהויבען צו קלאפען, ממש קלינגען. ניט חלילה פאר שרעק. נאָר פשוט — עלף טויזענד פוס הויך. ניט געוואוינט. א קינד פון דער נידער, פון סאָל איז ארויף עלף טויזענד פוס הויך און געבליבען שטעהן אויף גאָלד. כ'האָב געפיהלט, אז איך שטעה אויף גאָלד. און די פאָר הייזער, וואָס האָבען זיך מיר רעכטס און לינקס בע-וויזען שטעהן אויף גאָלד געמויערט. ס'הארץ האָט געקלאפט: טיק-טאק-גאָלד! טיק-גאָלד, גאָלד-גאָלד...

און א ווידער קול האָט אבענטפערט: גאָלד-גאָלד-גאָלד... די כמאָרע איז געוואָרען צוביסלעך שיטערער; זונענשטראל-לען האָבען זיך אָנגעהויבען דורכצושלאָגען, און באלד האָט זיך א צופלאמטע זון בעוויזען איבער די בערג אויף איהר וועג צו מערב-זייט. ס'איז געווען ארום פיער נאָך האַלבען טאָג און אין די בערג פון צווישען די שווארצע קוימענס האָבען די פארעסינגאלען אָנ-געוויבען איינער נאָך דעם אנדערען צו ברילען אויף די לופט האָט געציטערט און די ווידער-קולות האָבען זיך איבער די שפיצען פון די בערג צוטראָגען. עפעס האָט זיך גענומען ריהרען, צווישען די גרויע בערגלעך האָבען זיך טונקעלע פלעקען בעוויזען. די ארבייט האָט זיך אונטער דער ערד געענדיגט. מענשען האָבען זיך פון דער ערד ארויסגעשלייבט, פריהער איינער און דערנאָך מעהר. אין די הונדערטער האָבען זיי זיך בעוויזען פון אהינטער די פעלזען און אלע האָבען זיך געצויגען צו דער נידער, צו דער זייט, וואו דאָס שטעטל איז אויסגעשאַטען; געצויגען צו די שורות שווייגענדיגע הייזלעך, וואָס האָבען די דאָזיגע מענשען אָבגעווארט.

אין די שמאָלע געסלעך האָבען זיך ביסלעכווייז אָנגעהויבען צו בעוויזען שווייגענדיגע פיגורען, שטארקע, מיט סמנים פון גבורה, פערשטויבטע אין הויכע פערשנורעוועטע שיף און א לאנגען סינאר אין מויל. בעגענענדיג א פריינד, וואָס איז פון דער אנדער זייט אָנגעקומען, ערגעץ פון אן אנדער גרוב ארויסגעקומען — בע-גריסט מען זיך. אנדערע שטעלען זיך אָב און ווארפען זיך דורך

מיט עטליכע ווערטער. אנדערע האָבען נאָך צייט אפילו פערבייגע-
הענדיג צו בעמערקען דעם פרעמדען, וואָס איז געשטאנען אין מיר-
טען גאס און בעטראכט אָט זיי, די גאָלד-גרעכער, ווי עטוואָס
אזעלכעס וואָס מען זעהט ניט אין דער נידער. געווען אזעלכע,
וואָס האָבען צוגעהוּרט און געשנאָרעט מיט דער נאָז, ווי זיך ווער-
גענדיג מיט דער לופט...

צוביסלעך זיינען אָט די אלע פון אונטער דער ערד ארויס-
געקומענע פערשוואַנדען אין די זייטיגע געסלעך; אנדערע אין
די קליינע האַטעלס, וואָס אין דער הויפט גאס, אדער אין די קאווע-
היזלעך, אין א שפּיז-קרעמעלע.

איינציגווייז האָבען זיך אָנגעהויבען צו בעווייזען פון די טיר-
רען ארויס — פרויען, מיידלעך מיט אָנגעפארבטע פנים'ער און
פערשויטלאך די האָר ביי די שלייפען פערקעמט; אין קורצע קלייד-
לעך און וואוילערישע טריט. מיט זייער בעווייזען זיך איז עפעס
אין גאס ליכטיגער געוואָרען. אויף די פנים'ער פון די שטומע שוויי-
גענדיגע גאָלד-גרעכער, וואָס האָבען האכט זיך גאָר רעדען פער-
געסען פאר'ן טאָג אונטער הר'ערד — אויף די פנים'ער פון די פער-
שטיינערטע מענשען האָט זיך בעווייזען א שמייכל און פערבייגע-
הענדיג דעם קאָפּ גענייגט צו דער אדער יענער מיידעל, צומאָל זיך
אָבעשטעלט, אין דער שטיל וועגען עפעס גערעדט אדער אָבע-
רעדט. זי שיסט אויס מיט א געלעכטער, וואָס קלינגט אין דער
שטילער גאס, און פערזיכט די האָר ביים אויער און ער שפייט אויס
און כאפט זי ארום ביים טאליע גאנץ פאָרזיכטיג, אז ער זאָל זי
ניט איינשמירען אין זיינע פערשטויבטע בגדים... עס הערט זיך א
געלעכטער, א פרויען געלעכטער פון דער אנדער זייטיגער געסעל
און ס'ענטפערט מיט א געלעכטער א ברייטע מענערברוסט...

אין גאס צינדען זיך עלעקטרישע לעמפלעך אָן. די נאכט
הויכט אָן פון ערגעץ אָנצוקומען און שלייכט זיך ארויף, ארויף צו
די בערג-שפיצען, וואו די לעצטע זונענשטראהלען שפילען זיך
אויפ'ן ווייסען שניי:

טיק-טאק-נאָלד...

מען בשאדאף קלערען פון א נאכט-לענער...

* * *

די גאָלד-טריבער צו וועלכע איך האָב בעקומען א צוטריט, זיינען איינע פון די טיעפסטע און עלטסטע אין דעם קריפעל-קריק ראיאָן. ווינדעקייטאָר, אזוי איז דער גאָמען פון דער מינע. מען קען נישט זאָגען, אז אזוי לייכט איז עס מיר אָנגעקומען. נישט מיט גרויס חשק לאָזט מען צו אַ ווייניגן מענשען. אַנב איז עס א קאָפּ-דער-העניש. מען קען דאָך דעם פרעמדען נישט לאָזען אליין וואנדערען אונטער דר'שרד. מען שוּ דאָך איהם מיטגעבען א וועג-ווייזער. און צו וואָס דער נאנצער עסק? מיר איז אָנגעזאָגט געוואָרען, אז איך זאָל קומען נאנץ פריה, אינאיינעם מיט די ארבייטער און מיט זיי אין איין צייט זיך אראָבלאָזען אין די שאכטעס. און ווייל די אוי-בענדערמאָנטע מינע ליגט ביי א האלבע שעה מיט דער באהן פון דעם שטערטעל, דעריבער האָב איך מיר געדארפט א ביסעל פערדע-רען.

די טראמוויען און ספעציעלע ארבייטער-צוגען הויבען אָן ארום האלב נאָך זעקס אָכצוגעהן צו די ווייטערע, אָכגעלעגטע מיר געס וואו די ארבייט הויבט זיך אָן האלב נאָך זיבען. נאָר אז איך בין ארויס ארום האלב נאָך פינף אין נאם איז שוין די ארבייטער-וועלט נישט געשלאָפען. די קאווע-הייזער זיינען געווען אָפּען און אין נאם האָבען זיך ארומגעדריעהט שאכטיאָרען נאָך פערשלאָפענע אין זייערע פערשטויבטע קליידער און שווערע, הויכע שיך. ווייזט אויס אז דער חשק זיך אָנצוועטיגען מיט דעם ליכטיגען פריה-מאָרגען איידער מען לאָזט זיך אוועק אונטער דער ערד, הויבט אויף די לייט אזוי פריה פון די געלעגערס אויף וועלכע זיי האָבען נאָך גע-קענט רוהען.

עטוואָס פאר זיבען האָב איך מיר אריינגעזעצט אין דעם אר-בייטער-צוג וואָס איז בעשטאנען פון א צעהן שמואָלע, פערמאכטע וואגאָנעס. אין מיין וואגאָן האָבען זיך געפונען ביי א זעכציג

ארכייטער, מעהרסטענס אין די יאָהרען פון צווישען צוואנציג און דרייסיג. גרויס געוואקסען. מיט א ריין אמעריקאנישען אויסזעהען. כמעט אָהן אן אויסנאהם האָט יעדער געהאט א דיקען סיגאר צוויי שעהן די צייחנער, גערויכערט און געשפיגען אויף דער פאָדלֶאָגע, צו די פיס פונ'ם שכן געגענאיכער. עס איז מיר זעלטען ווען אויס-געקומען צו זעהן מענשען אזוי רויכערען; צו זיצען אין אזא אָנגעד-רויכערטען וואַגאָן. פון דעם רויך ארויס האָב איך בעטראכט די פנים'ער, די הענט, די פלייצעס.

— וואָס פיהלען און טראכטען איצטער אָט די דאָזיגע מענ-שען, וואָס וועלען באַלד זיך אַראָבלאָזען אויף א גאנצען טאָג און אמאָל אויף א גאנצען לעבען אונטער דער ערד ארונטער?
און כ'טו זאָגען, אז קיין זאך וואָס זאָל אַרויסרופען א געד-פיהל פון רחמנות האָט זיך אויף זייערע געזיכטער ניט געוויזען. און כאָטש כמעט ביי יעדערען האָט מען אין קאָליר פון פנים גע-קענט דערקענען די שעדליכע ווירקונג וואָס די ארכייט אונטער דער ערד האָט אויף די מענשען; מען האָט געקענט דערקענען אין די אָנגעבלאָזענע ליפּען, אין די ראָזע אָדערלעך און די אש-גרויע באקען, אז עפעס טאָטשעט אָט די מעסטע מענשען, טאָטשעט פא-מעלעך אָבער טיעף — דאָך וועקען זיי קיין רחמנות ניט. פער-סעהרט, פון אלע זייערע בעוועגונגען און געשמעל, האָט אַרויסגע-קוקט א געוויסער שטאַלץ. ניט גלאט אזוי מענשען, נאָר מענשען וואָס האָבען מיט'ן פעלז זיך פערמאָסטען. מענשען וואָס קלייבען זיך אויס מיט'ן גוטען ווילען צו לעבען זייערע טעג אונטער דער ערד. און כאָטש ניט פאר זיך זוכען זיי גאָלד, ניט פאר זיך ריי-סען זיי אויף די פעלזען-שטיינער — אָבער דאָך גאָלד צו גראָבען איז זייער בערוף; פעלזען אויפצורייסען איז זייער שליוות.

דער צוג האָט זיך יעדע עטליכע מינוט אָנגעשטעלט, געבען דער אָדער יענער מינע, ארכייטער אַראָנגעלאָזען. ענדליך האָט זיך דער צוג אָנגעשטעלט ביי דער סטאנציע ווי י נ ד ע ק י י-ט א ר. אזוי הייסט דער נאָמען פון דער געזעלשאפט צו וועמען

די מינעס דאָ געהערען.

כ'בין אריין אין קאנטאָר און זיך פאָרגעשטעלט. מען האָט געוואוסט, אז איך בעדארף אָנקומען. דער פערוואלטער, מיסטער וואַקער, א יונגער אינזשינער, אינגאנצען א יאָהר אכט-און-צוואנ-ציג אלט און מיט אן ערנסט פנים און פלינקע בעוועגונגען, ער האָט מיך בעטראכט פון קאָפּ ביז די פיס און געשמייכלט.

— אזוי, אזוי, ווילט זיך דיר זעהן ווי אזוי אנדערע לעבען אונטער דער ערד? —

— יא, איך האָב בעזוכט קוהלען-מינען.

— אָבער ביי אונז איז פיעל אנדערש, ניטאָ קיין סכנה.

כ'האָב מיך בעדארפט איבערטאָן אין ספעציעלע קליידער, ווייל ערטער-ווייז איז אין דער מינע נאס. דער פערוואלטער, יעדען פריהמאָרגען לאָזט ער זיך אראָב דעם גאנצען ראַיאָן אונטער דער ערד. איך האָב עס איהם בעדארפט בעגלייטען אויף זיין שפאציר.

— דעם מר. וואַקער איז שווער נאָכצוגעהן — האָט א צוויי-טער אינזשינער זיך געוויצעלט — ער דארף ניט קיין לייטער און ניט קיין עלעווייטאָר.

כ'האָב אָנגעצונדען מיין לעמפלע און מיר האָבען זיך אוועק-געלאָזען צו דער געביידע וואָס איבער דער מויל פון דער מינע און וואו א גוואלדיגער לאָקאָמאָטיוו האָט געהרעהט פערשיידענע רעדער. די ארבייטער זיינען געזעסען ביי די ווענט פון דער געביי-דע דרויסען און דערוויכערט זייערע סיגארען. ס'אי נאָך געבליבען א פאָר מינוט פרייע און זיי האָבען זיך געקוויקט מיט דעם קאל-טען פריה-מאָרגען וואָס אין די גאָלד-בשרג.

דער סיגנאל האָט אָנגעהויבען צו ברילען און דער עולם, פאר-מעלעכקע, האָט זיך פון אָרט אויפגעהויבען און גענומען זיך ציהען אינוועניג צום עלעווייטאָר. דער וועג דאָ אונטער דער ערד איז א גלייכער. גלייך אראָב אין דר'ערד. ניינצעהן הונדערט פוס טיעף. יעדע הונדערט פוס איז א שאכטע און דער עלעווייטאָר לאָזט איר בייטער אראָב. מיט דעם אייגענעם עלעווייטאָר ברענגט מען ארויס

פון אונטער דער ערד די וועגעלעך גאלד-שטיין. די גאנצע ניינצען הונדערט פוס מאכט דער עלעווייטאָר אין פופציג סעקונדען. מיר זיינען געשמאנען און געווארט ווי דער עלעווייטאָר נעהמט אָן א בונט ארבייטער און נאָך דעם ווי מען גיט א עלעק-טרישען סיגנאַל צום הויפט מאשיניסט ערגעץ, רייסט זיך דער עלעווייטאָר אָב פון ארט און ווערט פערשוואונדען אין דער טיעף מיט די מענשען, אין א ווילע ארום קומט ער אָן ווידער לעדיג און ווארט אויף פרישע מענשען....

מיר האָבען זיך אריינגערוקט אין דעם נאסען עלעווייטאָר מיט די לעצטע צוויי ארבייטער און אוש מיט א פייה האָט דער עלע-ווייטאָר גענומען פאלען אלץ טיעפער און טיעפער דורך א פינס-טערען קאלטען וועג און פון ערגעץ האָט געגאָסען געריכטע טראָר פענס וואסער אויפ'ן קאָפּ און אונטער'ן קאָלנער.

די קעלט, די אונבעקאנטע פייכטע לופט, וואָס האָט ארומגע-כאפט, האָט געמאכט צו פיהלען, אז איך פאל ערגעץ אין א ווא-סער אריין. די סעקונדען האָבען זיך ווי לאנגע מינוטען געצויגען. ביי נומער פערצען זיינען מיר געבליבען שטעהן. פערצען הונדערט פוס טיעף. מיר זיינען ארויס. דער עלעווייטאָר בעקומענדיג דעם סיגנאַל איז מיט די צוויי ארבייטער פערשוואונדען אין דער טיעף. אריינגעהענדיג אין דער שאכטע איז מיר געווען אביסעל פרעמד-לאך צו געפינען דאָ כמעט א גאנצע וואָקזאל-סטאנציע מיט רעל-סען, מיט וואגאָנעלאך מיט וועגען וואָס צולויפען זיך אויף אלע זייטען און בעלויכטען מיט עלעקטרישע לעמפלעך....

* * *

די גאלד אין קריפעל-קריק ראיאָן געפינט מען גיט אין גע-שטאלט פון גילדערנע זייגערס, גילדענע פינגערלעך, שפילקעס, בראשקעס און אוירינגלעך; אפילו גיט אין געשטאלט פון גאלד זעמדעלאך. דאָ איז דער גאלד-אָדערל אין שטיין-פעלז איינגעוואקס-סען. דורכשניטליך געפינט מען אין א גאנצען טאָן שטיין ביי א דריי דאָלאר גאלד ווערט. אין דעריבער ווערען גאנצע וועלטען

שטיינערנע צוריסען, צושאסען אונטער דער ערד און די שטיקער ווערען דרויסען ארויסגעשלעפט מיט'ן עלעווייטאָר און מיט מיט-לען כעמישע און ניט כעמישע, נאָכדעם ווי מען מאַלט די שטיין-נער און מען וואשט זיי בעקומט מען די גאָלד שטויב ארויס.

בעטראכטענדיג די מאסיווע גרויע ווענט פונ'ם טונעל, די אייביגע פעלזען-ווענט, גאנץ גראם פאנאנדערגערומט, האָב איך מיר גאנץ זיכער דערשפּירט. גאָר ניט אזוי ווי אין די ענגע שוואַר-צע קויהלען-מינען. די ארבייט דאָ אונטער דר'ערד טיילט זיך איין אין דרייען. ערשטענס קומען די מאשיניסטען וואָס בויערען מיט אויטאָמאטישען בויער לעכער אין שטיין, וואו מען פילט אַן דינאמיט און מען רייסט אויף. דאן קומען די אונטערבויער. אָדער ווי מען רופט זיי, די ט י מ ב ע ר-מ ע ן. זיי בויען אונטער אלע ערטער וואָס זיינען מסוגל איינצופאלען. און דאן די פשוט'ע ארבייטער, וואָס לעגען אַן אין די וועגעלעך דעם צוהאקטען שטיין און אויף די רעלסען שטופען זיי עס צום צענטער, צום עלעוויי-טאָר. כ'האָב געפרעגט פאר וואָס מען פיהרט ניט די משא מיט מויל-אייזלען, ווי כ'האָב עס בעמערקט אין די קויהלען-מינען?

— זיי לעבען דאָ ניט לאנג די מויל-אייזלען און ס'קאסט טי-ערער ווי מענשען...

ס'האָט זיך געהערט פון ערגעץ דער טרוקענער קנאקען פון דעם אויטאָמאטישען בויער, פונקט ווי ערגעץ ווייט וואָלט מען שיסען מיט מאשין-ביקסען. מיר האָבען זיך געלאָזט געהן מיט די לאמטערנעס אין די הענט טיעפער אין די שאכטעס אריין, צווישען די שמאָלע רעלסען. די עלעקטרישע לעמפלעך ווערען זעלטענער. דאָ און דאָרטען איז אונטערגעבויעט מיט שווערע קלעצער און זיי זיינען מיט שוואמען בעוואקסען.

ס'אי כדאי צו בעמערקען, אז אויסער דער צענטראלער פער-בינדונג פון די שאכטעס מיט דעם עלעווייטאָר איז פאראן נאָך א ספעציעלער דורכגאנג פון שאכטע צו שאכטע. א גאנץ פשוט'ער: — אין יעדער שאכטע איז א לאַך פאראן אויסגעהאקט. ברייט

ווי א געוועהנליכער צימער און טיעף הונדערט פוס — די הונדערט פוס וואָס טיילט אָב איין שאכטע פון דער אנדערער, און לייטערס הילצערנע שמעהען אין דער עפנונג דורך וועלכע מען קען זיך אראָבלאָזען טיעפער און אויסהויבען העכער.

אָבערהענדיג אזוי ביי א האלבען מייל זיינען מיר געקומען צום עק פון טונעל, וואו א מאשיניסט האָט געבויערט די פעלזען וואנט. דער בויער האָט אזוי געקלאפט, אוש אין די אויערען האָט געקלונגען און געשמאָכען. מיט געפרעסמער לופט וואָס קומט אָן פון דרויסען און וואָס איז צום עקבויער דורך א רער צוגעפאסט טרייבט מען דעם בויער אלץ טיעפער און טיעפער אין שטיין אריין. אין די קוהלען-גריבער האָב איך זיי געטראָפּען צוויי-ווייז מיט זייערע שפיציגע האמערס ביי דער ארבייט און דאָ איז ער איינער אליין געזעסען אונטער א ברייטען שטיינערנעם געוועלב, צופרי-סענס א בארג שטיין-שפענער און געבויערט און געבויערט. ער האָט אָבערגריסען זיינע אויגען פונ'ם בויער און צו אונז א בליק געוואָרפען. כ'האָב בעטראכט זיינע הענט, פנים און די גוואלדיגע מאסע שטיין ארום איהם וואָס איז שוין געלעגען צושאַסען, בע-טראכט די שטיינערנע וואנט וואהין ער האָט דעם שמאָלענעם עקבויער געטריבען און כ'האָב מיר ניט געקענט פאַרשמעלען. אז ערשט מיט א שעה פריהער איז ער געווען דרויסען און אפשר מיט מיר אין איין וואגאָן געפאָהרען. ס'האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אז ער אליין איז פון שמאָל און מיט א שמאָלענעם ווילען, שמאָלענעם פערלאנג; און זיין פערלאנג איז — די גאנצע שטיין און פעלזען-געגענד פון קריפּעל-קריק אויף דראַכנע שטייגערלעך צוברעקלען. דער פערוואלטער האָט איהם בעגריסט. געמאכט א פנים, אז ער-לויבט איהם אביסעל דעם פעלז צו רוה לאָזען:

— ווי פיהלסטו זיך, טאמ?

— א, א דאנק, מיסטער וואָקסער. איך שפיר מיר גאנץ גוט — נאָר דאָ האָט זיך מיר ווידער א עקבויער אריינגעהאקט אין שטיין און כ'קען איהם ניט בעקומען. שוין דער דריטער צייט נעכטען אָן.

דער פערוואלטער האָט זיך אזוי כוואטסקע ארויפגעכאפט ריי מענדיג אויפ'ן עקבויער און געבראכט איהם אין בעוועגונג. גע-
דרעהט אהער און אהין און ס'האָט ניט געהאַלפּען. ער האָט א
שמיץ געטאָן די לופט־רעהר מיט'ן בויער צוזאמען.

— אָט לאָז איהם — אזוי כאפען זיי אריין פון צייט צו
צייט א שטאַלענעם עקבויער און ווילען ניט אָבגעבען. מען וועט
איהם אויפרייסען דעם שטיין, וועט ער שוין מיט ביזען ארויס.
— בענקט זיך ניט אמאָל צו זעהן די ליכטיגע וועלט? —
פרעג איך דעם מענשען וואָס הייסט טאָם און וואָס בויערט דעם
פעלז נאנצענע מעג לאנג.

— די ליכטיגע וועלט? מיט וואָס איז דאָ שלעכט? רוחיג.
שמיל. דאָ איז בעסער ווי דאָרט אויבען. כ'האָב מיר ניט אין מאָל
געלאָזט זוכען ארכיים צווישען פארמערס — צו טומעלדיג דאָר-
טען אויבען. די גרויסע שטאָט, דער שאפ — געהען זיי צו אלדע
רוחות.

— אָבער ניט אזוי געפעהרליך.

— ניט אמת, אין דער גרויסער שטאָט, אין די גאסען אומ-
געהענדיג שטעלט מען פיעל מעהר איין דעם לעבען. דאָ איז פאר
די לעצטע דריי יאָהר בלויז צוויי מענשען אומגעקומען און דאָס
איז געווען זייער שולד. ניט געווען פאָרויכטיג.

— ס'איז אמת — איז דער פערוואלטער אריינגעפאלען אין
די רייד — אלץ איז דאָ אין ארדנונג. מען פאסט אויף, אז די
פערפולטע קלעצער וואָס שפארען אונטער די מינע זאָלען אין
צייט אומגעביטען ווערען.

— ווערען דאָ די קלעצער שנעל פערפולט?

אין פערלויף פון א פאָר יאָהר ווערט די האַלץ צופרעסען. די
לופט איז דאָ אזא וואָס פרעסט אויף די האַלץ...

ס'האָט זיך ניט ווילענדיג געטראכט:

— מויל־אייזלען לעבען דאָ ניט לאנג. די געהילצען, פעכע-
דינע, סאָסנע קלעצער, ווערען פון דער לופט דאָ אויפגעפרעסען

און דער מענש, מישטיינסגעזאגט, ער איז עס דער גבור.

זאל זיין אזוי.

ביים ליכט פון מיין לעמפלע האב איך בעטראכט דעם גרא-
ניטענעם געוועלכ איבער מיין קאפ און דעם טונקעלען, פעטען פאס,
ווי אָנגעאוילט, וואָס האָט זיך געצויגען אינס גראניט. דאָס איז
דער גאָלד-אַדער וואָס פלעכט זיך דורך אין פעלזען און נאָך איהם
יאָגט מען זיך עס. מען היט זיך איהם ניט אָנצואווערען און זיין
שפור ניט צו פערלירען. אמאָל ווערט מען איהם אָן, אָבער מען
רייסט דעם גראניט אזוי לאנג מיט דינאמיט ביז מען כאפט דעם
גאָלד-אַדער ווידער. איך האָב אבגעקרישעלט א שטיקעלע פון יע-
נעם טונקעלען פאס און האָב דעם שפור פון גאָלד ניט בעמערקט.
פאר מיר איז עס געווען שטיין ווי אלע שטיינער.

— זעהסטו, אונזער עולם איז א גאנץ אנדערער — האָט דער
מיסטער וואָקער ווידער אָנגעהויבען, גאָר פערגעסענדיג זיך, אז
ער איז דער פערוואלטער פון די אלע גריבער דאָ און אז ער האָט
צו זאָגען אויף די הונדערטער מענשען אונטער דער ערד — פער-
שטעהסט, אונזערער א מענש איז א אומעטיגער, א טרויעריגער —
אָבער מיט א גוט הארץ. אונזערען א מענשען איז ניט אזוי גרינג
צו קויפען אָבער, אז ער לאָזט זיך שוין צו צו דיר איז מיט הארץ
און לעבען. פריינדשאפט איז ניט אזוי גרינג צו בעקומען פון אונ-
זערען א מענשען, אָבער האָסטו שוין יאָ בעקומען איז עס מיט דער
פולער האנט. אונזער א מענש האָט פוינט אז מען בעליידיגט איהם.
מיין ניט, אז אונזערער א מענש געהט אום מיט א מעסער אין קע-
שענע — אָבער אן עולה האָט ער פיינט.

— יא, אונזער עולם קען ניט זיין ווי אלע מענשען — האָט
דער מיסטער טאם צוגעגעבען, פראווענדיג אפשר וועט ער דאָך
דעם עק-בויער פון שטיין ארויסבעקומען — מען לעבט אונטער
דער ערד, מען שווינדעלט ניט, מען האָט לייעב צו קוקען א מענשען
גלייך אין די אויגען, אז מען בעגעגענט זיך. אונזערער א מענש
פערשטעהט ווי צו בעגעהן זיך מיט א רעוואָלוער אויף, אָבער...

מיט אמאָל האָט דער גאנצער פעלזען-גרוזט אונטער אונז א ציטער געטאָן, א טיעפער ברומען האָט זיך דורך דער שאכטע דורכ-געטראָגען און אין די ווענט אריין.

כ'האָב א ציטער געטאָן און האָב אָנגעשטעלט מיינע בלי-קען אויף זיי, אויסדריקענדיג פערוואונדערונג.

— דאָס האָט מען אויפגעריסען דינאמיט אין דער שאכטע אונטער אונז.

ס'האָט מיר אביסעל געוואונדערט, ווייל מיר האָט ער געהאט דערצעהלט, אז מען רייסט אויף דעם גראניט ארום פיער א זיי-גער, יעמאָלט ווען מען האלט שוין ביים פערלאָזען די מינע, כדי ס'זאָל זיך איבער נאכט דער רויך אויסלופטערען. דער גערויש האָט דערמאָנט דעם מיסטער טאָם אָן זיין ארבייט. ער האָט אָנגעשטעלט דעם עקבוישער צום פעלזען און אויפגעפענט די געפרעסטע לופט וואָס אין רעהר. מיט אזא שטעכעדיגען און טרוקענעם מא-טא-טא האָט דער בויער גענומען ארבייטען, אויף די ווענט האָבען געצוי-טערט.

מיר האָבען זיך אראָנגעלאָזט מיט די לייטערס נידעריגער צו דער שאכטע נומער פופצען. ס'אי מיר ווידעליך געווען א ביסעל שווערליך נאָכצוהאלטען מיין פלינקען בעגלייטער ווען ער איז פון איין לייטער צום אנדערען איבערגעשפרונגען אין דער הונדערט-פויסיגער עפנונג. דער רויך פון פולווער, אָדער אויפגעריסענעם די-נאמיט האָט א שטאַנג געטאָן צום נאָז, און אז מיר האָבען דער-גרייכט די שאכטע האָט עס אויף די אויגען און אין האלז גערי-סען. דאָ איז עס מיט א פאָר מינוט פריהער דער אויפרייס געווען און דער בייסעדיגער רויך איז געווען געדיכט ווי א וואנט. איך בין איהם נאָכגעגאנגען טיעפער אין רויך אריין. ס'האָבען זיך בעוויזען רויטע פייערלעך און קלאָר האָט מען געקענט הערען שטימען פון מענשען.

ווייזט אויס, אז פאר דעם מיסטער וואָסער איז דער רויך גע-ווען א גאנץ נאטירליכע זאך, ווייל ער האָט אפילו גיט געפונען פאר

נױטײַן עפּעס צו בעמערקען ווען אײַך האָב זיך שטארק צוהוּסױט אײַהם נאָכגעהענדיג מיט מײַן לעמפּעל, וואָס האָט ווײַניג וואָס געלויבט-מען. קױם וואָס מען האָט געקענט בעמערקען די צוויי מענשען וואָס האָבען זיך געקאלאטשעט אין א הורבע צוריסענע גראניט-שטיקער. ווי שאַטענס האָבען זיי אויסגעזעהען אין דעם טריבען שײַן פון זייערע לעמפּלעך. עס איז מיר גאָר ניט אײַנגעפאלען זיי עפּעס צו פרעגען, וויסענדיג אז אין דעם שטיקענדיגען רויך ווע-לען זיי זיך דאָ אומדרייען דעם גאנצען טאָג. מײַן בעגלייטער האָט אויך געשווינען. ווען מיר האָבען זיך שוין געהאלטען ביים אראָב-לאָזען צו דער שאכטע נומער זעכצען, האָט ער בעמערקט:

— ניט אומעטום איז אזוי אנגערויכערט. מײַנסטענס דױסט מען דעם שטײַן אײַדער מען פערלאָזט די מינע און דאצו — ניט אלעמען שארט דער רויך.

מיר האָבען זיך דורך די לײטערס אראָבעללאָזען אלץ נידערי-גער און נידעריגער. גליטשענדיג זיך דורך די הונדערט-פוס לאנגע לעכער, וואָס אין גראניט. די ארכײט אונטען האָט געקאכט. וועגע-לעך נאָך וועגעלעך זײַנען פערביי אונז דורך צום הופט-אריינגאנג און הינטער זיי די אונטערשטופערס. צווישען זיי זײַנען שוין פאר-ראן סלאווען און איטאליענער, ווייל א קלענערען פרייז צעהלט מען דערביי...

ס'האָט זיך דערהערט א קרעכץ אין די קלעצער ווען מיר זיי-נען פערביי אן אונטערגעבויטען אָרט. האָט דער פערואלסטער אויפ-געהויבען זײַן לעמפּעל און בעטראכט די קלעצער:

— ערשט נעכטען איז נאָך גאנץ געווען און איצטער שוין צופלאצט — האָט ער בעמערקט.

די דיקע קלעצער האָבען זיך געקרימט אונטער דער שווערער משא וואָס האָט פון אויבען געפרעסט, און אײַן קלאַץ, א דיקע, ניט ארומצוגעהמען, איז ווי א פלעצל צוקוועטשט געוואָרען.

ס'איז ניט קײַן געפאהר, נאָר מען וועט עס דארפן גלייך פער-ריכטען. זעהסט, וואָס פאר א שטארקע האַלץ נאָך? האָט ער צום

צורדיקטען באלקען אויפגעהויבען זיין לעמפּעל — צעהן אייגען בעדארה מען האָבען.

ביי א פלאץ וואו מען האָט אונטערנעבויט א דורכגאנג זיינען פיער יונגען געשטאנען איינגעבויגען און מיט זייערע קארקס האָ- בען זיי אונטערגעהויבען א בעליק אין דער הויף און איינער אן על- טערער האָט איהם אונטערגעשפארט. דער אלטער, א האָלענדער, שוין דרייסיג יאָהר ביי אזא ארבייט. ס'אי געווען ניט ווייט פון דער עפנונג צו דער שאכטע נומער אכצעהן און ער האָט עפעס בע דארפט פון דאָרט בעקומען א ברעטעל, האָט ער ווי א יונגער אינ- געל ארויפגעקלעטערט איבער דער לאָך און אויף א שמאָלען בעליק דורכגעגאנגען.

— וועסט נאָך אראָבפאלען צו אלדע גוטע יאָהר — האָב איך צו איהם א געשריי געטאָן.

— שוין דרייסיג יאָהר, מיסטער, אז מיר בויען אונטער שאכ- טעס און מען פאלט ניט ארונטער, כא-כא — אָט זעהסטו מין זוהן — אזוי בין איך געווען מיט דרייסיג יאָהר צוריק, כא-כא-כא! — א גוטער עולם אָט די האָלענדער, האָט מין בעגלייטער צוגעגעבען. א געדולדיגער, ניטאָ קיין עגמת נפש פון זיי, כע-כע — האָט ער דערצעהלט ווען מיר האָבען געקלעטערט דורך דער עפ- נונג צו דער שאכטע נומער אכצען — אָט די סלאווען, די איטא- ליענער, איינער צוויי איז נאָך צו דערליידען; קומען זיי אָבער אָן אין א גרויסער צאָל איז ניט גוט. דערפיהלען זיי זיך נאָר שטארק האָבען זיי ליעב צו געהמען די אויבערהאנט. כע-כע — ביי א דריי הונדערט האָבען זיי זיך אהער אמאָל אראָבגעלאָזען קיין קרי- פעל-קריק. געוואָלט זיך דאָ אָבשטעלען. האָבען מיר זיי אריינגע- זעצט אין ב א ג י ס און געהייסען פאָהרען פון דאנען. קריפעל- קריק פערטראָגט ניט אזעלכע.

אז מיר זיינען אריין אין דער שאכטע נומער אכצעהן, וואָס מיינט אכצעהן הונדערט פוס טיעף, איז אונז אנסקעגען געקומען פון ערגעץ אזא מין גערויש און געפילדער אין קלעפ פון האסערס

איבער איינען, אז מיר האָט זיך אויסגעוויזען — ניט קיין מענשען וויינען דאָרט אין דער שאכטע נאָר רוחות און ניט אנדערש ווי זיי שמירען עס דאָרט די גאָלד. כ'בין שטעהן געבליבען און זיך צור געהערט צו דעם אונגעוועהנליכען רעש.

— דאָרט איז אונזער קוזשנע וואו מען שארפט די עקבויערס און מען פערריכט די פערשיעדענע געצייג צו דער ארבייט. וואָס ווייטער מיר וויינען געגאנגען אלץ שארפער און שווערער איז דער רעש אונז אנטקעגען געקומען. א רויטער שיין האָט זיך פון ווייטען בעוויזען.

ביים סאמע עק פון דער שאכטע, אכצעהן הונדערט פוס טיעף האָט מען עס די קוזשנע איינגעארדענט. א גרויסע ברייטע קוזשנע. ווענט פון שטיינ; פּעלז — דער געוועלכ און גראניט — דער גרונט. א העלישער פייער ניט פון קוילען, נאָר פון א גאז שטראָם האָט זיך געריסען איבער דער האָרנע מיט אזא אימפעט און ווילדער זשוושעריי, אזש די הויט אויפ'ן לייב האָט געצויגן. פיער שמירען, איינער אן אלטער און דריי יונגע אין לעדער נע פארטוכער און לעדערנע לאנגע הענטשקעס און מיט א אָפענער, אויסגעבראשטשעמער ברוסט א פערברוינטע, זיינען זיי געשטאנען און זיך גערויטיגט אנטקעגען פייער. הונדערטער עקבויערס לייגן אין וועגעלעך געבען זיי. א שטעק אריין אן עקבויער אין העליר שטען פייער. א רגע — איז ער שוין צונטער רויט; אונטערגעלעגט אונטער אן אומאָמאטישען שווערען האמער, א דרוק — טאטא — צוגעקלאפט און אוועקגעוואָרפען. געשווינדט געהט די ארבייט די היץ איז ניט איבערצוטראָגען פאר אונזערען א מענשען, ס'וילט זיך עפעס זאָגען, נאָך דער גערויש פון פייער און האמער אין דער שטיינערנער הייל איז אזוי גרויס, אז גאומיסט איז נאָך די פראָד בע עפעס צו זאָגען. ס'בילד זעהט ניט אויס ווי אין דער ווירקליכקייט, נאָר עפעס ווי אין א מעשה פון טויענדר און איין נאכט. אונטערערדישע פייערדיגע שמיעדען וואָס שמיעדען און שמיעדען און ווארפען די אָנגעגליהטע אייזענס פון האנט צו האנט.

כ'האב נאך געווארט, אז די אלע פיער שמירען זאלען אויסשיסען מיט א שאלענדיגען, פייערדיגען געלעכטער און איך זאל זיך אויפ-כאפען און זיך וואונדערען פון דעם וואונדערליכען חלום...
— — — צו דער שאכטע נומער גיינצען זיינען מיר ניט דערגאנגען.

— ניט לאנג נאך האט מען זי אויפגעעפענט און זי איז מיט וואסער פערגאסען. וואסער זיך בעוויזען אין שטערט די ארבייט.
— פאראן דאָרט נאָלד?
— רייך.

* * *

ס'אי שוין געווען ארום האלבעטן טאָג ווען ער איז פארטיג געוואָרען מיט זיין שפאציר. אז מיר זיינען געקומען צום צענטער האָבען מיר געטראָפען די ארבייטער פערזאמעלט זיצענדיג ווער אויף א שטיין און ווער אויף א וועגעל און ווער די פיס אונטער זיך און געניסענדיג פון דער האלבער שעה רוה און קיענדיג דעם טרו-קענעם עסען וואָס יעדערער האט זיך אין א בלעכען קעסטעלע מיטגענומען. מען נעמט זיי ניט ארויף אויבען צו דער ליכטיגער וועלט. זיי האָבען שטיל געקוקט צו אונז. ערנסט און שמום.

מיין בעגלייטער האט ביים עלעווייטאָר גענעבען אן עלעקטרי-שען סיגנאל וואָס האט לייכט געקלונגען צוויי-צוויי דריי איינס. אין א וויילע ארום איז ווי א ווינט פון אויבען אָנגעקומען דער עלעווייטאָר. אויף איהם א לעדיגער אייזערנער וועגעלע און מיר האָבען זיך אין איהם אריינגעזעצט. ווי פריהער האָבען שווערע, קאלטען טראָפענס געקאפעט און געפאלען אונטער'ן קאלנער. דער עלעווייטאָר האט זיך א ריס געטאן פון אָרט. נאך דעם ווי מיט-טער וואָקער האט א סיגנאל געגעבען, און זיך געטראָגען מיט א נאסען פיף אלץ העכער, העכער...

כ'בין נאך געגאנגען אין די מילען וואו מען וואשט די שטיי-

נער, מען מאַלט זיי און כ'מוז מודה זיין, אז קיין נאָלד האָב איך
ניט געזעהען...

זילבער

אומעטיג. עפעס טהוט באנג נאָך דעם, ווי מען לאָזט זיך אראָב
צוריק פון די הויכע בערג, שפירענדיג, אז דאָרט אויבען, צווישען
שטיינער, איבער די וואַלקענס, האָסטו געלאָזען מענשען אין דיין
געשטאלט, וואָס גראָבען זיך אין די בערג, זוכען קאלטע, שווערע
מעטאלען; זוכען נאָלד, זילבער, קופער, צין, אייזען. צומאָל ווילט
זיך אפשר מקנא זיין זייער גורל. האָבען דאָך א ווילען. זייער
אויסוואַהל...

קומסטו אָבער שפעטער אין גאס אריין, אין לעבען אריין, וואו
דיין אויג זוכט דעם תוך פון לעבען און דיינע בליקען, וואו זיי זאָ-
לען ניט פאלען, טרעפען זיי — דאָ א בליץ פון נאָלד, דאָ — דער
בלאסער אָבשיין פון זילבער, דאָ — רויטעלט זיך קופער און
ס'געלט מעש, גרויס זיך בליי און ס'זשאַווערט אייזען; זעהסט ווי
ווייט אָט די אלע קאלטע מעטאלען האָבען זיך אין אונזער לעבען
אריינגעריסען, ווי ווייט זיי האָבען זיך אין אונזער נשמה אריינגע-
גשריסען; מערקסט ווי ביים קלאנג פון די אלע מעטאלען ווערט
דער טאָג צום לעבען ארויסגעפיהרט און ביים אייגענעם קאלטען
קלאנג פיהרט מען דעם געשטאָרבענעם טאָג צו דער קבורה —
אָ, ווען מען טראכט זיך גוט אין דעם אריין, נאָך דעם ווי מען
פערברענגט אין די בערג, צי אין אנדערע ערטער, וואו די קאלטע
מעטאלען ווערען פון די פינסטערע בעהעלטענישען אויף דער ליכ-
טיגער וועלט ארויסגעבראכט — דאָפעלט טרויעריג ווערט אויפ'ן
הארצען.

אין צפון-זייט פון קאָלאָראַדא, אין די גרויע פעלזען-בערג.

צעהן—צוועלף טויזענד שום הויך, וואו ס'האט זיין בעט דער
 ס'אָרער טייכעל — דאָרט זיינען זילבער-אוצרות פאר
 ראנען. און כ'ווייס ניט, אויב אזוי לייכט וואָלטען מענשען אהין
 דעם וועג אויסגעפינען, ווען ניט אַט דער קלאָרער וואסער-שטראָם,
 וואָס האָט די פעלזענשטיינער, זייער הארץ אויף צווייען צושפאלן.
 טען. ס'וואסער קומט פון די פערשנייטע קעפּ און נאקען פון די
 בערג און ציהט זיך צו דער נידער, מורמעלט דעם גאנצען וועג,
 סודות ענטפלעקט עס:

— ציהט זיך אהין פון וואנען איך קום; מיט זילבער-שטויב
 און זילבער-קערענדלעך איז טיין בעט אויסגעשפּאַטען.
 ס'קלייבט זיך דער צוג בארג ארויף אויף זיינע שטאַלענע
 רעלסען, שלענגעלט זיך ביים ראנד פון טייכעל. ס'וואסערעל האָט
 קאפּרזיען, קריסט זיך, בויגט זיך, שפּרינגט ארויף און אראָב, און
 אזוי מוז דער צוג זיין וועג מאכען. וואָרים דער פעלזען-שפּאַלט
 איז טיפּ, די וואסער-בעט, ערטערווייז, צווישען צוויי קיהלע
 ווענט, וואָס ווארפען זייערע שאַטענס צום וואסער. די שטיין-
 ווענט זיינען הויך מיט'ן אויג ניט אַבצומעסטען זייער הויכקייט.
 דער בלויער הימעל ליעגט אויף זייערע שפיצען אָנגעצויגען און
 ס'ראכט זיך, אז דער הימעל האָט זיך איבער'ן טייכעל אראָבגעבויר-
 נען ניט צו דערלאָזען דעם שטויב אהער אראָבצופאלען. אָבער
 ס'ק'אָרע טייכעל איז דאָ גאָר ניט אזוי קלאָר. אומזיסט
 וואכט דער הימעל דאָרט פון אויבען.

ערנעץ דאָרט העכער אין די בערג גראָבט מען זילבער. מען
 רייסט אויף די פעלזען און די שטיקער זייערע צומאָלט מען אין
 אזעלכע מילען, וואָס קענען שטיינער צומאָלען. מען וואשט דעם
 צוקרישעלטען שטיין אין אזעלכע וואש-קארעטעס, וואָס אין יענע
 מילען, און ס'וואסער פון דעם ק'אָרע זי טייכעל ווערט אין
 יענע מילען אריין פערנארט. ס'וואסער קומט אריין קלאָר ווי
 קריסטאָל און מען לאָזט עס פון מיל ארויס בלאָטיג-גרוי. ס'טרעפט
 נאָך, אז א פארמער, וואָס האָט ערנעץ-וואו ביים צופוסענס פון א

פעל א פאסיקעל פרוכטבארע ערד געפונען, נאָר דער רעגען קומט
 אחין ניט אין דער צייט, האָט ער דעם טייכעל צו זיך אויפ'ן
 פעלד פערנאָרט, בעפֿרוכפערט זיין פעלד און ס'וואסער אָבגעלאָזען,
 נאָך דעם ווי ער האָט איהם דעם שטויב פון פעלד אין וועג אריין
 מיטגעגעבען. בלוז, אז מען קומט העכער, העכער אין די בערג
 אריין, וואו ס'איז צו קאלט, אז ברויט זאָל וואססען און דער שפור
 פון זילבער איז פערשוואונדען, דאָרטען איז ס'וואסער לויטער און
 קלאָר, פון זיין בלוקייט קומט די שנייאִגע קאלטקייט ארויס, און
 פון זיין קאלטקייט קומען די בלויע-הימלען ארויס. און ס'מאָלט
 דער געדאנק זיך אויס די צייט, ווען דער מענטש האָט פון דעם
 וועג דאָ נאָך ניט געוואוסט; ווען זיינע תאוות האָט נאָך דער מענטש
 אהער ניט אריבערגעטראָגען — אָף, ווי קלאָר האָט יעמאָלט דאָ
 דער קלאָרער-וואסער געמוזט זיין! קלאָר און ריין, ווי דער געלעכ-
 טער פון א יונג קינד...

זילבער... גאָלד...

ס'האָט דער מענטש אָבגעשאצט זייער ווערט און זילבער א
 קלענערען ווערט געגעבען. ווייל דער זילבער-גלאַנץ איז מער בעשוי-
 דען. און אין דער צייט, וואָס דער פרייז פון גאָלד איז כמעט ווי
 פעסטגעשטעלט אין אלע שמעט, אין אלע לענדער, וואו מענטשען
 וויסען חכמת-החשבון, ווי גוט זיך אָבער זילבער אין זיין
 פרייז און זיין ווערט האָט ניט שטענדיג דעם אייגענעם ווערט. דער
 ווערט פון זילבער געהט פון האנט צו האנט; מיט איהם שווינדעלט
 מען שוין, ספעקולירט מען שוין. און ווי דער פרייז פון זילבער אין
 טאָל, אין שטאָט, אזוי איז דער פולס פון לעבען אין דער הויף, וואו
 די זילבער אוצרות ווערען אויסגעפאָרשט און אויפגעדעקט. געווען
 א צייט, וואָס דאָ אין די גרויע-בערג ביים קלאָרען-וואסער האָט ווי
 אין א בינשטאָק זיך גערודערט. אין די וואָלקענס האָבען זיך איבער
 נאכט שטעטלעך אויסגעבויט; איז אָבער א צייט געקומען, ווען אין
 די בערג, צו מערב-זייט, אין קריפעל-קריק, האָט זיך גאָלד בעוויזען
 און אלצדינג האָט אחין די אויגען, געווענדעט, אחין האָט מען זיך

א לאָז געמאָן גליק זוכען. איינציגווייז האָבען די מענשען זייערע שאכטעס פערלאָזען. אין דער שטיל פון זייערע נאָרעס זיך אַרויס-געשלייכט, מיט'ן האמער און עקבויער אוועקגעלאָזען זיך אהין, צו די בערג, וואָס געהענטשער צו מערב-זייט — צום גלאַנץ פון גאָלד.

זילבער, אליין ביי זיך, איז פונקט אזוי יחסנ'דיג דאָ, ווי גאָלד אין קריפעל-קריק. איז אויך, אין קליינע שטויבעלעך, איינגעוואקסען אין דעם סאלידען גראניט. צו בעקומען זילבער דאָ, בעדארף מען זיך אזוי מסריח זיין, ווי גאָלד צו ענטפלעקען. אויך דאָ האָט מען אין יענע צוטע צייטען גאנצע בערג אונטער די בערג אויפגעטריסען; פון אונטער דער ערד וועלטען גרויע שטיינדלעך אַרויסגעבראכט, אויפגעשטאָטען לאנגע, הויכע וואלען — האָט מען עס ניט געוואָר שעה און ניט געמאָלענערהייט געלאָזען און צום גאָלד זיך אוועק-געלאָזען. און דאָ וואו ס'איז אמאָל א שטעטעל געווען, הייזער גע-שטאנען, פון דעם לעבעריגען איז כמעט קיין שפור ניטאָ. בלויז ביים ראנד פון קלאָרען טייכעל, דאָ און דאָרט שטארצט א שטוי-נערנע מצבה אַרויס אָדער א הילצערנער פשוט'ער צלם שווארצט זיך און שפיגעלט זיך אין וואסער. ס'איז א צייכען, אז דאָ איז אמאָל א לעבען געווען, אז דאָ האָט אמאָל אין אווענט געלעכטער געקלונגען, פונקט ווי אין קריפעל-קריק, די גאָלד-געענעד. פונקט ווי אין קריפעל-קריק האָבען זיך יעדער פארנאכט די בחורים פון אונטער דער ערד אַרויסגעקומענע, געקליבען זיך אין שטעטעל אריין אין די שמאָלע געסלעך זיך אויפגעטראָפען מיט די בליקען פון די אָנגעפארבטע מירלעך, וואָס האָבען זיך דעם גאנצען טאָג זיליין געלאנגווייליגט און געגעניצט אין די שטילע גאסען; אָט די מיי-לעך אין קורצע קליידלעך, וואָס האָבען זיי אָבגעווארט אין די שטי-לע געסלעך און מיט אויגען אָנגעצונדענע צוגעזאָגט נעכט פון לע-בענסלוסט אנשטאט די טעג אין די פינסטערע שאכטעס...

ס'איז איצטער א טלחמה אויף דער וועלט און די אלטע ווערטען פון זאכען, וואָס האָבען ניט קיין ווערט האָבען זיך שטארק געביטען. דעם ערשטען פלאץ — ניט אין פרייז, נאָר אין

וויכטיגקייט — פערנעחמט קופער, שטאָל און אייזען; שפעטער ערשט קומט גאָלד און זילבער, און גאָר שפעטער ערשט קומט דער מענש מיט זיינע תאוות. ס'איז דער ווערט פון קאלטע מעטאלען שטארק געשטיגען. אפשר קופער איז דער גרעסטער יחס, אָבער זילבערס-ווערט האָט דאָך אין לאַנד גאנץ פֿיין געשטיגען. שטאָל-צע ארכייטער פון קריפעל-קרוק האָבען דעם גאָלדגלאַנץ פערלאָזען, ווייל ביי קופער קען מען איצטער מעהר פֿערדיענען. אויך די האַר רען פון די פערלאָזענע זילבער-מינען האָבען זיך אומגעקערט צו זייערע פערלאָזענע שאכטעס, בעטראכטען די אָנגעשטאָטענע וואַלען ביים מויל פון זייערע שאכטעס, וואונדערען זיך וואו די הייזער זיינען אהינגעקומען, וואָס האָבען זיך געשפּיגעלט אין שאָטען פונם וואסער דאָרטען אונטען...

ק אָ ל א ר א ד אַ צ ע נ ט ע ר. אזוי הייסט דער פּלאַץ, ביז צעהן טויזענד פוס הויך. ס'ציטערט די ליכטיגקייט איבער די שניי-בעשפריינקעלטע בערגלעך ארום.

— זעהסטו — ווייזט מיר אָן דער פורמאן, וואָס האָט מיך אהער געפיהרט מיט זיינע ווייסע פערד, ווייל אהער געהט דער באהן ניט. — זעהסטו דאָרט אין דער נידער, וואו דער טייכעל איז? ניטאָ קיין שוור פון קיין הויז. און דאָ איז נאָך גאָר ניט לאַנג אפשר דריי הונדערט הייזער געשטאנען. א לעבעדיגע שטעטעל געווען, א פּרעהליכע שטעטעל. נאָך ווי האָט מען דאָ געהאָליעט.

— וואָס איז דאָס פאר א מצבה, וואָס שטארצט ארויס ביים זייט פון בערגעל, דאָרטען נעבען וואסער?

א קבר פון אונזערען א מענשען. געווען מעהר מצבות. נאָר ס'וואסער ווערט דאָ שפעטער טיעפער: און זומער ווען דער שניי שטעלצט זיך אויף די בערג, יעמאָלט איז דער שטראָם דאָ, אָט ווי הויך! ביסלעכווייז האָט ער די מצבות און די צלם'ס אראָבגע-טראָגען.

— ווארום זיינען די הייזער אהינגעקומען?

— צושלעפּט. קומט אימיצער זוכען אין די בערג, גראַבט זיך

אין, דארף ברעטער האָבען — צורייסט מען א הייזעל; אדער אז מען בעדארף א פייער אָנלענען זיך אָנווארימען.

— פארוואס נעהמט מען ניט ארויס די ביינער פון די קברים דאָ?

— ווער בעדארף זיי דען?

— כ'מיינ צונעהמען פון דאנען און ערגעץ אויף א בית-עולם ווי געהעריג איז בעהאלטען.

— ווער ווייס דען פון וואנען אָט די מענשען קומען אָן... ווער ווייס וואו זייער היים איז? האָט דען א מ י י נ ע ר א היים, האָ? כ'ווייס אזעלכע וואָס זיינען אהער געקומען בלויז אין די איינע קליידער, וואָס אויפ'ן לייב און מיט א האמער און רי-דעל; האָבען זיך אזוי לאנג געגראָבען אין בארג אריון, ביז זיי זיי-נען שוין פון דאָרט ניט ארויסגעקראָכען; ווינטער געקומען — פער-פרוידען געוואָרען. דאכט זיך דיר, אז דו זעהסט גאָרניט אויף די בערג, קענסט דאָ גאָרניט דערקענען; אבער זיי — זיי דערשמעקען שוין דעם זילבער. ס'דאכט זיך דיר, אז קיינער איז דאָרט ניטאָ; ווארט ביז דער טאָג וועט אריבער, וועסטו זעהען ווי איינציגווייז וועלען זיי פון די לעכער ארויס, ווי מייז. אָט די אלע בערג ארום — קוק זיי אָן — פוסט זיינען זיי אינוועניג, אויסגעהוילט, ווי מוראשקעס' וואָלטען אין זיי טאָג און נאכט ארכייטען. לענג און ברייט, ארויף און אראָב, האָט מען דאָרט די שטיינער אויפגעריסען, זיי צובראכען און זייער שטויב האָט דער טייכעל אונטען אוועק געטראָגען. וויפיעל מענשען זיינען דאָ אומגעקומען! אָט וואלנע-רען זיך זייערע ביינער, זילבער שטייגט — איצטער ציהט זיך דער עולם ווידער אהער. אפשר וועט דאָ פרעהליכער ווערען...

אין דער לאבאראטאָריע, וואו א אידישער אינזשעניער מאכט עקספרימענטען מיט דער רודע, אז כ'בין אהין אריינגעקומען האָר בען די שארפע כעמישע שטאָפען מיר אָנגעהויבען צו שניידען אין האלז און אין די אויגען. מען האָט אויסגעפונען נייע כעמישע מיט-לען, ווי אזוי אָבצוטיילען דעם מעטאל פונם שטיין. און דער גרוי-

סער וואל גרויע, דראַכנע שטיינדלעך, וואָס ליגעט דערביי אין שוין לאנג געווען פערלאָזען, נאָר איצטער האָט די צייט צום זילכער א שמייכל געטאָן און מען האָט זיך צו דער רודע גענומען.

— אין דעם וואל איז פאראנען ביי פינף הונדערט טויזענד טאָן

רודע און ווען ס'זאָל געלינגען צו בעקומען פאר צוויי דאָלער מעהר זילכער פון טאָן, איז עס א גאנצער מיליאָן. (

א גאנצער מיליאָן. א גרויסער פערמענען. און די בעמישע שטאָפּען מאכען מיר די אויגען טרערען, און ס'גראַבעלט אין האלז ווי שמעק-טאכאק וואָלט מען מיר אין האלז אריין אריינגעשטויבט. די שאכטע וואָס כ'האָב בעזוכט איז אן אלטע א פאָר יאָהר זי ניט געטשעפּעט. כ'האָב מיר אָנגעטאָן אין הויכע גומענע שיד און עפעס אויף זיך ארויפגעוואָרפען און מיט אן אנגעצונדענער ליכט געלאָזט זיך געהן אין בארג אריין. די אויבערשטע שאכטע און — מען דארף זיך ניט אראַבלאָזען אין דער טיעף. בלויז געהן, געהן מיט דעם ענגען, פינסטערען טונעל. פון אויבען טריפען קאל-טע טראָפּענס און אונטען איז וואסער. גאנץ טיעף, איבער די שיד, פון ערגעץ קומט אָן א ווינט און וויל די ליכט אויסלעשען. אָבער הענדיג ביי א פערטעל מייל קומט מען צו א פלאץ, וואו די קלע-צער, אונטערגעבויטע, זיינען איינגעפאלען. דאָ צוגעהן זיך צוויי וועגען. ס'איז אָבער שווער דורכצוגעהן. קומט אויס אין וואסער צו געהן.

— ווילסטו געהן ווייטער — פרעגט מיר דער אינושענער.

— קען שוין זיין גענוג.

— דאָ זיינען צוויי ארבייטער שרגעץ אינוועניג פאראן.

— וואָס טהוען זיי?

— זיי זיינען אוועק זעהען, אויב מען קען די ארבייט אָנהוי-

בען. מיר דאכט איך הער זיי — טאָמפּסאָן!.. מען הערט ניט.

— איז ניט קיין געפאהר, וואָס דאָ איז איינגעפאלען?

— דאָס איז שוין די קלענסטע געפאהר. אָט די אלע קאטאס-

טראָפּעס, וואָס טרעפּען אין די סינעס זיינען גארניט. נאָר, אז א

שאכטע רייסט אויף, א מענש ווערט געהרג'עט, דאס לאזט זיך
הערען, אָבער אז די גאנצע ארבייט איז ניט פאר'ן כח פון מענשען
אויף דעם קוקט מען זיך ניט אום. פאראן אזא זאך ווי שווינדזוכט,
מ י י נ ע ר ס-ק א נ ס א מ פ ש א י, דאס איז ער דער
שונא פון די אלע, וואָס מאכען א לעבען אונטער דער ערד...

כ'ווייס ניט פארוואָס כ'האָב מיר אזוי מיער געשפירט ארויס
קומענדיג פון אונטער דער ערד. דער בלענדענדיג-ווייסער פלעק,
וואָס אין מויל פון דער שאכטע און צו וועלכען כ'האָב מיר דער-
נעהענטערט מיט דער ליכט אין האנט, איז אלץ ברייטער געוואָר-
רען און ליכטיגער געוואָרען, ווי אן אויג פון דעם ליכטיגען שטי-
לען טאָג, וואָס האָט זיך אויסגעברייט איבער די בערג. די ליכ-
טיגקייט האָט אריינגעשטראָמט אין מיר, ווי נאָר כ'בין פון דער
שאכטע ארויס, און די ליכטיגקייט האָט אויסגעלאָשען דעם רויט-
ליכען מיערען פלאם פון דער ליכט אין מין האנט.

כ'בין הינטער'ן בערגעל געבליבען זיצען, נעבען דער מויל פון
דער שאכטע און ס'ליכט האָט זיך אויף מיר געגאָסען און געגאָסען.
ס'הארץ האָט הויך געקלאַפּט, ווי מיט א זילבערנעם האמער וואָלט
דאָרט אימיצער געהאמערט...

זילבער... גאָלד... קופער... שטאָל און אייזען — — —

די ווערטען פון אונזער צייט. ירושה פון פריהערדיגע דורות
און אזוי וועט עס זיין אין די קומענדע צייטען.

די זון געהט אויף יעדען בעגינען, בעלייכט די בערג, בעלייכט
דעם טאָל. ליכטיגער איז אין די בערג ווי אין טאָל. אָבער א סך ריר
היגער איז דעם מענשענ'ס הארץ אין טאָל און זיכערער שפירט ער
זיך אין טאָל. פון צייט צו צייט לאָזט ער זיך ארויפשטייגען אויף
די העכסטע בערג. ברענגט ער די זון פון דאָרטען אראָפּ? מאכט ער
יעם לעבען אין טאָל ליכטיגער?

— גאָלד, זילבער, קופער, אייזען —

דאָס אלץ, וואָס ער ברענגט אויף זיינע פלייצעס. ער טראָגט

די שווערע משא און זינקט אונטער איהר לאסט, אזש דער רוקענ-
ביין ברעכט זיך אונטער דעם יאך...

אויגען

יעדע געגענד דא אין לאנד לאזט איבער א צייכען און צערע-
כעניש ווען איהר רייזט דורך איהר. איינע שפרייט אויס גרינע
פעלדער פאר דעם דורכגעהער אדער דורכפאָהרער; די אנדערע
גרויסט זיך מיט איהרע וועלדער. איין שטאט לאזט דעם שטויב
פון זיין טרוקענעם גרונט אויף אייערע קליידער, דער אנדערער —
די סאזשע פון די פאבריק-קוימענס. איין געגענד ווינקט מיט איה-
רע בערג, וואָס שטענדיג וואוינט דער ווינקטער אויף זייערע שפיר-
צען, און די אנדערע — קומט אנטקעגען מיט איהרע שטראָמינע
טייכען.

פאראן אָבער דאָ געגענדען, וואו א ו י נ ע ן טונקעלע
בעגעגענען דעם וואנדערער אויף זיינע וועגען; אויגען, וואָס שניי-
דען זיך אויף אייביג איין אין זכרון. אויגען טונקעלע, שווארצעלעך-
ברוינע און מיט א טיעפען פייער אין זיך; אויגען, דאכט זיך, וואָס
גיבען צומאָל קיין פינטעל ניט ווען זיי קוקען.

אז מען דערנעהענטערט זיך צו דרום-זייט פון קאָלאראדא, צו
די גרעניצען פון ניו-מעקסיקא, נאָהענטער צום ראנד פון לאנד,
וואו די געגענד איז א טרוקענע, א ברענענדיגע, א שטויכיגע און
זוניגע, וואו בוימער שמאכען, טייכען טריקענען אויס און פריי
טראָגען אויף מוראשקעס זייערע בערג און בויען זייערע פאלאצען,
אָט דאָ קוקען ארויס יענע אויגען צום וואנדערער פון אלע ווי-
קעלעך.

די געגענד האָט נאָך דעם אויסזעהען געוויס, ווי אין די ציי-
טען פון קאָלומבוס. די הייזלאך ליימענע, וואָס מען טרעפט דאָ,

האָבען ראַכט זיך מיר קיין שום שייכות ניט מיט דער היינטיגער אמעריקא. אָבער די, וואָס קוקען אַרויס פון אהינטער די היילעך, אדער פון די פענסטער — פשוט'ע לעכער אין די ליימענע ווענט — דאָס זיינען לעבעדיגע מענשען; קינדער פון דעם לאַנד; אַט דאָ אין די הייסע זאמערן, צו די אָנגעגליהטע פעלזען האָבען זיך צו-געטוילעט אינדיאנער אדער אינדיש און שפּאַניש בלוט אינאיינעם געמישט.

אפּשר זיבעציג בעזונדערע שבטים זיינען זיי דאָ געווען, מיט אפּשר זיבעציג בעזונדערע לשונות. פאַר דעם אָבער, וואָס זוכט ניט צו פערשטעהן זייערע לשונות און לאָזט זיך ניט פאַרשען זייער היסטאָריע, פאַר דעם איז גענוג זייערע אויגען; אין זיי קען ער לעזען אלץ וואָס ס'איז פון דעם לאַנד ניט דערצעהלט געוואָרען צווישען די קינדער פון דער ווייסער ראסע. זייערע אויגען דער-צעהלען פון זאכען וואָס רופען אַרויס אזא טרויער אין הארצען; אזא בענקשאפט צו די צייטען וואָס זיינען שוין פערגאנגען און קיין מאָל, קיין מאָל וועלען זיי זיך שוין צוריק ניט אומקערען. די, וואָס שרייבען און האָבען געשריבען די היסטאָריע פון אמעריקא, פרעגען:

— פאַר וואָס האָבען די אינדיאנער ניט געקענט זיך שמעלען אנטקעגען דער ווייסער ראסע? — דערפאַר וואָס זיי זיינען געווען פערנומען מיט פיהרען מלחמות צווישען זיך; און ווייל זיי האָבען זיך ניט געקענט שמער לען אנטקעגען דער ציוויליזאציע.

יא, ס'איז זעהר קלאָר.

וואָס האָט ווירקליך צו טאָן די היסטאָריע מיט אויגען — ברענענדיגע, בעוועגונגען — ווי פון דער פאנטעזע, בוי-גיגע, זאנפטע און זיכערע; און וואָס האָט די ציוויליזאציע צו טאָן מיט ליעדער אָהן ווערטער, טעניץ און עקסטאז-אויסגעשרייען, מיט השתפכות הנפש, מיט געזאנג צו יעדען נייעם, געבוירענעם טאָג און פאַרכט פאַר דער טונקעלער נאכט?

— נאָר ניט!

אז דו לעבסט אין מזרח־טייל פון לאנד, בעניסענדיג פון דער שטיין און שטאָלענער קולטור; בעניסט פון דער פינה־צעהן־סענ-טינער און קוואַדערדיגער ציוויליזאציע — פערגעסטו נאָר פון אמע-ריקא'ס יוגענד.

די מענשען פון דער ווייסער ראסע, אז זיי ווילען זיך אבי-סעל פערטיעפן אין זייער עבר און פון דאָרט זיך עפעס דערמאָה-נען, דערצעהלען זאכען. וואָס פאר קינדער אזוי גוט ווי פאר אלטע זאָל עס זיין נאָהשנט צום הארצען; זאכען וואָס זיינען געבוירען גע-וואָרען אויף דער גרעניץ פון וואָר און פֿרייזען, לעגענ-דען און טרוקענע פאסטען; וואָס קען אייך א קינד פון דער ווייסער ראסע דערצעהלען?

— אז מיט צוויי הונדערט יאָהר צוריק איז נאָך דאָ אין לאנד ניט געווען קיין אייזענבאהנען; קיין עלעקטרי אויך ניט געווען. מיט אויל־לעמפלעך האָט מען די הייזער בעלויכטען. ניט געווען קיין וועב און שפין-מאשינען; נאָר מיט א פשוט'ען שפין־רעדעל האָט מען וואָל און פלאקס געשפונען און ביי א פשוט'ען וועב-שטול איז מען געוועסען און געוועבט א געוועב צו מאכען קליידער פון דעם. און כמעט דאביי ענדיגט זיך אלץ.

וואָרים די אריבערגעקומענע פון דער אלטער וועלט זיינען שוין געווען קינדער פון דערוואקסענע פעלקער, שוין מיט קנייטשען אויפ'ן פנים און מיט "טריקאָנע" חויען און ווייסע שפיצען-קעל-נערלאך ארום האלז. די ווייסע ראסע, יעדער פון זיי, האָט זיין היס-טאָריע געלאָזען אויף יענער זייט ים און די בענקשאפט אהין האָט דער יס־דיח אויסגעוועבט; די זכרונות אבגעקראַכענע, דעם פארב פערלאָרען. אהער זיינען אריבערגעקומען דערוואקסענע מענשען, וואָס דאָ ערשט האָבען זיי בעדארפט צוריק יונג ווערען. און ארויס-געקומען איז דאָס, וואָס מען בעקומט פון אלט'געבאקען ברויט ווען מען פרישט עס אָב אין א הייסען אויווען. און דעריבער פעהלט דאָ די בענקשאפט אין די אויגען פון דעם ווייסען מענשען; דעריבער

פעהלט דאָ דער פערבאָרגענער פיינער אין די אוינען און אין די בלוטען פון דעם ווייסען מענשען.

זאָל דאָ די ווייסע ראסע פראווען צומאכען די אויגען און וועלען אביסעל חלום'ען: אזוי זיך אוועקטראָגען אויף די פליגלען פון דעם דמיון, אזוי זיך דערווייטערען פון די היסטארישע געשעהענישען, וויכטיגע און וועניגער וויכטיגע, אזוי זיך פערבלאָגן-דושען אין פער'כשופ'טע, אין צויבער-וועלטען, קינדער-וועלטען — זאָל עס פראווען דאָ די ווייסע ראסע — ס'וועט ניט געלינגען.

די היסטאָריע פון דער ווייסער ראסע דאָ איז מ'זאגט. איהר בעדארפט ניט טרויען אדער גלויבען אויפ'ן וואָרט. ס'איז ניט די היסטאָריע און לעבען פון די אלטע וועלטען, מזרח אדער מערב. די פאָרשטעהער פון דער איצטיגער אמעריקא ווייסען ניט פון קיין קינדער-יאָהרען; און דאָס וואָס ס'האָט צו טאָן מיט די קינדער-יאָהרען פון לאנד, דאָס שפיעלט פאר דער ווייסער ראסע קיין ראלע ניט. ס'איז דער אויפגעקומענער קצין אבער ניט — דער איינגעבאָרגענער. ס'זיינען דאָ פאראן לעבעדיגע און ניט-לעבעדיגע סמנים פון אמעריקא'ס קינדער-יאָהרען און אלע ווערען אויף איין אופן בעהאנדעלט און בעטראכט:

די ניאגרא-וואסער-פאלען וואָס רוישען און שרייען: "אונזער לאַנד איז יונג, אונזער לאַנד איז שעה; אונזער לאַנד איז גרויס, אונזער לאַנד איז פריי — און זעהט ווי הויך מיר פאלען פראנק און פריי..." אָט די פרייע וואסער-פאלען ווערען ארומגעבויט און זייער לויף ווערט פערהאלטען; מיט זייער כח בעשאפט מען עקערט צו עס פאר דער געגענד. די בוימער אין ארע-גאָן ווערען אויסגעהאקט און די פעלזען-ווענט פון אריזאָנא'ס פעלזען-שפאלט, ניט קענענדיג זייער פנים פערדארבען אויף אן אנדער אופן, האָט מען כאָטש אויף זיי פסוקים פון ברית חרשה אָנגעזיירט בען. און די אייגענע בעציהונג איז צו די לעבעדיגע סמנים, צו די אינדיאנער, וואָס די ווייסע ראסע ברעכט זיך דעם קאָפּ זיך צו דערוויסען אויף קלאָר פון וואנען זיי זיינען אהער אָנגעקומען.

מען קלערט אלץ פון וואנען זיי זיינען אהער אָנגעקומען און מען פערנעסט, אז קאלומבוס האָט זיי שוין דאָ געפונען; אז זיי האָבען דאָ די ערשטע א פייער אָנגעלענט און דער מוטער ערד געווארעמט. זיי זיינען אזוי א ל ט ווי די מיסיסיפי, אזוי אלט ווי די בערג פון קאלאָראַדאָ און ווי די בויער אין אַרענאָן און זיי זיין נען אזוי י ו ג ווי דער האָדסאָן, אזוי י ו ג ווי די ניאגרא פאלען, ווי דער ג ר י נ ע ר ט י י י אין די בערג פון ווייאָמינג. די קינדער פון דער ווייסער ראסע האָבען זיי ביים אָנ-קומען געטראָפּען אויף אלע ברעגעס, ביי אלע אמעריקא'ס וואסער-ראנדען: ס'האָבען די שפאניער זיי געטראָפּען ביי די דרום-ברעגעס פון לאנד. ס'האָבען זיי האָלענדער געטראָפּען ביים שעהנעם האָד-סאָן וואָס אין מזרח זייט פון לאנד. ס'האָבען די ענגלענדער, די דייטשען זיך געווארימט ביי זייערע פייערען און גע'חנ'דעלט זיך צו זייערע פלינקע טעכטער. ביי אלע טייכען, ביי אלע שטראָמען זיינען זייערע שפּורען געווען און פון אלע זייטען, דרום און מזרח, האָט מען זיי גענומען ברענגען זייערע טריט. ווער מיט שים-פולווער און ווער מיט א נייער א מ ו ג ה. מיט א נייעם צלויבען אין תורה ווענען לייעבע און רחמנות האָט מען זיי פון אלע טייכען, פון אלע ים'ען פערטריבען. ארויס פון די גרינע טאָהלען, ארויס פון דעם שאַטען פון די בערג; ווייטער, ווייטער האָט מען זיי, מיט קאנאָנען און ווערטער פון אייביגען לעבען און לייעכע, ביז אין די מדבריות פון קאלאָראַדאָ, אַריזאָנא און קאליפאָרניא פערטריבען, ווייט אהין אין די קאָכעדיגע זאמדען פון ניו-מעקסיקא. "מיינע הויכע בערג."

ווער נאָך דאָ אויסער דעם אינדיאנער קען אזוי זאָגען: מ י י-

נ ע ה ו י כ ע ב ע ר ג.

די אינדיאנער זיינען דאָ די איינציגע ביי וועמען אין די אוי-גען אָט די הויכע בערג שפּיעלען זיך אב; אָט די אלע וואסער-פאלען און אור-אלטע וועלדער שפּיגלען זיך אב אין זייערע טונקלע אויגען, די אויגען פון די איבערגעבליבענע אינדיאנער שכטים דאָ

אין לאנד.

און ווען עס טרעפט דא א מאָל, איין מאָל אין א יובל, איינער פון דער ווייסער ראסע האָט פון דעם אמת'ן קוואל דאָ געטרונקען; צי אין דער פרערי, צי אין די בערג. און זיין הארץ! האָט זיך אָנגעצונדען, און זיינע אויגען האָבען אויפגעפלאקערט — זיין נשמה האָט אויפגעפלאמט, א ליעד מיט ווערטער, א ליעד אָהן ווערטער אלץ איינס מיט די יונגענד-קלאנגען פון דעם אינדיאנער'ס ליעד קלינגט די ליעד פונ'ם ווייסען מענשען. זעלטען, גאָר זעלטען טרעפט עס. ביי איינעם פון מיליאָנען איינמאָל אין א דור... (C)

און ווי טרויעריג ווערט אויפ'ן הארצען טראכטענדיג, אז אָט די שבתים דאָ אין לאנד, וואָס טראָגען די יונגענד פון לאנד אין זייערערע אייגען, אָט די פרייע קינדער אמעריקא'ס, וואָס זינגען נאָך און טאנצען אין די טעג פון זייער לעבען, אז אָט די אלע פויגעל-פֿייע, הירשען-פלינקע — זינגען אויס זייערע לעצטע ליעדער, טאנצען אויס זייערע לעצטע טענץ. זיי שטארבען דאָ אויס טאנצענדיג און זינגענדיג. ווי קינדער קליינע, גאָר קליינע זיינען זיי געבליבען.

ניט ביי זיי קענט איינער געפינען א געשיכטע פון אמעריקא, וואָס זאָל זיך אָנהויבען: "אין דעם און אין דעם יאָהר"... זיי זייער נען ווי קליינע קינדערלעך וואָס ווייסען ניט קיין סדר פון זייער לעבען, ווייסען ניט די היסטאָריע פון זייער זי י. נ. ניטאָ קיין קאלטע ציפערען פון זייער לעבען. זיי קוקען נאָך אלץ מיט שרעק ווען דער טאָג קומט אָן און מיט שרעק ווען ער פערנעהט. און מיט דער קינדערשער תפילה אויף די ליפען שטארבען זיי.

כ'האָב געזעהען די מו ש ק א ק י ס אין אקלאָמא, דער איינציגער פלאץ וואו זיי זיינען שוין באלד כמעט געשען געוואָרען. כ'האָב געזעהען די ה א פ י ס אין נירמעקסיקא, די מאהאוויס אין אריזאָנא; איינס אין אנדערען ניט גערָ-טען, ניט מיט זייער וואוס און ניט מיט דעם געבוי, אָבער אוי-גען און אין די אויגען — אלץ דער אייביגער פייער, אלץ די איי-

גענע בענקשאפט, אלץ דער אייגענער מרויער פאר אונזערע א מענ-
שען.

— ווי לאנג ביזטו דא אין לאנד? — פרעג איך איינעם.

— שטענדיג געווען.

— ווייסטו וואו דער שעחנער האָדסאָן איז? ווייסטו, אז דאָרט

איז אמאָל דיין היים געווען און, אז די וואסער דאָרט איז קלאָר
און טיפּע?

— האָסטו אונזערע טענץ געזעהען? קום צו אונז אין דאָרף

אריין, ביי דער ריא-גראַנדע.

ביי דער ריא-גראַנדע איז זיין ליימען הייזעל. דאָרט שטעהט
און קיהלט די פיס אין דער ריא-גראַנדע זיין דראַכנע פערדעל, רויט
און ווייס געפּלעקט. אָך, ווי פלינק ער מאַגט זיך צו די בערגלעך
יעדען אווענט אויף דער רעכטער זייט פון דער ריא-גראַנדע. דאָרט
פערנגעהט די זון. אויפ'ן פערדעל, רויט און ווייס געפּלעקט — ער,
ווי דער פערד, ביידע וואכען, קוקען ווי די זון פערנגעהט; ווי די
נאכט קומט אָן. און אָהן דעם פערדעל איז זיין טריט געמאָסטען,
לאנגזאם, בויגט שפאנט ער ארום זיין ליימען הייזעל מיט דער
שווערער דערע אויף די פלייצעס. זאָל אָבער נאָר דער ווינט איהם
עפעס אין אויער איינרוימען — ווי דער הירש איז ער פלינק, ווי
דער לעמפערט איז ער בויגט.

און די טענץ, גרויסע טענץ, לוסט און לעבען; לעבען און

טויט.

דער זונען-טאנץ; דער אדלער-טאנץ. דער טייכען-טאנץ. גיט
דער ניגון נאָר דער טאנץ. זייער טאנץ איז געזאנג. זייער תנועה,
זייער בויג מיט'ן האנט און וויעג מיט'ן קערפער איז געזאנג
ס'טאנצט דער מענטש דעם זונען-טאנץ. דאָרף די זון אין טאנץ דאָך
לעבען. דארפן שטראהלען שיסען פון דעם טענצעלס אויגען. אָהן
א נגון איז דער טאנץ, בלויז מיט א "הא" אויסגעשריי פון צייט
צו צייט, ווען די ארומיגע אין קאראָד צינדען זיך אין זיין פייער
אָן, און בויגען זיך צו זיין זייט, שליידערען זייערע מערצער צו

זיינע פיס. אלע אינאיינעם ברענען מיט די העלישע זונענשטראה-
לען און צווישען זיי פאלט דער טענצער; טאנצענדיג געהען איהם
די כחות אויס. ס'געהט איהם ס'חיות אויס...

— ווען ביזטו אהער אין לאנד אריינגעקומען?

— צעה פרעג דעם ווינט: פון וואנען ווינט, ביזטו אהער גע-
קומען?...

און כאַטש מען האָט זיי פונקט ווי שעפּסען אויף איין גאָרט
צונויפּגעטריבען, און כאַטש ענג זיינען די ראמען וואו מען האָט
איהם מיט זיין פּייל און בויגען איינגעפּאסט — דאָך פערלערט
ער ניט זיין פנים.

די אויגען אָבערפּרישט ווען מען קומט אין זייער מחנה אריין
און מען זעהט זייער קלייד. ווי דער פּויגעל אין די וועלדער פּוצט
דער מאן זיך אין די שעהנסטע פּעדערען. און ווי דער פּויגעל איז
ער גרינג און פלינג.

ער מאכט זיין ציערונג. ער מאכט זיינע שפיעלעכלעך און
ברענגט זיי צו די וואָקואלען, וואו די ווייסע ראסע טראַגט זיך
דורך, אין געיעג נאָך א נארישען און נישטיגען לעבען. ברענגען
ארויס געפארבטע שיסעלעך ליימענע, רויט און בלו; האנטגעווע-
בען, טעפּיכער, און קוקען דער ווייסער מענש זאָל עס קיפּען.
ברענגט ער אדער זי פאטשערקעס אויף שנירלאך אָנגעצוי-
גענע; שטיקלעך הימעל-בלויע טורקיו-שטיינער אויף שנירלעך אָנ-
געצויגענע. — קויה עס, קויה עס, מיסטער.

ס'קוקט דער מיסטער.

זאָגט איהם עפעס ס'ליימענע שיסעלע מיט רויט און בלויע
פארבען? דערצהלמט איהם וואָס דער טעפּיך, זיינע גרוי און בלויע
ראנדען פון שטייף-געהרעהטען וואָל, מיט די פינגער אויסגעוועבט?
און וואָס זאָגען איהם די אויגען איהרע, אדער זי י-
נע, וואָס קוקען ארויף צו איהם — א, די אויגען פון די אינ-
דיאנער אין די היגע מדבריות פערטריבענע?

אויגען. אמעריקא'ס אויגען...

אריזאנא'ס גרויסער פעלזענשפאלט.

מען קען מיינען, אז דאָס האָט די ערד איהר מויל אויפגעצײַ פּענט און א נאנצע שורה בערג איינגעשלאנגען און זיי זיינען איהר אין שלונג געבליבען שטעהן; ס'מויל איז אָפּען געבליבען און די בערג-שפיצען קוקען ארויס און בעטען זיך, מען זאָל זיי בעפרייען. מ'קען מיינען, אז דאָ איז די פורעם פון דער נאטור וואו בערג ווערען בעשאפען, פעלזען-בערג, און איין מאָל אין א יובל, אין דער שטילסטער, שטילסטער נאכט, קומט די אלמעכטיגע האנט פון אויבען געשיקט, וואָס נעהמט פארזיכטיג ארום אָס די בערג און טראָגט זיי אוועק און פלאנצט זיי איין דאָ און דאָרט אונטער'ן הימעל...

מ'קען מיינען, אז דאָ איז די פורעם פון דער נאטור וואו בערג שעפענישען, וואָס מאכען צו לאסט דער מוטער ערד מיט זייערע מעשים; א צייכען צום מענשען, וואָס האָט אויגען און די אויגען ווילען אלץ בעטראכטען, דעם זינען פון אלצדינג אויסגעפינען — ער זאָל אין דער עפנונג דאָ אין פעלזען אריינקוקען און זעהן ווי נישט טיג איז זיין ווילען, שוואך און נישטיג איז זיין השגה און זיין גאנצע גרויסקייט איז ווי דער רויך און נעבעל, וואָס הויבט זיך אויף פון דער ערד און פערשווינדט...

מען דארף דאָ לענגער פערברענגען; פריהמאָרגענס און אוועג-טען, — טעג און נעכט כּדי משיג צו זיין כּאָטש דעם שאָטען פון דעם גרויסען, גרויסען וואונדער אויף גאָטס וועלט. אז מען פערברענגט א ביסעל לענגער אין שכנות פון אַריזאנא'ס גרויסען פעלזענשפאלט, מיט די פעלזענבערג וואָס קוקען פון איהם ארויס, בע-שענקט ער דיר אמאָל מיט זיין געגאָד און פריינדליכקייט; ער לאָזט דיך צו נאָהענט צו זיך; ער שענקט די אייגענע פריינדליכקייט וואָס די קאָלאָראַדער בערג, אדער די א ל פ ע ן אין דער אלטער וועלט, אָדער די א נ ד ע ן אין זיראמעריקא. ס'אי נאָר גע-

ווענדעט ווי אזוי די זון איז אויפגעגאנגען און פערנאנגען און ווי אזוי דער טאג מיט זיין בעניגען און מיט זיין שקיעה האָט זיך צו דיין הארצען דערנעהענטערט. ס'אי נאָר געווענדעט ווי ווייט דיין הארץ קען זיך פערזייניגען, כאָטש אויף א רגע זיך דערנע- הענטערען צו דער הארץ פון דער וועלט...

...די ערד איז דאָ אָפּען אויף א לענג פון אריבער צוויי הונד- דערט מייל; אריבער א מייל טיעף, און ערטער-ווייז ביז פינף-און- צוואנציג מייל ברייט. פון איין זייט שפאלט, צו דרום זייט, גע- דיכטע וועלדער, ראכט זיך, אז נאָר די האנט בעדארף מען אויס- שטרעקען און מען קען מיט'ן פינגער אָנגריהרען דעם אנדערען ראנד וואָס איז גאנצע צוואנציג מייל ווייט. אזוי מערקווירדיג איז די ליכט וואָס שפיעלט צווישען די בערג-שפיצען, וואָס קוקען ארויס פון א ריז אָנאס גרויסען פעלזשפאלט אז די שטראהלען הויבען אָן צו שפילען איבער דער עפנונג, הוי- בען יעמאָלט אָן די פעלזענבערג, וואָס קוקען ארויס פון אָבגורנד, צובייטען זייערע קאָלירען; ווערען צובראָכען אין טויזענדער פער- שידענע ליניען, אין טויזענד פערשיעדענע פאָרמען; געפארבט מיט טויזענד פערשיעדענע פארבען, וואָס מינגלען זיך, און טויזענד מאָל א רגע בייט זיך פארב מיט פארב, קאָליר — מיט קאָליר...

אז איך בין אהין אָנגעקומען האָט זיך שוין די זון געקליבען צו פערנעהן. די וועלדער פון דער רעכטער זייט האָבען זיך געבאָ- דען אין ליכטיגקייט און דער שניי אויף די סאן פראנציס- קא בערג שפיצען האָט ווי א גאָלדענער שטראָם אויסגעזעהן, וואָס שטראָמט און גיסט זיך פון די בערג אראָב. און דאָ איבער'ן פעלזענשפאלט האָט זיך די לעצטע שעה פון טאָג צושפיעלט; אויפ- געלויכטען, אויפגעשפיעלט און אויפגעזונגען מיט איהר ליכט, גע- זאנג און קלאנג. אָט די לעצטע זונענשטראהלען, וואָס פאנגען אין זייערע נעצען אונזער נשמה, זיי האָבען א נעץ אויסגעשפרייט פון ראנד ביז ראנד; א שלייער אריבערגעצויגען איבער די בערג-שפי- צען וואָס זיינען פון פעלזען-שפאלט ארויסגעקומען. אונטער דעם

ליכטיגען, דורכזיכטיגען שלייער איז דער פארבען-שפיעל פאָרגעד קומען; די קאלירען זיינען פון דער טיעף ארויסגעקומען און פון דער טיעף ארויס האַבען די בערג אין כאָר געוונגען.

ס'האָט מיר אויסגעוויזען, אז די נשמה פון די בערג האָט זיך פון דער טיעף צו די הימלען געריסען; די בערג אטעמען, זיי הויכען אדוים זייער פערלאנג, ארויף צו די הימלען. ס'איז דאָרט אין דער טיעף א נאָמעס-דיענסט פאָרגעקומען; די דינסט איז געווען מיט פארבען-מאנץ און פארבען שפיעל. יעדע רגע איז דאָרט א נייע וועלט בעשאפען געוואָרען — אַבער קיין איינע איז ניט חרוב גע-וואָרען. יעדער נייע וועלט איז ביים זייט געבליבען א וויילע און באלד, מיט איהר נאנצער עהרליכקייט צו די הימלען זיך אויפגע-הויבען; אוועק אהין צו דער זון, בעגלייטען זי אין וועג אריין...

פריהער איז א ראָזיגער שטראָם אזוי אונטעמערקט און ניט אַנצוהיזערען, איבער די פעלזענשפיצען, אינ'ם פעלזענמאָל, פון ער-געץ אָנגעקומען און מיט א ליכטיגער ראָזיגער פארב-געוועב אלץ אריבערגעצויגען, און באלד איז פון דעם ראָזען קאליר א גרינקייט ארויסגעקומען, אזוי ארויסגעקוואַלען, און די פעלזען האַבען אָנגעד-הויבען צו גרינען ווי עס גרינט א קאָרען-פעלד נאָך דעם ערשטען ווארימען פריהלינגס-דעגען. פלוצלונג האָט א בונטער שטראחלען-בונט זיך אריינגעריסען און אויף צווייען א פעלזען-צוויילינג אי-בערגעשינטען און דאָס גרינע פעלד האָט אָנגעהויבען צו בלוט-י-גען און דער בלוט-שטראם האָט פון אויבען אלץ טיעפער, טיעפער אראָבעשטראָמט אזש די שאַטענס דאָרט אין דער טיעף, דער נאכטס ערשטע שלוחים, אזש צו זיי האָט דער רויטער שטראָם דערברייכט...

ס'האָט א פייכטער וואַלקען-פלינעל דאָרט אויבען דער זון פער שאַטענט און אליין זיך אָנגעצוגרען, זיך צושמאָלצען אין א ליי-דענשאפטליכען שטראָם, און ברושטין-פלעקען ליידענשאפטליכע זיינען אויף דעם מונקעל רויטען, פערגליווערטען בלוט געפאלען; זיך פון בלוט ארויסגעלעגט; ארויסגעהעלט...

ס'וויל די נאכט פון צאָר ניט וויסען. פרייטער שיקט זי איהרע גרויע שלוחים. פון דער טיעף קומט א גרויסקייט ארויף און קלייבט זיך העכער, העכער. קומען אָבער איינציגע שטראהלען, אָט די לעצטע שטראהלען, וואָס צינדען אלץ אין זייער וועג צום פערנעהן — זיי פאלען אין דער גרויסקייט אריין און מאכען גלייך, ווי פייערדיגע פליגען וואָלטען זיך אין לופטען, אין דער נידער דאָרטען טראָגען, שוועבען: זשומען שוועבענדיג...

ס'האָט דער טאָג בלוז א טייל פון זיין ליכטיגען פנים א רגע אויף דער זייט געלאָזען. אין שורות שורות שטעלען זיך די בערג אויס. אין דער נידער, ס'ווארפט איין פעלזען-ריעז זיין שאַטען אויף זיין נאָהענטען שכן, און איינער לעשט די פארבען אין די קליידער פון זיין צווילינג-ברודער. ס'ווארפט אויף זיי פון ווימען אָן די נאכט א קלייד. בלויליך-גרויליך איז די קלייד און מיט טוי בעפערעלט; און נאָך דעם קומט די נאכט אליין. זי קומט פון אלע זייטען אָן. קומט נאָך נאָהענט און שווער בלוי, שווער-גרוי, שליכט זי זיך אויף די פעלזען; בוינט זיך אריבער איבער דעם פעלזענשפאלט און אליין, אליין פערנעהמט זי אלע זיינע וואונדער, אלע זיינע סודות....

* * *

ס'האָט דער מענטש אָבער פיינט צו זיין ארומגערינגעלט מיט סודות-וועלטען; שטעלען זיין שטוהל אויף דער גרעניץ פון חלום און ווירקליכקייט. און כאַטש ער לעבט זיין לעבען אָב ווי אין חלום, דאָך מאכט ער דער גרויער ווירקליכקייט הערשען איבער זיינע שעהנע חלום-וועלטען. גלייך מיט אלע האָב איך מיך אויף דעם אנדערען טאָג אויסגעניכטערט, און מיט א דרייטער הארץ און מיט א קלוגען וועלטליכען פערשטאנד זיך ארויפגעזעצט אויף אן אנגע-זאָטעלטען אייזעל און פון א טיכטיגען, ערפאהרענעם פיהרער. איי-זעל-מייבער, זיך געלאָזען פיהרען אין דער טיף צו בעטראכטען דעם וואונדער איבער אלע וואונדער — א ר י ז אָ נ א ס ג ר ו י - ס ע ן פ ע ל ז ע נ ש פ א ל ט. דאָרטען אין דער טיף האָט זיין בעט דער טייך קאָלאָראדא און ס'ציהט אחין, זעהען יענעם

טייך, בעגריסען יענעם שטראם. ביז צום טייך איז נאנצע זיבען
 מייל ווייט אין דער טיף. ניטאָ קיין וועג אהין — בלויז א
 קאפּריו. א מענשענס שעהנער קאפּריו. א שטענעלע אין פעלז ביי
 זיינע זייטען אויסגעהאקט, אזוי ארויף און אראָפּ פון פעלז צו פעלז
 ברעכט זיך דורך דאָס שטענעלע און בלויז אייזלען מיט זייערע
 דינע פיס און זיכערע טריט, מיט זייער אייזערנעם געדולד און
 כלומר'שדיגע עקשנות, גאָר זיי און מיט זייער הילף קען מען זיך
 לאָזען אין וועג אריין צו בעגריסען דעם טייך. קאָל אַר אַר אַ
 אין זיין קעניגרייך, אין זיין בעט פון שטיין. און אויפ'ן אייזעל
 זיצענדיג מוז מען זיך דעם אייזעל אין רשות איבערנעבען, לאָזען
 איהם שטעלען זיין טריט אויף דעם ארט, וואו ער האָט אויסדער-
 וועהלט. און בלויז דער מענש וואָס זיצט אויפ'ן זאָטעל, איז
 מענש און דער אייזעל אונטער'ן זאָטעל איז אייזעל —
 איז דער צוויילינג גאָר קיין גלייכער ניט. ס'קלאפט דאָס הארץ ביים
 מענשען אויפ'ן אייזעל זיצענדיג, ווען די אויגען לאָזען בלויז איין
 בליק פאלען צו די אָפּגרונטען שטיינערנע, וואָס עפענען זיך אויף
 אין דער נידער. ס'קלאפט דאָס הארץ און עס שווינדעלט פאר די
 אויגען. דער וועג איז אָבער א לאנגער. ער ציהט זיך שטונדען-ווייז,
 און יעדע שעה ציהט זיך לאנג, גאָר לאנג; און ס'טרעפט דער נס,
 אז דער זאָטעל פון צווישען אייזעל און רייטער, גלייך ווי אן אונ-
 בעקאנטע האנט וואָלט איהם פון אונטער'ן מענשען ארויסגעצויגען
 גאָר אונבעמערקטשעהייד, און מענש און אייזעל —
 איז איינס געוואָרען; אָט ווי יענער צענטוירער, וואָס דער
 נאנצער גוף איז פערד, בלויז דער קאָפּ גאָר איז — מענש.
 דער זאָטעל איז פון אונטער מיר ווי פערשוואונדען און מיין
 אייזעל האָט אויפגעהערט צו סרעכצען, שטעלענדיג זיינע טריט
 אויפ'ן ראנד פון אפּגרונד. ער האָט אויפגעהערט צו שפּירען דעם
 מענשען, וואָס איז געזעסען אויף זיין רוקען, דאמאָלס, ווען איהם
 שטעהט פאר אזא געפאהר. און איך האָב אויפגעהערט צו שפּיר
 רען מיין אונרוהיג הארץ, און מיין צומרייסעלטער געמיט איז אינ-

גאנצען נאָר פערשוואונדען. בלויז דער קאָפּ האָט צו מיר געהערט. און די אויגען מיינע האָבען אזוי נישטער אָנגעהויבען אלץ בע-טראכטען, ווי נאָר עס קען נישטער זיין א טוריסט מיט א נאָטיץ-ביכעלע און מיט א בלייפערער אין האנט...

אין פעלזענשפאלט, איז ניט געווען דער כשוף, וואָס די זון האָט נעכטען אָנגעוואָרפען אויף אלץ ביי איהר שקיעה. ניט געווען דער פארבען-שפיל פון נעכטיגען בין-השמשות. מאכענדיג מין וועג בשותפות מיט'ן אייזעל, האָט אלץ ארום אויסגעקוקט גרויס און נאקעט. נאקעט האָבען זיך ארויסגעהויבען פון דער ווייטער טיפעניש די ווענט פון גראניט און געריסען זיך אלץ העכער, הע-כער. שטרענג אויסגערעכענט און שטרענג צומאָסטען זיינען די קאָלירען פון די פעלזען. מיט א שנור געמאָסטען און מיט א שאר פען מעסער האָט מען געשניטען גראניט-וועלטען פון אלערליי קא-לירען; איין וועלט אויף דער אנדערער געלעגט. העל-גרוי אויף טונ-קעל-גרוי געלעגט. ווייס אויף געל אראָפּגעלאָזען און שפעטער מיט א שארפען מעסער אין דער ברייט א שניט געגעבען הין און הער און מיט צוויי מעכטיגע, אלמעכטיגע הענט דעם שניט פונאנדער-געריסען ביז צום אָפּגרונד. און אזוי זעהט מען די אלערליי פארבען, ווי זיי ליגען איינס אויף'ן אנדערען.

קומענדיג פון אויבען אין דער נידער, נידערט מען פריהער צווישען ווענט אלעבאסטער-ווייס. שפעטער, אין א גלייכער ליניע אָפּגעשניטען, געהט אוועק א גרויער מירמעלשטיין. קומט א רוי-טער, גלייכער שנור און שניידט עס איבער, און רויט, גאנץ רויט, ציהט זיך די וואנט אין דער נידער אוועק. שפעטער ווערט עס ברוי-נער; — רויטער שטיין און פערזשאווערטע אייזען האָבען זיך פער-אייניגט, די גרויסע לאסטען אויפצוהאלטען. שפעטער קומט א גרינ-לאך-שווארצלאך גלייכער שנור און ס'הויבען אָן טונקעלען די וועל-טען, וואָס ליגען טיפער, אין דער נידער. און וואָס ווייטער, טיפער, אלץ נייע פעלזען קומען ארויס, גאָר אָהן חשבון, גאָר אָהן א צאָהל, גאָר אָהן א סוף. דאכט זיך, ס'וועט זיך קיינמאל גאָרניט ענדיגען.

נייע שפאלטען. נייע מיילער צווישען שטיינער, און דער אייזעל, טריט ביי טריט, טריט נאך טריט, נעהט אלץ טיפער, טיפער, אמאל ארוםרינגלענדיג א פעלז, אמאל אויסמיידענדיג א פעלז — דאכט זיך, ס'וועט דער וועל זיך נאָרניט ענדיגען. מיט די אייזעל-טריט וועלען מיר זיך אזוי פאמעלאך לאָזען ביז מיר וועלען ארויסקומען אויף דער אנדערער זייט פון אונזער ערד; אויף דער אנדערער זייט פון אונזער וועלט...

איך הויב אָן צו גלויבען, אז די אלע, וואָס האָבען פאר מיר אַט דעם וועג דורכגעמאכט, האָבען אויך אויף אייזלען אדער מויל-אייזלען געריטען, און זייער קאָפּ איז פונקט ווי מיינער ניכטער געווען, און אפשר נאָך פיעל ניכטערער, ווייל:

דאָ און דאָרט, אויף די פעלזענווענט, וואָס הענגען איבער אפֿ גרונטען, האָט מען זיך ניט געפּוילט מיט אותיות גרויסע אָנצושריי-בען קלוגע רייד, פרומע רייד, דעם זינדיגען מענשען חכמה און יראה צו לערנען. די אותיות זיינען גרויסע. אָהן א פּינזעל און אָהן פארב, אייל-פארב, האָט מען אזעלכע אותיות ניט געקענט בעגרייפּען צו מאַכען; אזעלכע שווערע פיער-עקעדיגע ווייסע און רויטע אותיות: — אוי, דו רייזענדער, לעקעש, זינדיגער, וואָס איז פון מענ-

שענדיק ארויסגעקומען! קוק אריין אין בוך פון ל י ע ב ע. זעה, וואָס ל ו ק א ס זאָגט אין יענעם קאפיטעל, אין יענער שורה. קוק אריין אין קאפיטעל דרייסיג, פסוק אכט — ביים היי-ליגען י א ה א]...

ס'מוט דעם אייזעל וועה די פיס. ער שטרויכעלט. און איך פיהל, אז מיינע פיס טוען מיר אויף וועה, איך בין ניט אליין. איך בין בלויז דער לעצטער, דער סאמע הינטערשטער אין דער שורה. אכט זיינען מיר. אכט בעוואונדערער פון נאָט'ס גרויסע וואונדער. מענער און פרויען. אונזער פיהרער, אויף א ווייסען אייזעל, שפאנט פאראויס, און איך שליס די שורה.

ביז אהער האָט בלויז דער אייזעל-טריט געשטערט דער גרוי-סער שטילקייט, וואָס אין דער נידער; צומאָל א שטיין, וואָס האָט

זיך פון אויבען אָפגעריסען און פון פעלז צו פעלז געפאלען. איצ-
טער טראָגט זיך א גערויש פון דער טיעף. גלייך, א וואלד וואָלט
דאָרט רוישען; גלייך א ווינט וואָלט רוישען איבער די שטוינער-
שפיצען, וואָס אין דער נידער.

אונזער צוג שטעלט זיך אפ. אזוי בעפולט אונזער מיהרער,
אונזער וועג איז געענדיגט. ס'טיילט זיך אפ מענש פון אייזעל. איך
קריך אראָפ און גלייך אויס מיינע ביינער. איך הער מיך צו צום
ווייט־נאָהענטען גערויש און עס דאכט מיר א גוואלדיגער וואסער-
פאל איז ערגעץ גאָר נאָהענט. ס'קערתט זיך אום צוריק צו מיר
מיין אייגען הארץ. ס'ציטערט איידעל אויף די הויט אויף מיין
גוף. זיבען טויזענד פוס טיף. הימלען בלוי בלויז דאָרטען אויבען
ליעגען אויף די פעלזען-שפיצען. א קלאָרווייס וואָלקענדל שווימט
זיך, גליטשט זיך פון איין פעלזען-ראנד צום אנדערען.

ס'ציהט אהין, נעהענטער צום וואסער-גערויש. אפשר א הונד
דערט און אפשר א צוויי הונדערט טריט געמאכט אהינטער א
פעלזען-פלייצע און ס'ענטפלעקט זיך דער לעצטער סוף, דער סוף
פון אלע, אלע סודות דאָ:

ס'איז די בעט פון דעם גרויסען, גרויסען, שטארקען, שטאר-
קען קאלאָראדאָ-טייך! דאָס איז ער, דער אויסדערוועהלטער פון אלע
טייכען, וואָס אויף דער וועלט. ניט מיט'ן אויג צו דערגרייכען צו די
שפיצען פון די ווענט פון זיין בעט. ביז די הימלען גרייכען זיי. די
ווענט זיינען צובראכען, ציהען זיך אין צובראכענע שורות איין
וואנט פון אהינטער דער אנדערער אפיר.

און דער שטראָם — מיט אמאָל קומט ער אָן. מיט אמאָל
קומט ארויס דער גרויסער שטראָם פון אהינטער א שטייגערנער
וואנט, מיט זיין גאנצער גרויסקייט. און זיין גערויש איז ניט פון
יענע וואסער-מאסען, וואָס קומען אָן פון ווייטען און פאלען
פלוצלונג אין דער נידער און ווערען אין א וואסער־שטויב פער-
וואנדעלט — ווי יענע ניאגראד-וואסער־פאלען. ס'איז ניט דער גע-
רויש פונ'ם ים, ווען ער טרייבט זיינע כוואליעס צו די שעלזענ-

ברענעם און צושלאָגט זיי אין א וויסען שוים, —
 ס'איז א נצחון-אויסגעשריי. ס'איז א פרייד-אויסגעשריי. אלץ
 איז אין דעם ווילדען וואסער-געשריי. ס'קלינגט מיט גבורה, ווילען,
 ליידענשאפט און א ווילדען געזאנג צו די הויכע הימלען, וואָס אוי-
 בען, איבער זיין בעט, זיינען זיי אָנגעצונדען. אָט דאָ, צווישען די
 פעלזען אריבערגעבויגענע און אויסגעבויגענע, וואָס בעגלייטען דעם
 טייך אין זיין לאנגען וועג, אָבערשיידט פון דער וועלט, אליין אין
 זיין איינזאמקייט, זינגט ער זיין ליעד פון נצחון; זינגט ער זיין
 ליעד פון פרייד, וואָס אזא וועג איז נאָר איהם אליין גענעבען גע-
 וואָרען. ס'איז קיין וואונדער ניט, וואָס ארויסרייסענדיג זיך פריי
 פון צווישען די פעלזענבערג ארויס, פון אהינטער פעלזענשלאסער
 ארויס, פון פער'כשוף'טע היילען ארויס, אין דעם פרייען מדבר
 אריין — דאכט זיך דיר, אז דעם גאנצען מדבר וועט ער אין זיינע
 ארעמס אריינכאפען און פערטרעגן צום ש ט י ל ע י ם. ער
 וועט דער וויסטע צונויפוויקלען און אזוי אויף זיינע כוואליעס
 אוועקטראָגען — — —

— — — אָבער דאָ איז ער פער'כשוף'ט. צווישען די פעלזען
 פער'כשוף'ט. און עס וואכען די הימלען פון אויבען. זון און לבנה
 וואכען פון אויבען, ווען זיי ציהען פערביי און קוקען צום שטראָם
 אראָפּ. ס'וואכען די שטערען פון אויבען אין די קיהלע נעכט, און
 ס'דערשלאָגט זיך א פויגעל אהער. ס'געלינגט אויף דעם מענשען
 אהער צו קומען, אויף א ווילעל זיך פערגעסען...

...דען וואָס קענסטו נאָך, אָ, הארץ, פערלאנגען, אויב ביי דער
 שקיעה האָט דיין ליעד אָהן ווערטער ארויסגעשאלט אנסקענען
 שטראָם פון דעם דערהויבענעם ק אָ ל אָ ר א ד אָ, ביים בעט
 פון דעם אויסדערוועהלטען שטראָם, אָט דאָ, אין דעם גרויסען
 פ ע ל ז ע נ ש פ א ל ט פ ו י א ר י ז אָ נ אָ?...

אריזאנא'ס מדבר

גלייך ווי פון הימעל האלט מען דא אין איין שיטען די שטיין-
נער און גראָבען זאמד און מען חורבעט עס אויף אין גאנצע בערג,
גאנצע וועלטען. אָט אזוי זעהט אויס די וויסטעניש פון אַריזאָנא.
זי איז ניט שעהן; זי איז ניט העסליך — זי איז גרויס און
ווארפט א פחד אויף'ן מענשען מיט איהר גרויסקייט און גרוי-
זאמקייט. דאָ הוילעט דער ווינט און מאכט די זאמערברגלאך
אויסזעהן רונד, נעטאָקט. ס'קען דער ווינט דעם שניי אין די שניי-
וועלדער אזוי שעהן און אזוי רונד ניט אויסטאָקען און אויסקיילע-
כען ווי דאָ. דעם גראָבען זאמד ארום די אָנגעוואָרפענע שטיינער.

פאראן מדבריות דאָ אין לאַנד, וואָס מאכען טרויעריג אויף'ן
הארצען. דאָס זיינען טיילווייז די פלאכע מדבריות אין יוטא, וואו
אונזערע ווייסע מענשען שלאָגען זיך פון די כחות ארום, ווילען
מאכען די וויסטעניש זאָל גרינען. און די הייזלאך זייערע, און
די מענשען און די פערד, די קיה און אפילו דער וואָגען און אקער-
אייווען ביים זייט, ווארפען א טרויער אָן אויף דער געגענער ארום,
דער פלאכער, קאלך-ווייסער און פערברענטער גרונט ארום מאכט
חוזק פון זייער ווילען און זייער יכולת. אָט דער צוטריקענטער וואָ-
גען מיט דער צוריסענער בויד און די אפגעריסענע קינדער אין
וואָגען; די צוויי אָדער דריי אויסגעמאטערטע, אויסגעטריקענטע
פערד וואָס שלעפען דעם וואָגען, און דער אָנטרייבער אויף'ן
דייקסעל, און דער הונט, וואָס שפּרייזט הינטער'ן וואָגען מיט
איינגעצויגענע זייטען און מיט א לאנגען, טרוקענעם, רויטען צונג
ארויסגעשטעקט — אָט דאָס אלץ מאכט דאָך די געגענער אויס-
זעהן וויסט און ווי פערשאַלטען.

אנדערש אָבער, ווען דעם מענשען'ס שפור איז פערשוואונ-
דען; ווי נאָר דער ווינט האָט זיינע טריט פערטראָגען — דאמאָלס
לייבט אויף דער מדבר אין זיין אייגענעם גלאנץ; גרויסט זיך

מיט זיין אייגענער טרויסקייט. דאָ, אין אַריוואָנא, גלייבט די זון דער זאמד אויף שמעלצט זיך; שטיינער אויף פלאצען און ווערען צושטאָלטען; זיי גלייבן זיך אָן און שיסען מיט פייער אנטשטענען דער זון.

פאראן צייטען, ווען אויף דאָ גיסען רעגענס, גאנצע שטראמען פאלען פון אויבען און מאכען אזוי, אז דאָ און דאָרטען זאָל זיך דורכשלאָגען א שטארקער וואָרצל פון אהינטער א שטיין, דאָ און דאָרט זאָל א מרברבויעל ארויסוואקסען; אָבער קורץ איז זייער צייט פון גרינען און בלייבן. בלויז דער קאקטאָס האָט אזוי קונציג זיינע וואָרצלען בעהאלטען, בלויז ער, ס'קען פון דער וויסטע, ער דערנערט זיך און גרינט און בלייבט, ווען אלץ ארום איז שוין פערשמאכט און פון דער זון פערברענט:

דאָ וואקסט דער חוֹדֶר הַרִיגֶה, קיי-לעכריג, דיק און מיט דראָבע נאָדעלאך ארומגעשטעקט. דאָ וואקסט דער קאקטאָס, וואָס ווי הירשען-הערנער צוואווארפען זיך ארום זיינע צווייגען. דאָ וואקסט דער קאקטאָס, וואָס ווי לאנגליכע גרינע פלעצלאך זעהן אויס די צווייגען — איינס פון אנדערען ארויס און מיט שפילקעס ארומגעשטאָכען... ס'וואקסט א מימאָזען-בוים דאָ און דאָרט, וואו מיט פלאמען אטעמט די געגענד. און אזוי ליידענשאפטליך האָט זיך די מימאָזע צובלייבט מיט איהרע פוכיגע בלימלאך, ווי שפילקע-קעפעלאך, אויף פער'חלש'ט הענגט איהר קאָפּ אראָפּ פאר ליידענשאפט. צו די קינדער פון דער וויסטע גע-הער דער יוֹסֶה, א מעריקא'ס א שעהן בויעלע. אפשר עס-וואָס העכער פון א מענשען איז זיין וואקס. זיין שטאם אויבען, אונטען כמעט איין דיק, און בלויז אויפ'ן סאמע קאָפּ, דריי אדער פיער פאלמען-בלעטער, בינטעלאך גרינע; ווי דער קאָפּ פון א יונגען הירש, וואָר נאָר וואָס האָבען זיינע הערנער זיך ארויסגע-שלאָגען...

און, אז מען פאָהרט א טאָג און אַמאָל גאנצע צוויי דורך דעם שטוב, זעהט מען, ווי ניט שטענדיג איז זיין פנים אלץ דער אייגע-

נער, בילדער, קומען אָן און זיי פערשווינדען, און נייע, נייע קומען
אָן אנטקעגען און רייסען די בליקען, און מאכען דיר וואך און אויפֿ-
גערעגט; מאכען דיר איינזאפען אין זיך די אייגענע מיערקייט, וואָס
איז אויף אלץ ארום דאָ אויסגעגאָסען.

פון צייט צו צייט, ניט נאָר אפט, שטעלט זיך אָפּ דער צוג —
וואסער געהמען, אמאָל, אמאָל א מענשען אויפגעהמען. דאָ וואוינען
בלויז די שומרים פון דער ליניע. אָט דאָ, וואו דער צוג שטעלט זיך
אפּ, איז זייער נעסט. אין אלטע פראכט־וואנגעס, אָהן רעדער, וואָס
שטעהן ביים זייט. צוויי דריי משפחות ויצען אין אזעלכע נעסטען.
די מענער, מעהרסטענס מעקסיקאנער אדער האלבע אינדיאנער דראַכ־
נע, שווארץ־פערברענטע, פערשטויכטע, מיט בלאָטע פערקראַכענע,
האלב נאקעט, שארען זיי אָפּ דעם זאמד, וואָס דער ווינט האָט צוויי-
שען די רעלסען אָנגיטראָגען; און די ווייבער, ווינטיגע, עפעס ניט
דערוואקסענע, שווארץ און מיט נאָך שווארצערע, ברענענדיגע אויגען,
אין צוריסענע און אפגעריסענע קליידלאך, שמעהען אין מיר אָדער
ביים ווינקעל פון נעסט און שיסען מיט זייערע פיעראויגען
צום באן. איינע ניאנטשעט איהר נאקעט קינד און פאטשט עס מיט
איהר ברוינליכער האנט אויפ'ן נאקעטען לייב... ס'קינד געוואלדעוועט
מיט א ווילדען קונטש. אנדערע קינדערלעך בראָטען זיך אין שטויב
און אין מיטן א גרויסער גרויער קאָלטענעוואטער הונט מיט א דינעם
רויטען צונג אויף אן אייל ארויסגעשטעקט. קוקען אלע נייגעריגע צום
צוג און צו די מענשען אין די פענסטער. און מיט זייער וועזען, מיט
זייער לעבען רופען זיי ניט ארויס קיין רחמנות. קינדער פון דער
וויסטע. זיי גיסען זיך צונויף מיט'ן הייסען מדבר און האָסט אויף
זיי ניט קיין מיטלייד, פונקט ווי ס'רופט ביי דיר קיין מיטלייד
ניט ארויס דער שטיין, וואָס ברענט זיך אונטער'ן הימעל...

און, אז שעה נאָך שעה געהט פערביי, בארג־ארויף, בארג אראָפּ,
שלאָגט מען זיך אָן אויף גרינע פלעקען, גרינע געקרייזעלטע שטריי-
פּען, געוויס א מייכעל דאָרטען, וואָס זיין וואסער־איז נאָך אין גאנץ

צען ניט אויסגעטריקענט געוואָרען, און פון זיינע בלענעם ארויס גרינען בויעלאַך. ס'בעווייזען זיך, העט ווייט, נעבען דער גרינער בוי מערסטענס, רויטע פלעקען. קיה רויטע און רויטע אַקסען, קליינע רויטע קעלבלאך. און די קיה און די אַקסען מיט אזוינע לאנגע הער נער. ניטאָ קיין שומר, ניטאָ קיין שטאלען. אָבע דאָך צו אימיצען גער הערען זיי. ווייל דראַטענע צאמען ציהען זיך אוועק דאָ און דאָרט. און כאַטש אין מדבר וואקסען זיי, דאָך לעבען זיי. זיי זיינען ניט מאַגער; זיינען ניט פעט. ווינט, ווינט, ווי פון ווינט וואָלטען זיי וואקסען. פאראן קליינע קעלבלאך. דאָ פרוכפערט מען זיך. דאָ פערמעהרט מען זיך אָהן צאָהל, אָהן חשבון. אָבער אימיצער איז געוויס פאראן, וואָס קומט חשבון אָפנעהמען. געוויס קומט אמאָל אהער א מאן אויף א פערד צו רייטען, פאָכט אין לופטען מיט זיין לאנגען שטריק, מיט דער לאַסא, און מען פערטרייבט זיי אין די ק א ר א ל ע ן אריין, וואָס ביי די קליינע אייזענבאן-סטאנציעס; פון די קאראלען אין די וואַגאָנעס אריין און פון דאָרט צו די שלאכט-הייזער צו...

דערווייל אָבער איז די מדבר זייער הייס, ס'קומט קיינער ניט מעלען זייער מילך, ווען די אייגענע צויגענע אייטערס גייען צו זיך אָן. און דעריבער זעהט מען דאָ און דאָרט א מאמע, נאָך גאָר יונג, און איהר קינד, שוין באלד ווי די מאמע גרויס, שטעהט איינגעבויען און זויגט נאָך פון דער מאמעס מילך. איהר קענט זעהן, ווי איין קוה זוכט צו זויגען ביי דער אנדערער; און — ווי די קוה זויגט אליין איהר אייגען מילך ארויס: אפשר איז איהר קינד פון היץ געפאלען, און אין דער היץ פון דער וויסטעניש טיילט די צרה'דיגע מאמע איהר מילך צו איהרע שוועסטערס ארום.

דאָ און דאָרטען ביינער פון געפאלענע בהמות, ביינער ווייסע, ווי מיט קאלף בעקאלכט. ס'טרעפט דער סקעלעט איז אזוי גאנץ געבליבען. ריפען, קאָפּ און פיס — אלץ אויף אן אָרט. און ס'גלויבט זיך גאָרניט, אז אַזוי וועט עס בלייבען. דאכט זיך: ווינטער, רענענס וועלען דאָ אָנהויבען גיסען; ווען פערדארטע וואָרצלען הינטער די שטיינער וועלען זיך אויפכאפען, און צווייגער

לאך, בלעטעלאך וועלען זיך פון אהינטער דעם שטיין ארויסשליי-
כען — דאמאלס וועלען אָט די ביינער וויעדער ווערען פייכט, מיט
אדערען בעצויגען, פליישיגע טיילען, א רויטע פעל געדיכט מיט
האַר בעדעקט; און אין פריהמאָרגען, ווען א צוגליחטע וועט די זון
אויפגעהן, וועט זיך פון דער ערד אויפהויבען א ניי-געבאָרענע קוה
אדער אקס...

אביסעל אָן א זייט, אליין פאר זיך, מיט איינגעצויגענע זיי-
טען, געהט אום דער פ אָט ע ר פון דער גאנצער סטאדע. דער
זכר. א רויטע פעל מיט א וויסען שטערען און לאנגע, לאנגע הער-
נער. גרעסער איז ער ווי זיין גאנצע משפחה, קינדער און אפשר
איניקלאך. אָבער אזוי געראַטען אין איהם זיינע אלע קליינווארג,
וואָס בעהאלטען זיך אין שאַטען פון די שטיינער: ע ר איז גע-
וויס ניט א קינד פון מדבר. פון ע ר ג ע יז געבראכט אהער.
א נוסע יוגענד געהאט, און איז אזוי גרויס געוואקסען. א קינד פון
פעסטע טאטע-מאמע. פון גרינע זאפטיגע אלפאלפא-פעלדער —
האָט מען איהם אהער געבראכט, אין מדבר אָפגעלאָזען, אין דער
אָנגעגליחטער געגענד... היים איז דאָ, היים. ס'ליגט איהם ניט אין
זינען די טשערערע, זיין משפחה; ניטאָ קיין חשק איצטער לאָזען
זיך ערגעץ א טרוקענעם, גראָבען גראָז הינטער א שטיין אויסצו-
זוכען; האָט ער זיך אָפגעטיילט בעזונדער פון דעם כלל, פון דער
סטאדע. און אז דער צוג געהט פערביי גלייכט ער זיך אויס, פער-
רייסט דעם קאָפ מיט זיין וויסען שטערען און די צוויי גרויסע
אויגען קוקען צו דעם צוג, וואָס געהט פערביי. ער טרייעלט
מיט'ן קאָפ, מיט די גרויסע הערנער. עפשט זאָגט איהם אָט דער
שטאַלענער גערויש. — אפשר דערמאָהנט עס איהם אָן יענע גרינע
אלפאפאפערער, פון וואנען, מיט אָט אזא גערויש, האָט מען
איהם אהער געבראכט...

דער געלכער-גרויער אָנבליק פון דער וויסטעניש הויכט זיך
אָן צו רייטלען. קאסטאָסען האָבען זיך צובלייבט. אליין, פאר זיך;
אליין, פאר זיך. וואו דו ווארפט אן אויג, ווי ווייט דאָס אויג קען

נאָר פֿערבאָפּען, פֿון אַהינטער שטיינער, פֿון זאָמערבֿערנלאָך, פֿון פֿעלזען-שפּאַלטען — קאָמטאַסען בליהען! און די בלומען — רויט ווי צונטער. דאָכט זיך די רויטקייט רינט צום זאָמער אַראָפּ און פֿאַרבט דעם זאָמער צונטער-רויט. מײַן און רויט! די רויטע בלומען אויף די דיקע קאָמטאַס-צווייגען — ווי גרויסע בלומ-טראָפּענס פֿערנליווערטע; בלומ-טראָפּענס, וואָס זיינען אין בלומען פֿער-וואַנדעלט געוואָרען; ס'האָבען זיי די הייסע זונענשטראַלען אין בלומען פֿערוואַנדעלט... פֿון אַהינטער אַ צובליהטען קאָמטאַס ציהט זיך אַ גרויסער קלאָפּער-שלאַנג; דרעהט זיך צונויף און קלאָפּט מיט זיין עק, ווען אונזער צוג נעהט פֿערביי. עפּעס וואַרענט ער מיט זיין גיפּטיגען צאָרן.

ווייטער, ווייטער... אַ שטוב אין מיטען מדבר, ברענט זיך אין דער זון, פֿערשטויבט און האַלט איינגעבויגען. אין שטאַמען פֿון דער שטוב, ביי דער וואַנט, וואָס צום באַן אַרויס, ליגען ק א ו-ב א י ס. אין זייערע שעפּסען-פֿעלענע הויזען, מיט קליינע וואַוילטרישע קעפּלאַך אונטער גרויסע קאָפּעליושען. אין איין בינטעל ליגען זיי, קוקען צום באַן אַרויס. אין אַ בינטעל שטעהען זייערע פֿערדלאַך אָנגעזאָטעלט, קיהלען זיך, איינער אין דעם שאָר טען פֿון דעם אנדערען. ק א ו-ב א י ס. ערנעץ-וואו בראַד דושעט אום זייער סטאָדע און דאָ האָבען זיי זיך פֿערקליבען, אַ בליק צו וואַרפּען צום צוג, וואָס טראָגט זיך אַמאָל פֿערביי.

ס'קומט פֿון ערגעץ אָן אַ מיידעל אויף אַ פֿערד צו רייטען. אויך אין הויזען פֿון ווייסע שעפּסען-פֿעל, פֿון דער טאָלע קוקט די מיידעלשקייט אַרויס און מיט אַ זעלנערקאָפּעליוש אויפ'ן קאָפּ. ס'האָט דער צוג זי אָנגעיאָגט און איבערגעיאָגט, און זי פֿרעסט דעם פֿערדיל'ס ווייטען מיט איהרע שפּאַרען; סטראָגט ווי אַ וויר כער זיך דאָס פֿערדיל און ווירבעלט אויף דעם שטויב אין אַ לאַנגען וואָלקען. און ווען זי יאָגט זיך פֿערביי די יונגען, טוט עס זי פֿון אַרט אַ ריס — ווי וואַסער וואָלט מען אונטער זיי געגאָסען. איידא, אויף די פֿערד אַרויף! אַלע נאָך דער מיידעל, אַלע נאָך!

צוג, אין איין גאלאפ; און דער וואָלסען-שטויב וואקסט און וואקסט און יאָגט זיך אויף נאָך אונזער צוג. ס'נעהמט אונזער צוג אָן דעם וועט און ער געווינט: ווייט אהינטער בלייבט די מיידעל און די יונגן און דער לאנגער שטויביגער וואָלסען...

אונזער וועג נעהט צו מערב-זייט, אויף די זון ציהט זיך צו מערב-זייט. אויף דער טאָג, ער נויגט זיך שוין צו מערב-זייט, און אלץ גלויבטער זעהט אים די וויסטעניש. דאָ, זעהט אים, האָבען זיך אינדיאנער געוואָלט בעזעצען. קענטיג וייערע שפורען. ליימענע הייזלאך מיט לעכער אנשמאט פענסטער און דער דאך מיט נאָרניט געדעקט. אָבער ווי נאָר זיי האָבען דעם ארט פערלאָזען, האָט דער מדבר וויינע שלוחים געשיקט און די הייזלאך איינגעבראָכען, די ווענט איינגעוואָרפען; בלויז שטיקער ווענט שטארצען. שטאָגט זיך א נראָז א ווילדער פון דער וואנט ארויס. האָט זיך א גרויסער קאטאָם הינטער'ן וואנט צובליהט...

נידריגער, נידריגער לאָזט זיך אראָפּ די זון. זי איז איבער אונז. ניט צו זעהען דער זון. אָבער איהר ליכט פארבט רויטער און רוי-טער די שטיינער, מאכט נאָך פיישרדיגער אויסזעהען די קאטאָס בלומען, גלויבט ליידענשאפטליך מיער זעהט אים דער מדבר. מיט זיינע צוגליהטע קאטאָסען אין דער וואונדערליכער שעה. עס ויצט גענענאיבער א מוטער, יוגענדליך און מיט שניי-ווייסע האָר און מיט איהר טאָכטער בלאָנז, אין איהר גרויס. האָט די טאָכ-טער דער מאמען אויפ'ן האנט ארויפגעקלעטערט, זיך דער מאמען מיט די ליפּען אין האלז איינגעגעסען און ליידענשאפטליך קוקען די אייגען צום אָנגעצונדענעם מדבר ארויס... עס דעקען זיך אפ און ס'בעווייזען זיך רעכטס בערג, א לאנגע קייט, וואָס ערנעץ ביו צום שטילען ים פערלויפען ווי. און ווען די זון נירשט אלץ נידרי-גער קען מען מיינען, אז די בערג האָבען אָנגעהויבען צו טאנצען האלטענדיג זיך האנט ביי האנט, און וואָס מעהר זיי טאנצען אלץ ליכטיגער און ליכטיגער ווערט זייער אויסזעהען...

דער ביך-השמשות צופלאמט זיך און אנטקעגען איהם, און

מיט איהם צופלאמט זיך דער גאנצער מדבר. און מיט אמאָל, גאָר אונגערניכט — — — א גרינער פליגעל, א גרינער צווייג בויגט זיך ארויס פון דער זייט, וואו די בערג גליהען אין ליכט פון בין-השמשות, און שניידט זיך אריין אין הארץ פון דער וויסטער גע-נענד:

— דאָרטען איז דער קאָלאָראַדאָ-טייך און זיינע גרינע, גרי-נע, ברענגעס! ער האָט זיין וועג דעם שווערען צווישען פעלזען-בערג שוין דורכגעמאכט, און איצטער רייסט ער זיך וואָס גיכער אָנצו-קומען צו די ברענגעס פון שט י ל ע ן י ם, צו זיינע ברע-געס קומען מיר. דאָס קיהלט ער זיך אין דער בעט פון ביידע זייטען מיט גרינע בוימער. ברייט איז ער, ברייט. פון ברעג ביז ברעג זעהר ווייט. ער האָט זיך פון צווישען די שטיינערנע ווענט ארויסגעריסען, און ס'וויילען די וואסערען פון קיין גרענעצען ניט וויסען. און וואוהין זיי קומען, וואוהין זיי גרייכען גרינט דער מדבר.

און אז מען קומט גאָר נאָהענט צו איהם קען מען מיינען, אז ניט קיין וואסער שטראָמט צווישען זיינע ברענגעס, נאָר די וויס-טעניש האָט פון דער הייסער זון זיך שמעלצען אָנגעהויבען, שטראָ-מען אָנגעהויבען, און דער שטראָם, ער האָט דעם אייגענעם אויס-זעהען, ווי דער מדבר ארום. אזוי געלב-גלוטיג; אזוי הייס-בלו-טיג דאכט זיך ווערט דער שטראָם אלץ ברייטער און ברייטער; אָט באלד וועט דער גאנצער מדבר צושמאָלצען ווערען אין דעם פייער-דינען בין-השמשות, און די בערג, וואָס אין דער רעכטער זייט, ווע-לען באלד אָנהויבען צו שווימען אהין, צו מערב-זייט. נעהענטער, דאָרט וואו די זון נידערט אראָפּ פערנעמענדיג די לעצטע שטרא-לען פון טאָג...

מיר קומען אָן צום שטראָם, צו זיין ברייט. א בריק, ביים בריק א שטוב. דאָרט וואוינט געוויס דער שומר פון בריק. שמעהט אין טיר א מיידעל ברוינלאך, יונג מיט שווארצע אויגען, אין א גרויער קליידעל, און באַרוועס זיינען איהרע פיס און — שפילט אויף א

פידעל. ס'רוישט דער צוג, ניט צו הערען איהרע קלאנגען. איך זעה איהר פנים, איך זעה איהרע אויגען, איך זעה איהר רעכטע האנט בעוועגענדיג דעם ב ו י ג ע ן און די פינגער פון דער לינקער, וואָס ציטערען אויף די סטרונעס...

זיי געבענשט דאָרט אָהן א סוף, דו שעהן, ליעב מיידעל, מיט דיין שפילען אין גרויסען בין-השכשות, אין פיערדיגען בין-השכשות, אין דער וויסטע, ביי די ברענעס פון דעם טייך ק אָ ל אָ ר א ד א!...

קאליפאָרניא

דער ש מ י ל ע ר י ם וואשט דעם זויג פון קאליפאָרניא. ס'הארץ פון דער גאָלדענער וועסט. קאליפאָרניא איז אזוי ווייט פון ניו יארק, אזוי ווייט... ניט קוקענדיג, וואָס בלויז פינף מעת-לעת נעהמט מיט'ן באהן צו קומען אהער. ס'איז א סך ווייטער ווי פון ניו יארק קיין לאַנדאָן און דער וועג איז פיעל שווערער אהער כאַטש מיט דער יבשה דעיקלייכט מען זיך קיין קאליפאָרניא. דעם נאָממען גאָלדענע וועסט האָט קאליפאָרניא בעקומען אין יאָהר טויזענד אכט הונדערט אכט-און-פערציג. יעמאָלט ווען א מענש מיט'ן נאָמען ס ו ט ע ר און נאָך א מענש מיט'ן נאָמען מ א ר ש א ל, וועלענדיג בויען עפעס א מוהל ביי א טייכעל, אין צפון זייט פון קאליפאָרניא האָבען זיי פּלוצלונג גאָלדענע זעמערלעך בעמערקט אויפ'ן גרונט פון קלאָרען וואסער.

— גאָלד!

פון זייער הארצען האָט זיך דער כשוף-וואָרט ארויסגעריסען מיט אזא כח, אזש פון עס וועלט ביז עס וועלט האָט זיך דער אבקלאנג צוטרענגען. און פון וואנען האָט מען זיך אהער ניט גע-צויגען? פון כינא און יאפאן דורכ'ן שטילען ים, און פון די ברעגעס

פון אטלאנטיס דורך די קאלאראדא'ר כערג, דורך די מדבריות פון יוטא און אריזאָנא האָט מען זיך צו פוס און אין בוידען געצויגען. מען איז געלאָפֿען פון אלע עקען אייראפא און פון אלע אמעריקא'ס ווינקעלעך. אפשר נאָך איצטער קען מען געפינען דאָ און דאָרטען, אין די מדבריות, ביינער פון אַט יענע בראווע מענשען, גלייכ־זוכערס.

יא, אמאָל, נאָך אמאָל איז עס געשעהען מיט ניין־און־זעכציג יאָהר צוריק. דאָ אין לאַנד איז ניין־און־זעכציג יאָהר שוין היינט־טאָג. און וויכטיגע היסטאָריע, וואָרים בלויז א צוואנציג מיליאָן איינוואוינער האָבען יעמאָלט די פּעראייניגטע שטאטען פערמאָנט. און, אז שפעטער מיט איין־און־צוואנציג יאָהר האָט מען די ערשטע אייזענבאהן־ליניע דורך דער לענג פון לאַנד דורכגע־פיהרט, פון אטלאנטיס ביז צום פאסיפיק, האָט מען דעם לעצטען משוואָק אין שוועל פון רעלס אריינגעשלאָגען — א גלידע־נעם. מיט דעם פּערזענלעך און פּעראייניגט דעם נאָמען פון קאליפאָרניא:

די גאָלדענע וועסט.

ביי היינטיגע צייטען שטראָמט ניט דער עולם אזוי שטארק קיין קאליפאָרניא דאָ זיך צו בעזעצען. דער גרעסטער עולם קומט אהער צו פערברענגען ביי די ברעגעס פון שטילען ים. אין צאָהל פון מענשען איז קאליפאָרניא ניט דער גרעסטער שטאט פערמאָנט ביי א דריי מיליאָן איינוואוינער. אפשר גראָבט מען דאָרט גאָלד אין צפון ווייט פון קאליפאָרניא, אָבער ניט דערפאר פערדיענט קאליפאָרניא צו הייסען — די גאָלדענע וועסט.

די קינדער פון לאַנד ווען זיי זעהען קאליפאָרניע אין חלום איז עס ניט דער קלאנג פון גאָלד אין דעם שולדיג. זיי חלומ'ען פון דער גאָלדענער וועסט און אין חלום זעהען זיי גאָלדענע אפּעלסינען, וואָס שיינען ארויס פון צווישען געדיכטע בלעטערדיגע צווייגען; פון צווישען טיעף־טריגע און זאנפטיג־טריגע קאלירען ארויס. ס'איז נאָך אנאנדער מין גאָלד. ס'איז נאָך אנאנדער מין חלום פאר די

וואָס וואוינען ביי די ברענעס פון ברונז'ען אטלאנטיק און ס'איז א שעהע ווירקליכקייט פאר די וואָס האָבען זיך אריבערגעקליבען די קאלאָראַדאָ-בערג דערנענטערטען מדרבויות און געקומען אהער צום פרוכטבארען פאס לאַנד, וואָס ציהט זיך ביים לאנד פון שטילען ים, וואָס באַרט זיך די גרעסטע טייל פון יאָהר אין זונען-שטראַהלען.

אין יענע צייטען, ווען מען האָט אין קאליפאָרניא גאָלד ענטדעקט, איז די געגענד נאָך געווען וויסט. ביז צום ים איז דער מדבר פערלאָפען. א סך-הכל פון פופצען מיליאָן דאלאר האָבען די פעראייניגטע שטאטען בעצאָהלט אין יענער צייט מעקסיקא פאר קאליפאָרניא און בעקומען נאָך א צולאג דעם שטאט ניו מעקסיקא. אפילו נאָך היינט איז דער גרעסטער טייל פון קאליפאָרניא, וואָס צו מזרח זייט וויסט. שטיין און זאמד ווי אין אריזאָנא. און דאָך האָט די וועלט א בענריעה פון קאליפאָרניא ווי פון דעם שעהנסטען זאטסטען ווינקעל אויף גאָט'ס ערד, א גן-עדן אויף דער ערד וואו אלץ בליהט, אלץ איז פריין און צוואוואקסען. ס'איז אָבער ניט אינ-גאנצען אמת.

זומער געהען דאָ קיין רעגענס ניט. זומער איז אלץ אויסנעד-טריקענט, אויסגעברענט — אויסער דאָרט וואו דער מענש האָט זיין מיה צוגעלעגט. און ס'איז אזוי הארציג צו טראכטען, אז ווען ניט דער מענש און זיין טמער ווילען, זיין שעהנער פערלאַנג, וואָלט נאָך איצטער קאליפאָרניא געווען אזוי וויסט ווי אריזאָנא; און דער רייזענדער וואָלט דאָ בעגעגענט זאמד און שטיין און אפשר וואר-ניט-וואו א מענשען מיט א פרעמדען פייער אין די אויגען, וואָס זיין נשמה איז איבערגעגעבען געוואָרען צום טייוועל, וואָס ווערט גענערט אונטער דר'ערד מיט'ן שטויב פון גאָלד. און די אפעלסי-גען און ציטריגען-כוימער דאָ רופען אין הארצען ארויס א גאנץ אנדערען געפיהל ווי די פרוכט-גערטנער אין דער אלטער היים.

ביי אונז, אין דער אלטער וועלט, ספעציעל אין רוסלאנד, אז מיר טראכטען אונזערע שעהנע געדאנקען וועגען פעלד און פויער

— קומען אונז אנטקעגען ווייז און קאָרען-פעלדער, וואָס ערב ווינטער האָט מען גערארפט אקערען און זייען, און ווינטער ציר טערען, אז פון פראָסט זאָל חלילה נישט די זריעה אויספרייען; אין פרייהלינג — ווארטען, אז דער שניי זאָל זיך שוין צושמעלצען און לאָזען דעם גרינעם גראָז אביסעל זיך אויסגלייכען; און זומער וואר-טען, אז דער רענען זאָל קומען אין צייט, און דערנאָך אזוי פיעל פראצע, אזוי פיעל פראצע ביז מען דערלעבט שוין די תבואה צו האָבען אין זאשעק אדער אין זעקלעך פערבונדען — ביז מען איז שוין זוכה צו עסען ברויט פון נייעם קאָרען... אין פרוכט-גערטנער, אדער אין ס ע ד ע ר ווי מען רופט זיי ביי אונז, האָט מען קיין פראצע נישט אריינגעלעגט. זיי האָט א י מ י צ ע ר גע-פלאנצט. א זיידע אדער אן עלטער-זיידע, און פאר'ן יורש איז בלויז געבליבען צו היטען, אז דער צאם זאָל זיין נישט צובראָכען; קיין גנבים זאָלען נישט קריכען ביינאכט טרייסלען די עפעל פון די בוי-מער, ס'איבעריגע האָט ער איבערגעגעבען אין די הענט פון פרייה-לינג, אין רשות פון זומער. זיי האָבען די ארבייט אָבגעטאָן. גאָר זעלטען האָט מען געקענט זעהען ביי אימיצען אין סאָד א בוים אבגעקאלכט ביז צו די צווייגען — א שמירה פאר בייעז ווערים. אנדערש אָבער אין קאליפאָרניע, וואו רענענס גיסען בלויז אין ווינטער און מען בעדארף, אז אלץ זאָל גרינען און בליהען א קייר לעכדיגען יאָהר לאנג. ס'איז צו קומען און צו זעהן מיט וואָס פאר א צערטליכקייט מען געהט אום ארום די חנ'עוורדיגע אפעלסינען-בוימלעך, וואָס שטענדיג בלייבען זיי יונג און שיינענדיג; זעהען שטענדיג אויס ווי ע ר ש ט ל י ג נ ס; ווי ערשט דעם ערשטען יאָהר האָבען זיי זיך בעדעקט מיט בליהעכץ, שפעטער מיט גרינע-גרינע פירות וואָס האָבען געקוואָלען, מיט זאפט זיך אָנגעגאָסען און אין גאָלד זיך ליכטיג בעקליירט. ארום אן אפעלסינען-בוים געהט מען ארום ווי ארום א בתי-חידה, ווי ארום א יונגער קינפּעטאָרין. ס'ציהען זיך אוועק אויף צעהנדליגער מילען שורות, שורות אפעל-סינען-בוימער, אין הויך פון א מענשען, מיט גרויסע, געדיכטע, גע-

קרייזעלעכע קעגן — גרינע בלעטערדיגע לאקען. אין די לאקען זיינען געדיכט גאלדענע פאָמערנאנצען איינגעפלאַכטען. יעדער בוימעלע איז אין צייט ארומגעצופט געוואָרען, די ערד אונטער איהם ארומ געגראָבען און ווייך צוגראָבען; יעדען ווילדען גרעזעלע ביים צופו-סענס פון בוימעלע אויסגעריסען. און ווינטער, כאָטש קאליפאָרניא, דאָך טרעפט אַמאָל אַ לייכט פּרעסעלע, און אַמאָל אַ קאָלטער, קאָלטער ווינט און די בוימעלעך, וואָס האָלטען פונקט אין רעכטען גרינען, קענען זיך חלילה פערקיהלען — מאכט מען, אז זיי זאָל וואַרעם זיין: אונטער יעדען בוימעלע אַ קערָסין-אוייוועלע, וואָס דורך נעכט וואכט מען איבער דעם ס'זאָל ניט אויסגעהן; און אזוי דערהאלט מען דעם גאָרטען ביים לעבען.

און וואָס וואָסס דען דאָ ניט, אז מען בעמיהט זיך, און, אז מען האָט אָנגעטראָפּען אויף אַ גוט שטיקעל ערד? עפּטל, באַרעכט פלוימען, קאָרען, ווייץ, גערשטען, איילבערטען און פייגען, האָבער, מערען און בוריקעס — אָבער קיין שום גענענד שמעקט ניט אזוי זיס ווי די אפּעלסינען גענענדען, ציטרינען און אַתרוגים-גערטנער. זייער פיינער ריח רייסט זיך ארויס איבער די גרעניצען פון זייער ממשלה, טראָגט זיך אַרויס צום דורכפּאָהרער אדער דוכענהער מיט דעם ברייטען וועג.

אויף דעם שטאט קאליפאָרניא ליגט עשירות אויסגעגאָסען. אויף די מענשען, פּעלדער — רחבות. זאטקיט; און אויף דעם שטאָטישען מענשען זעהט זיך ניט אַן די זאָרג וואָס קוקט אַרויס פון אונזערען אַ מענשען אין דער א י כ מ. אויך דאָ איז דער עולם שטארק אינטערנאַציאָנאַל. אין די גרעסערע שטעט פיעלפּא-כיג, דאָ טרעפט מען דעם כינעזער נאָך מיט זיין לאנגען צאָפּ און די רוסישע מאָלאַקא נעס אין זייערע לאנגע בערד. אפשר דער איינציגער פלאץ אין די פּעראייניגטע שטאטען, וואו מען רייסט ניט דעם כינעזער פאר זיין לאנגען צאָפּ און מען לאָזט דעם מאלאקאנער צורוה זיין לאנגע באָרד. די צוויי גרעסטע שטעט אין קאליפאָרניא, סאַן פראנציסקא

און לאָס אנדזשעלאַס, כאָטש אינאנצען ביי א צוועלף שעה ריווע
 איינס פון אנדערען, דאָך זיינען זיי אזוי פערשיידען איינס פון אנ-
 דערען מיט זייער כאראקטער און אויסזעהען. סאן פראנציסקא זעהט
 אויס ווי איין גרויסער אינטערנאציאנאל-האָטעל, וואו מענשען פון
 דער גאנצער וועלט קומען בלויז אויף איין נאכט איבערצונעכטיגען;
 און לאָס אנדזשעלעס — א שעהנע דירה פון א רייכען פעטער, מיט
 סערער, מיט גערטנער, מיט בלומען און מיט א סך מילכיגס. ארום
 סאן פראנציסקא קלינגט נאָך מיט דעם קלאנג פון גאָלד און ארום
 לאָס אנדזשעלאַס שמעקט מיט בליהעכקייט, גליהט דער קאליפאָרניער
 מאָן און עס רויטלען זיך זשיראָניען אָהן א שיעור ביי די ווענט
 פון די הייזער...

אבער דאָ אין דעם פרוכטבארען פאס לאַנד, וואָס ביי מערב-
 ראַנד פון לאַנד, וואַקסט אויסער פרוכט און ברויט נאָך א זאך,
 א זעהר ניט אנגענעמע זאך — עס האַקסט א דאָנה פאר די
 קינדער פון לאַנד, וואָס קענען זיך ניט בעפרייען פון ראסע-האַס.
 אז מ'שמעהט ביים ברעג פון ש ט י ל ע י ם קוקענדיג
 ווי די כוואליעס קומען אָן צום ברעג און וואשען דעם זאמד פון
 ברעג, טראכט זיך, אז אָס אזוי פונקט רוישען די כוואליעס דאָרט
 אויף יענער זייט ים, ביי די ברעגעס פון ווייטען מזרח וואו ס'וואוי-
 נען קינדער פון דער ג ע ל ע ר ראסע; וואָס ווערען דאָ אין
 לאַנד פרעמדלעך בעהאנדעלט און, וואָס דאָ אין קאליפאָרניא ספער
 ציעל, וויל מען זיי, די קינדער פון דער ערד דערווייטערען. פילסט
 ווי איבער'ן אויבערפלאַך פון וואסער וואָס שפרייט זיך צווישען די
 ביידע וועלט-טיילען, שוועבט דער גייסט פון קנאה, שנאה און
 אפשר דער גייסט — פון קריעג.

ווען ניט די יאפאנעזער, וואָלט דאָך קאליפאָרניא געוויס ניט
 האָבען דעם פרוכטבארען אויסזעהען; וואָלט קאליפאָרניא געוויס
 אזוינע שעהנע פירות ניט ארויסגעגעבען. זיי האָבען דעם וועג גע-
 וויזען ווי זיך מיט דער היגער ערד צו בעגען. און ביי היינטיגע
 צייטען טאָרען זיי דאָ קיין ערד ניט קויפען. ס'איז ווערט צו דער-

צעהלען, אז מיט פינף-און-עכציג יאהר צוריק זיינען די פערצייג-
ניגמטע שטאמען געווען די, וואָס האָבען מיט זייערע קריעגס-שיפען
געצוואונגען יאפאן, אז זי זאָל עפּענען די טויערען פון לאַנד פאר
פרעמדע און זייערע סחורות, וואָס ביז יענער צייט איז האָלאַנד
געווען די איינציגע מלוכה וואָס האָט געהאט די זכיה צו בעטרעטען
יענע ברעגעס. אמעריקא האָט אויסגעפיהרט. און אמעריקא איז
אפשר שולדיג וואָס מען האָט דעם שר פון זאק ארויסגעלאָזען; וואָס
יאפאן איז אזוי אייראָפעאיש-מלחמה-פעהיג געוואָרען, און וואָס
יאפאן האָט אזעלכע נישטיגע, ביליגע סחורות אנגעהויבען צו פאב-
ריצירען פאר דער וועלט. און דוקא נעמען יאפאן און כינא האָט
מען דאָ אזעלכע אויסנאם-געזעצען.

די כינעזער האָבען זיך נאָך ניט אויסגעטשוכעט פון שלאָף,
דער ביקס פאלט נאָך אראָב פון אקסעל, אָבער דער יאפאנע-
זער....

כ'ווייס ניט אויב אין קאליפארניא וואָלט מען האָבען אזוי
פיעל מאלינעס, זיסע מערעלעך און שווארצע יאנדעס, רויזען, כריי-
זאנטעמען, קרויט און פאָמערארען ווען ניט יענע יאפאנעזער, וואָס
זיינען אהער געקומען נאָך נאָך אמאָל — נאָלד זוכען. און וואָס
איצטער — בעלי בתים אויף דער ערד קענען זיי דאָ ניט ווערען.
די כינעזער אין די ווייכע פאנטאָפעל, וואָס וואשען גרעס און שוויי-
גען — געהען פערביי אייך און הויבען צו מאָל די אויגען ניט אויף
אויף אייך א בליק צוגעבען.

דער יאפאנעזער שווייגט אויך, אָבער ער טוט שוין אמאָל אויף
אייך א קוק, שענקט אייך א בליק.

אָט דער יאפאנעזער, עלעגאנט געקליידט, זיינע שווארצע די-
קע האָר פערקעמט מיט א שרונט אָן דער זייט און מיט פאָמאדע
אָנגעשמירט, אז דער שרונט זאָל זיך האלטען און, אז זיינע שמאָ-
לע, קרומע אויגעלעך קוקען אייך אָן לויפט אייך א פרעסמעלע דורך
דורך די ביינער:

— אַך, דו נארישער יענקל! מיט וואָס האַלטסטו זיך אזוי

גרויס? קענסטו אונזערע קריעגס-שיפען אונזער ארמעע? זעהסטו ווי מיר נארען דורך אַב פון קאַפּ ביז די פיס פערקויפּענדיג אונזער רע ביליגע פאַרצעלייען וואָס זיינען ערגעץ אין א פערוואַרפּען וויי-קעל ביי דער אין לאַנד געמאַכט געוואָרען און דו, שומה, ווייסט אפילו ניט פון דעם...

אַט די אלע יאפאנעזער דאָ ביים ברעג ים מיט זייערע לאַטאָ-רייעס און מיטלען ווי אזוי צו מאכען מענשען עפענען די קעשע-נעס און ארויסנעהמען זייערע סענטען, וואו מען קען געווינען א פושקע קענדי, שאַקאָלאַדלעך, צאצקעס, ליאלקעס, שטיינדלעך און ביינדלעך — יאפאנעזישע און כינעזישע אלע קונסט ווערק נאָר וואָס פון פורעם ארויס — ס'איז צו שמעהן פון ווייטען און זעהען ווי דער יאפאנעזער מיט זיין קנאקעדיגען ענגליש בעהאנדעלט דעם אמעריקאנער — ווי קליינע, נארישע צולאָזענע קינדער, וואָס האָ-בען פון דער מאמען בעקומען קליין-געלט אויסצוגעבען: — בלוז צעהן סענט, א ציה טאָן, אַט דעם שנירעלע, וועסטו געווינען א גאנצע שאכטעל קענדי, אַט אזא פושקע קענדי וועסטו געווינען! — שרייט א שנעק א יאפאנעזער צו א שווערען, צופריע-דענעם יענקי, וואָס איז אהער געקומען הנאה האָבען פון ים.

דער יענקי ציהט דעם שטריקעל און פערשפיעלט.

— ציה נאָך אמאָל. צום צווייטען מאָל איז מזל'דיגער.

דער יענקי ציהט צום צווייטען מאָל און — פערשפיעלט.

דאָ ביים ברעג ים איז די שפּיעל א קליינע, ניט קיין געפעהר-ליכע, דער יענקי וויל א קעסטעל שאַקאָלאַדלעך צו פערקויפּען דעם לעבען און דער יאפאנעזער — צעהן סענט.

אַבער ערגעץ ווייט, אויף יענער זייט ים, האָט דער דראַבנער יאפאנעזער א פאָטערלאַנד, האָט מיניסטאָרען, שטאטסלייט; האָט אויף אַ מיקאדא, און דאָ אין וואשינגטאָן זיצט א שטעל-פערטרע-טער פון יענעם לאַנד. און שוין לאַנג ווי זיין פאָטערלאַנד דינגט זיך מיט אונזערע פיהרער דאָ אין לאַנד, וואָס זיצען אין וואשינג-טאָן. מען דינגט זיך לאַנג און שרנסט. ניט איבער צעהן סענט

און א קעסטעל שטאָלדאלעך איז דער סכסוך נאָר איבער דעם וואָס
 אין קאליפּאָרניא וואקסען מאלינעס און עס בליהען כריזאנטעמען
 צוליעב דעם זכות פון יאפאנעזער, און ער, דער יאפאנעזער, קען
 קיין בעל־הבית ניט ווערען איבער זיין גארטען... און די נאאיווע,
 אונשולדיגע קינדער פון לאנד דא, גלויבען און האָבען מורא, אז יא-
 פאן מיט פינף-און-זעכציג יאָהר צוריק... מען האָט מורא, און די
 שנאה וואקסט און דער תהום וואקסט צווישען דער געלער און וויי-
 סער, ראסע... 10

אבער דער ראסען־האס איז ניט אימשטאנד צו פערטיליגען
 דעם שעהנעם ריח וואָס טראָגט זיך פון די אפּעלסינען־גערטנער, קען
 ניט פערדארבען דעם גוטען געשמאק וואָס די היגע פירות האָבען,
 קען ניט אויסלעשען די זונען שטראהלען וואָס גיסען זיך דאָ אי-
 בער דער געגענד; קען ניט אָבשטעלען די כוואליעס וואָס קומען
 וואשען די ברעגעס פון דער גאָלדענער וועסט... 15

א וועלט אויסשטעלונג (יוני 1915)

סאן פראנציסקא —

ניט לאנג דורכגעמאכט ערד-ציטערניש. ס'בעסטע דערצעהלט
 מען, איז חרוב געוואָרען.
 אבער א שטאָט — ווי א לעבעדיגע בעשעפעניש; ווערט פער-
 וואונדעט, די וואונדען פעהיילען זיך, וואו ניט וואו א צייכען און
 מעהר נאָר ניט. אפשר זיינען אביסעל ענגאָיסטען אנטלאָפֿען געוואָר-
 רען נאָכ'ן אומגליק —

— ווער ווייסט פון זיי? די שטאָט איז ווידער אויפגעבויט!
 וואו ניט וואו, צווישען צוויי מאסיווע הייזער א פלאץ לע-
 דיג... א אָפּענער געמױערטער קעלער און פון קעלער וואקסען הויכע

גראָוען... מעהר נאָר ניט.

אַבער ווער בעמערקט עס, ווער זעהט עס? די שטאָט זעהט אויס ווי א יונגע כלה וואָס האָט זיך אויסגעפּוצט געט צו בע-גענענען.

און געסט — שטראָמענדיג, ציהען זיי זיך אהער. מענשען פון אנדערע געגענדען, ווייסע לענדער, און דאָך, ניט פרעמד קוקט איי-נער צום אנדערען. ניט קיין ערנסטער, ניכער א לייכטזיניגער גע-פיהל טרייבט דעם עולם אהער פון אלע עקען לאַנד און צומאָל — פון אלע עקען וועלט.

סאן פראנציסקא ווי ניויאָרק, ביידע פערמאָגען די הויפט-טוי-ערען, וואָס עפענען דעם וועג אהער אין לאַנד אריין. ביים אטלאַנטישען — דער "טרענע-אינזעל" און די "פרייהייטס סטאטוע"; ביים האסיפּיס — דער "נאָלדענער טויער".

דורך ניו יאָרק קומען צום מייסטען דאָס גרויסע פּאָלק פון פראצע, הענט צום מאשין. זעלטען ווער מיט א גרינג געמיט. דורך דעם "נאָלדענעם טויער" אַבער קומט נאָך אן עולם גליק זוכען. אין יענער געגענד טראָגט זיך נאָך אין לופטען דער נאָלד-שטויב. דער ווינט-מענש געהט אום אין די גאסען מיט שטאָק און צילינדער. די שטאָט, קען מען מיינען, לעבט אין האַטעל און ניט אין געמיינליכע פאמיליען-הייווער. (

און איצטער — קאכט עס און עס רוישט. די בעוועגונג צו גרויס פאר און קליינער שטאָט. די גאסען צו ענג פאר און בריי-טען שטראָם מענשען; די האַטעלען ניט גענוג מאָדערען-גרויס פאר אזוי פיעל געסט, און די געסט — ניט גענוג גרויס-שטעטיש פאר אזעלכע האַטעלען. (

סאן פראנציסקא איז אינטערנאציאָנאל. אפילו דער כינעזער שפּירט זיך דאָ היימיש, טרעט די גאסען אין זיינע היימישע ווייכע שיכעלאך; די פרוי אין בלויליכע הויזלאך, ווייסע זאָקען און א קאפטען ביז די קניו מיט א הויכען שטייפען אויפגעשטעלען קרא-גען.

יאפענעזער, נאָר וואָס אָנגעקומענע "מענשלעך" זיך. ער
טראָגט אנ'ענגען קראַגען און זי קניחט אונטער דער שווערער
משא פון דער לעצטער מאָדע.

אָט די לייט קומען אהער גליק זוכען. די ערשטע — וואשען
וועש, און די צווייטע — בעפוצען מיט בלומען די הייזער און מאַ-
כען אויך אז די גערטנער זאָלען גרינען.

סאָן פארנצייטקא האָט א וועלט אויסשטעלונג, אָבער דער
"נאָלדענער טויער" אינ'ם געשטאלט פון צוויי שורות פעלזען, וואָס
בעגלייט די שיף ביז צום האפען — דער "נאָלדענער טויער" איז
עלמער פון דער איצטיגער וועלט אויסשטעלונג...

* * *

מיין האָטעל.

ניט צו קריגען קיין צימער מיט א פענסטער אין דער ליכטיגער
וועלט. אלץ בעזעצט.

— גיט מיר א פענסטער כ'זאָל זעהען א שטיקעל הימעל.

— מיר פערדינגען צימערען אָבער ניט קיין הימעל.

— זאָל איך קוקען אויף א שוואַרצע וואנט?

— ביזט דאָך געקומען זעהן די אויסשטעלונג, ניט זיצען אין

צימער.

— אלץ אמת, אבער דרויסען רעגענט דאָך —

— דאָ רעגענט ניט לאנג.

— זאָל זיין אזוי.

און אין וואַרט-זאָל פון האָטעל — הימעל און ערד און נאָר

ניט. א בירזשע, מען טומעלט זיך. דער אריין, דער ארויס. דער
עלעווייטאָר קומט פון אויבען, שפייט אויס א בונט מענשען,
שלינגט באלד פרישע איין און פערשווינדט. ס'קומט אַן א גרופע
ווייבער, אויסגעוויקטע פנים'ער — לעהרערינס פון דער פרא-
ווינץ געוויס. פון ווייט געקומען; אויף דער נאָז אָנגעשריבען.

א קליין-דאר ווייבעלע "הענגט" אויפ'ן האנט פון א ריען,
ערנעץ פון קענזעס — און א ריוניגע פרוי פון אירלאנד — ביים

ארים פון אן אויפגעבלאזענעם פראנצויז פון קאנאדא. מענער מיט צילינדערס, מיט בלומען, מענער מיט איינגעבויגענע רוקענס און שפאקולען אויף די נעז. מיטגליעדער פון פערזאנען מיט אויפ-שריפטען אויף די היט; אנדערע מיט כבוד-צייכענס אויפ'ן ברוסט. מענשען מיט לעדראלען פון אלע מינים; ווער פאר זיין אייגענע פערדינסטען, ווער ס'האט גוטע פערד אויפגעצויגען אויף זיין פארם, ווער ס'האט גוטע היינער אויסגעברייט אָהן דער טרחה פון דער קוואקע. איינער פירט אַן'אָנגעפרעסענעם בולדאג אויף א רימען מיט א מזל-שלאָס אויפ'ן פרצוף, און איינע טראָגט א צופיעסטשעם ווייס פורעלבראזעלע אויפ'ן האנד. ווער...

* * *

אויף דער גאס...

אין איין זייט גיסט א רעגען און פון דער אנדערער — שיינט די זון. א ברייטע בעוועגונג. אויבען וועהען פאָנען. אונטען טראמט ווייען, אויטאָמאָבילען און מענשען.
"צו דער אויסשטעלונג".

אָנגעקומענע אָטאָמאָבילען האַנדלען מיט זיך: בלויז צעהן סענט צו דער אויסשטעלונג. טראמווייען שלעפען זיך בעל-הבתיש: בלויז א ניקעל צו דער אויסשטעלונג. יום-טוב אין די גאסען. שוין עטליכע חדשים ציהט זיך דער יום-טוב. פרעמדע ברענגען איהם, די פרעמדע יאָגען אזוי. האָבען קיין צייט ניט. פרעמדע האָבען עס די שעהערע קליידער אָנגעטאָן. דער גאנצער עולם — ווי א פרעמד וואסער, וואָס איז פון ערגעץ אָנגעקומען, ציהט זיך ברייט און פלאך. דער הינער האָט זיינע אלטעגליכע זאָרגען; געהט וואַכעדיג געקליידעט און פאמעלאך.

נעבען א קאפע מיט א ווייסען שילד שטעהט אן אייזעל, דעם קאפ אראָבעלעָזען, אָנגעשפארט אויף דריי פיס און די פיערטע איינגעבויגען. זי אויסצורוהען. די פעל ערטערווייז אויסגעקאָכען. אויפ'ן אייזעלס שארפען רוקען — צוויי טאוולען הענגען אראָב פון ביידע זייטען און אויף די טאוולען איז אָנגעשריבען:

"געהט נישט אין די ווייטע קאפע-הייזער, זיי בעשעפֿ-טיגען נישט קיין יוניאן לייט".

צוויי מענשען געהען פארביי, שמעלען זיך אב, בעטראכטען דעם אויפשריפט. איינער געהט אוועק; דער אנדערער — שפייט אויס און געהט אריין אין קאפע הויז. דער אייזעל כאפט א דרימעל.

* * *

די אויסשטעלונגס-פאלאצען....

ביים ברעג ים. געווען דא א מאָל א זומפ, דערצעהלט מען; דעם זומפ פערשטאָטען, אויסגעטריקענט. א סימבאָל פאר דער גרוי-סער מעגליכקייט אין אמעריקא. די פעלזען פון דעם "נאָלדענעם טויער" הויבען זיך ארויס פון ים און קוקען אריבער אהער צום פלאץ פון דער אויסשטעלונג. א קריעגס שיף דרימעלט אין די ווא-סערען, די קאנאָנען אהער געווענדעט — ס'איז כבוד; אָבער אפשר א שמירה פון אלדאָסבייז.

אמאָל דא א זומפ געווען. איצטער קיין שפור פון דעם. אלטע בוימער וואקסען. נישט פון אַט דער ערד האָבען זיי די ערשטע יניקה געצויגען. אויף אן אנדער ערד געוואקסען. האָט מען זיי פאָרויכטיג אויסגעוואָרצעלט און אהער געבראכט. א לוסט-פלאץ און פאלאצען פון דער ברייטער האנט. איידער מען געהט אינוועניג אריין, קען מען מיינען, אז דא איז אן אויסשטעלונג פון פאלאצען. ריזיגע פאלאצען אין ראָזיגעלעכליכען קאָליר. יעדער פאלאץ איז א מיש-מאש פון עטליכע סטילען. גאָמישער סטיל, אלט רוימישער און איטאליענישער רענעסאנס וואקסען איינס פון אנ-דערען ארויס.

ביי די פאלאצען סימבאָלישע פיגורען, וואס דייטען אָן אויף דעם "חוק" פון דעם אדער יענעם פאלאץ. און ווי מען האָט זיך נישט בעמיהט, אז יעדער בנין זאָל זיך אָנועהען, דאָך פערשמעלען זיי איינס דעם אנדערען. איין פלאץ וואקסט פון א הינטער דעם אנדערען ארויס מיט זיין גאנצער גרויסקייט. די מאסיווע קאלאנא-

דען און די גראנדיעזע קאלניזען איבער זיי ווינקען מיט גללות און ברייטקייט.

מען קען מיינען, וועלטען מיט גראניט האָט מען אהער ארוי-
בער געפיהרט די אלע בנינים אויסצושטעלען. טהוט איהר אָבער א
שנעל מיט'ן פינגער אין דעם "גראניט" קלינגט עס פוסט.
— ברעטלאך און פאפיר. אפשר אויך א סימבאָל, א בעדייט
אויף עפעס...

* * *

"מאנופאקטור"...

אין דעם פאלאץ פאל איך אריין צום ערשטען.
ס'איז א וועלט-אויסשטעלונג. די גרויסע, אלטע וועלט, די
מאמע פון דער מאָדערנער מאנופאקטור, איז אָבער איצטער אין
מלחמה. ס'אייגענע קינד האָט דער מאמע אויפ'ן שלאכט-פעלד
ארויסגעפיהרט. איז קיין ביז:

— אמעריקא האָט אלעמען גוט פארטראָטען. דייטשלאנד,
ענגלאנד, פראנקרייך אפילו רוסלאנד —

די פעראייניגטע שטאטען האָבען גוט זייער פלאץ אין דעם
פאלאץ פערנומען. אלץ איז דאָ פאראנען. פון א שפילקע פאָדים
ביו צו די מאָדערנע און גרעסטע וועב-מאשינען וואָס בעוועגען זיך
ביי זייער ארבייט; פון דער נאָרעל ביו צו דער נייעסטער טאר-
פידא, געמאכט ביי "רעמינגטאָן ענד קאָ."

ניט נויטיג געווען, אז אייראָפּא זאָל איהרע חפצים שלעפען
איבער ימים.

אָבער דער צופאל, וואָס האָט ניט געלאָזט די אייראָפּעאישע
מלכות אפיציעל זיך דאָ צו בעטייליגען און וואָס אייניגע פאטריא-
טען זון קויפלייט פון פרעמדע לענדער איז געלונגען יא עפעס צו
בעווייזען אויף דער אויסשטעלונג אונטער דער היימישער מארקע
— דאָס אלץ בעווייזט אויסגעצייכענט אפילו ביים ערשטען אוי-
געבליק אז —

די מאַטעריאַל האָט דאָס אינדיווידועלע אינגאנצען אומגעבראכט.

די מאשין וועבט איין געוועב פאר דער קולטורעלער וועלט. פארב, קאליר — אמאל געווען אייגענשאפטען פון פעלקער, היינט האָבען זיך די פארבען אויסגעמישט. מען האָט זיך מיט די קאלירען פער ביטען. אין די פער אייניגטע שטאטען מאכט מען אלץ אָדער מען מאכט נאָך אלץ — קיין גרויסער חלוק נישט. קיין איין מאָדערען פאָלק איז איצטער נישט בעסער. נישט מער וואָס איצטער איז די מלחמה דאָרטען, אָבער ביז דער מלחמה איז אין דעם ענין פון גא-לאנמריי סחורה, אייראָפּא שוין געווען אויפ'ן פלאכען און גראדען וועג ווי די פער אייניגטע שטאטען פון אמעריקא — — —

די מאשין, די מאשין, די איינציגע שאפונגס קראפט און אוי וועניג לידער ווערט לכבוד איהר געוונגען.

יצט א האמע ביי א וועב-מאשין, וואו עס וועבען זיך אויס קליינע האנטוכלאך, סערוועטען; די מאשין טהוט זיך איהר ארבייט אליין, די דאמע פוצט די נעגעל מיט א קליין פיילכעלע.

און א צווייטע מאשין שטיקט אויס בלימעלאך אויף א הער לען געוועב, ברייט ווי א וואנט, און פופציג, אפשר הונדערט בלי-מעלאך מיט א מאָל שטיקט די מאשין אויס אויף דעם געוועב. איין בלימעלע אין אנדערען געראָטען, אויף א האָר נישט געמינערט; אויף א האָר נישט צוגענעכען. אנאָנטיק פון א חופה-קלייד קען דער פון זיין. די בלה וועט פערשפאָרען דורך נעכט נעבעך, איהרע אוי-גען בלענדען און בלימעלאך אויסשטיקען...

ווי געזאָגט, נישט אפיציעל האָט דאָ יעדע לאַנד פון אייראָפּא צו ביסלעך סחורה מיט דער אייגענער מאַרקע.

ענגלאַנד —

אביסעל "קעניגליכע" פארצעליי. דער סטיל געפישט. שמעקט מיט "קאָפּענהאָגן" און אביסעל "ווינערש" צוניפנעמישט. האנט שטיקעריי. גאנץ גראַבלאך געמאכט. דאָס אלץ. מער קיין אריגינעלע זאכען איז דאָ נישט. עפעס האָט ענגלאַנד יאָ געהאט אויסצושטעלען, אָבער דאָס איז געווען פאר דער מלחמה. און דא-צו ווייסען דאָך ריזענדע, אז פון לאַנדאָן קיין פאריז לויפט אנ-

עקספרעס-צוג בלויז אכט שעה... און צוזאמען מיט די מענשען
פיהרט דער צוג איבער די לופט פון איין לאנד אין דער אנדערער...
פראנקרייך —

און די שעהנסטע קונסט — ס'איז איין ואך.
נאָר, אז קויפלייט האָבען זיך מיט דעם אָבגעגעבען און, אז
היימישע פאטריאָטען האָבען דאָצו מיטגעהאַלפֿען איז אַרויסגעקור-
מען: עטליכע סקולפּטורען, אביסעל מאָדערען, אביסעל קלאסיש און
זעהר פיעל בולוואַרמעסיג, און נאָך אזעלכע קלייניגקייטען וואָס זע-
נען האַלב קונסט און האַלב — גאר ניט מיט נישט.
און ווייל פראַנקרייך ברעניצט זיך מיט איטאליען וועל איך
נאָך צוגעבען אביסעל מאָדאָטישע זאכען און יוצא מיט איטאליען.
דייטשלאַנד, עסטרייך —

אביסעל "דרעדען" פאַרצעליי. אביסעל פיינקייט פון הא-
נאָווער; פיינע גלאָזוואַרג, וויענער פאַרצעליי מיט גראַציעזע גאָל-
דענע פיגורען און ווידער גלאָז און ווידער פאַרצעליי און גלאס קליי-
ניגקייטען וואָס האָט צו טאָן מיט אונזער אויסערליכקייט.
האַלאַנד —

לויטער פריעדען. שווערע שטיוועל מיט גראַבע פאָדעשוועס,
גרויסע פאנטאָפֿעל מיט האַלץ אונטערגעשלאָגען. גרויסע שווערע
קיה מיט גרויסע, מילכיגע אייטערס; ווייבער אין ווייסע טיכלאך
מעלקען די קיה. היימישע פאנאָראַמעס. און ווידער קיה און ווינט-
מיהלען און עכטע האַלענדער לייווענט...
שפאניען —

פוצאכטץ פאר ווייבער. פיעל פארביגע טיכער די ברוסט
ארומצואוויקלען און נאָך די טאליע צו שערבאָפֿען. וואויל-יונגערי-
שע-סחורות. אין יענעם לאנד פרוכפערען זיך לעדיגנהער און סע-
רענאדען זינגער; רויטע טיכער, גיטארעס און קאסטאנעטען — די
גשמה פון יענעם לאנד.

יאפאן —

אין דעם אינטערנאַציאָנאַלען פאלאץ פאר מאנאפאקטור אין

יאפאן דער גרעסטער דיסאנאנס. מיט פאנטאסטישע געוועבען האָ-
בען זיי זיך פון דער איבעריגער וועלט דאָ אַבנעצאמט. פון אלטענ-
ליכע זאכען האָבען זיי געמאכט א קונסט גאלערעע עם ליגען די
געוועבען מיט דער איידעלשער און פיינער צייכנונג. די האפטונגען —
| פיהלסטו נאָך די פינגער וואָס זיינען איבער'ן זייד אומגעגאנג-
נען. יאָזוי און אייזאָן, סאנצומא שטאַלצע וואזען. אפשר אימיטירט;
האָבען זיי דאָך פאַרלויפֿיג בלויז זייערע גאנץ גאָהענטע און אלטע
שכנים, די כינעזער נאָכגעמאכט. אין דער ש ע ה נ ע קונסט
ניט קיין טרייסער ביז.

מעבעל געשיניצט פון קאיקא-האַלץ און בעפוצט מיט עלפאנט-
ביין און פערלמוטער. וואסערפאלען-לאנדשאפטען, מיט זייד אויף
זייד געהאפטען, קוקען פון אומעטום ארויס... א גלאט-ראזירטער
יאפאנישער דזשענטעלמאן — זיין בליק בעגלייט אייך מיט העפ-
ליכקייט. ס'הייסט:

— איהר מענט נאָך עפעס ביי אונז לערנען.

”כינעזישע רעפובליק” —

דו קוקסט אויף דעם אויפשריפט און טראכטסט:

— איז אפשר דער אויפשריפט דאָס שעהנסטע וואָס די כי-

נעזער האָבען דאָ געקענט ארויסשטעלען?

אַבער דאָך ווערט דיין בליק פערבלאָנדרזשעט צווישען זייערע
וואזען און געלב-גריין קאָלירען. די פארבען — געלב און גריין זענען
דאָך אונזערע אויף, און דאָך עפעס פון אנדערע וועלטען. אלטע
וועלטען. א קיהל ווינטעלע בלאָזט פון דעם און ארום דעם.
און די פרימיטיווע צייכנונגען אויף זייערע געוועבען!
דעם ערשטען פריז קומט זיי און ניט די יאפאנעזער.

דער צווייטער דיסאנאנס דאָ אין דעם פאלאץ.

און קוקסטו אויף דעם אויפשריפט אויבען, און דערמאָנסטו
זיך. אז ערגעץ אויף א בילד האָסטו געזעהען זייער פרעזידענט
יואָן-שייקי אין יוניפאָרם פון אונזערען א גענעראל — פאר
קוועטשט ס'הארץ קוקענדיג אויף די עכטע, עכטע קאָלירען אויף

ויערע פארצעלייען.

— "ארנענטיגער רעפובליק" —

א יונג הענדעלע. אָבער סרעהט הויף. וויל זיך בעווייזען. די גרויסע סטעפעס איז אָבער שווער צו ברענגען. דאָך געקליגט זיך צו בעווייזען אלץ אונטער א גלָאָז. פאנאראמעס, מיט פאנטאסטיש ליכט בעלויכטען. יעדע פראָווינץ בעזונדער. גאָט'ס ברייטע וועלט. אָהן צאָהל בהמות, פערד און רינדער מעהר ווי מענשען. וואָס קען זי נאָך בעווייזען?

דעם היישעריק וואָס פארצערט די פראצע פון ערד ארבייטער? די טריקענישען און פערפלייצונגען? די שלעכטע אייזענבאהן וואָס די ענגלענדער האָבען איינגעפיהרט?

דער אקער אייזען און דער וואָגען צום פערד ווערט געבראכט מן נאָרד אמעריקא. לערער? שיקט מען קיין דייטשלאַנד בעאר-בייטען די "אייגענע" פעל; ציבעלעס און בעבלאך פון שפאניען, געלד ברענגט מען פון ענגלאַנד און...

— "רוסלאַנד" —

האָט אויך א קליין ווינקעלע אין דעם גרויסען מאנופאקטור-פאלאץ. אָכנעצאמט ווי א קרעמעלע. די גרויסע רוסלאַנד פער-נעהמט דאָ דעם קלענסטען פלאץ.

אויפ'ן וואנט — פוטערווארג: סאבאל, פוקס, טכור, מארדער און באָכער. אויף א טיש, אונטער א גלָאָז "היימישע" שטיקעריי-ען, דאכט מיר פון אירלאַנד, רויט-געפארבטע "האָלץ-פיקערס" מיט לאנגע שנעבעלאך; "וואנקא-ווסטאנקא'ס" א פאָר קאָפיעס פון בי-ליבנס צייכונגען און עטליכע אלטע רוסישע מטבעות.

אויפ'ן צווייטען טיש זיצט א לעבעדיגער טשערקעס אין זיינע נאציאנאלע קלירער און קלאפט זילבערטשוועקעלאך אין ליל-קעס צו בעפוצען זיי. בעפוצט הענטלאך צו שטעקענס מיט די איי-גענע טשוועקעלאך. קאווקאזער קונסט.

דאָך וואָלט רוסלאַנד אפשר נאָך ע פ ע ס געקענט אויס-שטעלען ווען ניט די מלחמה...

און שטעהנדיג שוין אויפ'ן שוועל פון דעם מאנופאקטורפא
לאץ און ווארפענדיג נאך אמאָל א בליק צו די אלע שטומע זאכען
וואָס זענען אזוי קונציג אויסגעלעגט געוואָרען, זעהסטו ווי די
פלאכקייט איז ארויס קאָנקורירען מיט דער אייגענארטיגקייט. די
גרויקייט — מיט דער פיעלפארביגקייט...

* * *

מאשינעריי!

איך בלייב א וויילע אויף דער שוועל פון אַט דעם פאלאץ.
שטאָל און אייזען; אייזען און שטאָל. א קעלט בלאָזט דאָ פון די
אלע אייזערנע ברואים, קאלטע און שטומע. דער בנין איז ברייט
און הויך, און די מאשינען, פון אלערהאנד און אלער גרויס, זעהען
אויס צווישען זיך פיעל היימישער, ווי מענשען צווישען מענשען.
קומסט אריין טיפער, טרעפסטו, ווי אנדערע מאשינען בעווע-
גען זיך; די עלעקטרישע קראפט טרייבט זיי, און זיי דעמאָנסטרירען
פאר די בעזוכער זייער לעבען און ווי ריזיג. עפעס
אונהיימליכעס טראָגט זיך דאָ ארום אין לופטען. די בעזוכער
אליין זיינען דאָ שווייגענדיג, צי ווייל זיי ווערען בטל דאָ, אין דער
וועלט פון שטאָל און אייזען, צי, ווייל ס'איז א מלחמה אויף דער
וועלט, און יעדער איינציגער פיהלט דעם צוזאמנהאנג פון אַט די
אלע שטומע בעשעפענישען מיט דעם וועלט-קריגע ערגעץ ווייט
פון דאנען....

די אלע לאָקאמאָטיווען, וואָס טראָגען זיך פארביי מיט א גע-
פייפערדיי יעמאָלט, ווען עס קומט אויס צו זיין ביי א באהן-סטאנ-
ציע, זיי רופען דאָ אין אונז ארויס א בענקשאפט; צומאל מאכט
עס אונזער בלוט טרייבען שנעלער, וועקט ענערגי אין אונז; וועקט
א חשק צו לאָזען זיך וואנדערען אין ווייטע וועלטען. דאָ אָבער,
אין דעם מאשינען-פאלאץ, אַט דער ריעזיגער לאָקאמאָטיוו, פון
לעצטען מאָדעל, ער ווארפט א פחד אָן מיט זיין קאלטען שוויי-
גען. די אייגענע גרויסע לאָקאמאָטיווען, וואָס שלעפען דורך דעם
צוג דורך די קאָלאראדער בערג, דורך די וויסטענישען פון יוטא.

אדער אריוואָנא, ווען זיי קומען אָן צו א סטאנציע פערשוויצטע, פערשטויבטע, סאָפענדיג און בלאָזענדיג מיט אלע כחות די היץ פון זיך — צומאָל דאכט זיך אויס, אז זיי זענען ווייטע ברידער מיט דיר דאָ אָבער, אין פאלאץ, רופט ער ארויס, דער אלמעכטיגער לאָקאָמאָ-טיוו, א פערדאכט. אויסגעפוצט, ער בלאנקט מיט זיין גאנצער גרויס. כמעט אייער געזיכט שפיגעלט זיך אָב אין דעם שטאלענעם שפיגעל...

דעם ציהען זיך שוודות אוטאָמאָבילען; נייע, אויסגעפוצטע; מען לאָזט קיין שטויבעלע ניט פאלען אויף זיי. ס'מאכט דעם איינדרוק, אז איינגעוויקעלט אין וואטע און אין פאפיראס-פאפירער האָט מען זיי אין פאפירענע שאכטלאך אהער אריינגעפיהרט, צו דער אויס-שטעלונג געבראכט. זיי בעדארפען עס אָהן ווערטער ערות זאָגען אויף דער עהרליכקייט פון זייערע פאָטערס, וועמעס נעמען די מא-שינען טראָגען אויף זיך. און צווישען די אויסגעפוצטע — דער "רעקארד ברעכער"...

צווישען דעם בלאנקענרען, אויסגעפוצטען אוטאָמאָבילען-עולם געפינט ער זיך. ער האָט דורכגעמאכט דעם וועג פון אמ-לאנטיק צום פאסיפיק, און דער שטויב, מיט וואָס דער וועג האָט איהם בעדעקט, איז נאָך אויף איהם. מען האָט זיך געהיט, קיין שטויבעלע זאָל פון איהם ניט אראָבפאלען, כדי דער איינדרוק פון זיין טיכטיגקייט זאָל בלייבען גאנץ.

דורכמאכענדיג אזא שווערען און לאנגען וועג, איז ער צוטריי-סעלט געוואָרען, די שינעס — בלאָטיג, ליימיג און מיט לעכער, — ס'הייסט:

— "ווייסטו גרינהאָרץ, וואָס פאר א וועג איך האָב דורכגע-מאכט? דאָס האָב איך נאָך, ווי ס'איז, מיינע ביינער אהער גע-בראכט. זאָלען אָט די אלע אויסגעפוצטע חברים מיינע פרוואווען אין אזא וועג אריין זיך לאָזען!"

ער רופט ארויס אינטערעס ביי די בעזוכער. אנדערע טאפען מיט די פינגער דעם שטויב אויף דער מאשין און בעמראכטען דעם

בלאָטיגען פינגער, אנדערע פראווען די דיק פון די אויסגעריכענע שינעס; ווער עס נאָטירט עפעס ביי זיך אין א ביכעלע, קוקענדיג מיט גרויס דרך ארץ אויף דעם פערשטויבטען, צוטרייסעלטען "רע-קאָרד-ברעכער".

נאָך א "רעקאָרד-ברעכער".

ניט קיין אויטאָמאָביל, נאָר — א פליה-מאשין. הענגט נאָר אויבען, כמעט ביים דאך, און דער עולם פעררייסט די קעפ דעם שטאָלענעם פויגעל צו בעטראכטען. דאכט מיר, קאָרטס האָט עס דעם רעקאָרד געבראָכען, פליהענדיג אויף איהם דאָ אין לאַנד. ער הענגט אויבען מיט די פליגעל אויסגעשפרייט, פער-שטויבט און פעט פון אויל, און אונטען זעהט זיך דער שטאָלע-נער בויך, עס זעהען זיך די מאָטאָר-געדערס... לאנג בלייבט דאָ דער עולם, טאטעס, מאמעס, קינדער און קוקען ארויף; און קינדער צום מיינסטען, זיי שלאָגען דעם רעקאָרד פון קוקען ארויף מיט א פעררייסענעם קאָפּ. די עלטערע ווערען מיעד, שלעפען די קינדער אָן א זייט אוועק. — —

פאָרד! — — דער טאטע פון דעם ביליגען לוקסוס; דער וואָס האָט די ענגע גאסען פול געמאכט מיט די אויטאָמאָביל-קארליי-קעס, פערדאָפּעלט די בעווענונג און יאָגעניש אין דער גרויסער שטאָט און רייסט דעם שטויב אויף די וועגען, וואָס פיהרען פון דאָרף צו דאָרף — ער, פאָרד, האָט אריינגעבראכט א טומעל און ניט נויטיגע בעווענונג אויך אהער, אין דעם מאשינעריי-פאלאץ. ער דעמאָנסטירט דאָ די סיסטעם אין זיינע אויטאָמאָביל-פאבריקען אין דעמאָנסטראַט.

אין איין זייט ליגען אָנגעוואָרפען בלוז איינציגע טיילען פון אויטאָמאָביל. שטיקלאך, ברעקלאך; פאר א ניט-געניט אויג, כמעט ניט צו דערקענען, וואָס עס איז. דערביי א לאנגער, לאנגער ווערק שטאט, וואָס זיין אויבערשטע טייל בעוועגט זיך אלץ פאָרויס נאנץ לאנגזאם. עטליכע צעהנדליג ארבייטער, נאנץ ריין געקליידעט, יע-דער איינציגער האָט צו זאָגען אויף א טייל מאשין, שנעל ווערט

אין גליעד מיט'ן אנדערען צונויפגעשרויפט. אָט, דערקענט מען שוין דעם סקעלעט פון אויטאָמאָביל; די אקסען צוגעפאסט, נאָר רעדער אָנצוטאָן דער בעוועגליכער ווערקשטאט ציהט דעם סקער לעט פאראויס, וואו אנדערע ארכייטער ווארטען, און יעדער איינ-צינער לעגט עפעס צו, גיט א קלאפ, אויף שנעל א שרויף, די רע-דער שוין אויך אָנגעטאָן, די קארעטע ארויפגעוועצט, נאָזאָלין אָנגע-נאָסען; אויטאָמאָטיש טרייבט מען פאנאנדער די רעדער; ביים רי-דער זיצט שוין א שאַפער, און דאָס, וואָס איז מיט איינגע מינוט פריהער בעשטאנען פון שטיקלאך אייווען, גלידער, — "א פאָרד-מחבל" — האָט אויפגעלעבט און — מאַרש דורך דעם אפענעם טוישער אויף דרויסען ארויס, לאָזענדיג נאָך זיך דעם גוט-בעקאנטען נאָזאָלין-ריח.

די ביים עולם רייסט זיך ארויס א צופריעדענער געלעכטער; די גאנצע זאך זעהט כמעט אויס, ווי עפעס א קוגל-שטיק געוויזען; מיט א צויבערשטעקעלע א מאך געטאָן — אין אלץ מיט אנאנדער! אָבער דאָס איז א לאָקאלע אויפלעבונג דא אין דער קאלטער אטמאָספערע. נאָר גיט היימיש פיהלט זיך דאָ דער עולם, אפילו די אקערבוי מאשינען, ווען זיי ליגען דאָ אויסגעפוצטע, רופען זיי ביי דיר קיין גלויבען גיט ארויס; ס'איז גיט דער ליבער וואונק פון אן איבערגעגעבענעם ברויט-געבער. גיט די היימישקייט, וואָס עס טראָגט אויף דיר פון דעם אקעראייזען, וואָס ליגט ביים זייט פעלד נאָכדעם ווי ער האָט די פריהלינג ערד אויפגעעפענט און געמאכט איהר גרייט פאר דער זריעה.

און די ריעזיגע ראָמאנציאָן-מאשינען, וואָס זיינען אימשיטאנד צעהנדליגער מילען ווייס פאפיר פערשמירען מיט אלערליי קאָליר-רען; שרייב-מאשינען, דרוק-מאשינען, מאשינען אפילו צו פער-שניצען בליפּענעם, מאשינען צו פערקלעפּען ברייט-קאָנווערטען, מאשינען אויפצופענען בריעה — — — ס'ווערט אונז היימליך, פערבענקט זיך נאָך יענער צייט, ווען די איינציגע שרייב-מאשין איז געווען —

א בענוענע פערער — — —

ווארום, שטעהענדיג צווישען די מאשינען און מאשינדלאך, וואָס האָבען אזא נאָהענטקייט מיט אונזערע איידעלסטע געפיהלען, מיט אונזער מאַרד און בעוועגונג פון דעם ווייטסטען נערו — קוקענדיג צו דעם אלעמען, הויבסטו אָן צו גלויבען, אז די צייט איז ניט ווייט, ווען עס וועט זיין א מאשין, וואָס וועט פּעראייניגען דעם כּוח דירעקט מיט דער ראָטאציאָנס מאשין, מענשען וועלען ניט בעדארפען זיצען און "טייטלען", זיצען און גיסען און דאן ערשט דרוקען. ס'וועט ווערען אינגאנצען איבעריג:

איין ברעג פון אזא עלעקטרישע מאשינקע וועט מען צושטע- לען צום הויכען שטערען פון דענקער און דעם אנדערען — צו דער ראטאציאָנס מאשין; א דריק ביי א קנאַפּקע, און מיט א נעפּייה וועט זיך אָנהויבען ציהען די ברייטע לענטע פארשמירט פאפּיר; די אוטאָמאטישע שער וועט פון דער לענטע שניידען, ווי דער שטייגער, שטיקער — א שטיק — פאַר א סענט, א שטיק פאַר...

— — — * * *

"קוילען און מינעראלען גרובען" — — —

דער פּראָגרעס אונטער דער ערד. מיסטעריעז זעהט אלץ ארום. איהר בעדארפט זיך לאָזען מיט אונטערערדישע וועגען. פינסטער. פון ווייטענס, אין דער טיף, הערען זיך טעמפע קלעפּ. שווארצע אונטערערדישע קאָרדאָרען. פּויערלאך פינקלען. קוילען-ווענט, מען שען איינגעבויגען — אוטאָמאטען — האמערען מיט די שפיציר- נע האמערס. די לופט — גוט. נאָך טיפּער. אנדערע מינעראלען. אבער ווי פריהער, די לופט אויסגעצייכענט... יעדע קויל איז ממש ארומגעווישט, קיין שמויבעלע זאָל חלילה אין די לאנגען ניט אריין...

קופער, נאָלדמינען. וועגעלאך לויפען, פיהרען די רודע ארויס. אלץ אזוי פּוין, אלץ אזוי ציכטיג, אזוי זויכער. ס'וויילט זיך גאָר ניט ארויסגעהן פון דאנען. א גאנצע פאָרשטעלונג פון דעם מינען-לע-

בען...

איינס בלויז האָבען זיי פערפעהלט דאָ צו בעווייזען:

— דעם אויפרייס פון די אונטערערדישע גאזען, אדער ווען די גאלערעען הויבען אָן איינצופאלען, וואסער רייסט זיך אריין, פיר ערען צופלאקערען זיך און די לעבעדיגע דאָרט, די מענשען דאָרט, די ארבייטער דאָרט — ווען דער טויט דער שווארצער רייסט זיך אריין אין די מינען-גרובען — ווען די הילפס-געשרייען און קרעכ-צען פון אונטען גיסען זיך צוזאמען מיט די יאָמער-געוויינען פון ווייב און קינד אויבען... דאָס האָבען זיי פערפעהלט.

מאשינען, מאשינען, מאשינען — קינדער פון אונזער צייט...

* * *

די שפע פון דער ערד, שפייז פראָדוקטען. —

אין דעם פאלאץ זיינען פערטרעטען אלע שטאמען פון נאָרד אמעריקא. איין שטאט וויל דעם אנדערען איבערשטייגען. איינער קאָסעטירט מיט זיין ברויט, דער אנדערער מיט עפעל און בארנעס. אָבעקליבענע, אָנגעלאָדענע זאנגען פון ווייץ, קאָרן, גערשטען; גע- היט אז קיין קערענדעל זאָל פון זאנג גיט ארויספאלען — כמעט אונגאטירליך גרויס זיינען די זאנגען אין בונטען צונויפגעבונדען און ארויסגעשטעלט הינטער א גלאָז.

אין גרויסע גלעזערנע סלאָיעס — קאָנסערווירטע פרוכ- טען, גוואלדיג גרויס, ממש ווי פון חומש ארויסגענומען. יעדער פלויט, יעדע בארנע, אפעלסין און איילבערט — קוקסט צו דעם און טראכסט:

— וואסען טאקי אזעלכע פירות? ס'ווילט זיך זעהען דעם פויער מיט דער טרייער האנט וואָס ווייס אזוי גוט ארום די בוי- מער אומצוגעהן, יעדען צווייג אזוי אויפצופאסען, מאכען דעם בוים אזוי שעהן וואסען; מאכען די פרוכט אזוי שעהן און בע- מעט'ט.

און מענשען, ווי ביהנען דאָ — פול. מאמעס און קינדער, און מענער — א שטארקער עולם. דאָ, אין דעם בנין, בעווייזען

פערשיידענע פירמעס, ווי אזוי די שפייז-פראדוקטען ווערען צוגע-
גרייט. בעל-הבית'סעס לעגען דא אריין זייער גאנצען געדאנק עפעס
צו לערנען; און מענשען מיט געוונדע מאנענס געהען פון אויס-
שטעלונג צו אויסשטעלונג און בעטראכטען יעדע זאך טיכטיג.
דא מאכט מען אלע גוטע, זיסע, זאכען די אלע נאשערייען,
וואָס קיין פאָלק, דאכט מיר, איז אויף דעם ניט אזא בעלן ווי דאָס
אמעריקאנישע. קענדי!

עפעס א קלייניגקייט. ס'ערשטע וואָרט, וואָס דאָס קינד דאָ
אין לאנד לערנט צו זאָגען. נאָך איידער דאָס קינד קען "טאטע-
מאמע" זאָגען ווייסט עס שוין דעם בעדייט פון דער פעני, פאר
וועלכען מען קאָן "קענדי" טויפען. דער סאָלידער ערנסטער אמערי-
קאנער טאטע פון דערוואקסענע קינדער ווערט צארטער ביים עפע-
נע א שאכטעל "שאַקאָלאד קענדי" — — —

דאָ אין פאלאז מאכט מען קענדי פאר אויך אין די אויגען
און מען גיט צו פערזוכען. יא, מען גיט יעדען, ווער עס וויל נאָך.
געהען די פערזוכער פון טיש צו טיש, בעלעקען זיך און פערזוכען.
אלע זיינען דאָ מבינים. קליין און גרויס זאָנט א מיינונג. דאָ זעהט
אייר, פיהלט אייר דאָס לעבעדיגע לעבען.

דאָ בעווייזט מען, ווי אלע פראדוקטען ווערען מעכאניש פער-
פאקט. קיין מענשען-האנט, ציכטיג, זויבער:

אין איין זייט — שטיקער בלעך און אין דער אנדערער זייט
שיט מען גאנצע קאווע. און ביז די קאווע קומט צום בלעך איז די
ערשטע שוין צומאָלען אין א רונדער פושקע. אָנגעשאַטען, פאר-
קלעפט, ארומגעוויקעלט און פארטיג. -- בלוז קליין געלט, און
קאָנסט עס מיטגעהמען אהיים — — —

און ווי מען "מאכט" געלט בעווייזט מען אויך אויף דער
אויסשטעלונג — — —

* * *

דרויסען איז שעהן, ליכטיג און ווארים. עס בלויז זיך ס'וואר

סער ארום דעם "נאָלדענעם טויער".

דער עס זעהט אויס, אז דער פּרעסערער עולם פיהלט זיך בעסער אין דרויסען. עס טראָגען זיך אָבעריסענע קלאַנגען פון די מוזיק-קאפעלעס וואָס שפּילען אין פערשיידענע פּלעצער. נאנץ ווייט איינע פון אנדערען שפּילען זיי און דאָך דערטראַגט זיך א מוזיק-כוואליע פון די כּט ער און פּויער און רייסט זיך אריין אין דער אווערטיור צו טאנהויזער.

די אויסשטעלונגס-טעריטאָריע שנייט דורך א מיניאטור איי-זענבאך-ליניע; קינדיש-גרויס אויף קליינע וואַגאַנעלאַך פיהרט מען אום די בעזוכער, פאר צעהן סענט, פערשטעהט זיך. אָבער דאָס קליינע לאָקאַמאָטיוועל פייפט גרילציג און רויכערט, ווי עפעס רעכטס; טראָגט זיך דורך מיט גערויש פארביי דער מוזיק קאפעלע און פייפט זיך פאנאנדער פונקט, ווען דאָרט שפּילעלט מען דעם "פריהמאָרגען" פון גריג.

א פאראד!

דער מען פויקט ערגעץ, טראָמפּייט-סיגנאַל.

א קלאפען פון פערדישע טריט דערטראַגט זיך. דער עולם לויפט. א פאראד. דאָס געהערט צום פּראָגראַם פון טאָג. א מיטעל דעם עולם אריבערצוציהען, אדער האָט עס אפשר אויך צו טהאָן מיט דער אויסשטעלונג? ס'איז ניט קיין געוואוינטליכער פאראדען-מארש:

די עלטסטע פאָרשטעחער פון לאַנד מאַרשירען רייטענדיג אויף זייערע פארשיידענפארביגע פערד. אמת'ע אינדיאנער, דער "שאַרית הפליטה" פון די "אבות-אבותינו" פון דעם לאַנד. די גע-זיכטער געפארבען, די ארעמס און הענט טאטואירט. אָדלער-פער-דערס אין די האָר און מיט אויסגעפלאָכטענע שטייפּע צעפּ אויף פאָרענט פערוואָרפען. פאָרשטעחער פון פארשיידענע אינדיאנער שבטים יעדער איינציגער מיט אנדערע שרייענדיגע קאָלירען ס'פנים-אויסגעשמירט. קארבאָים און מיידלאַך חנ'לען זיך פאר-בייפּהערענדיג.

אין אן אלטען פארשטויבטען און האלב-צובראָכענעם לאַנד. די פענסטער אָפּען, זיצט א דיקע, שווערע אינדיאנערין, שווער, ווי די ערד אליין, ס'פנים — פאנטאסטיש געפארבען, א פאָרשטעהערין פון א שבת בעווים, און צוויי הויכע, דארע פערד שלעפּען די קאד רעטע. זי קוקט טעמפ ארויס צום עולם וואָס האָט זיך פערזאמעלט ביים זייט וועג אין א געדיכטער וואנד און קוקט ניינערין.

צי ווייסט זי דעם בעדייט פון אַט דער אויסשטעלונג? צי ווייסט זי, אז דאָ האָט מען אויסגעשטעלט דאָס רייכקייט פון איהר לאַנד און — אז אפילו איהר ליעד האָט מען פון איהר צוגענומען און פערדאָרבען; איהר שטילע מעלאנכאָלישע ליעד וואָס איז פער וואַנדעלט געוואָרען אין דעם בלעכען-קלאנג טעמפּען אמעריקאנעם גאסען געזאנגען?

* * *

ה"י פערגעניגענס פלעצער!"

טאם-טארראס! א כאָס פון שפיעל-קאסטען מוזיק און מענ' שען-קולות.

א זעהר בכבוד'יגען אָרט פערנעמט דער אמיוזמענטס-פלאץ. א גאנצע גאס פאנטאסטישע, סימבאָלישע געביידעס. דער גרינ-האַרן מיינט, אז דאָס איז די אויסשטעלונג; ווארום דאָס איז דער אויסדרוק פון בעוועגונג און לעבען דאָ. די שרייענדיגע לעבעדיגע רעקלאַמע דערנרייכט די העכסטע שטופע. פאר יעדען פלאץ, פאר יעדע מיר אן אנדער גרילצענדיגע רעקלאַמע.

בעווייזט מען אינדיאנער אינוועניג, — שטעהען די אינדיאנער אליין פאר'ן מיר און רופען;

בעווייזט מען קריפעלס — איז דער קריפעל אליין דער רוי-פער. פאר אמין צירק ליגט א עלעפאנט און שרייט: מא-ע! מא-ע! אזש דעם עולם פערקאפט ביים הארצען. אלץ איז דאָ אין בעווע-זונג; שרייערס, שטימעס, שוין פון לאנג הייזעריגע, דערמאכען מיט די הענד, וואָס זיי קענען ניט דערשרייען. צעהן סענט, א קוואַדער; אפילו "ניקעל-פערגעניגענס" אויך פאראן.

דער עסקימא-דאָרף!

דאָס הויז — אין געשטאלט פון אן אייז-בארג. ביים טיר — אן עסקימא מיט זיין מאַכטער, געקליידעט אין איבערקעהרטע פעל-צען. האלטען לאנגע, לעדערנע בייטשען, אפשר צעהן איילען די לענג, און כוואַשטשען גלאס אין דער וועלט אריין, ס'הייסט: אזוי טרייבט מען ביי אונז אָן דעם געשפאן פון הינט, וואָס שלעפען דעם שליטען איבער די אייביגע שנייען פעלדער. קיין הינט זיינען ניטאָ, און קיין שניי-פעלדער אויף ניט. זי בעווייזט א קונץ: מיט'ן ברעג בייטש קען זי מרעפען א פעני, וואָס מען לענט אוועק אויף דר'ערד, ווייט פון איהר. נאָך דעם געהען זיי אינוועניג אריין רופענ-דינ דעם עולם — — —

דער האווייער דאָרף!

עס זיצען פאר'ן טיר א גאנצע משפחה האווייער. די פרוי-ען אין קליידראָך פון שמרויען אויסגעבונדען. די ברוסט ענטבלויזט. זינגען מעלאנכאָלישע נגונים און צימבלען צו אויף גיטארעס. איי-נע רייסט זיך פון אָרט און הויבט אָן טאנצען, מאכענדיג גראציעזע ריטמישע בעוועגונגען מיט דעם גאנצען קערפער; יעדער גליד בע-זונדער הויבט זיך אָן צו ריהרען און דריקט אויס, דער גוטער יאָהר ווייסט וואָס... אין דעם געזאנג און טאנץ ליגט א מין דביקות. באלד אָבער הערט עס אויף און מען איז מודיע, אז דעם עיקר בעווייזט מען פאר צעהן סענט, דאָרט, אינוועניג. וואונדער איבער וואונדער!

א מענש האָט דעם גאנצען לעבען פערבראכט אין שטודירען, ווי אזוי א פליי אויסצודרעסירען. און ס'איז איהם געלונגען. קומט אריין, איהר וועט עס זעהן!... איהר וועט זיך דערוויי-סען פון דער הויכער אינטעליגענץ וואָס די פליי בעזיצט און איהר גרויסע פיזישע קראפט. צעהן פליי ווערען אין א וואָגען איינגע-שפאנט, און ווי די בעסטע פערד שלעפען זיי דעם וואָגען לויט דעם פערלאנג פון דעם פוהרמאן! דער פראָפּעסאר מיכאלא!

"קומט און זעהט דעם מענשען וואָס האָט זיבעצעהן יאָהר נער פֿינסטערט אין דעם וויסטען, קאלטען סיביר, דערפאר וואָס אין "יענע טעג"... איז ער גענוג דרייסט געווען צו שטעלען זיך אנט-קעגען דעם צאר און וואַנדערענדיג צוויי טויזענד מייל דורך די סי-בירער שנייען איז איהם געלונגען אהער זיך צו דערקלייבען, קומט אריין אינוועניג! פאר צעהן סענט בלויו וועט ער אייך ווייזען, ווי אזוי ער האָט די קייטען צוריסען..."

און אינוועניג, דער פראָפעסאר אליין, אין מיטעלע יאָהרען. נאָך זיין פנים און אויסשפראך איז ער פון קאָוונער גובערניע, דערט איינגליש מיט א "שין" און רוסיש מיט א "סאמעך". ער שטעהט אויף א מין ביהנע און בעווייזט א קונץ, ווי אזוי ער לעגט אריין א גאָלדענעם רינגעלע צו איינעם אין קעשענע און געפינט עס ביים צווייטען. פון פובליקום קלייבט זיך ארויס א יונגערמאן מיט וואָנ-סעלאך פון רוסישען סטיל, בלאס, ווי די קאלף — ווענדעט זיך פלוצלונג אין רוסיש:

— ווי לאנג ביזטו שוין אין אמעריקא?

— צעהן יאָהר.

— טאָ ווי קומסטו צו זיין אין "יענע טעג" אין רוסלאַנד, אויב זיבעצען יאָהר ביזטו געווען אין סיביר? ... ווי שעמסטו זיך ניט אויסצוקלערען אזעלכע ליגענס אויף רוסלאַנד?
דער עולם פערשטעהט ניט די שפראך, קוקט פערדעכטיג און פערוואַנדערט.

— איהר הערט? — ווענדעט זיך דער פראָפעסאר מיכאעלא צום עולם אויף ענגליש — דאָס איז א רוס. ער איז ברוגז וואָס איך דערצעהל דעם אמת אויף זיין לאַנד...
די שטומע בליקען פון עולם פאלען אויף דעם רוס... דער רוס ווערט צוטומעלט, מאכט דעם פראָפעסאר דעם עכט רוסישען "מי שברך" און געהט ארויס געשווינד, אומקוענדיג זיך, ער זאָל דאָ ניט כאַפּען קיין "בלויע אויגען"...

מעקסיקא!

א שעהנע מעקסיקאנערין זינגט פאר'ן טיר מעקסיקאנער ליע-
דער און קלייבט דעם עולם ארום זיך. צוויי יונגען אין סאמעטענע
הויזען מיט ליאמפאסען, אין סאמעטענע ענג פערשפילעטע יאקע-
לאך און אין שטרויענע היט, ווי מילשטיינער גרויס — זיי בע-
גלייטען אויף גיטארעס. באלד הויבט זיך אן א דרע פון איינעם אין
ענגליש:

— "אונזער לאנד איז אין קריגע. מיר האָבען ניט געקענט
נעהמען קיין אנטהייל אין דער אויסשטעלונג. אָבער דורך די מיה
פון גוטע מענשען און פאטריאָטען איז אונז געלונגען דאָ אזעלכעס
צו שאַפֿען וואָס וועט אייך פֿערבייטען די אויסשטעלונג. בלויז
צעהן סענט איינטריט געלד. גאנץ מעקסיקא וועט איהר אינוועני-
זעהן..."

"די ריכטיגע מעקסיקא, מיט איהר לעבען און זיטען, איהר
פריידען און לידען. קומט אריין! קומט אריין!"

אינוועניג, אנ'אויסשטעלונג, און אין דער אייגענער צייט א
טעאטער פֿאַרשטעלונג, אין מיט'ן — פלעצער פאר'ן עולם צו זי-
צען. ביי די זייטען אנ'אויסשטעלונג פון מעקסיקאנער געווערב. עס
זיצען אלטע פרויען, איינגעבויגען ביי פרימיטיווע וועב מאשינען.
מידלאך בלאסע שטיקען, שטיקען אָהן אויפהער גרויסע, לאנגע
פישטיכער, בעט-צייג און גארדינען. איינער קלעבט אויס פון וואקס
פערשיידענע נאציאָנאלע פיגורען, דער אנדערער קלעבט אויס פון
געפארבטע פערדלעך, אויף פאסט־קארטלאך, אָנגעבלאָזענע הע-
נער ביים געשלעג. אויף די ווענד — מאלערייען פון דעם אייגע-
נעם כאראקטער; ס'איז א נאציאָנאלער שפיעל: יעדער קומט מיט
זיין האָן און מען וועט זיך ווער וועמען ס'וועט בייקומען. מען לאָזט
אייין האָן אנטקעגען דעם אנדערען ארויס. די הענער פיקען זיך אויף
לאנג, ביז איינער דעם אנדערען פיקט די אויגען ארויס...

איינער געהט מיט'ן עולם, און מיט א בעזונדערען פאטאס
רעדט ער פון דער מעקסיקאנער קולטור.
נאָך דעם, ווי דער עולם האָט זיך בעקאנט מיט "מעקסיקא".

בעקומט ער פאר זיין געלט א עסטעטישען גענוס:

דער פארהאנג הייבט זיך אויף. טענץ און מוזיק. די קאפעליע — אויף דער ביהנע אין הינטערגרונד. אין פאדערגרונד — טענץ. דער שפאנישער טאנץ אבער מיט מעהר פייער, מעהר ווילדקייט. "זי" טראַגט זיך אנטקעגען "איהם" מיט גאווה, די ברוסט פאראויס און די הענט אונטער די באַקעס, די טאליע מיט א פארביגע חוץ ארומגעוויקעלט און, ווען "ער" דערנעהענטערט זיך מיט זיין טאנץ, טהוט "זי" א בריק מיט דעם פוס אויסקלאפענדיג מיט די קאסטא-נעמען אין לופט, און ווי א וויכער טראַגט זי זיך קאראאד אוועק פון איהם. איין פאָר טענצער בייט די אנדערע, אַבער אלץ דער אייגענער פייער; די אייגענע ווילדקייט אין די בעוועגונגען און דער אייגענער פונקטן-בליק. מען קנאקט מיט די קנאפעל אין דער ביהנע דאכיי ארויסגעבענדיג תאוו'דיגע אויסגעשרייען...

"אונזער לאנד איז אין קריגע"....

* * *

"עגיפטען".... "טערקיי". די מערקווירדיגסטע קרופעלס פון דער וועלט. פערד מיט פינף פיס. קעלבער גאָר אָהן פיס, גענו מיט צוויי קעפ; א מיידעל וואָס עסט מיט די פיס... א מענש וואָס שלינגט שווערדען; א פערד וואָס קען רעדען. א. א. וו. אלעס שרייט, אלעס פילדערט.

דער עולם בעזוכער איז דאָ גרעסער, ווי אין די אויסשטעלונגס פאלאצען, ווערט ניט מיער און ניט טויב פון דעם ווילדען נאקע-טען אויסגעשריי דאָ...

* * *

און אז די נאכט קומט אָן, — צינדען זיך אָן עלעקטרישע לעמפלאַך אין א מרא'דיגע צאָהל. רייסען שטיקערווייז פון דער נאכט. ממש די לופט ציטערט פון דער ליכט. פייערווערק-שיסער רייען. דער לופט פליהער פון דער אויסשטעלונג, ווי דער שטייגער, הויבט זיך אויף אויף זיין פליה-מאשין און בעווייזט קונצען. מיט בענגעל-פייערען און ווייסע רויך-סטענגעס שרייבט ער דעם וועג

וואָס ער מאַכט. שרייבט אויס "טויטע שלויפען" פֿליהענדיג מיט'ן קאָפּ אַראָפּ, אָט, אָט אין ים אַריין פאלט ער... אָבער ער לאָזט זיך בשלום אַראַב.

דער רעכטער לעבען הויבט זיך אָן ביינאכט. יעמאָלט ווען מען איז שוין ניט מחויב צו געהן פון פאלאץ צו פאלאץ און מיט א כלומר'שריגען אינטערעס זיך צוקוקען צום פראָגרעס פון דער מענשהייט...

* * *

אין דעם יאפאָנישען קאפע הויז בעריענען שעהנע יאפאָנעזער רען.

אין דעם כינעזישען — שעהנע כינעזערען.
די יאפאָנעזערען אין לאַנגע זיידען, געהאפטענע קימאָנעס מיט א ברייטען באַנד, גראם ביי דער טאליע ארומגענומען.
די שעהנע כינעזערען — אין בלויע הויזלאך — לאַנגע קאפּט-לאך און קליינע, קליינע טריט.
ווער עס וויל אויף די שעהנע יאפאָנעזערען קוקען — געהט טיי טרינקען.

ווער עס וויל די שעהנע כינעזערען בעמראכטען — געהט זיך א "טשאַפּסוואי" בעשטעלען.
די יאפאָנעזערען ווי די כינעזערען האָבען זיך נאָך ניט אויס-געלערענט, ווי צו שמייכלען צו די געסט. און דעריבער איז די טיי ניט געשמאק; און די טשאַפּסוואי האָט דעם טעם פון סם-המות...

יא. אויף דער וועלט איז א מלחמה. אויף אלץ קוקט זיך ווי דורך א קרומען שפיגעל. איך בין געווען אין דעם פאלאץ פון דער שעהנער קונסט און נאך אין אנדערע אבטיילונגען, וויכטיגע און ניט וויכטיגע... ס'ווילט זיך מעהר ניט נאָטירען.
אויף דער וועלט איז א מלחמה, און דער גרעסטער קרבן פון דער מלחמה איז אונזער שכל הישר.
ניט צו מאַכען.

רוסלאנד און יאפאן

א טייל פינף און צוואנציג פון לאַס-אנדזשעלעס צופוסען-די בערג, דיכט ביים פאסיפישען ברעג — ציהען זיך צוויי שורות הייזלעך פון ברעטלעך צונויפגעשלאָגען. פאר די הייזלעך און הינ-טער זיי, הויבען, טריקענען זיך פישער-נעצען און וועש, און אויף דר'ערד — הויפענס מיסט.

פארנאכט, אז עס הויכט זיך אָן דער וואסער-צופלוס אין שטי-לען ים, קומען די כוואליעס צופאטשען ביז צו די פלייצעס פון די הייזלעך, נעהמען אוועק די מיסט הינטערן שטוב און ברענגען צו-טראָגען מיסט פון אנדערע נעגענדען.

"דער יאפאנישער פישער-דאָרף" הייסט דער פלאץ.

אין אמת'ן אָבער זענען אין דעם דאָרף פערטראָטען קינדער פון צוויי נרויסע פעלקער:

רוסלאנד און יאפאן.

דער יאפאנישער, מעהר רירעוודיג, האָט די גרעסטע טייל דאָרף אין זיין רשות, די פאָר קרעמלעך, שענקלעך זענען יאפאנישע.

"רוסלאנד" האָט זיך צוגעטוליעט ביים ברעג דאָרף, און אין דעם שאַטען פון די הייזלעך שטעהן די ברייט-פלייצע מענער איינגעבויגען און שטעכען אָן שטיקלעך אָקסען-הארץ אויף די אַטשעקלעך פון די טיילען לאנגע שנורוועטקעס, און ביים זייט די ווייבער וואשען, וואשען אָהן אויפהער וועש.

בלויז די קינדערלעך קלייבען זיך ארויס אביסעל טיפער אין דאָרף אריין, שפילען זיך מיט די יאפאנישע קינדער, צוזאמען געהט מען צום ברעג אראָב, קלייבען מער-קעפעלעך און פעריל-מוטער שיסעלעך, וואָס די כוואליעס וואשען און שלייפען.

דער ים לעהרענט אויס מענשען שווייגען.

און אנאונכעקאנטער פישער, וואָס רויכערט נאָך א ליולקע דערצו — שווער איז צו ברענגען זיין צונג אין בעוועגונג. זיינע

ווערטער האלט ער אין א זעקעלע כעהאלטען, מיט א שנורעלע פער-
בונדען — פונקט ווי דער קארנער זיינע ממבעות. איין וואָרט ניט
ער ארויס. אויף מעהר — מוזטו ווארטען.
דאָך זיינען היינט צייטען אנדערע.

ניט נאָר פיש, גרויסע און קליינע, שווימען דורך דעם גע-
דאנק ביים פישער, וואָס שטעהט מיט'ן פנים צום ים און צירעוועט
זיינע נעצען.

ווייט, ערגעץ ווייט, אין דער אייגענער היים געהען אָן
מלחמות...

און די יאפאנעזער און די רוסען, וואָס האָבען גאָר ניט לאנג
אזא בלוטיגע מלחמה צווישען זיך געפיהרט — איצטער זענען זיי
בוטע פריינד.

— יאפאן איז מיט אונז, ער וועט דעם דייטש בעווייזען.

דעם יאפאנער איז לייכט צו דערקענען. זיינע קרומע שארפע
אויגעלאך... און די רוסען —
זייערע ברייטע פלייצעס און בערד האָבען מיר דערצעהלט
ווער זיי זיינען.

א צעהן פאמיליעס זיינען זיי דאָ. "מאלאקאנעס". מענשען
מיט עפעס אן אונקלאָרען געפיהל — גוט צו זיין. ווייזט אויס שוין
לאנג, אז זיי האָבען דאָ ניט געטראָפּען א מענשען פון דער פרעמד,
וואָס זאָל רוסיש ריידען. און ווען אין מיטען העלען, הייסען טאָג
בעווייזט זיך א פארשוין מיט "א גאָט העלף" אויף רוסיש — ס'איז
אביסעל אונגעוועהנטליך. כמעט פערדעכטיג:

קיין פישער-הענדלער זעהט אויס בין איך ניט. אפשר גאָר א
מענש מיט א געהיימער שליחות: אויסקוקען, אויספאָרשען, וואָס זיי
טהוען דאָ... די עלטערע האָבען פון דער ארבייט בלוז א זייטיגען
בליק צו מיר געוואָרפּען; מיט שלעסער אויף די מיילער. אויף מיין
"גאָט העלף" ניט געענטפערט. בלוז איינער א אינגערער, אזוי פון
א יאָהר דרייסיג, האָט זיך אליין ניט געקענט גובר זיין. ער האָט

אָבגעווישט די האנט אָן די הויזען און זי מיר דערלאנגט, און אין דער אייגענער צייט נעקוט צו די עלטערע, זעהען וואָס פאר אן איינדרוק עס מאכט אויף זיי...

— אָנגעקומען איז מען פון דעם קאספישען געגענד.

— איז דאָך פאראן פיש אין קאספישען ים אויף?

דאָס איז אָבער קיין פראגע ניט. דער רוסישער פויער, אז ער לאָזט זיך אוועק פון זיין היים איז ניט צו זוכען א גרינג לעבען. מיר איז אויסגעקומען צו בעגעגענען דאָ און דאָרטען רוסישע פויערים, וואָס שלעפען זיך איבער ווייטע ים'ען, פיהרענ-דיג מיט זיך בערג מיט שמאמעס און קליינע קינדער. גערעדט מיט זיי, אויסגעפרעגט —

עפעס אן אונקלאָרער געפיהל שלעפט אָט די מענשען פון אָרט צו אָרט און פון לאַנד צו לאַנד. זיי מאכען אויף מיר דעם איינדרוק ווי שטיקער אייז וואָס האָבען זיך אָבגעריסען פון די גרויסע אייז-מאסען און געלאָזט זיך שווימען, און שווימענדיג ווע-רען זיי צושמאלצען און פערשוואונדען.

— כאפט זיך עפעס פיש?

— שוואכלעך.

— פאר וואָס?

— עס געהט ניט.

— און די יאפאניער?

— דאָס איז א פלינט פאָלס.

— וואָס האָט עס צו טאָן מיט פיש כאפן? דער ים איז דאָך

גענוג גרויס פאר אלעמען?

— יא, אמת, אָבער אנדערע מענשען. האָבען מאָטאָר-שיפ-

לעך, האָבען גענוג נעצען — און מיר זעהסטו — פאָהרען מיט די שנירלעך ארויס. שטעה דעם גאנצען טאָג איינגעבויגען און שטעך אָן די שטיקלעך פלייש אויף די אטשעקלעך.

איך קוק ארויס ווייט צום ים, דאָרט ביים האַריוואָנט שוואר-

צען זיך שיפלעך גאנצע שורות; די מאָטאָרס ווארפען פון זיך רויך-

פלעקען ארויס און זיי צושפרייטען זיך אין לאפטען. דאָס זיינען די
יאפאנער־מענער בון דעם דאָרט. פערואַחפּען די נעצען אויף מיי-
לען —

— לעבט איהר מיט זיי בשלום?

— א סמירנע פאָלק, ניטאָ וואָס צו ריידען. נאָר א פלינק
פאָלק. נאָר א פלינק פאָלק. אָט בין איך דאָ שוין באלד זעקס יאהר
און קען ניט דאָס אמעריקאנישען לשון. און זיי — די צונג ווי
אויף שרופען. מען זאָגט פיש איז געשמוינען. פערשטעהט זיך גע-
שטויגען. וואָרים שוין באלד צוויי וואָכען אז ס'כאפט זיך גאָר ניט
און אונז צאָהלט מען אלץ דעם אייגענעם פרייז. וויפּעל צאָהלט
דיין ווייב פאר א פונט אָט אזעלכע פיש? — ווענדעט ער זיך מיט
אמאָל צו מיר, אַנווייזענדיג אויף א שמאָל, לאַנגליך ווייס פישעל
וואָס ליגט נעבען איהם.

ווארום וואָס?

— מען צאָהלט געוויס צו פופצעהן סענט א פונט און מיר
בעקומען בלוז צו חריי. די יאפאניער נעהמען עס ביי אונז צו...
אזוי הייסט עס. באלד זעקס יאהר אין לאַנד און ווייסט ניט
קיינמאָל דעם פרייז פון זיין איינציגען פראָדוקט.

— און וואָס הערט מען עפעס פון רוסלאַנד, פון דער מלחמה?
מען שניידט אונזערע? דער דייטש שניידט. אפשר וועט דער יא-
פאניער קומען צותילף דורך סיביר. א כראכרער עולם. ער איז דאָך
איצטער אויף אונזער זייט.

— קלערט איהר אמאָל זיך אומקערען צוריק א היים?

— ניטאָ וואָס צו מאכען דאָרט.

— נו, און פיש כאפען?

— ווער ווייסט? אָט אזוי האָט מען זיך אָבגעשלאָגען פון דער

היים.

איך האָב זיך געלאָזט געהן טיפער אין דערפּעל אריין. אין די
פאָר קרעמלעך זיצען אָבגעבלאָזענע יאפאנערען און קוקען ארויס אין
דער וועלט אריין. די מענער זענען אויפ'ן ים. און דער טאָג איז

לאנג און הייס. אין איין הייזעל פופט און פאפט און עס שלאגט
א רויך פון דאך מיט א געשמאק פון בענזין. אינוועניז, אינוועניז,
אין דער פערשטיקטער לופט ויצט איינגעבויגען א יאפאנער ביי
א שליף-מאשין. ער שליפט פעריל-מוטער און מעער-קעפ וואס
ליצען אין א גאנצען בארג אויף דר'ערד.

— העללאָן

ער גיט עפעס א ברומ אונטער דער נאָז און רייסט ניט אָב די
אויגען פון דער ארבייט.

— הייס היינט וואָס? פרוואו איך מיר היידער.

ער ברומט זיי פריהער עפעס אונטער דער נאָז. איך בעטראכט
איהם און ס'איז שווער אכצושיידען אין געדאנק — איהם פון דער
פערבלאָסטיגסטער שליף מאשין. — כמעט אלע פינגער זענען מיט
שטאקעס ארוםגעבונדען און וואונדען קוקען אחיס.

א קינד קומט אריין האלב נאקעט מיט קרומע מאנדעל-אוי-
געלעך און פערשוירענע גלאטע הערעלעך אויפ'ן שמערען. עהם
אויס ווייזט א קינד. עס פרעגט עפעס. ער ברומט אונטער דער נאָז
און ווענדעט ניט אָב די אויגען פון דער ארבייט.

— פערקויף מיר איינעם פון די מעער-קעפלעך. — וועגט איך
מיר צו איהם נאָך דעם ווי איך וואָב איינס אויסגעקליבען פון דעם
בארג וואָס ליגעט אויף דר'ערד.

— מען קען ניט. ס'איז פרעמדע — ענטפערט ער מיר אין א
גאנץ נומען ענגליש — עס וועט מעהלען צום צאָהל.

דאָס איז אלץ וואָס כ'האָב געקענט הערען פון איהם...
פון שטענץ קומט זיך צוטראָגען אן אויטאָמאָביל אין דערפיל
אריין. הויבט אויף דעם שמויב ביז איבער די הייזלעך. אין אוי-
טאָמאָביל זינגע יאפאנער. איינוואוינער פון דערפיל ווייזט אים.
האויזלעך שפרינגען זיי ארויס פון זייערע עטער. רעדען עפעס
שנעל. יאפאניש מיט ענגליש געפלאַכטען ווערט פון האלץ ווי ארויס
געשפיגען.

— א פלינק פאָלע. זיי וועסטו ניט אָננארען.

ווייסען שוין יאָ דעם פּרייז פון פיש.

— עך, ניט נאָר דעם פּרייז פון פיש ווייסען אָט די לײַט,
וואָס האָבען זיך דאָ צוגעטוליעט צום ראַנד פון לאַנד...

מייכען

לענדער, וואָס פערמאָנען אסאך מייכען האָבען א דאָפּעלטען
חן. די שטאָט, וואָס דורך איהר שניידט זיך ניט דורך קיין טייך,
פעהלט איהר ברייטקייט. אפילו מענשען, וואָס וואוינען נאָהענט
צו א טייך, דאכט זיך מיר, טוקען דריססער אין דער וועלט אריין.
מייכען לעבען זייער שטארקען, רוישיגען לעבען און מיט שענקייט
איז פול אלץ ארום טייך: אָנהויבענדיג פון גראַז, בוים און פעלד
און ענדיגענדיג מיט זונפערגאנג און זונאויפגאנג...

פאראנען אין אידישען א רעטעניש וואָס געהט אזוי ווי א
שמועס:

— קרומער געפרוירענער, וואהין געהסטו?

— נאר דו, געשוירענער, וואָס פרענסטו? איך בין שעהנער.

ווינטער א געפרוירענער ווי דו זומער א געשוירענער...

און דאָס איז א שמועס צווישען טייך, שפעט אין הערבסט,
ווען ער האלט זיך שוין אין גרייטען צום ווינטער, און דאָס אָכגע-
שניטענע פעלד וואָס מאכט חוזק פון טייך; און דער טייך כאַטש,
באלד ווערט ער פערפרוירען און דאָך ווייסט ער זיין ווערדע; פער-
שטעהט ער זיין וויכטיגקייט. און ברייט איז זיין ענטפער.

מען קען ניט זאָגען, אז אמעריקא פערמאָגט זעהר א סך מיי-
כען. ניט אזוי פיעל ווי אין אייראָפּא און ניט אזוי שעהן זיינען זיי
ווי אין דער אלטער וועלט. אָבער מייכען זיינען עס! יוגענד און לע-
בען טראָגען זיי; שטראָמיג זיינען זיי, אסאך שטראָמיגער ווי די מיי-
כען פון אייראָפּא. אין געזעגט טראָגען זיך זייערע וואסערען. עהנליך

צום גאלאָפּ פון לעבען דאָ אין לאַנד. די וואסערען ווייערע, מיט א קליינער אויסנאָהמע, זעהען אויס בלאָטיג, געבלעך-גרוילעך. אזוי זיינען כמעט אלע טייכען אין א מ ע ר י ס א, ניט נאָר אין די פערטייניגטע שטאמען. דער ל א פ ל א ט א, א ו ר א ג ו ו י פ א ר א נ א אין ארגענטינא אָדער אפילו די קעניגין פון די טייכען, די א מ א ז א נ ע, וואָס אין בראזיליען — פון ווייטען זילבער רען זיך ווייערע וואסערען, שפיעלט אין זיי אמאָל א גרינקייט, אָבער פון נאָהענטען — בלאָטיג, ניט דורכצובליקען מיט די אויגען ביז צום גרונט. ווילט זיך ניט אָנשעפּען און א טרונק טאָן פון טייך, ווי עס טרעפט אין דער אלטער היים. מיר קינדער פון דער אלטער וועלט זיינען געוואוינט געווען צו זעהן אין אונזערע קלאָרע טיי- כען די בלויע הימלען, קוקען ווי די בלויע וואסערען ריזלען זיך צווישען גרינע ברעגעס, אריינכאפענדיג די גרינע אבשפיגלונג פון די בוימער וואָס ביי די ברעגעס. אָבער דער בעגריף, אז א טייך בע- דארף זיין בלוי; אז א טייך איז שעהן ווען ער איז בלוי — לעבט אפילו ביי די קינדער פון דעם לאַנד אויף. איך פרעג אמאָל א קינד פון דער שולע וואָס ער ווייסט פון דער מיסיסיפי, דער שטאָלץ פון לאַנד:

— האָסטו עפעס ליעב די מיסיסיפי?

— אוי, כ'האָב ליעב. א גרויסער טייך, א בלויער טייך, אזא בלויער טייך! און מו—סי—סי—פי — שווער ארויסצורידען, אָבער אזוי שעהן ארויסצורידען!...

די טאָלען פון דער מיסיסיפי זיינען פרוכטבאר. און פרוכט- באר זיינען זיי דערפאר וואָס די וואסערען כאפּען זיך אמאָל פון די ברעגעס ארויס, טראָגען זיך איבער דער געגענד און מאכען פעט די געגענד. מענשען ווייסען גאנץ גוט פארוואָס די ערד איז דאָ אזוי פעט און מאכען זיך ניט וויסענדיג, בויען אויס הייזער נאָר נאָהענט צו דער פרייער מיסיסיפי, צואקערען די ערד ארום די היי- זער, פיהרען זיך איין א בעל-הבתישקייט, פערד, קיז, עפּות און קינדער; די ערד ניט איהר שפע ארויס; מען פערנעסט נאָר פאר-

געבונדען און הילפלאז דעם אלמעכטיגען צוג איבער'ן טייך ארי-
בערנעהמען. און די כוואליעס פון דער מיסיסיפי פאמשיען און לא-
כען און שפאטען ווען זיי טראָגען אויף זיך ווי א שפענדעל דעם
פראָם מיט דעם געבונדענעם צוג.

און ניט וועניגער ווילד זיינען דער אהייא און די
מזריי, וואָס טראָגען זייערע וואסערען צו דער מיסיסיפי.
אויף אזוי שמראָמיג און אויף אזוי בלאָטיג-געלעב קייקלען זיך די
כוואליעס. אויך זיי פערניגען זיך פון צייט צו צייט א טרייב צו
טאָן די לעבעדיגע בעשעפענישען, וואָס האָבען זיך צו נאָהענט צו
זייערע ברענעס' דערנעהענטערט.

פאראנען דאָ אסך טייכען אין לאַנד, וואָס הויבן זיך אָן מיט
א גרויסען פערנעהם אָבער וואָס נעהענטער זיי קומען צו זייער
ציעל, אלץ קלענער ווערט זייער כח און פלאכער ווערט זייער ווא-
סער און אלץ שוואכער ווערט זייער שמראָם, דאָס זיינען די מעהרס-
טע טייכען אין דרום-מערב פון לאַנד אויף דער זייט פון די
פעלזען-בערג נאָך, און אביסעל שוין אין די בערג, און אויף דער
אנדערער זייט בערג. טייכען וואָס האָבען אויסגעקליבען דורכצור-
שניידען אוועלכע שמאטען ווי קאלאָראַדאָ, קענזעס אדער טעקסעס.
זיי ברענגען מזל און ברכה צום הויזער. אבער צום ים ארויס, אָדער
צו די טרעסערע טייכען ברענגען זיי זעהר און זעהר ווינציג וואסער.
מען בעטצט זיך מיט זייערע וואסערען אָנצוטריקענען די טרוקענע
פעלדער און די געגענדען וואו ס'רעגענט אזוי ווינציג. מען גראַבט
אויס גראַבענס דאָרט וואו דער טייך האָט זיין בעט הויף, און מען
מאכט די וואסער לויפען צו דער נידער, צו אלע פעלדער וואָס
שפרייטען זיך ארום און ארום. יעדער הויזער פערבעט די וואסער
צו זיך אויפ'ן פעלד, טרינקט אָן זיין פעלד און לאָזט עס ווייטער
לויפען. און פון פעלד צו פעלד אזוי, ביז א קליינע רעשט, שטויב-
און ברודיג, קעהרט זיך אום צוריק צו זיין מאמע'טייך, אין א בריי-
טער בעט אריין, וואו פון ביידע זייטען וואקסען ווערבעס איינגע-
בויגענע, אָבער וואסער ווינציג: בלויז שטיינער ווייסע און זאמר

ווייסער, וואָס טריקענט זיך אנטקעגען דער זון.

פאראן אין טעקסעס דער רויטער טייך, א שטראמיגער טייך און די וואסער איז טונקעל-רויט ווי ביער. א מאָדנעס איינזרוק האָט דער טייך אויף מיר געמאכט ווען כ'האָב איהם צום ערשטען מאל בעגעגענט אין א גרינער געגענד, דורכשניי-דענדיג קאָרן און ווייץ-פעלדער אין פריהלינג. כ'וואָלט קיינמאל, דאכט זיך מיר נישט געוואָלט זיך פערטרויען אָט דעם טונקעל-רויטען וואסער, וואָס שמאָקמט מיט אזא שרנסט און מיט אזא בייזער וויכ-טיגקייט. און איבערהויפט האָט זיך מיר גאָר נישט געוואָלט גלויבען, אז אזא טייך קען בעפרוכפערען א געגענד און קען מאכען א גע-גענד חשוב'ער. אָבער דאָך געהער ער אויך צו יענע טייכען ביי ווע-מען די פויערים באַרגען אסך וואסער, גאָר אסך וואסער זייערע פעלדער צו מאכען גרינען, צוואַגענדיג איהם, אז אין ווינטער ווע-לען זיי גאָט בעמען, רעגענס זאָלען קומען און ממלא זיין איהם פאר זיין חסד וואָס ער טהוט מיט די פויערים אין טרוקענעם זומער...

און דער קאלאראדא, דער גרויסער קאלאראדא, וואָס כ'קען גאָרנישט גלייכגילטיג טראכטען פֿון איהם ווען איך דער-מאָן מיר זיין וועג און דערמאָן מיר אָן די רגע'ס וואָס כ'בין געווען גאָהענט צו איהם. ער האָט אין זיך די אייביגע גרויסקייט און דער הויבענקייט, וואָס די בשרג דאָ אין לאַנד, יענע נאקעטע פעלזע-בערג, אדער יענע מורא'דיגע מדבריות דאָ אין לאַנד.

פאראנען גינע און בלויע בעשיידענע טייכעלעך דאָ און דאָר-טען, אין די בשרג צום מיינסטען. אָט ווי דער גרינער טייך אין קאָלאָראדא און אין יוטא, וואָס פֿון איהם איז עס דער אָנהויב פֿון גרויסען קאָלאָראדא.

אָבער ליעב און טייער איז מיר איין טייך דאָ אין לאַנד! ער איז צום גאָהענטסטען צו מיינ הארצען:

דאָס איז דער שענהער האַרדסאָן.

ניטאָ דאָ אין לאַנד קיין שענהערער וואסער. ניטאָ קיין שענה-נערער טייך. ער איז בלוי און טיעף און זיין וואסער טראָגט זיך בע-

זאכט. אויך שעהן איז די קאלומביא און ארענאן, רייסט מיט איהר. שעהנקייט די גשמה אויף שטיקער — איהר גרינלאך בלויער ברייטער שטרעם צווישען אייביגע בוימער און טונקעלע וועלדער — די קאלומביא איז אויך לענגער פון האַרדסאָן און דאָך איז דער האַרדסאָן מיין ליעבלינג טייך צווישען די טייכען פון אמעריקא.

די פארנאכטען ביים האַרדסאָן און די בעגינענס ביי זיינע ברעגן געס — ס'הארץ ווערט פול מיט יענעם יראת הכבוד וואָס נאָר א ג ר ו י ס ע זענענר קען אין אייער וועזען ארויסרופען אין צייט פון דער שקיעה און אין דער צייט פון זונטאויפגאנג. דער האַרדסאָן איילט זיך ניט, ער האָט צייט אויפצונעהמען אין זיין טיעפעניש די שאַטענס פון די גרינע בערגלעך, און כעבוימערטע פעלזען, גרינע אין זומער און נאָלדענע אין הערבסט, וואָס בויגען זיך איבער זיין טיעפעניש. מיט אזא ווירדע האלט ער אויף זיך אמעריקא'ס גרויע קריעגס-שיפען, די שטאַלענע ערנסטע געסט, וואָס קומען אָן אמאָל פון זייער ריזע איבער די גרויסע ימ'ען, וואָס וואשען די ברעגעס פון אייגענע און פרעמדע ווייטע לענדער, און אהער, אין האַרדסאָן אריין, קומען זיי א וויזט אַכצושטאטען דער גרעסטער שטאָט פון לאַנד: ניו יאָרק; אסך מעשיות, אסך סודות זיינען פערבאָרגען ביי די ברעגעס פון האַרדסאָן. אז איהר לאָזט זיך זומער ארויף מיט'ן וואסער, קוקען צו אייך ארויס לעגענדעס פון אלע פערבאָרגענע ווינקעלאך. עפעס דאכט זיך דיר, אז די וואָרצלען פון אמעריקאנער פאָלק פערלויפען אויף ביז צום האַרדסאָן, פון וואנען זיי ציהען זיי-ער יניקה. זיצענדיג ביי די ברעגעס פון האַרדסאָן קענט איהר ניט טראכטען קיין לייכטזיניגע מחשבות, ווי דאָרט ביי די ברעגעס פון דער מי-סי-סי-פי...

א מייל זעקס פון האַרדסאָן, כמעט ביים צופוסענס פון די קעצקיל-בערג, איז פאראן אנאלט הויז, געמיערט פון רויהע שטיי-נער. עס איז געמיערט געוואָרען מיט אריבער צוויי הונדערט יאָהר צוריק. דער אלטער וואָן די יזען פא לאץ אזוי הייסט דער בנין; האָט אמאָל געדיענט פאר א פעסטונג אנטקעגען

די אינדיאנער. ס'געהערט היינט צו א פאדמער, וואָס האָט זיינע פעלדער ארום הויז. מיר איז דאָרט אויסגעקומען צו וואוינען א זון-מער, אין א צימער אויפ'ן צווייטען שטאָק. יעדער מאָל, ליגענדיג אויף מיין געלענשער אין אווענט, איידער כ'בין איינגעשלאָפּען האָר בען די בליקען ניט ווילענדיג פערבלאָנדזשעט צום פּאָלאָם. צו די ניט געפאָרעכטע און ניט געקאלכטע באַלקענס און ברעטער. כ'נע-דענק ניט, אז כ'זאָל האָבען ערגעץ וואו געזעהען אזעלכע שווערע באַלקען אין א שטוב און אזעלכע ברייטע ברעטער. און וואָס ניט האָבען מיר יענע באַלקענס און יענע ברעטער דערצעהלסט... אמער-ריקאָ'ס יונגער האָט זיך מיר אָנגעהויבען אויסצומאָלען פאר מייןע אויגען, און כ'האָב געזעהען די מלחמות וואָס האָבען זיך אַבגע-שפילט ארום און ארום צווישען די ווייסע און אינדיאנער. דאָס שלאכט-פעלד ווערט אלץ ברייטער און ברייטער, אוש ביז צום האָרדסאָן דערגרייכט עס שוין. און צו מיר הויבט זיך אָן צו דער טראָגען דער שטילער איינגעהאלטענער געמורמעל פון האָרדסאָן; איך זעה די אינדיאנער אין זייערע פלינקע קאנוס איילען אהער איילען אהין און פייילען פון בויגענס טראָגען זיך איבער דער ברייט פון האָרדסאָן

און נאָך געהענטער איז מיר דער האָרדסאָן צום הארצען ווייל קיין טייך אין לאַנד דאָ האָט ניט אויפגענומען אזוי פיעל געסט פון אלע וועלטען אין דער אלטער וועלט. וואָס זיינען אהער געקומען אין פערשיידענע צייטען צו ווערען אמעריקא'ס קינדער. שורות, שורות שיפען האָבען זיך געצויגען פון אלע עקען וועלט צום בלויען האָרדסאָן און פון די שיפען זיינען געסט ארויסגעקומען ווער מיט פערוויינטע אויגען און ווער מיט מונטערע בליקען, אָבער ביי אלע-מען האָט ס'הארץ שטארק געקלאפּט; שטארק ווי קיין מאָל, און דער בלויער האָרדסאָן האָט דעם קלאפּען פון די צושראָקענע הערצער פערנומען. און אפשר דעם האָרדסאָנ'ס טיעפע, ערנסטע, רוהיגע בלויקייט האָט זייער געמיט בערוהיגט...

און נאָך נאָהענטער איז מיר דער האָרדסאָן צום הארצען, ווען

איך טראכט אז ביי וויינע ברעגעס ליגט די שטאָט נ י ו י אָ ר ק
וואו אַנדערהאלבען מיליאָן פון די קינדער פון אונזער פאָלק האָבען
ווייטער חיים...

אויף די חורבות

קססם אויף די גרויסע וועלטען, וואָס ווערען דאָ אין איילע-
ניש אויפגעבויט, און די וועלטען, וואָס ווערען אין נאָך מעהר איי-
לעניש חרוב און אָבעווישט פון לעבען; ווילסט אמאָל זיך פער-
טיפען אין לעבען פון אָט די אלע וואָס זיינען אהער אָנגעקומען
אוינציגווייז אין פערשיידענע צייטען, פון פערשיידענע לענדער, פון
פערשיידענע ראסען און וואָס איצטער שטעלען זיי מיט זיך פאר —
ס'א מע ר י ק א נ ע ר ס אָ ל ס — יעמאָלט הויבט אָן אלץ
צו שווינדלען פאר די אויגען; די בילדער בייטען זיך ווי אין א קא-
לידריסקאפ. איין בילד בלויז זעהט זיך קלאָר ארויס פון דעם כאָאָס:
— ווי דער ערשטער אריבערגעקומענער דור געהט פון דער
וועלט אוועק. געהט אוועק און לאָזט כמעט קיין שפור ניט הינטער
זיך.

און דאָס לעבעדיגע פאָלק איז קינדיש-סענטימענט-
טאל, כאָטש די גרעסטע בריקען פון דער וועלט האָט מען דאָ אין
לאַנד געבויט: די שנעלסטע כאַהנען לויפען דאָ און עלעקטרי איז
געוואָרען פאר'ן פאָלק דאָס אייגענע, וואָס זאלץ און וואַסער. די אלע
גרויסע ערשיינונגען דאָ אין לאַנד, אָנהויבענדיג מיט די פופציג
שטאָקיווע מויערען און ענדיגענדיג מיט'ן קלייבען א פרעזידענט —
איז דערווייל בלויז א קינדערשער אוארט, אָבער ניט קיין סימן פון
א גרויס לעבען. דער גרעסטער וואונדער דאָ אין לאַנד, די גרעסטע
ערשיינונג דאָ אין לאַנד איז פאָרלויפֿיג דאָס, וואָס:
— די פּעאַייניגטע שטאַטען פון אמעריקא צעהלען שוין הונ-

דערט מיליאן מענשען!

און גרויס איז דער כישוף פון לאנד, וואָס האָט די מחנות
אהער געקענט אריבערברענגען פון דער פרעמד; קינדער מיט פער-
שיידענע לשונות, פון זיי אראָבציהען זייערע היימישע קליידער און
אויפ'ן נאקעטען לייב אויסברענגן די חתימה א מ ע ר י ק א.
ווייל דער וואָס האָט איינמאָל געטרונקען וואסער פון אמע-
ריקא'ס קוואל, דער וועט שוין דאָ פערבלייבען א אייביגער פרייער-
קנעכט צום לאנד. און טאָמער וועט ער אמעריקא פערלאָזען, וועט
איהם, וואו ער זאָל ניט זיין, א בענקעניש טאָטשען זיין הארץ זיין
נאנצען לעבען.

קוקט אָן די מענשען, וואָס זיינען ביי זיך אין דער אלטער
היים געוואוינט געווען, אז אפילו א טרונק וואסער זאָל מען זיי צום
מויל דערלאנגען און דאָ שלעפען זיי שטיינער, ברעכען דעם רוקען
פון פריה ביז נאכט אבי דאָ צו לעבען. אין די מאסען קומען זיי און
מיט א טעמפיקייט, מיט א בלינדקייט זאָגען זיי זיך אָב פון אלץ
וואָס ביי זיי איז געווען הייליג און טייער — פאר א פשוט'ען שווער-
רען, גרויען טאָג אין אמעריקא. בלינדערהייד ווירבלען זיך די ערש-
טע אריבערגעקומענע אונטער די היגע הימלען.

ביו נאָך אין מיטען פון לעצטען יאָהרהונדערט האָט זיך
אויסגעוויזען, אז די ווייסע ראסע דאָ אין לאנד לעבט מיט די
אויסגעבלייכטע טראדיציעס אריבערגעבראכטע פון דער אלטער
היים. ס'איז געלעגט געוואָרען א פונדאמענט פאר א ליטעראטור
לויט די בעסערע מסמערען פון דער אייראָפעאישער ליטעראטור:
עס איז דער שפיגעל פון דאָס לעבען אין יענע צייטען. כאָטש די
נאקעטיקייט פון דער נשמה הויכט זיך שוין אָן צו מערקען; איהר
זעהט שוין א גאָט-זוכעניש און גאָרניט-זוכעניש. בלויז מיט ארי-
בער אכציג יאָהר צוריק האָט זיך דאָך געוויזען דאָ א מלאך צו א
פשוט'ען כשר-ודם מיט אזא ה י י נ ט י ג ע ן נאָמען ווי
ד ז ש א ז ע ה ס מ י ד ט און איהם ענטפלעקט די יסודות
פון א נייער אמונה. וואָלט דער נביא סמירט ניט אָנגעטאָן אזא

נארישקייט און ערלויבען דעם מאן צו האַבען עמליכע ווייבער, ווער ווייסט — אפשר וואָלט מען איהם מיט זיינע חסידים ניט גע'רופט אזוי און ניט נאָר י ו ט א וואָלט געווען בעזעצט מיט מאַרמאָנען נאָר אפילו דער שטאט אילינאָאס וואָלט מאַרמאָניש געווען. אָבער י ו ט א אליין איז גענוג געהט זעהט ווי דער מדבר דאָרט האָט אָנגעהויבען צו גרינען דורך דעם נייעם גלויבען. אפילו דעם יורדן און ים המלח האָט דער נביא דאָרט ענטדעקט. אפילו לוחות האָט ער דאָרט געפונען....

דאָס איז א קלייניגקייט, פאר יענע קליינע, קליינע צייטען. איצטער בעדארה עפעס גרויסעס געשעהן. מיט א נאטירליכען אדער אוננאטירליכען וועג — אלץ איינס: — א פאָלס בעדארה נאָך אמאָל געבוירען ווערען. געבוירען ווערען גרויס און ליכטיג, שעהן און עהרליך. רעליגיאן אין איהרע אלטע פאָרמען וועבט זיך אויס. פאראן דאָ אין לאנד קלויסטערס; פאראן אידישע טעמפלען, דער קלויס-טער ווערט פערוואנדעלט אין א פאָליטישען קלוב און דער טעמפל אפילו דאָס אויך ניט. קינדערלאָזע קהילות, די טאטעס קומען. די קינדער ניט. עס טרעפט אז קריסטען קומען אין אידישע טעמפלערען דעם ראביי'ס א דרשה, און ווידער א איד געהט זונטאָג אין קלויסטער צו הערען דעם פריסטערס א דרשה... ס'הייסט ניט חלילה, אז קריסטען ווערען שוין אידען און אי-דען — קריסטען.

רופט עס ניט אָן קיין טאָל ע ר א נ י. ניטאָ קיין טאָלע-ראנץ צווישען רעליגיאָנען. פשוט: ס'הארץ איז לעדיג, די נשמה נאקעט. דער ג ר י נ ע ר אין זיינע יום-טובֿטעג, אויב דער בהלה-טיוועל האָט איהם אָבעלאָזען, ווייסט ניט וואָס צו טאָן מיט דער נשמה זיינער. ס'הארץ איז לעדיג, אזוי לעדיג, אז אפילו די בענקשאפט נאָך דער אלטער היים שפירט זיך דאָרט אנהיימליך.

"טיים איז מאָגי". צייט איז געלט!

ס'איז דאָך די ארבייט פון טיוועל געווען דעם גרינעם פאר

זיין לעבען אזא שילד ארויסהענגען. און — "אין גאד ווי טראסט", אויף גאט פערטרויען מייר זיך — האָט מען אויף די גאָלדענע און זילבערנע מטבעות אויסגעקריצט. אויף א מענשען פרעגט מען ניט: ווער איז ער?

גאָר:

— וויפיל איז ער ווערט?

צ א ר נ י ט איז ער ווערט מיט זיין לעבען, וואָס טראָגט פאר'ן טויזער א שילד: ט י י מ א י ז מ א נ י!

אפשר נאָך דער צוואנציגסטער יאָרהונדערט וועט זיין פאר אמעריקא די האָרנע וואו ס'פאלק וועט אינאיינעם מיט זיין גאָלד ווערען צושמאלצען און איבערגעשמידט. גרויס וועט זיין דער פייער, אזש דאָס גאָלד וועט אין פייער פון מענשענס אדערען ארויסרינגען און פערניכטעט ווערען, און בלויז דאָס, וואָס איז ווערט צו טראָגען דעם גאָמען מענש וועט בלייבען.

וואָלטען די פּעראייניגטע שטאטען פערבליבען מיט אזא קליי-נער בעפעלקערונג ווי ארגענטינא, וואָלטען זיי האָבען אן אייגענעם פנים. זיינען אָבער מיליאָניגע פערשידענפארביגע מחנות אָנגעקור מען און זייערע ביידלעך דאָ אויפגעשטעלט, א לאַגער געמאכט אויף יענע טראַדיציאָנעלע גערטנער און גרינע פעלדער פון די ערשטע. אלץ איז צומערמפּעלט און צוטראָטען. אן אַבשפּיגלונג פון דעם לאַגער איז די איצטיגע ליטעראַטור פון אמעריקא, איהר מור זיס און אפילו אין איהרע מענצן.

אז מען פאָהרט דורך'ן לאַנד לענג און ברייט. בעטראכט דו סטעפעס, בערג און מדבריות, צובליהטע גערטנער און איבער זיי ליכטיגע הימלען; בעטראכט די טייכען, די אָזיערעס און די ים'ען וואָס וואשען דאָס לאַנד כמעט פון אלע זייטען; קוקסט צו דער ליכטיגער גרויסער וועלט וואָס הויבט זיך אָן אהינטער דעם לאַגער, אהינטער דער גרויסער שטאָט, און שפעטער קוקסטו אריין אין דער פריש צאפעלדיגער ליטעראַטור, וואו דער מענש מיט זיין לעבען געהט פערביי אייערע אויגען, וואו דער מענש דער היינטי-

גער מיט זיין ווילען מאַלט זיך אויס פאר אייך — יעמאַלט קומט דיר אויפ'ן געדאנק, אז אפשר איז דאָס אויך א כּשוף און ניט מעהר. אפשר גרינגען נאָר דאָ קיין פעלדער ניט און דורך ווי שנייד דען זיך קיין מייכען ניט דורך; ניטאָ קיין ליכטיגע הימלען און ניר טאָ קיין צובליהטע געדטנער — אמעריקאס ערד גרינט ניט — זי איז מיט אספאלט אויסגעפלאסטערט!... א חלום — און ניט מעהר.

כ'בין אמאָל אין ניו יאָרק דורכגעגאנגען נעבען א פּערצית שטאָקניגען מויער און געזעהען ווי צווישען וואנט פון וואָלקען קראצער און אספאלט שפּראַצט א גרינגער גראָז ארויס:
— צוויי קינדער אמעריקא'ס!

און אין לעבען ווי אין דער ליטעראטור געוועלטיגט ס'ערשטע אָבער ניט דאָס צווייטע.

רעמעסבאָן מיט זיין גאנצער פּילאָזאָפיע און מיט זיין טרוים פאָעטיש הארץ, מיט זיין דערבליקען אין מענטשען די גאנצע ליכטיג-גע וועלט וואָס איז אמעריקאניש געווען אין זיינע טעג איז ה י י נ ט ניט מעהר אמעריקאניש. לאַנגפּעלאַו מיט זיין ליכטיג הארץ און מיט זיין ליעבע צום קלענסטען פליגעלע און גראָזעלע וועלדער און מייכען, מיט זיין בעוואונדערען יעדען פארנאכט און זונאוּפגאנג — ער איז פאר היינטיגען דור ווי אן אָפּקלאנג פון אלטע צייטען. כאָטש ער ווערט פיעל געלעזען, אָבער ה י י א דאָס אַט אַט פאסטען, די וועלט און מענטשען צו בעגליקען איז ניט דער אידעאל פון דער ה י י נ ט י ג ע ר אמעריקא און ע ו א נ ז ש ע ל י נ ט גרויסע בענקשאפט צום געלעבטען פון איהר הארצען איז ניט דער אידעאל פון דער היינטיגער יו-גענד. און ו ו אָ ל ט ו ו י ט מ א י מיט זיין ברייט הארץ, מיט זיין פלאנצען חבר'שאפט צווישען די בערג מיט די מענטשען, צווישען מענטש און מענטש, מענטש און גראָז — ס'איז ניט דער אידעאל פון דעם ה י י נ ט. דער היינט פערנעהמט זיך מיט צו שטערען און חרוב מאכען. אין ג ע ל ט מאכען האלט זיך יעד

דער איינציגער אין זיין אייגענעם ווינקעל, אליין בעזונדער, אָבער אלע אינאיינעם האלטען זיך האנט ביי האנט אין צושטערען, צו-טרעטען די אלטע וועלטען.

קענט איהר ניט אריינקוקען טיעף אין לעבען אריין טאָ קוקט אין דער ליטעראטור אריין וועט איהר די צושטערונגס-ארכייט דערוועהן. איז צו ווייט און צו ברייט די אלגעמיינע ליטעראטור, טאָ קוקט אריין אין דער אידישער ליטעראטור מ'איהר זעהן ווי בלויז גראַזען וואַקסען אויף חורבות. אין חורבות זיינען פערזאנלעכע דעלט געוואָרען בנינים פון דורות. איבער די חורבות שטופט א אידישער פערלער זיין וועגעלע מיט פערפולטע עפעל...

און אמעריקא'ס מוזיק פון היינטיגען טאָג. אמעריקא'ס געזאנג פון היינטיגען טאָג. אמעריקא'ס טענץ אין דער איינציגער צייט — דערמאָנט עס ניט אין א וועלט-אונטערנאָג? מען זאָגט: דאָס אמעריקאנער פאָלק איז נישט מוזיקאליש.

— ניט אמת!

דאָ איז אין דער מוזיק גלייך ווי אין דער ליטעראטור, א פונדאמענט געלעגט געוואָרען פאר א בעשיידענער קלאסישער מוזיק, וואָס דעם אינדיאנערס ליעד איז פאר'ן גרונט טאָן גענומען געוואָרען. דעם נעגערס, און אפילו דעם האווייטערס מעלאנכאלישע מעלאָדיע און האלבע טענער איז אריינגעפלאַכטען געוואָרען. אינ'ם טאנץ האָט מען דעם אינדיאנערס, נעגערס תנועה פאר א מיסטער גענומען...

אָבער די מיליאָנען-מאסען, וואָס האָבען אהער אריינגע-שטראָמט — וואָס האָבען זיי מיט דעם צו טאָן אין דער רגע ווען אין לעבען געהט אָן אזא צושטערונג? יעמאָלט ווען זיי טאנצען אויף זייערע אייגענע חורבות?

די שעהנע אפּעראַהייזער אין ניו יאָרק צי אין שיקאַגא, וואו די בעסטע זינגער פון דער וועלט און בעסטע מוזיקאנטען פון דער וועלט שפּיעלען און זינגען די גרויסע מעלאָדיען פון דער אלטער

וועלט; מאכען אויפלעבען גרויסע הארמאנישע וועלטען פון וועל-
כע אזוי פיעל דורות בליקען ארויס — דאָס געהער דעם אלטען
דור. דאָס שענהנסטע וואָס דער אלטער דור, טאטע-מאמע האָ-
בען בעשטעלט פאר זייער שטארבען. מיט דער גרויסער מוזיק פון
דער אלטער וועלט בעגלייט מען דעם אלטען דור אויפ'ן עולם
האמת... די יונגענד בעטייליגט זיך ניט אין יענער לוי. די יונגענד
זינגט ניט אין יענעם גרויסען כאָר.

זאָגט ניט, אז דער יונגער דור איז נ י ט מוזיקאליש.

ווארום ווי איז עס נאָר מעגליך אזא זאך, אז קינדער געבוי-
רענע פון אוועלכע מוזיקאלישע טאטע מאמע דאָ, ווי אירען און
איטאליענער — דער ערשטער דור, וואָס עסט נאָך מיט טאטער
מאמע ביי איין טיש, לעבט אונטער איין דאך מיט זיין טאטע
מאמע, אז אָט די קינדער זיינען נ י ט מוזיקאליש. ווי איז עס
מעגליך?

איהר אָכער הערט זיך צו צו זייער געזאנג, צו זייער ליעד
און איהר וועט דערקענען דעם אָבקלאנג פון דעם כאָסדיגען לע-
בען פון די גרויסע מאסען. ס'איז ניט קיין געזאנג, איהר הערט
ווי די אלטע מוזיקאלישע פאָרמען, מעלאָדיען ווערען צוטרעטען. די
גאס זינגט ניט נאָר פילדערט, רייסט זיך פון האלז ארויס. הערט
דער נאס זינגען דעם ר ע ג-ט י י מ, אירען און איטאליענער-
יונגענד זינגט עס, און איהר הערט א וועלט-אונטערגאנג, א מוזי-
קאלישע וועלט, אינאיינעם מיט א לעבען, וואָס שפיגעלט זיך אָב
אין דער מוזיק.

די ליעד בעגלייט אמאָל דעם טאנץ, און צוזאמען קומט עס
אויס אזוי אומגעלומפערט, אזוי אָהן טאקט, אָהן ריטם. דער יונגער
גער דור טאנצט זיין כאָס-טאנץ. און דער ריטם פון צושטערונג
איז דער ריטם פון זיין ג ע ז א נ ג; דער טאקט פון זיינע
טענץ...

דער ערשטער דור שטארבט מיטענהעמענדיג מיט זיך אין קבר
אריין זיין אייגענע שפראך, לעבעע טראדיציעס. דער צווייטער דור

וואקסט אויס שטארק און געזונד און מיט פעסטע מוסקלען, גע-
שפייזטע פון טאטע-מאמע'ס אונטערנאנג — אויך ער וועט אונ-
טערנען. ער מיט זיינע טענץ און געפילדער וועט אָבטרעטען דעם
וועג פאר יענעם דור וואָס וועט זיין גרויסע, ליכטיגע ליעד אויפ-
זינגען, נאָך וועלכער ס'בענקען אזוי אמעריקא'ס בערג, אמעריקא'ס
טייכען, פעלדער און וועלדער.

אמעריקא וועט זיך שוין צום אלטען ניט אומקערען. מיט דער
שנעלקייט פון שטערם-ווינד געהט זי אוועק פון אלטען. ביכער צו
גלויבען, אז די ב ע נ י ט ע אייראָפּא וועט זיך לאָזען אויף
דעם וועג פון דער א י צ ט י ג ע ר אמעריקא; וועט אויך
איהרע אָדערען פאר דעם גאָלד-שטראָם עפענען.

 און זאָלען פעלקער און נאציאָנען ניט האָפען, אז אויף אמע-
ריקא'ס ערד וועט נאָך יערעס פאָלק אויפבליהען בעזונדער מיט
זיין אייגענער שפראך. אפשר וועלען צייטען קומען ווען א גע-
לייטערטעס יודענטום וועט בליהען אונטער אמעריקא'ס הימלען.
זיינען נאָך ניט געבוירען געוואָרען די לייטערער. איצטער איז די
ממשלה פון די צושטערער אין אונזער נאם.

 (ס'האָט יערעס פאָלק, יעדע ראסע פון די אלע אלטע וועל-
טען, א שטיק הארץ פון זיך אָבעריסען, א שטיק לעבען פון זיך
אָבעריסען, טייערע, ליעבע קינדער פון זיך אָבעריסען און א
מתנה געשיקט דער יונגער, ליכטיגער אמעריקא צו בעשאפען א
פאָלק פאר דער יונגער ליכטיגער אמעריקא. און אזוי ווערט דאָס
פאָלק בעשאפען. רוי און אָהן פאָרמען זעהט עס אויס, אָבער ווער
נאָך ווי מיר אירען ווייסען אזוי גוט, א ז נ י ט א י נ א י י
ט אָ נ ו ו ע ר ט א פ א ל ק ג ע ב ו י ר ע !

ווער נאָך ווי מיר אירען ווייסען אזוי גוט, אז הונדערטער
יאָהרען אין לעבען פון א פאָלק איז אפטמאָל צו איין נישטיגען טאָג
פון איין מענשען ניט געגליכען; און אז יעמאָלט ווען מען האָט
שוין אירען פון שפאניען געטריבען האָט ערשט אמעריקא איהר
נאָמען בעקומען....

— ווער זיינען אַט די אלע, וואָס שטעהן פון ווייטען און קור
קען צו דער צושטערונג און דריקען אויס זייער טרויער? אַט טא-
קי מיר אלע, וואָס ווילען דעם היימישען פעקעל פון
זיך ניט אראָבבוואַרפען, שטעהענדיג שטענדיג ווי אויפ'ן וועג, גרייט
צוריק אין דער אלטער וועלט זיך אומצוקערען, צוריק אין דער
שטיף זיך אומקערען צו דער אלטער היים?...

— דאָס זיינען די, וואָס זיינען מיטגעפאָהרען אין וועג אריין
צו בעגלייטען די קינדער פון זייער פאָלק, די מתנה פאר דער
יונגער אמעריקא בעגלייטען די וואָס וועלען שוין דאָ בלייבען. און
צו שווער איז פון איינען בלוט זיך צו שיידען.

און אזוי שטעהן מיר און קוקען ווי א ו נ ז ע ר ע שעה-
נע וועלטען ווערען צובראכען, פאָלקס-חלומות ווערען צוריסען...

צייטענווייז דאכט זיך אז אַט באלד ווערט ס'הארץ צוריסען
פאר צער, און צייטענווייז שפרינגט ס'הארץ פאר שמחה זעהענ-
דיג ווי א גרויס פאָלק ווערט בעשאַפּען, ווי א גרויס, ליכטיג לעבען
קומט פון צווישען חורבות ארויס...

א. מאסענא

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

JUL 10 '84

AUG 17 '84

FEB 18 '85

MAY 17 '85

AUG 22 '86

AUG 27 '86

OCT 12 '80

JAN 1 '73

AUG 27 '75

MAY 9 '80

DEC 16 1984

DEC 24 1985

MAY 1 2000

AUG - 8 2000

ע. (ה) ל ק מ

۸۷۲

H 202-1A A S 72-1

2444

1596

